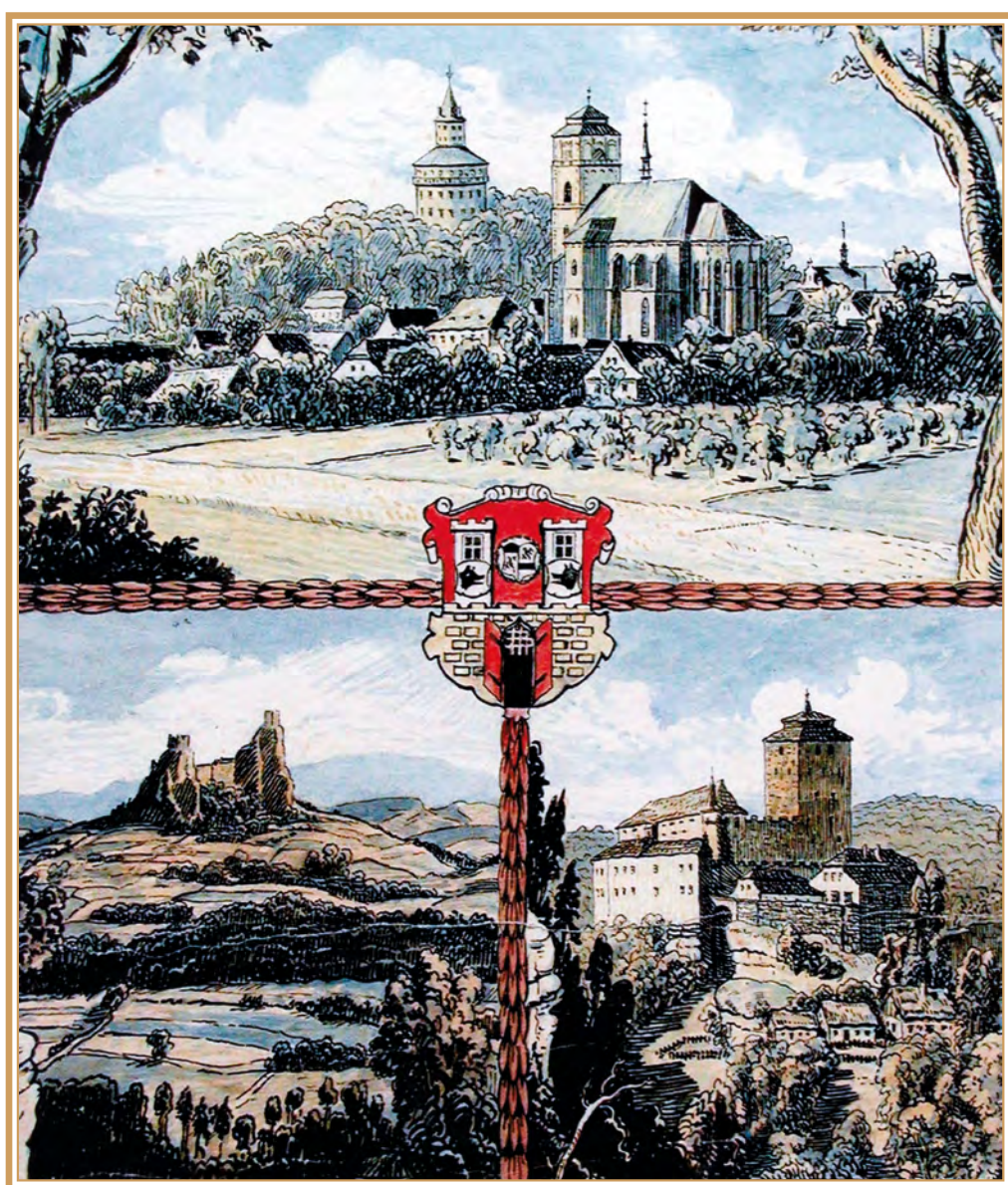

Vlastivěda

SOBOTECKA A OKOLÍ

Olga Bičišťová

REGIONÁLNÍ UČEBNICE

Vlastivěda

SOBOTECKA A OKOLÍ

Olga Bičišťová

Regionální učebnice

PROGRAM ROZVOJE VENKOVA

EVROPSKÝ ZEMĚDĚLSKÝ FOND PRO ROZVOJ VENKOVA: EVROPA INVESTUJE DO VENKOVSKÝCH OBLASTÍ

Autorka: Mgr. Olga Bičíšřová

Odborné korektury: prom. historik Karol Bílek (dějiny Sobotecka)
PhDr. Eva Ulřychová (archeologie, pravěk, středověk)
Mgr. Tomáš Grindl (Dolnobousovsko)
Mgr. Jiřina Bradnová (přiroda, CHKO Český ráj, Geopark Český ráj)
Mgr. Ivan Bičíšř (geografie, CHKO Český ráj, turistika)
Mgr. Jan Bílek (dějiny Sobotecka)

Jazyková korektura: Mgr. Marie Sekerová

Kresby: Vladimír Kopecký, MgA. Lukáš Řípa, Zdeněk Mlčoch, Aleš John,
Lukáš Martinka, Ludvík Losos, PeadDr. Kateřina Krausová

Fotografie a další použité materiály poskytli: RNDr. Zdeněk Mrkáček, Pavel Charousek, Vlastimil Musil,
Bohumil Jakoubě, Mgr. Pavel Jakubec, Ing. Petr Hanzl, Tomáš Hudský,
MUDr. Ivan Kafka, Ing. Josef Jindra, PhDr. Jiří Waldhauser, CSc.,
prom. historik Karol Bílek, PhDr. Eva Ulřychová, Mgr. Tomáš Grindl,
Josef Jirků, Radek Štaff, Mgr. Ivan Bičíšř

Mapové podklady: Ing. Jan Mertlík

Grafické zpracování a tisk: Rejman Fine Arts s.r.o.

Sobotka © 2014

ISBN: 978-80-260-7390-1

Věnování

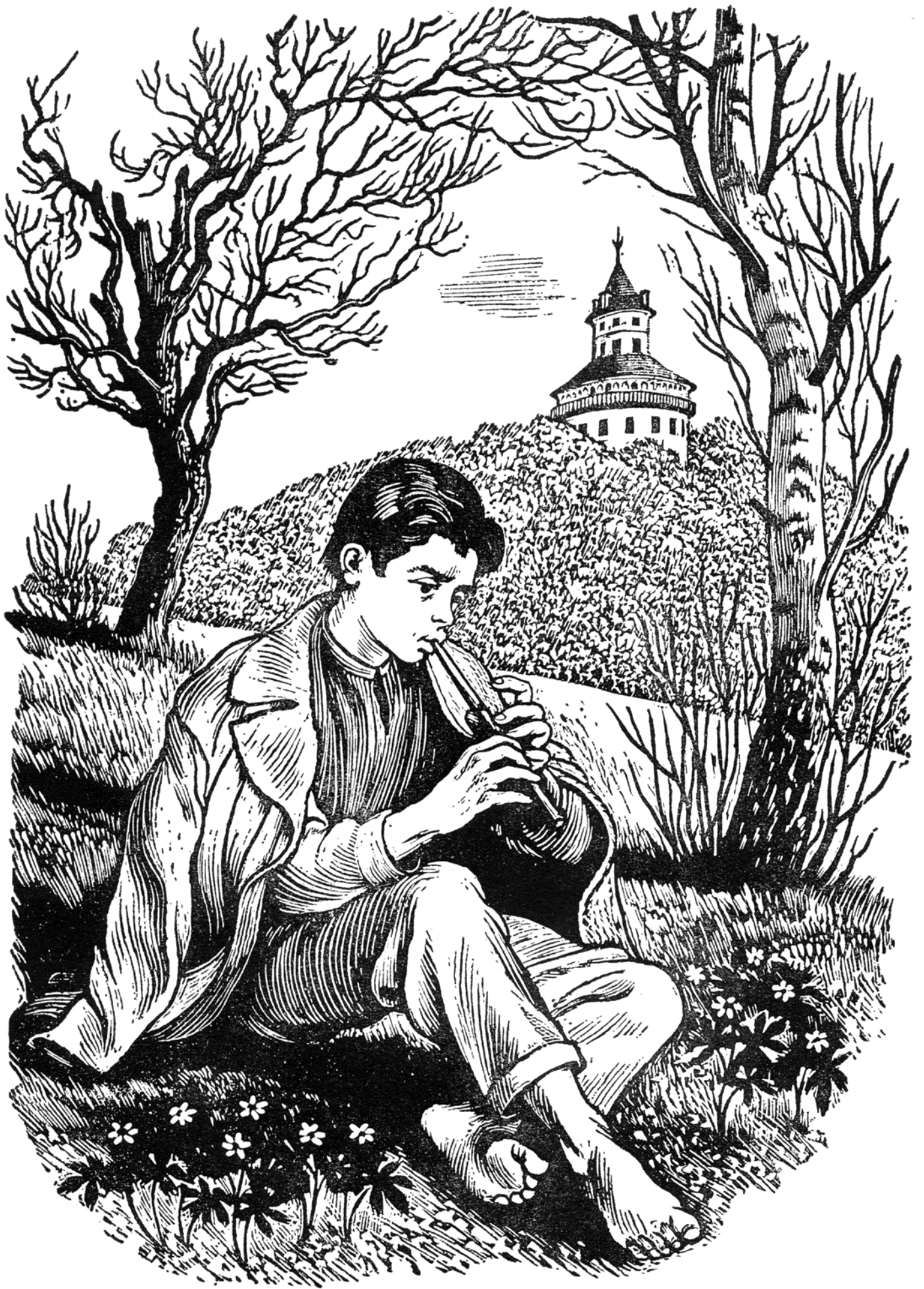
Vlastivědu Sobotecka a okolí s velkou láskou věnuji především svým dětem a vnoučatům, celé naší rodině.

Věnuji ji velmi ráda všem dětem, které jsem kdy učila, i dětem, které jsem nikdy neučila a které už nikdy učit nebudu. Dětem, které žijí v našem krásném kraji, mají ho rády a budou chtít pro něj jednou něco udělat. Vždyť přece stále platí, že milovat rodný svůj kraj znamená – sloužiti mu.

Žít v tomto překrásném kraji je veliký dar. A za dar se patří poděkovat. Sluší se splatit dluh.

Věnuji tuto knížku svému rodnému kraji, své Sobotce. Kéž je přijata jako velký a nekonečný dík!

Olga Bičišťová

Fráňa Šrámek
SOBOTKA

*Přicházejí, odcházejí,
já každému jinak radím:
Ty si musíš přivstat ráno
a ty přijď až pozdě večer,
proč, to ale neprozradím.*

*Ať to poví, kdo si přivstal,
co v mých očích ráno zhlédl.
Jeden se tam dlouho díval,
užuž ústa otevíral,
ale říci to nedovedl.*

*Pomohla bych, ale nesmím,
taková jsem, pomoc není.
Kohouti už přezpívali,
už mám jenom oči denní
a v těch denních už to není.*

*Za dne jsem jak každá jiná,
kdopak za šedé dny může,
za dne vidíš i ty vrásky
i ten popel pod očima,
kdopak za šedé dny může?*

*Za dne přejdeš, nevidíš mne,
sedím někde, v dlaních hlavu,
slyším jen, žes přešel kolem,
přešel kolem, neviděl mne,
ještě níže schýlím hlavu.*

*Schýlím hlavu, ale potom
do hrsti jen zasměju se:
přešel kolem, neviděl mne,
a až přijde za mnou večer,
přijde s křížkem po funuse.*

*Nejsem nikdy pro leckoho,
ale večer – teprve ne.
Jen tak zdám se: všechny vítám,
jen tak zdám se: všechněm šeptám,
ale srdce mé je věrné.*

*Z nejtajnější krásy dárek
vždy jen tomu podala jsem,
kdo se dívá, až to bolí,
kdo naslouchá, až mu zazní
jeho srdce vlastním hlasem.*

NÁŠ DOMOV

Geologický vývoj

PŘEHLED OBDOBÍ DĚJIN PLANETY ZEMĚ

Vznik planety Země: před 8 – 9 miliardami let
Pravěk Země: prahory: před 2,5 – 3 miliardami let (vznik života na Zemi)
starohory: před 600 miliony – 2,4 miliardami let
Starověk Země: prvohory: před 225 – 600 miliony let
Středověk Země: druhohory: před 65 – 225 miliony let
Novověk Země: třetihory: před 2 – 65 miliony let (doba savců)
čtvrtohory: před 2 miliony let – dodnes (doba člověka)

V této kapitole nahlédneme do velmi vzdálené minulosti. Všechna data jsou proto pouze přibližná.

Naše planeta Země vznikla asi před 4,5 – 5 miliardami let. Svůj vývoj však začínala už někdy před 8 – 9 miliardami let v beztvaré mlhovině, v níž se vytvořil zárodek Slunce a vznikly tzv. protoplanety, které postupně nabývaly dnešního vzhledu.

Vlivem termonukleární reakce se na Zemi změnila atmosféra a asi před 2,5 – 3 miliardami let, tedy v **pravěku** Země, v období **prahor**, tak mohl v mořích díky mimořádně vhodným podmínkám vzniknout život. Nejdříve měl formu primitivních praorganismů, pak mikroorganismů (např. sinic a řas).

V druhém období pravěku Země, ve **starohorách**, asi v období před 600 miliony – 2,4 miliardami let, se vyvíjely jednobuněčné a mnohobuněčné organismy (prvoci, láčkovci, červi, měkkýši – tedy bezobratlí). Nastává postupné oddělování říše živočišné a rostlinné. V tomto období bylo Sobotecko, které geologicky patří do východní části **Severočeské křídové tabule**, zalito mořem.

Potom nastalo další období – **starověk** Země. Do něho patří **prvohory**. V období prvohor (před 225 – 600 miliony let) moře ustoupilo. Povrch dna byl různými vlivy zvrásněn a přeměněn. Působením vnějších geologických sil (slunce, vítr, déšť, mráz) docházelo ke zvětrávání a rozpadu červenohnědých pískovců, prachovců a jílovců. Vznikaly červené půdy v okolí Nové Paky a Tábora. Při hercynském vrásnění prorazila někde na povrch **melafyrová láva**. V ní se dodnes vyskytují drahé kameny. Najdeme je kolem vyvýšeniny Kozákov.

Objevili se trilobiti, první obratlovci, první strunatci, vznikly suchozemské rostliny, první lesy a pralesy. Došlo k bohatému všeobecnému rozvoji.

Starověk Země byl vystřídán obdobím, kterému se říká **středověk** Země. Do něho patří **druhohory**. V druhohorách (před 65 – 225 miliony let) mělo naše území podnebí podobné dnešnímu Středomoří. Vyskytovala se zde sladkovodní jezera a subtropické rostlinstvo. Na konci druhohor (před 80 – 100 miliony let) došlo k opětovnému zalití území mořem. Bylo to **moře**

křídové, nazvané po vrstvách zde usazené křídý. Řeky z pevniny do něho přinášely hrubý i jemný písek, kameny. Vznikly slepence a pískovce.

Začali se vyvíjet plazi, ptáci a savci. Velký vývoj zaznamenali dinosauři, kteří však na konci tohoto období vymřeli. Vlivem horotvorných pohybů nastalo mnoho změn, zejména v klimatu.

Po období středověku planety Země začal její **novověk**, který v sobě zahrnuje **třetihory a čtvrtohory a trvá dodnes**. V období třetihor (před asi 2 – 65 miliony let) docházelo ke zvedání zemského povrchu. Moře ustoupilo, zůstaly po něm křídové vrstvy v podobě ploché tabule. Ta byla dále formována vlivem vnějších geologických sil a různými **horotvornými pohyby** v zemské kůře.

Další informace o geologickém vývoji Země naleznete na <http://galaktis.cz/clanek/geologicke-ery-vyvoje-zeme/>

Na území dnešní Evropy se zvedly nynější Alpy, Pyreneje a Karpaty. Docházelo k častým zemětřesením. V křídové tabuli se vytvořily trhliny a zlomy, kterými pronikala ze zemského nitra na povrch láva. Mořské dno bylo rozlámáno a tvrdé čediče, které vznikly ze sopečné lávy, zpevnily pískovce.

Pohled na Trosky od Rokytického rybníka

Někde sopečná láva nepronikla až k povrchu, ale ztuhla v tzv. **čedičové suky**. Ty byly následně působením vnějších geologických sil „vypreparovány“ z měkčích okolních vrstev. Tak vznikl Humprecht, přesněji řečeno kopec (329 m n. m.), kde se říkávalo Na Vinici. Stejným způsobem vznikly Střelečská hůra (456 m n. m.), Vyskeř (464 m n. m.), Tábor (677,9 m n. m.), Kumburk (642 m n. m.), Bradlec (501,9 m n. m.), Veliš (429,2 m n. m.), Zebín (399,4 m n. m.), Mužský (463 m n. m.), Trosky (514 m n. m.) a jiné.

Trosky jsou ojedinělým přírodním útvarem i ve světovém měřítku, neboť původní přírodní sopečný kanál (sopouch) se rozdvožil a vznikl tak **dvousopouch** – nižší a silnější (dnes nazývaný Baba) a vyšší a štíhlejší (dnes nazývaný Panna).

Jinde vystoupily rozžhavené horniny na povrch a ztuhly tam do podoby čedičových nebo znělcových kup, kuželů a homolí. Dnes je známe pod jmény Malý a Velký Bezděz, Vlhošť, Ronov, Nedvězí aj.

Třetihorní čedičové vyvřeliny jsou dnes využívány jako materiál na štěrk. Nacházejí se na návrších od lesa Ryje přes Stéblovickou a Markvartickou plošinu.

Ve třetihorách bylo podnebí celkem teplé. Mělo vliv na značný rozvoj rostlin a živočichů, zejména savců. Proto se tomuto období říká také **doba savců**. Objevili se první primáti, první předkové člověka.

V období **čtvrtohor** (před 2 miliony let) se střídaly doby ledové a meziledové. Bylo to období mohutné **větrné a vodní eroze**. Vznikly kotliny – mezi nimi i Jičínská a Sobotecká. Přišla epocha vzniku **skalních měst** (Prachovské skály, Příhrazské skály, Hruboskalsko, Borecké skály).

Konečnou podobu krajiny, tak jak ji známe dnes, vytvořily řeky v průběhu více než 1 milionu let. Řeky zanášely původní koryta a zároveň hloubily nová. Nejstarším tokem našeho kraje byla mohutná řeka, která pramenila v dnešních Jizerských horách a patřila do povodí dnešní Kamenice. Odváděla vody průrvou u Malé Skály a zanechala štěrkopískové nánosy u Vyskře, Kosti, na Stéblovické hůře, u Staňkovy Lhoty, Veliše, Čakanu a Štídel, dále u Obrub, Domousnic a Ujkovic. To znamená, že i na území Sobotky se můžeme setkat s nánosy kamení, které sem řeka, asi předchůdkyně Jizery, přinesla. V důsledku vyzdvížení Kozákova ve třetihorách pak změnila směr svého toku a přivlastnila si koryto a údolí říčky Mohelky. Soboteckou kotlinou, která se nachází mezi Jičínskou pahorkatinou a Mladoboleslavskou kotlinou, si prorazila cestu říčka Klenice. Nedalekým Mladějovem a dalšími vesnicemi tekla a dosud teče říčka Žehrovka. Jižní část Markvartické výšiny byla a je odvodňována říčkou Mrlinou a jejími přítoky.

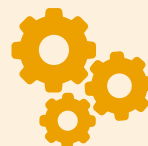
Ve čtvrtohorách se poprvé objevil člověk a začal se vyvíjet. Proto se této době také říká **doba člověka**.

ÚKOLY:

- Co víš o dinosaurech? Připrav si o nich prezentaci.

NÁMĚTY PRO DALŠÍ ČINNOST:

- Sleduj v televizi zajímavé pořady o vzniku a vývoji vesmíru a života na Zemi.
- Navštiv hvězdárny v Praze, v Hradci Králové, v Ondřejově nebo na Šumavě na Kleti.
- Přečti si knihy o vesmíru – odborné i vědecko-fantastické.
- Udělej si výlet k Jizeře, Cidlině, Klenici, Žehrovce, Mrlině.
- Navštiv Prachovské skály, Příhrazské skály, Hruboskalsko.
- Udělej si s rodiči výlety na Trosky, Bezděz, Mužský, Kumburk, Bradlec, Veliš.

Geografické vymezení Sobotky a okolí

ZEMĚPISNÁ POLOHA, CHARAKTERISTIKA POVRCHU ÚZEMÍ, SPRÁVNÍ USPOŘÁDÁNÍ

Sobotka a její okolí (Sobotecko) se nachází ve východních Čechách, v Královéhradeckém kraji, v okrese Jičín. Patří do Chráněné krajinné oblasti Český ráj, do Geoparku Český ráj, který je součástí evropské a celosvětové sítě geoparků UNESCO.

Mapa Geoparku Český ráj

Geograficky náleží Sobotecko České vysočině, v rámci ní do České tabule ze severu chráněné podhůřím Krkonoš. Podkrkonoší přechází postupně v pohoří Krkonoše. Severozápadním směrem se vypínají Jizerské hory a dále na západ hory Lužické a České středohoří. Jih České tabule se svažuje do Polabské nížiny, aby opět stoupal do Pražské plošiny a následně směrem na východ byl postupně ohraničen kopci Středočeské pahorkatiny a Českomoravské vrchoviny. Podhůří Orlických hor na východě kruh kolem nižší České tabule uzavírá.

Sobotecko se nachází na severu České tabule, v její východní části, kterou tvoří Jičínská pahorkatina, jejíž součástí je Turnovská pahorkatina. Sobotecko patří do Turnovské pahorkatiny a Jičínské kotliny a nese název **Sobotecká kotlina**. Ze severu je ohraničena Vyskeřskou vrchovinou, na západě přechází do Mladoboleslavské kotliny. Na jihozápadě vystupuje Chlumský (někdy nazývaný Chloumecký) hřbet, na jihu Markvartická pahorkatina. Na východě se zvedá Prachovská pahorkatina. Pro Vyskeřskou vrchovinu jsou charakteristická pískovcová skalní

města s věžemi, jeskyněmi, výklenky, skalními branami a jinými rozličnými útvary vzniklými zvětráváním pískovců. Patří sem Hruboskalské skalní město, Příhrazské skály, skály v Plakánku a skály u osady Kamenice.

Z různých výše položených míst na Sobotce můžeme vidět směrem severním zříceninu hradu Trosky. V pozadí se táhne hřbet Kozákova, v popředí je vrch Vyskeř. Za dobré viditelnosti můžeme tímto směrem na obzoru spatřit Ještěd (1 012 m n. m.), nejvyšší vrchol Ještědského hřbetu, který je součástí Jizerských hor. Na vrcholu Ještědu se ve slunci třpytí unikátní a architektky vysoce ceněná stavba horského hotelu s televizním vysílačem a meteorologickou stanicí.

Pohled z ochozu zámku Humprecht, v pozadí Vyskeř

Směrem severozápadním spatříme vrch Mužský. Dále je dobře viditelný typický tvar vrchu Ralsko a Kostecká plošina s vrcholkem hranolové věže hradu Kost, který je ukryt na rozhraní dvou údolí – Plakánku a Prokopského údolí. To končí u obce Libošovice. Nad obcí se zvedá Nepřívěcká hůra, která přechází v Hůru a Podhůru. Navazuje tak na Stéblovickou plošinu, jejíž součástí je území nazývané dnes Na Větráku, dříve Na Bořenovách. To posléze klesá přes Benešov do centra Sobotky. Zalesněná Hůra se svažuje jižním směrem přes opět zalesněná území Babylonu a Ryje do obce Čálovice.

Směrem západním s pohledem na Humprecht se nachází Velký Bezděz a v jeho zákrytu Malý Bezděz na modravém pozadí malebných vrcholků Kokořínska a Českého středohoří.

Severovýchodním směrem vystupují z krajiny vrcholky Horky, Lovče a Střelečské hůry a za nimi Krkonoše s nejvyšší horou Sněžkou (1 602 m n. m., dle nejnovějších měření 1 603,3 m n. m.).

Pohled na Střelečskou hůru, vlevo Kozlov a Tábor

Na východě (směrem na Jičín) se nachází nejznámější skalní město České tabule ve výšce 350 až 450 m n. m. Jsou to Prachovské skály. Pro svou rozmanitost a krásu pískovcových útvarů byly již v roce 1933 vyhlášeny přírodní rezervací.

Stejným směrem se do výšky 463,8 m n. m. zvedá vrch Přivýšina zakončený vrchem Brada. V dálce je vidět Tábor, při dobré viditelnosti spatříme návrší se zříceninami hradů Bradlec a Kumburk. Všechny tyto vrcholky jsou součástí Kozákovského hřbetu.

Sobotka s Markvartickou plošinou v pozadí

Jižní část Sobotecké kotliny zasahuje malým výběžkem Chlumský hřbet, který tvoří celou jižní hranici Mladoboleslavské kotliny. Jihovýchod Sobotecké kotliny ohraničuje Markvartická plošina s nejvyšším vrcholkem zvaným Čakan (kóta: 397 m n. m., výškové maximum u křižovatky silnic je dokonce 399,8 m n. m.). Markvartická plošina nemá skalní města a je méně členitá. Snižuje se k Dolnímu Bousovu svahem, který je v horní části zalesněn a nazývá se Rachvala (335 m n. m.). Ve spařeneckých lesích, do kterých patří

lesy Literák, Zástudil a Černá louže, je ukryta jen osamocená pískovcová skalka zvaná Krocna (370 m n. m.). Pískovce se nacházejí též v místech zvaných Ryka a Maštale. Nad Vlčím Polem se vypíná hřeben Hladoměře (377 m n. m.) s půvabnými lesy Křižánku.

Markvartická plošina přechází ve Velišský hřbet, do kterého patří tři vrchy se jmény Dubolka, Houser a Svatá Anna. Jsou dobře viditelné jižně od silnice ze Sobotky do Jičína. Na jižním obzoru dominují návrší zvaná Loreta a Veliš. Nad Jičínem je výrazným kopcem Zebín a zalesněný vršek Čerovka.

Městský znak pochází z roku 1498 a souvisí s povýšením Sobotky na město (24. 8. 1498) králem Vladislavem II. Jagellonským na žádost Jana ze Šelmberka. V modrém poli je stříbrná brána se dvěma věžemi a hradba s cimbuřím. Soboteckými městskými barvami jsou proto stříbrná a modrá. Věže, hradba a brána symbolizují městské zřízení a zároveň i právo vystavět kolem města obranné zdi, hradby, brány, věže a vyhloubit příkopy. Z okna každé věže visí na zlatém řetězu šelmberský štítek s černou „kančí hlavou“ ve zlatém poli. To znamená, že Sobotka byla městem poddanským. V roce 1580, na základě majestátu vydaného císařem Rudolfem II., byl do městského znaku mezi věže ještě vložen ve vavřínovém věnci zelené barvy rodový znak nové vrchnosti – Lobkoviců. Brána má lomený oblouk, zvednutou mříž a otevřené kované veřeje, jejichž popis v prvním privilegii chybí. Kolem znaku je bohatý renesanční ornament.

Ve středu Sobotecké kotliny se rozkládá město **Sobotka**. Jeho zeměpisné souřadnice jsou: 15° 10' 36" východní délky a 50° 28' 3" severní šířky. Cestou z města na hřbitov se dostaneme na kopec Pelánek (342,3 m n. m.), který se prudce svažuje ke koupališti. Vrch, na němž byl v 17. století postaven zámek Humprecht, se nazýval Na Vinici.

Povrch Sobotecka je členitý. Město Sobotka (306 m n. m. na náměstí) je usazeno na zvlněném svahu Sobotecké kotliny. Nerovný terén klesající k jihu a západu je na jihozápadním okraji ohraničen menší rovinou při železniční trati a téměř rovnou plochou náměstí a přilehlých východních a jihovýchodních čtvrtí Sobotky, které se posléze zvedají směrem na Staňkovu Lhotu. Velká část Sobotky zaujímá prostor mezi vrstevnicemi 280 - 320 m n. m. U nádraží je nadmořská výška 287 m, u domu čp. 412 Na Benešově je to již 331 m.

Nejvýše položeným místem Sobotecka jsou **Zajakury** (373 m n. m.), nejnižší se nachází **Trní** (249 m n. m.). Ještě nižší nadmořskou výšku má však **Dolní Bousov** (241 m n. m.). U **Bechova**

Zámek Humprecht, v popředí bývalá Slavíkova továrna

Pohled na část Sobotky s chrámem sv. Maří Magdaleny a se zámek Humprecht, v pozadí zleva České středohoří, Bezděz a vpravo vrch Mužský

Mapa panství Kost a Rakov z Knihy o Kosti od Josefa Pekaře

pod Strakovým mlýnem u hladiny Klenice byla naměřena nadmořská výška pouhých 224 m, což je regionální výškové minimum.

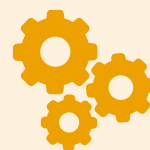
Z hlediska správního uspořádání patřilo Sobotecko do poloviny 19. století do velkého správního celku s úředním názvem **Kost a Rakov**. Toto tzv. **kostecké panství** bylo základem Soboteckého okresu, který vznikl roku 1850, kdy zanikla feudální správní soustava. Patřil k němu i Dolní Bousov, bývalá malá panství Mladějov-Roveň a Domousnice a některé obce z bývalých panství Veliš-Vokšice, Březno, Dětenice, Hrubá Skála, Kopidlno-Staré Hradky, Kosmonosy, Mladá Boleslav, Mnichovo Hradiště a Svijany. V roce 1947 měl Sobotecký okres 43 obcí s 11 882 obyvateli. Do roku 1949 patřilo Sobotecko k politickému okresu Jičín. Pak přešlo k okresu Mnichovo Hradiště. Po správní reorganizaci bylo 1. 7. 1960 převedeno zpět k Jičínu. Území Sobotecka se zmenšilo na Sobotku a přilehlé obce, z nichž děti chodily do sobotecké školy. Tedy bez Bousovska. Z hlediska dnešní terminologie je Sobotka tzv. pověřenou obcí a Jičín je obcí s rozšířenou působností.

ÚKOLY:

- ✿ Prohlédni si mapu České republiky, najdi na ní Královéhradecký kraj, Jičín, Sobotku a další místa zmiňovaná v textu.
- ✿ Najdi Liberecký kraj, Turnov a obec, ve které máš základní školu.

NÁMĚTY PRO DALŠÍ ČINNOST:

- ✿ Vyjdi na Větrák, vyhledej a pojmenuj, co uvidíš.
- ✿ Navštiv Humprecht a z jeho ochozu pojmenuj všechna místa, která poznáš.
- ✿ Udělej si výlet do Jičína a sleduj krajinu po obou stranách silnice.
- ✿ Navštiv Trosky, Kost, Mužský, Kozákov a jiná místa v našem okolí. Fotografuj nebo maluj vše, co tě cestou zaujme.
- ✿ Z obrázků, fotografií a pohledů ze svých cest uspořádej se spolužáky výstavku ve třídě.
- ✿ Kupuj knihy o Sobotce a Sobotecku. Založ si svou vlastivědnou knihovničku Sobotky a okolí.

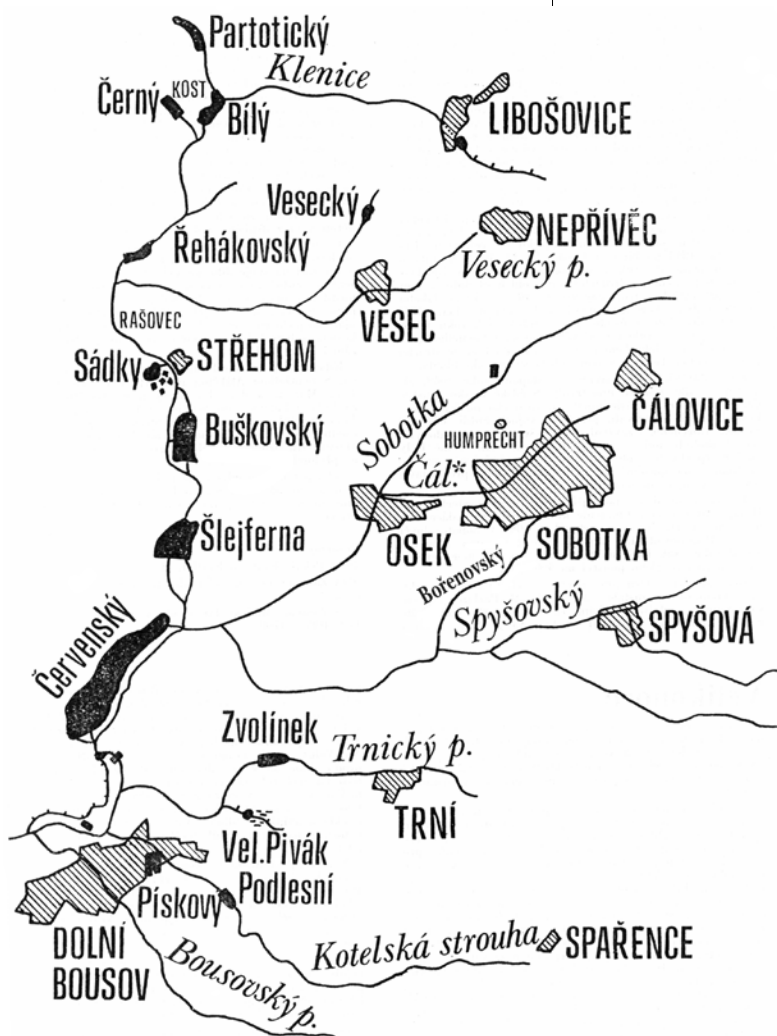

VODSTVO

Sobotkou protékají dva potoky. První se jmenuje **Čálovický** (na mapě z roku 1891 je uveden jako Klenice potok). Pramení pod Čálovicemi a odvádí většinu vody z polí a luk v okolí. Teče kolem Brixovy louky na Celnu a odtud přes město podpovrchovým potrubím do Oseka. Na Novém Městě se do něho kdysi vlévala tzv. Obecní strouha, která protékala městem a pod mostem nedaleko dnešního městského úřadu. Druhý potok se jmenuje **Sobotka**. V dobách minulých byl běžně pokládán též za Klenici. Má dva prameny – jižní v kotlině pod Babylonem, kde se říkávalo na Na Lajtě, a severní v Ryjích, ve velké bažině pod osamělou vrbou. Obě ramena lze v krajině dobře pozorovat jako dva pásy porostlé travinami a vrbami. Potok Sobotka teče lučinami pod Nepřívěcí, podél soboteckého koupaliště, bývalého fotbalového hřiště pod Humprechtem a po severním a západním okraji města až do Oseka.

Čálovický potok i potok Sobotka mají málo vody. Stékají se u obce Osek a ústí do Červenského rybníka nedaleko Dolního Bousova.

V okolí Bořenov a Větráku je ve vrstvách šterku, který sem nanosila mohutná řeka tekoucí tu koncem třetihor, uložena voda. Vyvěrá odtud jako drobná stružka, která je na Benešově svedena do kanalizace. Za dlouhotrvajícího a vydatného deště však představuje pro Sobotku a okolí velké nebezpečí. Na mapě z roku 1891 je označena jako Bořenovský potok.

Povodí říčky Klenice na Sobotce

ZAJÍMAVOST

Velká povodeň v Sobotce

V kronice města se dočteme, že tato stružka vodou moc neoplývá, vodohospodářská mapa ji ani neregistruje. Je to ale stružka dovádívá, která se občas povážlivě rozvodní. Nejhuře snad řádila 5. června 1926. Tehdy od nočních hodin do rána hodně pršelo a pak přišla ještě průtrž mračen. V 10 hodin se od Bořenov začala valit voda, která zaplavila Jičínskou ulici až do výšky 40 cm. Těžce bylo postiženo Nové Město a sobotecké Pleskoty, kde voda vyplavila devět popisných čísel. Krajina mezi Sobotkou, Osekem, Dolním Bousovem, Vlčím Polem až k Bechovu byla jednou vodní hladinou. V Dolním Bousově voda rozervala hráz, silnici, vyrvala ze země vzrostlé kaštany, podemlela železniční trať.

Povodně

*K povodním docházelo už v dávné minulosti. V roce 1643 na Kostecku poškodily hráze několika rybníků. V červnu 1676 velký příval deště strhl hráz rybníka u Obrub. 10. srpna 1687 způsobil liják velké škody v soboteckých Lavičkách, voda se dostala až ke zdi humprechtské obory. 30. června 1763 se roztrhla hráz Bílého rybníka u Kostí. Ještě hrozivější situace nastala v **červnu 1789**, kdy se na Kostecku protrhly hráze **32 rybníků** a voda ničila i Dolní Bousov a jeho blízké okolí. V roce 1876 byla povodeň ve Skyšicích. 20. srpna 1884 zalila voda území od Libošovic až po Kost. Na Bousovsku zaznamenali kroupy a vichřici s následnými povodněmi 30. září 1897, v únoru roku 1900 a 21. června 1904. Celý kraj postihla velká voda 31. května a 5. června 1926. Další záplavy ničily kraj v letech 1937, 1961, 1964, 1971. I v současné době jsme svědky pohrom způsobených vodou.*

U říčky Klenice

V lukách mezi Nepřívěcí a Libošovicemi pramení říčka **Klenice**. Je to největší vodní tok (vodoteč) Sobotecka (28,4 km). Její jméno se odvozuje od zvláštního druhu javoru, tzv. klenu, který se v minulosti hojně vyskytoval u jejího horního toku a který zde roste dodnes. Klenice protéká Libošovicemi podpoверхovým potrubím. Teprve v Prokopském údolí teče volně. Přibírá přítoky od Rytířovy Lhoty, přítok z Partotického rybníku (hovorově Partoťák, Parkeťák), napájeného z území Žehrovských lesů a z území

od Dobšic, z tzv. Černé louže. Přivádí vodu do Bílého rybníka pod Kostí a mění svůj původní východozápadní směr ve směr jižní. Přibírá další přítok z Černého rybníka, protéká **Pilským rybníkem**, kterému se také říká Na Pile nebo Obora, na mapách z 18. století je jmenován jako Řehákovský. Pod ním Klenice přijímá vodu z potoka **Veseckého**, který má dvě ramena. Jedno pramení ve Veseckém rybníku pod bývalou Sementinskou lípou a druhé v Nepřívěci. Poté Klenice opouští Plakánek, v němž je její tok ještě zesílen malým **Střehomským** potokem a několika prameny, aby dále protekla rybníky **Komorníkem**, **Buškovským** a **Šlejfernou**. Stále směrem k jihu obtéká velký **Červenský** rybník, dříve zvaný Prostředek. Ten je napájen potokem Sobotkou, který na své cestě z Oseka ještě přijímá potok **Spyšovský**, někdy zvaný Kdanický. Vzniká spojením několika vodnatých ramen, které vyvěrají z vodonosných štěrkových vrstev v Sobotce, pod Kumbálovem, v Černé louži u Zajakur a v Literáku. Potok Sobotka, vlévající se do Červenského rybníka u jeho horního okraje, dříve míjel Klenici tzv. shybkou (dvě vody tu tekly nad sebou). Teprve pod jeho hrází u dolního okraje rybníka se potok Sobotka připojoval ke Klenici. Dnes už

Věžický rybník, Podtrosecká údolí

shybka není funkční, i Klenice protéká Červenským rybníkem. Před Dolním Bousovem přibírá Klenice ještě **Trnický** potok, který pramení pod Žďárkem, dále Dolním Bousovem protékající **Kotelskou strouhu**, pramenící u Spařenců, a **Bousovský** potok, tekoucí od Mrkvojed.

Mladějovem protéká říčka **Žehrovka**. Pramení nad obcí Zajakury v místě nazývaném Černá louže v nadmořské výšce asi 395 m. Postupně přibírá potůčky od obcí Příchvoj a Lavice. Pokračuje pod silnicí Sobotka – Jičín do obce Samšina, pak do Zámostí, kde se do ní vlévá **Maršovský potok** pramenící v Prachovských skalách. Proto se někdy uvádí, že Žehrovka pramení také v této oblasti. Pak teče Žehrovka, které se zde říká **Buňka**, do obce Hubojedy, kde se k ní připojuje místní potok zvaný **Čírka**. Klenice i Žehrovka si v části svého toku prorazily cestu v kvádrových pískovcích a vytvořily v nich malebné kaňony: Klenice údolí Plakánek a Žehrovka údolí od Mladějova až po Vyskeř. Oba kaňony zkrášlují soboteckou krajinu.

Těž Žehrovka má své rybníky. Jsou to **Dolský**, **Nebákovský** a **Podsemínský**. Na území mezi Žehrovkou a Libuňkou najdeme ještě další. Jsou to **Vidlák**, **Krčák** a **Věžák**, které napájí potok Želejovský (Jordánka). Nad Vidlákem je rozvodí a rybníky **Hrudka** a **Rokytnický** jsou odvodňovány do Libuňky. U Kosti mimo již výše jmenovaných je rybník **Partotický**. Na Sobotecku se v minulosti nacházelo a dodnes nachází ještě mnoho dalších menších rybníčků se zajímavými názvy, například Mřínek, Labutní, Větrník, Vraštil, Podvinský, Matický nebo Zvolínek.

Klenice i Žehrovka se vlévají do řeky **Jizery**. Klenice v Mladé Boleslavi a Žehrovka u Březiny, 6 km severovýchodně od Mnichova Hradiště.

Řeka Jizera, pramenící v Jizerských horách, je největší řekou Českého ráje. V této oblasti protéká městy a vesnicemi – Horní a Dolní Sytovou, Semily, Železným Brodem, Malou Skálou, Turnovem, Mnichovým Hradištěm, Bakovem nad Jizerou a Mladou Boleslaví. Vlévají se do ní i další menší říčky – Kamenice, Mohelka, Oleška, Stebenka, Libuňka a Kněžmostka.

Známa je též říčka **Mrlina**, která pramení u Příchvoje, teče údolím Doly a sbírá potoky od Rakova, Markvartic a Mrkvojed, protéká Kopidlnem a Rožďalovicemi a v Nymburku se vlévá do Labe.

Pověst: Hadí studánka

*Kdysi dávno žila na zámku
Humprecht mladá paní Eliška
se svým malým synkem
Petříkem. Petříkův otec padl
v boji. Zanechal spoustu
bohatství. Eliška vládla moudře
a spravedlivě. Jednou však přijeli
příbuzní Petříkova otce a chtěli
se zmocnit zlata a drahého
kamení. Eliška a Petřík vše
naložili na vůz a poklad utopili
v průhledné vodě nedaleké
studánky. Vetřelci nic nenašli
a odjeli. Eliška a Petřík tak
zachránili celý kraj.*

*Když Petřík vyrostl, stal se
moudrým vládcem. Věděl, že
pravé bohatství má člověk
ukryté v srdci.*

*U studánky se prý ve slunečné
dny vyhřívá had s korunkou
na hlavě a hlídá jejich poklad.
Říká se, že spravedlivému
člověku had položí korunku
k nohám, a tím mu předá poklad
i vládu nad krajem.*

Významnou řekou Českého ráje je i řeka **Cidlina**, pramenící ve svazích Tábora a odvodňující Jičínskou kotlinu. Jejími hlavními přítoky jsou Javorka a Bystřice. Jizera, Mrlina i Cidlina jsou pravými přítoky řeky Labe.

Sobotecko patří k povodí řeky **Labe**, náleží k úmoří **Severního moře**, které je okrajovým mořem **Atlantského oceánu**.

Do této kapitoly je třeba zahrnout i výstavbu **vodovodů**. Původní vodovod vedl do Sobotky z pramenů od Staňkovy Lhoty a Kumbálova již v 16. století.

Pro obyvatelstvo Sobotecka a Dolnobousevka měl později životně důležitý význam **vývěr velmi silného pramene** nedaleko studánky Roubenky v Plakánku. Dával znamenitou pitnou vodu s poněkud zvýšeným obsahem kyseliny uhličitě. V místě zvaném Rašovec se pak voda od roku 1930 čerpala, upravovala a pomocí čerpadel se hnala do dvou vodojemů na Staňkově Lhotě, do místa zvaného Na Jámě. Postupně se zdroj pitné vody oslaboval, a proto byla pro Sobotku postavena na konci Střehomi vodárna nová. Bere vodu z vývěrů v okolí mlýna, provádí jednoduchou úpravu (usazení, chlorování) a čerpá ji na Staňkovu Lhotu. Odtud se pitná voda dostává do soboteckého vodovodu. Proti nové sobotecké vodárně byla postavena menší čerpací stanice pro Dolní Bousev, která bere vodu z přibližně 40 m hlubokého vrtu a čerpá ji do zemního vodojemu nad Horním Bousevem. Zde se chloruje a samospádem teče do Dolního Bouseva. Rašovecká vodárna čerpá nyní vodu jen pro Dobšín. Všechny tyto vodárny využívají společný zdroj – zvodnělé vrstvy křídových usazenin.

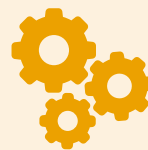
Do vodstva kraje patří též mělké **meliorační stružky** na loukách a polích.

Aby byl výčet vodstva úplný, nesmíme zapomenout ani na menší **vývěry vody**. Státem registrované prameny se nacházejí na území Malechovic (studánka **Ve Stájích**) a Pleskot (studánka **Havránka**). Jejich voda se vlévá do Žehrovky. Pod skalními stěnami v Plakánku se pravidelně měří stav vody v Bobešově studánce. Další sledovaný pramen **Prdlavka** se nachází v Podtroseckém údolí nedaleko hráze Věžického rybníka. Rádi se osvěžíme jejich čistou pramenitou vodou, rádi postojíme u **studánek** a zadíváme se na jejich nepříliš hluboká písčité dna, v nichž vesele poskakují neposedné pramínky. U studánky **Roubenky** v Plakánku si jistě připomeneme stejnojmennou báseň Fráni Šrámka.

Jinde, například v humprechtské oboře, přivolává pohled na dno studánky pověst o pokladu na jejím dně.

ÚKOLY:

- ✿ Najdi na mapě Čálovický potok a potok Sobotka a sleduj jejich tok.

NÁMĚTY PRO DALŠÍ ČINNOST:

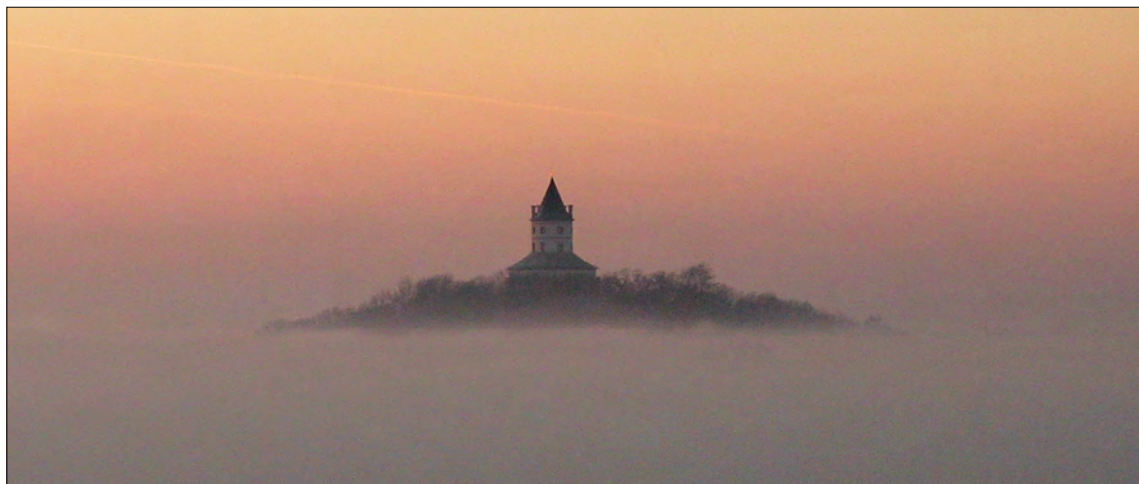
- ✿ Projdi se Plakánkem a Prokopským údolím.
- ✿ Pozoruj studánky, které cestou objevíš.
- ✿ O které studánce napsal báseň Fráňa Šrámek? Nauč se ji zpaměti.
- ✿ Udělej si výlet k rybníkům ve svém kraji.
- ✿ Projdi si Zlatou stezku Českého ráje.
- ✿ Fotografuj, maluj, co tě cestou zaujme.
- ✿ Navštiv Hadí studánku pod Humprechtem.
- ✿ Přečti si a vyprávěj pověst o Hadí studánce pod Humprechtem.
- ✿ Zkus napsat vlastní pověst, složit vlastní báseň nebo píseň.

PODNEBÍ

Naše republika se nachází v mírném podnebném pásu. Sobotecko náleží k **mírně teplé oblasti**, která tvoří přechod mezi teplou oblastí Polabí a dolního Pojizeří a chladnou oblastí Jizerských hor a Krkonoš.

Členitý reliéf a rozdílná nadmořská výška způsobují různé klimatické kontrasty. Jednotlivé oblasti se od sebe liší hlavně délkou a vlhkostí léta, délkou zimy a délkou trvání sněhové pokrývky.

Pro Sobotecko a okolí je charakteristické dlouhé, teplé, mírně suché léto a krátká, mírně teplá a velmi suchá zima. Sněhová pokrývky se tu dlouho neudrží. Jarní a podzimní období trvají poměrně krátce a bývají většinou mírně teplá.

Pohádkový zámek Humprecht v mlhavém oparu

Průměrná roční teplota vzduchu se pohybuje kolem 8°C. Průměrné množství srážek za rok činí 666 mm. Nejvíce prší v červenci a v srpnu.

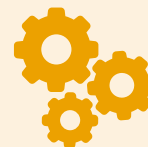
V našem kraji převládají větry západních, občas severozápadních směrů. V zimě jsou častější větry jihovýchodní a východní. Typický je i výskyt místních větrů, které jsou závislé na reliéfu krajiny.

Čistota ovzduší je po většinu roku příznivá. V zimním období dochází ke znečišťování ovzduší topením pevnými palivy v domácnostech. Smog dokáže pokrýt celá města. Plynofikace by měla tento problém vyřešit.

Za zmínku stojí i občasný výskyt mlh, které někdy jen zcela nenápadně pokryjí louky, rybníky a mělká údolí, ale někdy vytvoří pohádkově kouzelný pohled na krajinu před námi.

ÚKOLY:

- ✿ Vytvoř se spolužáky kalendář přírody.
- ✿ Vyhledej k určitému měsíci lidové pranostiky a pozoruj, zda se vyplní.

NÁMĚTY PRO DALŠÍ ČINNOST:

- ✿ Zapisuj si do kalendáře počasí, například sluneční dny, bouřky, výjimečné meteorologické jevy – výkyvy teplot.
- ✿ Zapiš si datum současných povodní, velkých příválů deště, sněhu, velkých veder.
- ✿ Měř a zaznamenej sílu sněhové pokrývky.
- ✿ Zapiš si do kalendáře počasí od 25. prosince do 5. ledna.
- ✿ Sleduj během celého roku, zda se vyplní předpověď na jednotlivé měsíce dle počasí ve sledovaném intervalu 12 dnů o Vánocích, jak praví pranostika.
- ✿ Zjisti zdroje smogu, navrhní řešení, jak se ho zbavit.
- ✿ Měř se svými spolužáky celý školní rok dešťové srážky a souhrnné informace o měření publikujte ve školním časopise nebo v místním tisku.
- ✿ Vyhledej informace o počasí v městské kronice.

NEROSTNÉ BOHATSTVÍ

Sobotecko není oblastí, v níž by byla četná naleziště nerostného bohatství. Vyskytují se zde ale významné **pískovcové lomy**. Lomy v údolí Žehrovky u Lažan poskytovaly vysoce kvalitní pískovec, který byl například použit na dostavbu Svatovítského chrámu v Praze a na zpevnění hrází v Hamburku. V Plakánku se lámal kámen v pískovcovém lomu na stavbu hradu Kost a na stavbu kostela a domů v Sobotce.

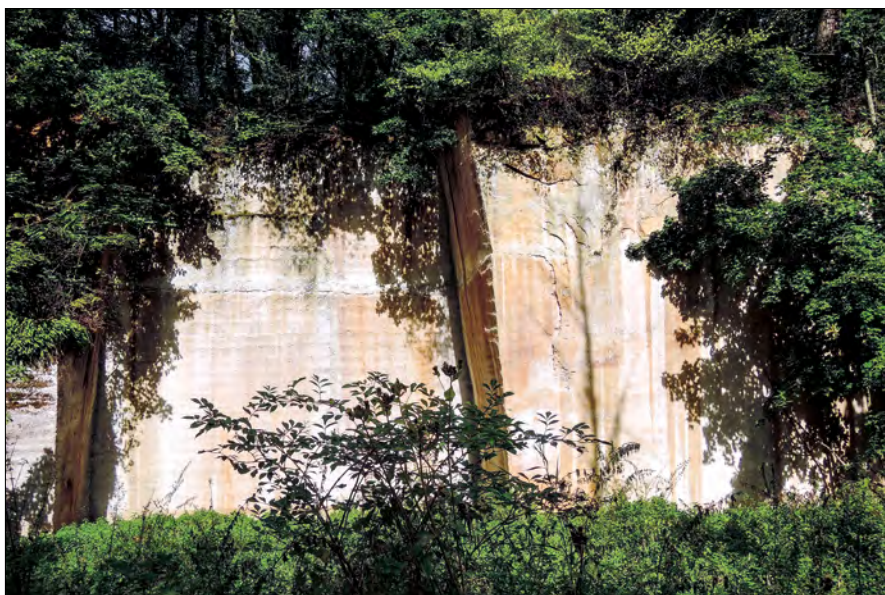
V okolí Hrdoňovic a Střelče se v roce 1939 začal těžit nejvyšší sklářský písek v naší republice. Nakládá se pomocí lanovky do železničních nákladních vagonů v Hrdoňovicích a převá-

žel se většinou do severočeských skláren. Tyto sklářské písky jsou základní surovinou pro výrobu křišťálového, obalového a plochého skla a pro výrobu skelných vláken. Těžbu dnes zajišťuje podnik nazývaný Sklopísek Střeleč. Stavební písek se těží v Blatech, u Obrub, Přepeř a jinde. Těžba pískovce ale na druhé straně znamená velký a mnohdy nešetrný zásah do malebné krajiny Českého ráje.

Čedič objevíme v okolí zámku Humprecht a na vzdálenějších vrších – Kozákov, Mužský, Trosky, Vyskeř, Střelečská hůra, Dubolka, Veliš. Těžil se na Střelečské hůře a na Dubolce u Ohařic, byl využíván k budování cest a silnic. Jeho těžba však brzy skončila v důsledku poměrně malého výskytu.

Jedinečná jsou naleziště **drahých kamenů** – achátů, granátů, jaspisů, ametystů, křišťálů, záhněd a olivínů v okolí vrchů Kozákov, Vyskeř, Tábor, u obcí Libuň, Rovensko pod Troskami, Tatobity. Kozákovské drahé kameny a brusičské umění zpracovávatelů proslavilo zejména Turnov a Rovensko pod Troskami již v 17. století. Drahé kameny – jejich nálezy a zpracování – provázejí obyvatele tohoto území dodnes.

Pískovcový lom ve Veseckém Plakánku

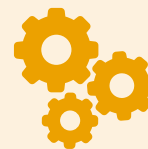
Drahý kámen - achát, Doubravice

Cenné jsou též objevy **zkamenělin pravěkých živočichů a rostlin** v pískovcových lomech.

U Stéblovic jsou zachována ložiska **štěrků**. Pocházejí z konce třetihor, kdy tudy protékala řeka – předchůdkyně Jizery. Zanechala tu mohutné vrstvy vodonosných štěrků, v nichž se vzácně najdou i velké balvany bílého křemene. Jeden z nich býval na zahradě před Základní školou v Sobotce.

ÚKOLY:

- ✿ Jaké suroviny se těží v lomech Českého ráje?
- ✿ Prohlédni si vzorek pískovce, pokus se stanovit jeho základní vlastnosti. K čemu se pískovec používal dříve? K čemu se používá dnes?
- ✿ Zjisti, jak vypadá čedič.

NÁMĚTY PRO DALŠÍ ČINNOST:

- ✿ Vyhledej v Plakánku stopy po těžbě pískovce.
- ✿ Navštiv rozhlednu na Kozákově.
- ✿ Projdi se po zoraném poli pod Kozákovem, možná najdeš nějaký drahý kámen.
- ✿ Navštiv Muzeum Českého ráje v Turnově, Klenotnici drahých kamenů v Nové Pace nebo Muzeum drahých kamenů v Rovensku pod Troskami.
- ✿ Uspořádej ve škole výstavku nerostů a polodrahokamů.
- ✿ Navštiv brusiče drahých kamenů, rozhovor s ním uveřejni ve školním časopise.
- ✿ Přečti si povídku Hastrman v knize Povídky malostranské od Jana Nerudy.
- ✿ Zkus nalézt ztracený kámen ze třetihor, který býval na zahradě před školou.

OBYVATELSTVO

Sobotka měla k 1. 1. 2012 celkem 2 428 obyvatel, 1 196 mužů a 1 232 žen. Děti do 14 let zde žilo 346, obyvatel ve věku 15 – 64 let bylo 1 636, nad 65 let bylo 446 obyvatel. Na jednom kilometru čtverečním žilo 126 lidí.

V současné době má Sobotka 733 domů s číslem popisným. Téměř všechny jsou obydleny, pouze malý počet z nich k bydlení nevyhovuje.

Většinu obyvatel Sobotecka tvoří **Češi**. Bylo tomu tak i v minulosti. Proto zde nevznikly podmínky pro větší česko-německý národnostní konflikt. Přesto i tady ve válečných letech docházelo k útisku **Židů**, k jejich transportům do Terezína a Osvětimi a k následným popravám.

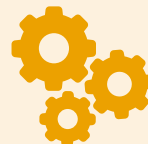
V menšině zde bývali a stále jsou **Slováci, Romové a Němci**, v jednom období i **Rusové**. Za práci sem zejména v poslední době přicházejí **Poláci, Ukrajinci a Maďaři**. Pobývají tu však jen krátkodobě. Po několik let zde již žijí a pracují **Vietnamci**.

Sobotecko bylo vždy krajem, v němž převažovali drobní zemědělci, řemeslníci, obchodníci a živnostníci. V dřívějších dobách jim pomáhali pomocníci – čeledí (pacholci, čeledíni a děvečky, učedníci a tovaryši). Nechyběli ani drobní úředníci a maloměstská a vesnická inteligence – učitelé, kněží, studenti.

Dnes ve vesnicích ubývá obyvatel i vesnické inteligence. Odcházejí do měst většinou kvůli zaměstnání. Vracejí se jako chalupáři a chataři.

ÚKOLY:

- ✿ Zjistí, kolik dětí jiných národností chodí do vaší školy.
- ✿ Nauč se některým jejich slovům a frázím.
- ✿ Nech si vyprávět o jejich zemích a zajímavých zvycích.
- ✿ Vyslechni jejich pohádky a pověsti.

ZEMĚDĚLSTVÍ

Území Sobotecka a jeho okolí lze nazvat zemědělskou oblastí.

Převládají **hnědozemě vzniklé z původních sprašových návějí a pseudočernozemě**. Vyskytují se tu lehké písčité i těžké jílovité půdy, nejvíce však půdy středně těžké.

Rostlinná výroba produkuje především pšenici, ječmen, žito, řepku olejku, slunečnici, hrách, mák, hořčici, brambory, cukrovku, krmnou řepu, kukuřici, jetel a vojtěšku. **Živočišná výroba** se soustřeďuje na chov skotu a prasat, na produkci mléka a vajec. Zemědělství kraje je na velmi dobré úrovni.

V pravěku byla krajina pokryta lesy a prosvětlenými travnatými územími. Příchod lidí způsobil její přeměnu. Vykácením lesů vznikla další **pole a louky**. Při potocích a řekách byly založeny rybníky. Zalesněna zůstala pouze území s vyšší nadmořskou výškou a příkré svahy údolí a skal.

Střídala se léta příznivá i nepříznivá, úrodná i neúrodná, léta míru i válek. Záleželo na počasí i na politické situaci. Velmi tíživé bylo po třicetileté válce nevolnictví a robota.

Největším hospodářským podnikem Sobotecka byl **velkostatek Kost**. Rozkládal se na ploše téměř tří tisíc hektarů a patřil v 18. a 19. století rodu Netolických, později česko-italskému rodu dal Borgo-Netolických. K velkostatku patřily lesy, rybníky, bažantnice, pastviny, dvory, parky, zahradnictví v Humprechtu, pivovar na Kosti, vinopalna, cihelna, pila v Plakánku, ovčiny, mlýny, lomy, hostinec v Sobotce a zámky Humprecht a Vlčí Pole.

Přínosem pro zemědělství bylo v 18. a zejména v 19. století vzdělávání dětí venkovskými učiteli a jejich následné studium na odborných rolnických školách v Jičíně a v Mladé Boleslavi. Také zakládání různých hospodářských (chovatelských, ovocnářských, včelařských, mysliveckých, strojních i pojišťovacích aj.) odborných spolků, které například přednáškami šířily nové poznatky a metody, pozvedlo úroveň zemědělství v našem kraji.

1. světová válka (1914-1918) přinesla utrpení, bídu, úbytek obyvatelstva – mnohé vesnické usedlosti zůstaly bez hospodářů. Různé epidemie situaci ještě více zhoršovaly.

Za 1. republiky (1918-1938), kdy většina obyvatelstva žila na venkově a živila se zemědělstvím a naše země patřila mezi **přední evropské zemědělské země**, měla krajina Sobotecka větší rozmanitost než dnes. Malá pole se střídala s loukami a sady a byla ohraničena mezemi, úvozy a cestami, při nichž rostly většinou ovocné stromy. Půda patřila soukromým hospodářům. Vznikala hospodářská, mlékárenská, řepařská, semenářská a mechanizační seskupení. Zemědělci zakládali finanční záložny a kampeličky. Vlastnili svá hospodářská výkupní družstva, nejznámější bylo v Sobotce u nádraží. Na Sobotecku byl také významný **chov koní**. Nejlepší koně v Sobotce vlastnili Jindřich Brixí a Jindřich Rulc. Konaly se různé zemědělské výstavy a slavnosti, při kterých se vysazovaly pamětní lípy.

Za 2. světové války (1939-1945) museli zemědělci pod silnou kontrolou a tlakem zásobovat potravinami nejen svůj národ, ale i válčící Německo. Na jedné straně měli zemědělci přísně stanovené dodávky, na straně druhé obyvatelstvo dostalo tzv. **potravinové lístky**. Nepovolené zásobování bylo trestáno.

Po válce nastala úleva a velké nadšení, ale zároveň byl znát velký nedostatek pracovních sil. Mnoho rodin odešlo po odsunu Němců do pohraničí. Začalo znárodňování.

Po únorových událostech roku 1948 **znárodňování a združstevňování** pokračovalo. Došlo k násilné kolektivizaci. Ta znamenala zrušení soukromého hospodaření. Desítky rodin velkých rolníků byly násilím vyhnány ze svých statků a ti, kteří kladli odpor, skončili ve vězení. K nejrychlejší kolektivizaci došlo v Oseku, velmi byla postižena Vesec u Sobotky, nejvíce vystěhovaných sedláků bylo v Markvarticích.

Vzhled krajiny se opět začal měnit. Jednotlivá pole byla zcelena ve velké lány. V krajině vyrostly nevzhledné velkokapacitní kravíny, strojní střediska a jiné stavby. Zmizely i některé sady a louky.

Vznikla střediska státních statků a podniky státních lesů. Pro účely společného hospodaření byly od roku 1952 zřizovány strojné traktorové stanice. Na vesnicích se vytvářela **jednotná zemědělská družstva**, která se později buď slučovala, nebo se stávala součástí státních statků. Tak vznikla například roku 1973 „Kooperační JZD Sobotecka“. (JZD Libošovice, Samšina, Markvartice a Sobotka se dohodla na společné rostlinné výrobě.) V roce 1975 se dohodla na sloučení a v roce 1976 tak vzniklo **JZD Nástup Sobotka** a stalo se největším družstvem Východočeského kraje. Jeho výměra činila 5 450 hektarů zemědělské půdy v katastru 42 obcí. Družstvo mělo 1 236 členů, z toho 827 trvale činných. Zemědělcům se dařilo velmi dobře. Družstvo pak prošlo různými změnami. V roce 1988 se osamostatnilo Zemědělské družstvo Markvartice.

Druhým největším celkem bylo JZD Československo-sovětského přátelství Přepere.

Po sametové revoluci v listopadu roku 1989 byl na základě **restitučních a transformačních zákonů** rodinám dřívějších soukromě hospodařících zemědělců vrácen majetek. Někteří ho přijali a začali hospodařit. Někteří půdu prodali nebo pronajali soukromým zemědělcům nebo zemědělským družstvům. JZD Nástup se přeměnilo v roce 1992 v Zemědělské družstvo Sobot-

ka. Jeho součástí se stala výrobní střediska Sobotka, Libošovice, Samšina a mechanizační středisko Mladějov. Výsledky hospodaření však nesplnily očekávání. Proto byla v roce 1997 založena akciová společnost s názvem **Agrochov Sobotka**. Hospodaří na ploše 3 280 hektarů zemědělské půdy, má kolem 160 trvale činných zemědělců v rostlinné a živočišné výrobě, ve středisku těžké mechanizace a na úseku technicko-hospodářském.

V současné době se zemědělstvím živí pouze malá část obyvatel Sobotecka.

Rozkvetlá louka u Vidláku

Obraz krajiny zůstává na mnoha místech téměř stejný, některé lokality se proměnily. Na jižních svazích jsou vysazovány **ovocné stromy**. Dříve to bývaly třešně, například na Rovni, pod Humprechtem nebo v Semtinách. Dnes krajinu s krásnými rozhledy poškodila velkoplošná výsadba jabloňových sadů společnosti Sady Český ráj, s. r. o. v Horním Bousově a v okolí Semtinské lípy u Podkosti. Panely solární elektrárny zaplnily pole u Dolního Bousova na Rachvalech.

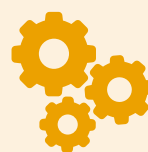
I když bylo mnohdy do krajiny necitlivě zasahováno, zůstává Sobotecko a okolí stále krásné a malebné. Přispívají k tomu i nedávno zakládané louky, osévané směsí přírodních lučních rostlin vypěstovaných firmou **Planta naturalis Markvartice**, která každoročně pořádá akci Česká květnice (dny otevřených dveří, květinové výstavy, odborné přednášky a doprovodný program).

ÚKOLY:

- ✿ Zjisti, které plodiny se pěstují ve tvém okolí.
- ✿ Zjisti, která hospodářská zvířata se zde chovají.
- ✿ Zjisti, zda jsou ve tvém okolí soukromě hospodařící zemědělci.
- ✿ Udělej s nimi rozhovor o jejich práci a o historii jejich rodu.
- ✿ Nakresli nebo vyfotografuj rozkvetlou louku.
- ✿ Urči některé rostliny této louky. Použij Atlas rostlin.
- ✿ Vytvoř herbář.

NÁMĚTY PRO DALŠÍ ČINNOST:

- ✿ Zasaď strom a sleduj jeho růst. Fotografuj ho každý rok ve stejnou roční dobu.
- ✿ Vypěstuj doma nebo se svými spolužáky na školním pozemku různé druhy zeleniny.
- ✿ Navštiv Arboretum Hrubá Skála – Bukovina.

PRŮMYSL A SLUŽBY

Vzhledem k tomu, že Sobotecko je převážně zemědělskou oblastí, navíc bez velkého vodního toku, nenajdeme zde žádný průmyslový podnik celostátního významu. Proto mnoho lidí muselo za prací dojíždět většinou do **AZNP Mladá Boleslav** – výroba osobních automobilů, do jičínského **Agrostroje** – výroba zemědělské techniky, do mnichovohradištského **LIAZu** – výroba nákladních automobilů, do dolnobousovského **Strojtexu** – výroba vzduchotechniky, nebo jinam.

Přesto v Sobotce vzniklo ve 20. století několik významných podniků či provozoven. Některé navazovaly na zemědělskou tradici a věnovaly se **potravinářství**. Byla to například **Vitamina** (později nazývaná **Fruta**, potom Nova Brilliant, dnes Nova, a. s.), podnik na zpracování a konzervaci ovoce a později i zeleniny. Založil ho koncem třicátých let Rudolf Patočka s Adolfem Sáchomským. Na Sobotecku bylo totiž hodně rozšířeno ovocnářství, podnik mohl dobře prosperovat. Nejznámějším sadařem byl Jaroslav Hortlík. Zavedl dokonce i pěstování jahod ve velkém na plantážích u Čálovic.

Vysokou kvalitu měly broušené výrobky podniku **Sklárny Bohemia**, který byl nejprve součástí Železnobrodských skláren Železný Brod, později patřil pod Poděbradské sklárny Poděbrady. Sklárnou v Sobotce založil v roce 1938 Antonín Zogala ml., který se sem přistěhoval z Práchně u Nového Boru a zahájil tu výrobu broušeného olovnatého skla (vázy, mísy, talíře, bonboniéry, košíky aj.). V poválečných letech se sklárně začalo dařit. Její sklářské výrobky se vyvážely do celého světa. Nejvýznamnější se stala zakázka pro anglickou královnu Alžbětu Bowes-Lyon, matku královny Alžběty II. Brusiči tehdy vybrousili celou sadu užitkového i dekorativního skla.

V roce 1948 byla sklárna znárodněna. Kvalita výrobků stále dosahovala vysoké úrovně, téměř celá produkce směřovala do zahraničí. Největšími odběrateli byly Itálie, Honkong, Austrálie a Japonsko. České sklo, broušené i soboteckými skláři, bylo ve světě proslulé. Získalo mnohá ocenění na celosvětových výstavách, například na EXPO 1958 v Bruselu, na EXPO 1967 v Montrealu, na EXPO 1970 v Ósace, na EXPO 1984 ve Vancouveru a jinde. Sobotecké Sklárny Bohemia už dnes neexistují.

Výroba se zastavila i v podniku **Izol**, který byl založen roku 1910. Vyráběly se tu sádrokokosové desky k izolaci například vlhkých zdí, asfaltokorkové izolace lednic, korkové izolace podlah, izolace potrubí a nádrží, dále lehké struskové duté cihly, cementové cihly a jiné cementové výrobky.

Z dalších drobných provozoven, v nichž nacházeli lidé práci, ale které dnes již v Sobotce nenajdeme, jmenujme Hamiro, umístěné ve Slavíkově továrně pod Humprechtem. Tam se vyráběly hračky, později fotografická alba a dále pohovková obuv. Nakonec tu sídlila provozovna Turnovských brusíren Preciosa a Dias (broušení jehel do gramofonů a vybrušování kamínků do hodinek). Dále bylo ve městě družstvo Drutěva Jablonec nad Nisou, později Snaha a Sněžka Náchod – výroba kožených brašen a kabelek, Technolen Lomnice nad Popelkou – výroba stanů, Dřevotvar, Okresní stavební podnik, pekárna ve Špálově ulici aj.

V současné době pracuje v Sobotce řada **soukromých firem**. Některé navazují na tradici, ně-

které vznikají nově. V roce 2012 činil jejich počet 74. Jmenujme například firmy HASKO – výroba vzduchotechnického zařízení, OKAY PLAST – výroba plastových, hliníkových i dřevěných oken, na Staňkově Lhotě pilu. Z dalších to je firma JK-KOVO, zaměřená na kovovýrobu a na výrobu příslušenství k malé mechanizaci, stavební firmy, firma Sítotisk aj.

Mnoho firem poskytuje důležité služby občanům, jsou to například elektroinstalátorské a instalátorské práce, klempířství, pokrývačství, je tu kamenictví a cementárna v Čálovicích, truhlářství ve Kdanicích, malířství a natěračství, podlahářství, doprava nákladní a osobní (taxi). Dále tu jsou firmy zaměřené na automobily – autoservis, autobazar, prodej náhradních dílů. V Oseku je servis kol. Dlouhodobě v Sobotce působí Vodohospodářská a obchodní společnost, nově vznikla společnost VASUS Contact poskytující grafický a web design.

Ve výčtu nemůže chybět Česká spořitelna, Komerční banka, pojišťovny, pošta, autoškola, parčírna, opravná televize, satelitů a videí, sběr, výkup a prodej druhotných surovin.

Obyvatelé mají možnost nakupovat v mnoha obchodech, které jim poskytují základní potřeby, mohou navštěvovat restaurace, cukrárnu, koupaliště s kempem, horolezeckou stěnu, mohou si dopřát vyjížďky na koních, masáže, pedikúru a manikúru. Své služby jim nabízí kadeřnictví a půjčovna svatebních a společenských šatů.

Předškolní výchovu dětí zajišťuje mateřská škola, vzdělání a výchovu základní škola.

V budově zdravotního střediska najdeme dvě ordinace obvodních lékařů, dětskou, stomatologickou a gynekologickou ordinaci, gerontologické a rehabilitační středisko. Léky poskytuje lékárna. Městský úřad nechal postavit Dům pokojného stáří s pečovatelskou službou. V Sobotce má své místo i pohřební služba.

Potřeby zvířat zajišťují obchody s krmivem a chovatelskými potřebami a veterinární lékař. Bývala zde do roku 1966 okresní veterinární nemocnice, později změněná na ošetrovnu. V letech 1970-1990 pod vedením MVDr. Jaroslava Felkla současně působila bakteriologická laboratoř na kontrolu mléka, která v léčení nakažlivých zánětů mléčné žlázy u dojnic získala světové uznání. Známými zvěrolékaři byli například Otakar Kaprál a manželé Košelkovi.

Chceme-li však zjistit, kdy v našem kraji došlo k prvnímu hospodářskému rozvoji, musíme se vrátit až do 2. poloviny 15. a na počátek 16. století. Tehdy nastal velký rozmach podnikání na velkých hospodářských celcích. Šlechta se snažila zvýšit své zisky, a proto vedle těžby dřeva, rybníkářství a chovu ovcí začala nově zakládat cihelny, pily, valchy, pivovary, vinopalny a mlýny.

Tehdejší majitel kosteckého panství **Jan ze Šelmberka** si na králi Vladislavu II. Jagellonském vymohl **povýšení Sobotky na město**. Stalo se tak **24. srpna 1498**. Tím byly vytvořeny dobré podmínky pro rozvoj řemesel a obchodu. Řemeslníci se začali sdružovat v cechy.

Významnou hospodářskou událostí bylo založení **pivovaru** na Kosti v roce 1576.

Třicetiletá válka však hospodářství rozvrátila. Přesto se kostecká vrchnost, tehdy představovaná hrabětem Heřmanem Černínem, snažila znovu podnikat. Na Kosti byla založena cihelna a vinopalna. Hrabě obchodoval se železem, vínem, se solí, vlnou z ovcí, s obilím, a dokonce i s cizokrajnými zvířaty, která nakoupil jako vyslanec v Turecku. Velkou pozornost věnoval pivovaru.

Po válce se řemeslům opět začalo dařit. Jistě k tomu přispěla i stavba zámku Humprecht, započatá v roce 1666. Koncem 17. století došlo k nové organizaci cechů, do kterých museli být stále zapojeni všichni řemeslníci.

V **18. století**, v roce 1710, byla v Sobotce v místě dnešního Malého náměstí (dříve „děkanského rynečku“) postavena **barevna**. Patřila soukenickému cechu. Barvilo se zde sukno přinášené i přivážené z dalekého okolí. Přes sto let hrála významnou roli v místním hospodářském životě.

Velký nárůst řemesel byl zaznamenán i po **zrušení nevolnictví** v roce 1781. Jenom v Sobotce bylo tehdy **100 řemeslníků**. Nejvíce byli zastoupeni **soukeníci, tkalci, krejčí a ševci**. Z dalších řemeslníků se tu uplatňovali barvíři, koželuhové, mezulánici a kloboučníci. Za zmínku stojí i obchod se solí a vybudování solnice na místě dnešního divadla.

19. století – století průmyslové revoluce – nepřineslo Sobotecku mnoho změn. Stále zde převažovala zemědělská výroba. Podnikání se dařilo v lesní těžbě, v rybníčním hospodářství, v mlynářství, rostlinné a živočišné výrobě. Pěstovalo se obilí a jetel, rozšiřovalo se ovocnářství, chov vepřů, ovcí, drůbeže a včel. Velký význam měla výstavba nebo přestavba silnic a vybudování železniční tratě.

Teprve v poslední čtvrtině 19. století došlo na Sobotecku ke vzniku prvních menších **průmyslových podniků**. Byly zaměřeny především na **obuvnickou výrobu**. Ševci se stali v 19. a 20. století nejpočetnějšími a nejdůležitějšími řemeslníky. V roce 1900 bylo v Sobotce 55 ševců a tři výrobní pohovkové obuvi Hynka Slavíka, Otakara Peldy a Raimunda Kuchaře. Slavíkův podnik vznikl v roce 1888 a v době před 1. světovou válkou v něm pracovalo až 100 dělníků. Týdenní výroba se pohybovala okolo pěti tisíc párů různých druhů obuvi od dětských bačkorek, přes plátěné střevíce a bačkory až po sametové a štramínové pantofle. Tato pohovková obuv měla velmi dobrý odbyt na domácích i zahraničních trzích (jarmarcích). I proto Hynek Slavík postavil pod Humprechtem třípatrovou továrnu, v níž soustředil všechnu obuvnickou výrobu. Konkurence velkých podniků, zejména firmy Baťa, však přinesla postupný zánik ševcovského řemesla. Krásnou památkou na ševcovský cech zůstala jen jeho pokladnice. **Sobotka – město básníků, kantorů a ševců** (jak ji nazval Karel Čapek), tak přišla o svůj staletý charakteristický přívlastek, známý v celých severních Čechách. Sobořáci se na druhé straně zbavili hanlivé přezdívky „prťáci“, jak se ševcům ze Sobotky říkávalo. (Obyvatelé Dolního Bousova se podle množství rybníků zase hanlivě nazývali „rákosáci“.)

Stejný osud potkal i **soukeníky a tkalce**, nejpočetnější **řemeslníky v 18. století**. Například v roce 1733 zde pracovalo 30 soukeníků a 20 tkalců. Jejich počet však neustále klesal, až řemeslo v důsledku růstu textilní průmyslové výroby ke konci 19. století zaniklo. Ke známým výrobkům patřila tmavošedá látka zvaná „kraka“, prodávaná lesním dělníkům. Pro sedláky se vyráběla látka modré barvy na „tříštokové“ pláště. Po zbourání barevny (1882) v tradici textilní výroby ještě pokračoval Josef Tchám v Turnovské ulici. Jeho závod na výrobu **trikotového zboží** vyráběl trikotové pánské košile, kalhoty „turistky“, sokolská trika, pásy, punčochy, ponožky aj.

Od konce 19. století se v obcích v okolí Mladějova a Samšiny podomácku provozovalo broušení drahých kamenů, které se sem rozšířilo z Turnovska a z okolí Rovenska pod Troskami.

Před 1. světovou válkou bylo na Sobotecku rozšířeno pěstování a zpracovávání lnu v pazderkách, z nichž významná byla u Spyšové, později na Staňkově Lhotě. V období 2. světové války se v Sobotce vyrábělo pletené dětské zboží, nejdříve v bývalé Tchámově továrně, později též v bývalé Slavíkové továrně.

Potravinářskou výrobu reprezentoval již zmíněný pivovar na Kosti, dále pivovary v Domousnicích, na Mladějově a v Sobotce, kde byla ještě sladovna. Ve Střehomi, na Šalandě, na Mladějově a v Dolním Bousově existovaly výroby vín, likérů a lihovin. V Sobotce se vyráběl hořký likér značky „Medical“.

Nejvýznamnějším průmyslovým podnikem Sobotecka v minulosti byl potravinářský kombinát v Dolním Bousově (cukrovar, ovocárna, lihovar). Zaměstnával stovky pracovníků. Zanikl v letech 1932-1933, v době velké světové hospodářské krize.

Důležitou roli měly početné **mlýny**. Vodní mlýny se nacházely hlavně na Žehrovce od Samšiny po Žehrov a na Klenici u Kosti, v Plakánku, ve Střehomi, u Ošřovic, v Dolním Bousově, Rohatsku, Bechově a v okolí Domousnic. Na říčce Mrlině se vyskytovaly od Rakova po Sedliště. Mlýn byl zřízen i při silnici ze Sobotky na Staňkovu Lhotu v bývalé parní tírně lnu. Větrný mlýn měla Sobotka na Bořenovách. Byl i na Rohatsku. Svou činnost mlýny skončily po 2. světové válce z důvodu koncentrace výroby. Většinou byly rozbourány nebo využívány jako chalupy.

ZAJÍMAVOST

Větrný mlýn

Větrný mlýn Na Bořenovách nad Sobotkou byl postaven v roce 1826. Vybudoval ho Jan Jiroš. Po něm zde působil nejznámější mlynářský rod Šustrů. Dalšími majiteli se stali Helikarovi. V roce 1929 mlýn dosloužil a byl rozebírán na kámen pro různé stavby. Sobotečtí patrioti se sice snažili o jeho zachování, ale marně. Pro vzpomínku nám zůstala jen

fotografie a báseň Fráni Šrámka. Věřme, že se zde někdy v budoucnu podaří postavit větrný mlýn znovu, třeba jako místo pro rekreaci, čajovnu nebo jen pro odpočinek při toulkách Českým rájem s překrásným výhledem do kraje. Sobotka by tak měla další jedinečnou stavbu. Mohla by tu být i rozhledna. (Nad obcí Čížovka u Drhlen už jedna stojí.)

Dalším průmyslovým odvětvím byla **výroba stavebnin**, včetně **těžby kamene a písku**, a **dřevozpracující výroba**. Z druhohor pocházela bohatá ložiska pískovce (např. v Plakánku), ze třetihor ložiska čediče (např. v okolí Ohařic a Střelče), ze starších čtvrtohor pocházely vrstvy hlíny vhodné pro cihelny. Cihlářství mělo v Sobotce staletou tradici. Výsadu pálení cihel bez poplatků udělil Sobotce již v roce 1601 Oldřich Felix Popel z Lobkovic. V 19. století dobře prosperovala Špálova cihelna vpravo při silnici do Dolního Bousova. Lesní těžbu zpracovávaly vodní nebo parní, později elektrické **pily**. Nejstarší pila stála zřejmě u Kosti v Oboře. V Sobotce byla známá Fišerova pila u nádraží a na Staňkově Lhotě pila Balákova. Ze dřeva se v Sobotce ještě vyráběly například kuchyňské potřeby, hračky, nábytek.

Strojírenství bylo zastoupeno malou strojnickou dílnou Václava Nováka v Turnovské ulici, která zlepšovacemi návrhy pivovarských zařízení našla odbytí své výrobky i u největších pivovarů. Syn majitele, Josef Vincenc Novák, studoval ve Vídni pivovarské strojírenství a po návratu založil svou továrnu v Praze. Sobotecká dílna mu dodávala některé součásti, později vyráběla speciální kamna se zvláštní ventilací a regulací, která byla vhodná především pro školy.

Další dílnou byla Folprechtova kovovýroba u nádraží směrem na Dolní Bousov, jejíž začátky nalezneme v roce 1846. Zaměstnanci zde postupně vyráběli pařáky, sporáky, různé výrobky z plechu, výbuchovzdorné nádoby na hořlaviny, ale i plechové lvičky pro armádu. Dílna byla základem pro pozdější Kovo-Dřevo-Elektro (KDE).

V blízkosti dílny se nacházela od roku 1909 menší strojírna Františka Hakena, v níž se vyráběly hospodářské stroje (např. mlátičky, pumpy, čerpadla, pluhy aj.). V objektu pozdějších sklárén byla další strojírna – Jarošova z roku 1902. Na „děkanském rynečku“ (dnešní Malé náměstí) byla v roce 1912 založena dílna Josefa Pudila, známá patentní řezačkou „Republikán“ s vyfukovačem řezanky „PJS“.

Do této kapitoly ještě patří obdivuhodná činnost **hodináře Jana Prokeše**, jenž v 2. polovině 19. století zhotovoval unikátní hodinky i hodiny. Pro soboteckou radnici vytvořil **hodiny s průsvitným ciferníkem (číselníkem)**, první v noci svítící hodiny ve střední Evropě. Snažil se též o opravu pražského orloje na Staroměstské radnici a zhotovil jeho funkční model.

Z dílny vynikajícího **zámečníka Ferdinanda Kostlána** zůstal dodnes zachován kovový plot u školy a kovová zahrádka na školní střeše. Známa byla elektrodílna Čenka Pekaře, Komárkova autoopravna, Česenekova klempířská dílna, Kolumpkova a Macounova kovárna.

Do historie **letectví** se zapsal neúspěšným pokusem o létání Na Bořenovách v roce 1899 sobotecký obchodník František Šachmajer. Do historie **výstavby silnic a železnic** zasáhli příslušníci rodu Schnirchů a František Josef Gerstner.

Aby byl výčet průmyslové výroby v Sobotce úplný, musíme ještě zmínit výrobu baterií do ručních svítilen, výživových prášků pro zvířata, krému proti pihám, dále výrobu kožených brašen a kartáček z dřevěného zboží, výrobu krémů na obuv, výrobu past a lepidel.

Ve **stavebnictví** podnikali sobotečtí **stavitelé** Josef Šolc, Antonín Klimeš, Jaroslav Hortlík, Jan Lacina, vesecký stavitel Josef Havlík a v Dolním Bousově Václav a Bohuslav Folprechtové. **Kamenochařství** u nádraží měl Václav Hlavatý. V Libošovicích působili kameníci Pařík, Sedmidubský a otec a syn Havlíkové.

Významná byla činnost **knihtiskárny Leopolda Lažana** u nádraží, která byla založena roku 1913 pod firmou Čepelák a Bartoň. Proslulé bylo Mrvovo knihkupectví.

Některá řemesla zanikala. Bylo to například košíkářství, provaznictví, nožířství, špendlíkářství, zlatnictví nebo výroba špejlí. Úmrtím Josefa Najmana skončila nejproslulejší sobotecká profese – ševcovství (1970).

V Sobotce byl velký počet hostinců a hotelů, řezníků, zahradníků – například František Dolenský se jako zahradní architekt dostal do mnoha cizích zemí. Sobotecko začalo být rekreační a turistickou oblastí.

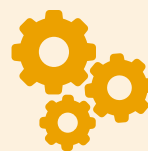
Za 2. světové války se v Sobotce podomácku vyráběly i umělé květiny pro firmu Flora z Mladé Boleslavi. V polovině 20. století můžeme v Sobotce ještě zaznamenat existenci podniků Komunální služby a Drobné služby (DOS), které do sebe zahrnuly veškeré služby obyvatelstvu, Cestovní informační službu (CIS), výrobu papírového zboží (alba, dopisní papíry) a dokonce i navlékání korálků, které domácím dělnicím dodával podnik Železnobrodské sklo.

ÚKOLY:

- Nech si vyprávět od prarodičů o jejich práci a porovnej s dneškem.

NÁMĚTY PRO DALŠÍ ČINNOST:

- Zjisti, kde se nacházely sobotecké podniky a provozovny.
- Navštiv prodejnu broušeného skla a prohlédni si výrobky.
- Projdi se městem a přilehlými vesnicemi a zjisti sídla současných firem.
- Navštiv některé z firem a udělej s pracovníky rozhovor, který potom uveřejni ve školním časopise.
- Zkus vyhledat vysvětlení slov „valcha“, „koželužové“, „štramín“, „tříštakové pláště“ a jiné výrazy, kterým nerozumíš.
- Vymysli výrobek, který by mohl proslavit tvou obec obdobně jako trubičky Hořice, suchary Lomnici nad Popelkou a modlitbičky Miletín.

DOPRAVA

Polní cesty, úvozy a později **silnice** zajišťovaly odjakživa spojení mezi lidmi. Spojovaly louky, pole nebo les s hospodářskými staveními, propojovaly blízké vesnice. V minulých stoletích po nich jezdily vozy tažené koňmi nebo kravami. Koňská spřežení měly též vozy převážející poštu a osoby (dostavníky). Formani zapřahali koně i do těžkých potahů. Občas táhl náklad také poník nebo osel.

Do 19. století byly vesnice a města spojeny většinou prašnými cestami, které se za deště stávaly pastí, v níž vozy nebo kočáry často uvázly. Řešením bývaly **lávky**. Udržovaly se z výběru mýta. Na konci 18. a v 1. polovině 19. století se povrch cest začal opravovat, vylepšovat, zpev-

ZAJÍMAVOST

Co bychom měli vědět o Schnirchových.

Alois Schnirch (1780-1832) – stavitel silnic, „komisař nad cestami“, byl bratrem stavitele řetězových mostů Bedřicha Schnircha a otcem projektanta železnic Josefa Schnircha. Ten se narodil v Sobotce, působil na Chrudimsku, Pardubicku, Poděbradsku a Nymbursku a posléze ve Vídni, kde pracoval na projektu železniční dráhy z Vídně do Prahy. Josefův syn Bohuslav Schnirch, slavný sochař, vytvořil trigy na střeše Národního divadla, dělil se o 1. a 2. cenu s Josefem Václavem Myslbekem za návrh sochy sv. Václava v Praze. V Poděbradech můžeme obdivovat jeho sochu Jiřího z Poděbrad. Bohuslavův bratr Jaroslav byl významným zlepšovatelem a vynálezcem v oblasti parních kotlů.

ňovat. Byli to cestáři, kteří vykonávali tyto práce. Pečovali také o příkopy a stromové aleje podél cest. Tehdy započala v naší zemi výstavba sítě státních silnic. Jejich trasy zachovávaly většinou směr starých zemských stezek a cest.

Aby se výstavba silnic urychlila, byl roku 1804 zaveden systém tzv. „dobrovolné konkurence“. Stát přenesl tíhu výstavby na vrchnost a poddané formou bezplatné „silniční roboty“. Vrchnost zaplatila náklady na zděné stavby a na speciální konstrukce. Poddaní museli zajistit v úseku silnice do 15 km dovoz stavebních hmot a museli tam odpracovat příslušný podíl prací. Stát financoval stavbu technicky náročných ob-

jektů, většinou mostů, z prostředků silničního fondu, například z mytného. Na stavbách silnic pracovali také vězni (rebelové) nebo tuláci.

V letech 1798-1830 se začala budovat státní silnice z Mladé Boleslavi přes Sobotku do Jičína, Nové Paky, Trutnova a dále do Slezska. Říkalo se jí císařská. Druhá vedla k Mnichovu Hradišti. O výstavbu příslušného úseku v okolí Sobotky a též o císařskou silnici ze Sobotky na Kost pečoval ve funkci silničního komisaře **Alois Schnirch**. V roce 1801 si postavil v Sobotce v Jičínské ulici dům s číslem popisným 201. Žil v něm se svou rodinou až do roku 1814, kdy odešel za další prací do Strakonice.

Vedle státních silnic se budovaly i silnice nestátní (okresní) na náklady okresů. U nás to byly například silnice ze Sobotky na Mladějov, k Libáni atd. Jejich cílem bylo podporovat rozvoj místního hospodářství, techniky a obchodu.

Zpočátku byly silnice z kamení a šterku, někde na ně **cestáři** pokládali dlažební kostky. Ve 20. století byly budovány silnice asfaltové. Zvířecí povozy vystřídala kola, motocykly, osobní a nákladní automobily, autobusy. V Sobotce na náměstí a v Boleslavské ulici byly umístěny benzinové pumpy, které byly v roce 1980 nahrazeny benzinovou stanicí při nově vybudované silnici na jižním okraji města. Silniční obchvat měl odstranit zatížení města automobilovou dopravou. Ve 21. století se jistě prosadí i elektromobily.

ZAJÍMAVOST

Klub velocipedistů ze Sobotky zachránil „laurinku“.

Velká objednávka 13 kol (bicyklů/velocipedů) Klubem velocipedistů ze Sobotky v roce 1897 zachránila mladoboleslavskou „laurinku“ (firmu Laurin-Klement), když se ocitla ve finančních nesnázích. Firma ve svých počátcích nejprve vyráběla cyklistická kola značky Slavia a tříkolky pro rozvoz zboží. Potom přešla na výrobu motorových kol a motocyklů s elektromagnetickým zapalováním. Posléze začala vyrábět automobily značky Škoda.

Sobotka byla spojena silnicí s Mladou Boleslaví, Jičínem, Turnovem a Mnichovým Hradištěm. Stala se tak městem se snadnou dopravní dostupností. Dnes jsou dopravní sítě propojeny všechny obce, i ty nejmenší. Různé dopravní společnosti tu zajišťují zhruba 14 autobusových linek.

Sobotka měla a dosud má i **železniční spojení** se svým okolím. Dne 11. listopadu 1905 přijel do Sobotky první vlak. Byla tak dokončena železniční trať z Mladé Boleslavi do Sobotky, o rok později do Lomnice nad Popelkou a Staré Paky. O vybudování této železniční tratě se zasloužil sobotecký rodák **Jindřich Gustav Maštálka** (politik a národohospodář). K připomenutí jeho zásluh byla na budově nádraží umístěna pamětní deska.

V současné době se místní železniční dopravy využívá méně (zejména nákladní) než v minulosti. Slouží převážně k přepravě obyvatel Sobotecka do zaměstnání. Železniční stanice byla zrušena, zůstala jen zastávka.

Železniční zastávka v Sobotce

ZAJÍMAVOST

První motocykly a automobily v Sobotce

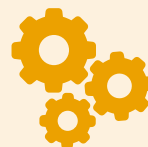
Velkými propagátory motorismu byli první vlastníci motocyklů v Sobotce – ing. Ladislav Novák, P. Jan Chromý a obchodník Miloslav Bureš. V roce 1906 se tu konaly první motocyklové závody. Prvními majiteli automobilů ve městě se stali továrníci Jindřich Gustav Maštálka a Hynek Slavík.

ÚKOLY:

- 🔧 Jak se říkalo lidem, kteří opravovali cesty? Znáš o nich písničku?

NÁMĚTY PRO DALŠÍ ČINNOST:

- 🔧 Vyhledej v Sobotce dům Schnirchových.
- 🔧 Projed' si s rodiči trať Mladá Boleslav – Stará Paka. Kde a jaké tratě ji křižují?
- 🔧 Prohlédni si pamětní desku J. G. Maštálky v Sobotce na nádraží.
- 🔧 Vyhledej hrob J. G. Maštálky na soboteckém hřbitově a přečti si v dolní části náhrobku epitaf, jehož autorem je Fráňa Šrámek.

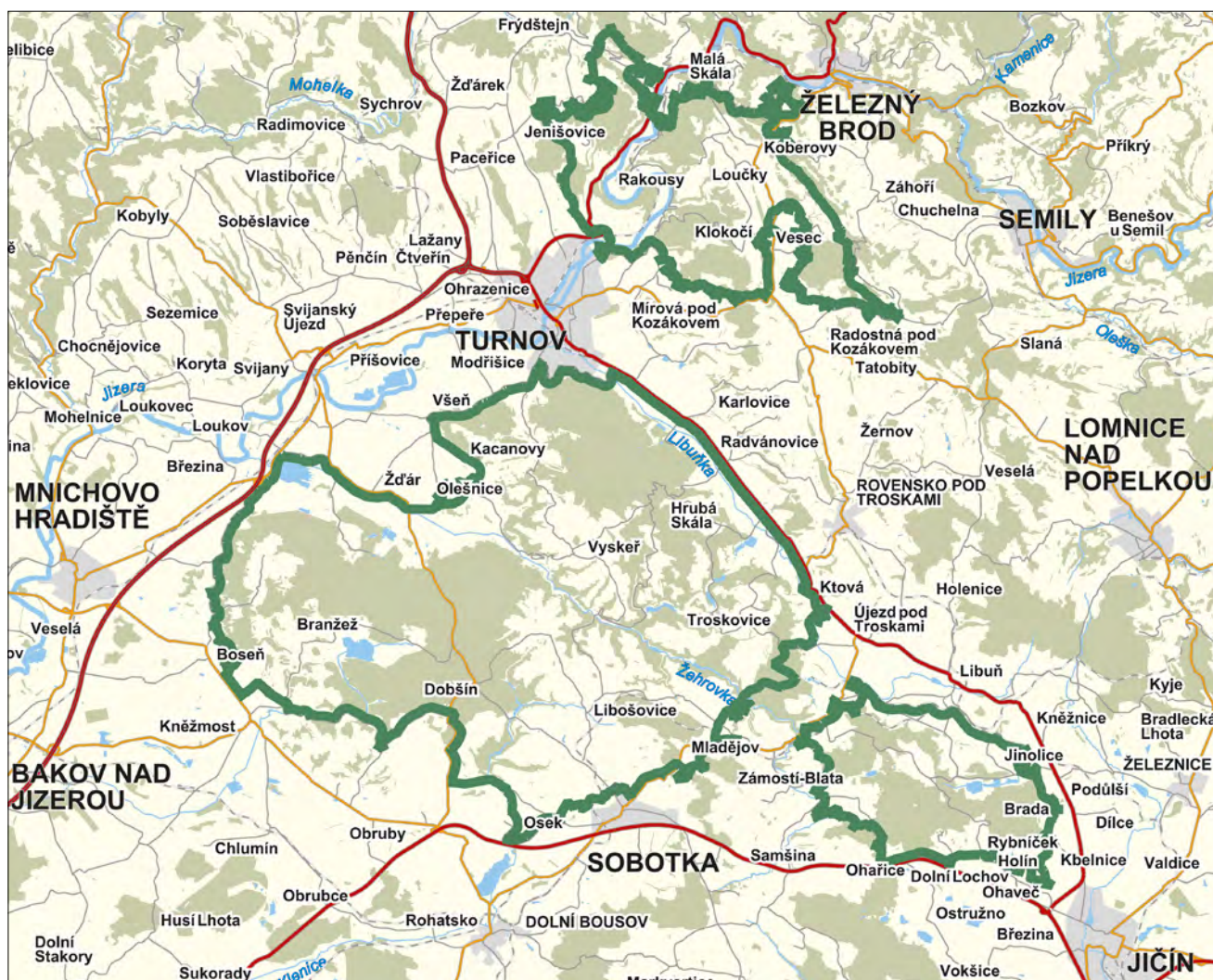
Chráněná krajinná oblast Český ráj – Geopark Český ráj

Českým rájem se původně nazývalo území, které se rozkládá západním směrem od řeky Labe a severním směrem od řeky Ohře. V roce 1888 název Český ráj ale poprvé pro označení dnešní oblasti použil ve své knize Z Českého ráje turnovský rodák Václav Durych. Zároveň se tím zasloužil o přenesení názvu z původního území do našeho kraje a o jeho setrvání zde.

Termín Český ráj mohl vzniknout i v lázních Sedmihorky, kam ve 2. polovině 19. století často jezdili významní představitelé tehdejšího kulturního života (Jan Neruda, Eliška Krásnohorská, Svatopluk Čech aj.) a kraj, který je okouznil, tak nazvali.

CHRÁNĚNÁ KRAJINNÁ OBLAST ČESKÝ RÁJ

Český ráj je nejstarší chráněnou krajinnou oblastí v České republice – od 1. 3. 1955. Tehdy zaujímala rozlohu přibližně 92 km². V roce 2002 byla rozšířena na plochu 181,5 km².

Mapa Chráněné krajinné oblasti Český ráj

Logotyp CHKO Český ráj

Symbolem Chráněné krajinné oblasti Český ráj jsou **Trosky** a silueta sokolovitěho dravce. Správa chráněné oblasti sídlí v Turnově a je regionálním pracovištěm Agentury ochrany přírody a krajiny České republiky zřízené ministerstvem životního prostředí.

Chráněná krajinná oblast (CHKO) Český ráj je tvořena třemi celky.

Největší z nich je tvořen přírodními rezervacemi Údolí Plakánek, Podtrosecká údolí, Příhrazské skály, Žabakor a Hruboskalsko. Touto oblastí protékají říčky Libuňka a Žehrovka.

Další celek CHKO Český ráj tvoří přírodní rezervace Prachovské skály a niva říčky Javorky s Jinolickými rybníky.

Třetí celek protíná hluboké údolí Jizery a naleznete zde skalní města Klokočských, Betlémských a Besedických skal. Tento celek na severovýchodu ohraničují Suché skály, jejichž pokračováním je Hamštejnský hřbet, který vede až na vrchol Kozákova.

Český ráj je území s malebnou, romantickou a jedinečnou krajinou. Najdeme zde pískovcové skály rozličných tvarů a seskupení, hluboká údolí i náhorní plošiny s dalekými výhledy na vyvýšeniny kopců a vrchů. Uvidíme zde menší i větší toky, rybníky, květnaté louky, pásma hustých lesů a úrodných polí. Budeme obdivovat pozoruhodná společenstva rostlin a živočichů, spatříme zástupce teplomilné i horské flóry a fauny. Objevíme mnoho význačných kulturních památek, které do krajiny dobře zapadají a splývají s ní a které nás seznámí s historií lidí, kteří zde po mnoho tisíc let žili v souladu s přírodou.

<http://ceskyraj.ochranaprirody.cz/>

www.cesky-raj.info

„Krása šla světem a zde se zastavila.“ (Jarmila Glazarová)

Prstnatec májový

Rosnatka okrouhlostá

Žebrovice různolistá

Flóra

Flóra Chráněné krajinné oblasti Český ráj je velmi rozmanitá. **Louky** na jaře rozkvétají mnoha druhy rostlin, které zde mají dobré podmínky pro svůj růst. Bohatou květenou lze nalézt též ve **stinných roklich** a **vlhkých údolích** lesních potoků. Roste zde například žebrovice různolistá, plavuň vidlačka, kaprad' samec, papratka samičí, krabilice chlupatá, škarda bažinná, přeslička lesní, netýkavka nedůtklivá, šťavel kyselý, starček Fuchsův, čistec lesní, ostrice lesní.

Na zbytcích **rašelinišť** se nachází rosnatka okrouhlostá, vachta trojlistá, dáblik bahenní, kosatec žlutý, violka bahenní, pryskyřník plamének, suchopýr štíhlý, úzkolistý a širolistý, kapradiník bahenní, kruštík bahenní, hlízovec Loeselův, ostrice plstnatoplodá a Davallova. **Na březích rybníků** se vyskytuje puškvorec obecný, skřípípec jezerní, šmel okoličnatý, žebratka bahenní, rozrazil štitkovitý. Vzácně zachovalé **vlhké louky** jsou lokalitami s tolijí bahenní, řebříčkem bertrámem, kohoutkem lučním, upolínem obecným, bledulí jarní, prstnatec májovým, prstnatec Fuchsovým. Typická pro **lesní mokřady** Českého ráje je přeslička obrovská.

Lesy jsou domovem pro další rostlinná společenstva. Podél vodních toků se vyskytují **jasanovoolšové** luhy. Jsou to druhově bohaté lesy tvořené dominantní olší lepkavou a jasanem ztepilým. Keřové a bylinné patro je často husté a téměř neprostupné. Roste zde ohrožená bledule jarní, prvosenka vyšší a kopřiva dvoudomá.

Na svazích i plošinách v teplejších oblastech najdeme **dubohabřiny**. Tyto lesy tvoří habr obecný, dub zimní a letní, častá je také lípa srdčitá. V keřovém patře roste líska obecná a hloh obecný. Na jaře v dubohabřinách rozkvétají sasanky, hrachory, dymnivky a violky.

Na svazích a v údolích se vyskytují **květnaté bučiny**. Jsou tvořeny bukem lesním a javorem klenem, lípou a výjimečně jedlí bělokorou. V těchto lesích se nachází kromě nejvzácnějších druhů orchidejí i lilie zlatohlávek, kyčelnice devítilistá, jaterník podléška a mnoho dalších druhů bylin a trav.

Borové porosty mají chudý podrost, běžně zde roste brusnice borůvka, brusnice brusinka, vřes obecný, černýš luční, hasivka orličí, pstroček dvoulistý, metlička křivolaká.

Na minerálně chudých kyselých půdách plošin a svahů jsou lesy tvořené pouze bukem lesním. Bohatý opad bukového listí neumožňuje rozvoj keřového a bylinného patra, a tak v těchto lesích roste jen brusnice borůvka, věsenka nachová nebo některé trávy.

Druhově chudé lesy na kyselých půdách s dominantním dubem letním a zimním se nazývají **acidofilní doubravy**. Doprovodnými dřevinami acidofilních doubrav bývají bříza bělokorá, borovice lesní, jeřáb ptačí a krušina olšová. Z bylin je pro doubravy typická tráva lipnice hajní, černýš luční a brusnice borůvka. Vždy tu najdeme mechy.

Buk lesní

Bledule jarní

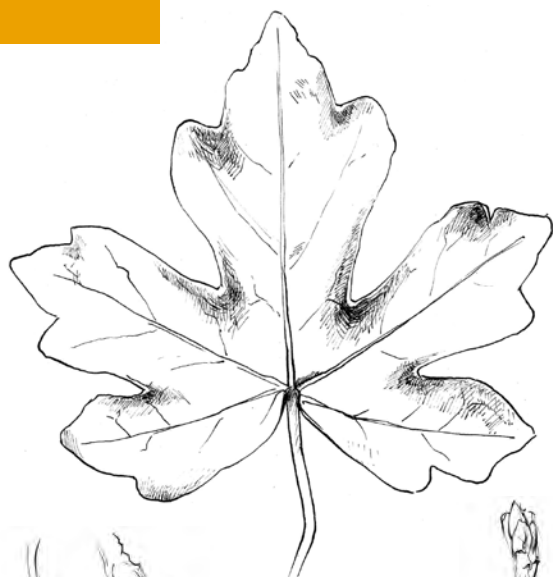

Kosatec žlutý

Jaterník podléška

JAVOR BABYKA

JAVOR JASANOLISTÝ

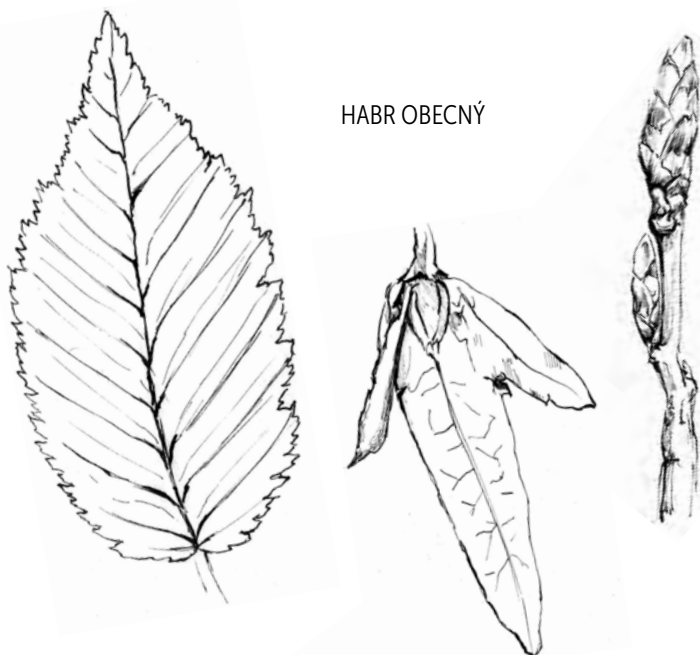
LÍPA SRDČITÁ

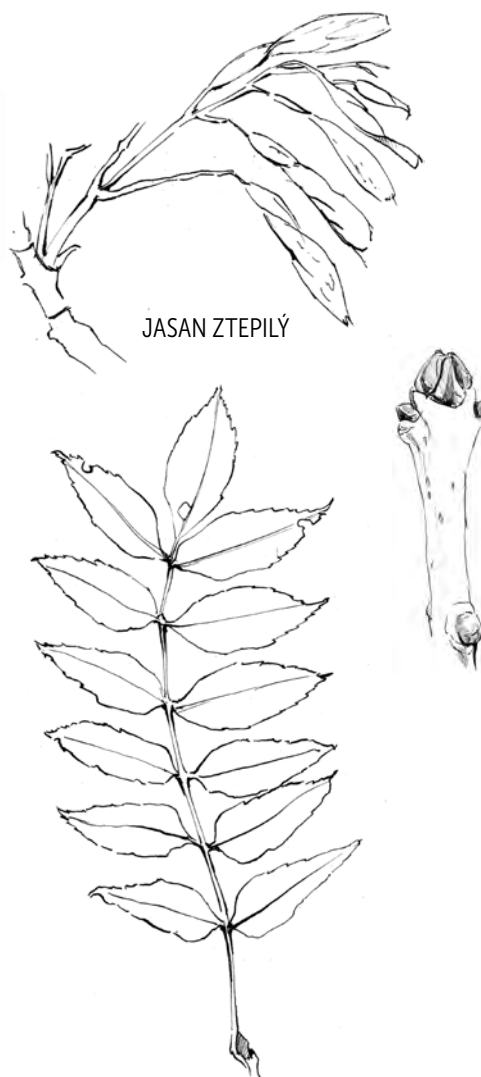
DUB ZIMNÍ

HABR OBEČNÝ

JASAN ZTEPILÝ

BOROVICE VEJMUTOVKA

BOROVICE LESNÍ

BOROVICE ČERNÁ

BOROVICE KLEČ

Fauna

<http://ceskyraj.ochranaprirody.cz/charakteristika-oblasti/fauna/>

Ledňáček říční

Těž fauna Chráněné krajinné oblasti Českého ráje je pozoruhodná. Ve smíšených a listnatých lesích žijí **brouci**, například tesařík borový, kozlíček dazule, roháček dubový, střevlíci a svižníci. V jeskyních najdeme křižáka temnostního, který byl poprvé v Čechách nalezen na Hrubé Skále.

Z **motýlů** tu lze pozorovat sklepnici obecnou a z **netopýrů** vrápence malého. K charakteristickým druhům obratlovců patří výr velký, poštolka obecná, kavka obecná a od 80. let 20. století i krkavec velký.

Z **obratlovců** se tu vyskytuje datel černý, lejsek černohlavý, čáp černý, puštík obecný, krahujec obecný, káně lesní nebo plšík lískový. V okrajových částech lesů lze spatřit kalouse ušatého. Kolem rybníků žijí motýli batolec červený a duhový a babočka síťkovaná.

Malé tůňky obývají čolek horský a kuňka ohnivá. Z **plazů** se v okolí vodních toků a rybníků vyskytuje ještěrka živorodá a užovka obojková. Z **ptáků** kolem potoků žijí ledňáček říční, konipas horský a skorec vodní. Rybníky obývají potápka malá, labuť velká, polák chocholačka, moták pochop, chřástal vodní i kropenatý a rákosníci. Mezi **savci** mokřadů nalezneme rejsce černého, myšku drobnou či lasici hranostaje.

Na suchých a teplých stanovištích žijí zlatohlávci, kozlíčci a motýli otakárek fenyklový, vřetenuška obecná nebo lišaj svlačcový, z obratlovců ještěrka obecná a řůhýk obecný.

Fauna Českého ráje se značně mění. V 50. letech 20. století vymizel sokol stěhovavý a vydra říční, výrazně se snížila početnost populace kavky obecné i vodních a mokřadních ptáků. Naopak v 70. letech se objevil čáp černý, po něm krkavec obecný a v 90. letech volavka popelavá. Pomalu se vrací i vydra říční.

Z dalších druhů živočichů tu žijí bažanti, koroptve, zajáci, lišky, kuny skalní a lesní, tchoři a jezevci, v posledních letech dokonce i psíci mývalovití. Spatříme tu divoká prasata, srnčí, daňky a muflony.

<http://ceskyraj.ochranaprirody.cz/cinnost-spravy/ochrana-prirody/chrane-druhy-zivocichu/>

Vrápenec malý v zimním spánku

Skokan zelený

Skokan štihlý

Rosnička zelená

Mravenec lesní

Mlok skvrnitý

Otakárek ovocný

Žlutásek řešetlákový

Čáp černý

Srnc evropský

Výr velký

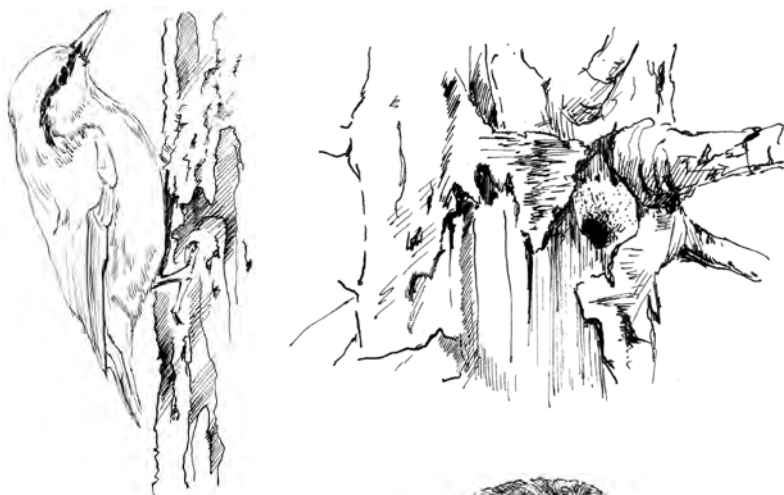
Poštołka obecná

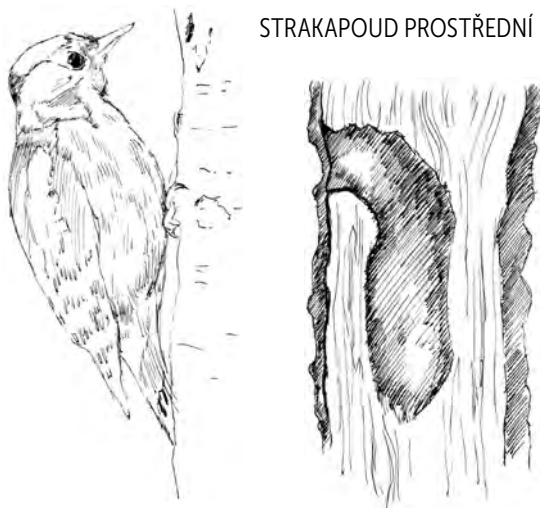
Labuť velká

BRHLÍK LESNÍ

STRAKAPOUD PROSTŘEDNÍ

PUŠTÍK OBECNÝ

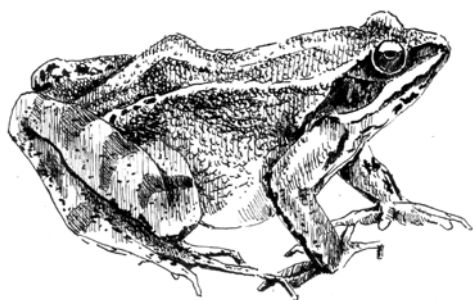
ČÁP ČERNÝ

KOS ČERNÝ

KÁNĚ LESNÍ

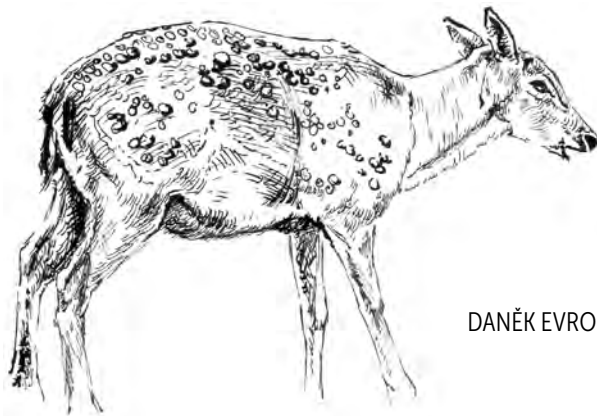

SKOKAN ŠTÍHLÝ

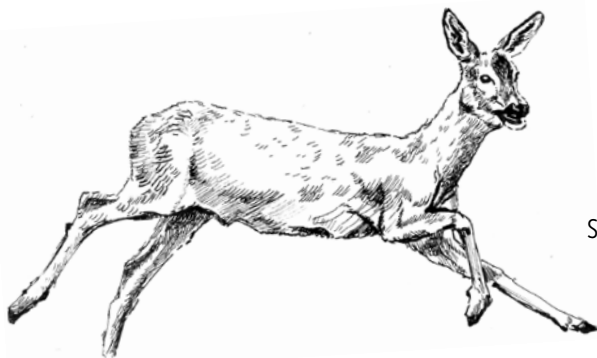

MUFLON

DANĚK EVROPSKÝ

SRNEC OBECNÝ

JELEN EVROPSKÝ

PŘÍRODNÍ REZERVACE ČESKÉHO RÁJE**Údolí Plakánek**

Romantická cesta Plakánkem

Mezi chráněná území Českého ráje patří přírodní rezervace Údolí Plakánek, zvaný též Kostecký (Střehomský) Plakánek, kterým protéká říčka Klenice, a tzv. Malý Plakánek (Vesecký), kterým teče Vesecký potok. Rezervace se rozkládá na území okresů Jičín a Mladá Boleslav, na území Dobšína, Horního Bousova, Podkosti a Vesce, přibližně 4 km od Sobotky. Je to kaňonové údolí s několika bočními údolíčky a roklemi. Pískovcové skalní stěny dosahují místy výšky 30 m.

Rostlinná říše je tu zastoupena mechy, lišejníky, plavuněmi a kapradinami. Na vrcholcích skal rostou borovice a vřes. Kam se dostane málo světla a tepla, tam se vyskytuje smrkový les. Jižní stráně jsou porostlé většinou listnatými stromy a křovinami. Jsou to například habry, olše, jasan, jívky, osiky, jilmy a javory kleny.

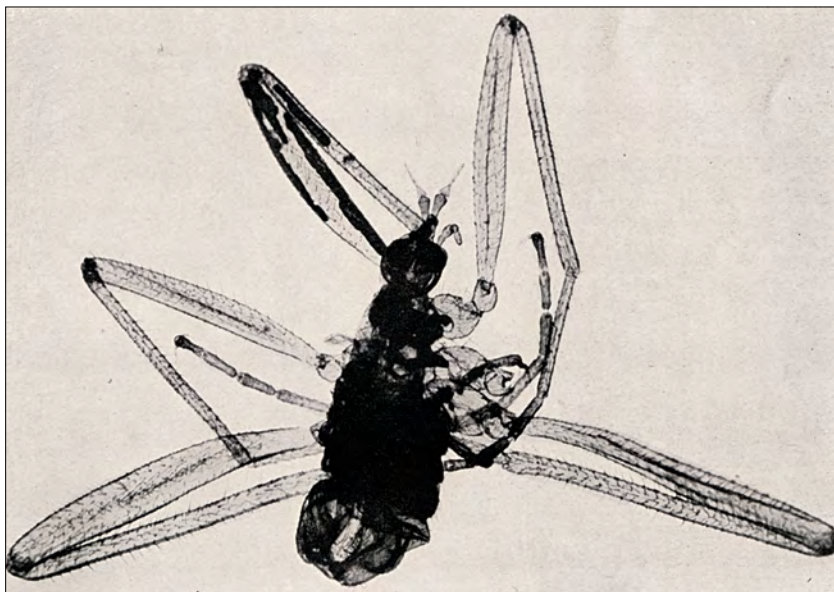
Ve studených údolích se daří horským rostlinám – vrancí jedlovému, měsíčníci vytrvalé a knotovce červené. Uvidíme tu také další rostliny, například u cest roste kozinec bezlodyžný, na světlejších místech pcháček zelinový, krtičník hlíznatý, kostival lékařský. Při zemi svítí fialové kvítky kakostu smrdutého a lesního, téměř u vodní hladiny roste pomněnka bahenní. Místy spatříme celé porosty čistce lesního, žluté kvítky přes metr vysokého starčku Fuchsova, trsy osladiče a porost játrovek. Nejčastěji se v Plakánku vyskytuje kopřiva dvoudomá. Současnou podobu údolí s loukami a rybníky vytvořil člověk, takže tu můžeme vidět rostliny vázané na vlhkou půdu – upolín nejvyšší, kosatec žlutý, kohoutek luční, orchidej prstnatec májový a nově objevenou kapradinu vláskatec tajemný.

Opravdu bohaté je v Plakánku zastoupení **živočišné říše**. Žijí zde desítky druhů bezobratlých živočichů. Jmenujme například mouchy, včely, čmeláky, zlatěnky, tesaříky, kovaříky, svižníky, mravence, mandelinky, střevlíky, pavouky, ploštice, motýly, klíšata, kůrovce a jiné. Voda se přímo hemží vážkami, šídly, znakoplavkami, potápníky a jiným hmyzem. V zimě, při teplotě těsně nad nulou, zde můžeme na sněhu spatřit **bezkrídle srpice a bezkrídle mouchy**. Oba druhy pocházejí z doby ledové.

Z plazů jmenujme užovky, slepýše a ještěrky, z obojživelníků čolky, ze žab skokana zeleného a hnědého a ropuchu obecnou, dále korýše blešivce, z ryb drobné slunky nebo mřenky, kapry, líný, vzácné jeseny, z měkkýšů hlemýžďe.

Svá hnízdiště tu našli i ptáci – konipas, poštolky, holubi hřivnáči. Budeme-li pozorně poslouchat, můžeme zde zaslechnout krkavce velkého, našeho největšího pěvce, ale i králíčka obecného, našeho nejmenšího pěvce. Hrad Kost je místem, kde svůj úkryt našli i velmi vzácní netopýři – **vrápenec malý a netopýr velký**. Oba druhy jsou chráněné v celé Evropské unii. Pro jejich ochranu a pro ochranu vzácné kapradiny **vláskatce tajemného** se stal Plakánek s hradem Kost evropsky významnou lokalitou soustavy Natura 2000. V Plakánku jsou zachovány i **historické pískovcové lomy**. Vede tudy naučná stezka.

Skalní ostrožna Porán, vytvářená hranami údolí Veseckého a Kosteckého Plakánku, byla osídlena již v mladší době bronzové. Opevněné hradiště tu později využili i Slované. Za opevněním byla založena středověká ves Vrbice. Dokladem jsou archeologické nálezy získané na tomto území.

Bezkrídla moucha

Studánka Roubenka s dřevěnou plastikou od Ivana „dědka“ Šmida

Pověst o Roubence

Když se vracel mladý pán z Kosti z lovu, zahlédl stádo laní a mezi nimi krásnou zlatovlasou dívku. Nejprve zůstal v úžasu stát, ale pak si usmyslel, že ji získá. Přijel k ní blíž a začal na ni mluvit. Dívka mu ale neodpovídala, jen na něj hleděla smutnými očima. Sesedl tedy z koně a okouzlený krásou neznámé dívky přistupoval stále blíž. Dívka před ním mlčky ustupovala. Mladík ji ale prudce uchopil za bílý šat, až se jeho prudkého pohybu zalekly laně, které se pásly nedaleko, a rozprchly se. Také vyděšená dívka se mladíkovi vytrhla a utíkala pryč. Doběhla k nedaleké studánce a v mžiku v ní zmizela. Marně pátral mladý pán pohledem ve studánce, kterou právě osvítil měsíc. Vytáhl tedy meč a prozkoumával dno. Ale kam bodl, tam se vyvalil proud. Znovu se rozpráhl, bodl a z rány ve dně vytryskla pramenem jasná krev. Rozprostřela se kruhem po hladině a zmizela v okraji studánky. Neznámá síla mu vytrhla meč a vtáhla jej do poslední rány. A tu se z hlubin studánky ozval bolestný vzdech. Mladík se lekl, že dívku zabil. Nešťastný výčitkami se vrátil domů. Na dívku nezapomněl, často chodil ke studánce, v níž od té doby stále bublala voda. Na záhadné zmizení dívky ale odpověď nenalezl. Na památku nešťastného setkání nechal alespoň studánku dokola obroubit tesanými kameny. Od té doby se studánce říká Roubenka.

U cesty směrem na Střehom, blízko u soutoku Klenice s Veseckým potokem, na němž se tvoří **travertinové útvarry**, vyvěrá ze země jeden z mnoha pramenů s „vařícím se pískem“. Dal vzniknout studánce **Roubence**.

Své jméno získal Plakánek pravděpodobně od uhlířské rodiny Plakálků, kteří dostali od hraběte Heřmana Černína, majitele kosteckého panství, dva lány polí, aby se lépe užívali.

Pověsti o Plakánku

V místech, kde se dnes rozkládá ves Střehom, byla tvrz, ve které sídlil rytíř. Měl jedinou dceru, která byla velmi krásná. Ucházelo se o ni mnoho šlechticů, ale ona milovala chudého hocha, s nímž se tajně scházela. Jednou musel rytíř odjet, ale nečekaně se vrátil. Spatřil svou dceru, jak se prochází s neznámým mladíkem. Velmi se rozzlobil a od té doby ji přísně střežil. Tak prý ves pod tvrzí dostala své jméno – Střehom. Dívce se nepodařilo dát svému milému o sobě zprávu. Mladík se ze žalu toulal po lesích v údolí a plakal a plakal. Od té doby se údolí jmenuje Plakánek.

Za třicetileté války žila ve Střehomi chudá vdova. Měla dvě malé děti, o které se dobře starala. Jednoho dne si s nimi vyšla do lesa. Sbírala suché větve a děti trhaly jahody a honily se za motýly. Náhle se ozvaly výkřiky. Děti spadly do hluboké propasti. Nikdo jim už nemohl pomoci. Nešťastná matka se ze žalu zbláznila, chodila po lese a stále plakala. Proto se toto místo jmenuje Plakánek.

Na Kosti sídlil mocný pán. Se svou ženou se těšili z dítěte. Jednoho dne se jim však dítě ztratilo. Zabloudilo v lese pod hradem. Plakalo, volalo, ale nikdo ho neslyšel. Za několik dní hladem a vysílením umřelo. Pláč dítěte se tam prý ozývá stále, a tak lidé začali říkat těmto místům Plakánek.

Podtrosecká údolí

Přírodní rezervace Podtrosecká údolí s vodními toky Jordánky a Žehrovky a rybníky Rokytnickým, Hrudkou, Vidlákem, Krčákem, Věžickým, Dolským, Podsemínským a Nebákovským se rozkládá na území okresů Jičín a Semily, na území Dobšic, Hrubé Skály, Malechovic, Rovně, Rytířovy Lhoty, Troskovic a Vyskře. V blízkosti se nacházejí zříceniny hradu **Trosky**, z nichž se návštěvníkům při dobré viditelnosti mohou naskytnout ty nejkrásnější pohledy na Český ráj.

ZAJÍMAVOST

Trosky

Trosky patří k nejmalebnějším a zároveň k nejpozoruhodnějším zříceninám v Čechách. Na vrcholcích obou čedičových suků dal v letech 1380-1390 postavit Čeněk z Vartenberka gotický hrad s věžemi, které dostaly později dle různých lidových pověstí jména Panna (vyšší – 57 m) a Baba (nižší – 47 m). Prostor mezi nimi byl zastavěn obytnými budovami. Do hradu se vcházelo dvěma branami. Obranu hradu zajišťovaly tři pásy hradeb.

Po smrti Čenka z Vartenberka hrad připadl králi Václavu IV., který jej věnoval pánům z Bergova. V roce 1438 se hradu násilím zmocnil loupeživý rytíř Kryštof Šof z Helfenburku a jeho společník Švejkar. V dalších stoletích ho vlastnili Jan Zajíc z Hasenburku, Jan ze Šelmberka, od roku 1559 Jindřich ze Smiřic. Hrad stál ještě za Albrechta z Valdštejna. Roku 1648 byl vypálen. Částečně zůstal zachován jen hlavní palác pod Pannou, který měl původně čtyři podlaží. Od konce 17. století ale už nebyl obydlen ani obnoven a chátral. Další vlastník – rytíř Alois Lexa z Aehrenthalu nechal alespoň zpřístupnit věž Pannu, na kterou vede původní schodiště a z níž je velmi krásný výhled do kraje. V roce 1925 se hrad stal majetkem státu a je jím dodnes. V letech 1999-2000 byla provedena jeho generální oprava a pro veřejnost byla zpřístupněna i nižší věž Baba.

Jihovýchodní úbočí Trosek lemuje **skalní město Apolena**, vyhlášená přírodní památka.

V Podtroseckých údolích rostou vzácné druhy rostlin – suchopýr štíhlý, rosnatka okrouhlohlístá, kruštík bahenní, hlízovec Loeselův, bledule jarní, všivec bahenní, orchidej prstnatec májový, čípek objímavý, dřábík bahenní. V rybnících, které jsou rybochovné, žije škeble rybníčná. Najdeme tu i obojživelníky – blatnici skvrnitou a rosničku zelenou. V rezervaci bylo zjištěno 97 druhů ptáků, z toho 45 hnízdicích, například ledňáček říční, koi-nipas horský, labuť velká.

Rokytický rybník, Podtrosecká údolí

Pověst o Troskách

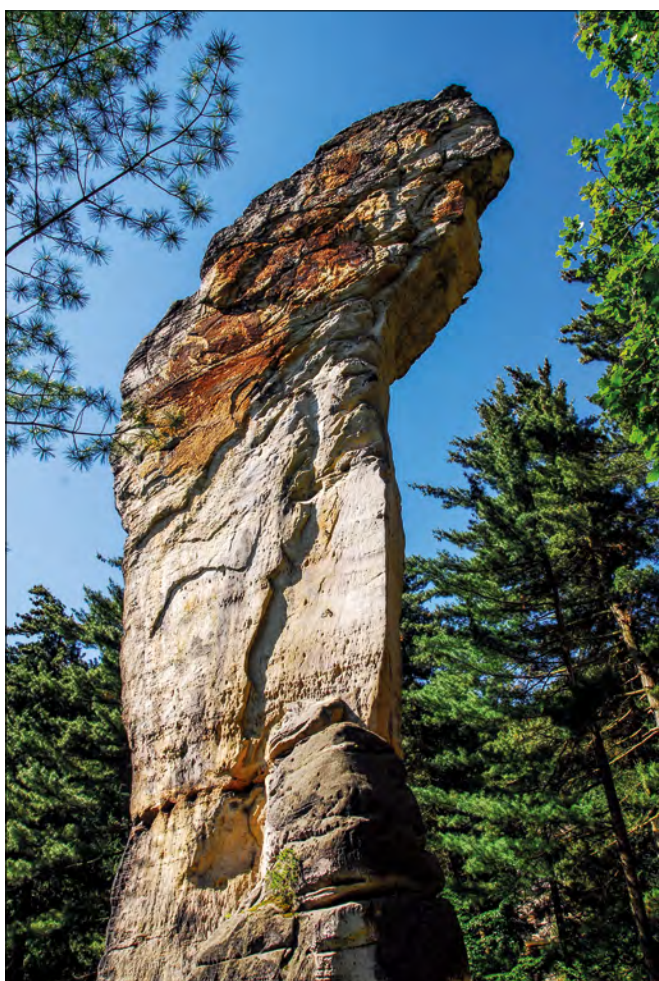
Pán z Bergova vládl kraji v okolí Trosk spravedlivě. Musel však odjet na dlouhou cestu do vzdálených zemí. Vládu předal své matce a dceři. Babička s vnučkou vládly nejprve ve svornosti. Po nějaké době však každá chtěla vládnout sama a po svém. Babička (kališnice) obsadila menší a širší věž, vnučka (katolička) věž vyšší a štíhlejší. Ven nevycházely, jen na sebe z oken věží křičely a stále se hádaly

kvůli víře. Poddaní je opustili, protože jejich křik a pláč se ozýval nejen ve dne, ale i v noci. Kraj rychle zchudl. Časem hádky a křik ustaly. Když se lidé do věží odvážili, nikoho tam již nenašli. Obě ženy zmizely. Do kraje se vrátili lidé, štěstí a přátelství. Věže jsou dodnes nazývány Baba a Panna podle dávných obyvatel. Říká se také, že za bouřlivého počasí, když se blesky křížují nad krajinou, jsou hádky, lání a pláč z věží v kraji stále slyšet.

Příhrazské skály

www.interregion.cz/turistika/priroda/skaly/prihrazske_skaly/prihrazske_skaly.htm

Skalní věž Kobyla, Příhrazské skály

Další přírodní rezervací jsou **Příhrazské skály** a skály u vrchu Mužský, nacházející se východně od Mnichova Hradiště. Jsou pozůstatkem mocné pískovcové kry vzniklé z usazenin v křídovém moři. Pískovcová plošina je roklemi rozdělena na pět částí: Mužský, Hrada, Příhrazské skály, skály u Drhlen a skály u **Valečova**.

Na největší pískovcové plošině se tyčí čedičový kopec **Mužský** (463 m n. m.), jehož vrchol byl postupně snižován lámáním kamene. Je odtud krásný kruhový rozhled na České středohoří, Bezděz, Ralsko, Ještěd, Lužické a Jizerské hory, na Krkonoše a Trosky.

ZAJÍMAVOST

Mužský

Na vrcholku kopce je z kamenů postavená mohyla připomínající boje za prusko-rakouské války v roce 1866. V letech 1869 a 1890 se tu konaly velké tábory lidu za prosazení národních požadavků.

Hrada tvoří menší plošinu. Je památná pravěkými a slovanskými hradišti nejen na svém území, ale i na území nedalekých **Drábských světniček** na severu a na území tzv. **Klamorny** na jihu. Nálezy dokládají osídlení místa nositeli kultury nálevkovitých pohárů ve druhé polovině 5. tisíciletí př. n. l. Mnoho nálezů tu zanechal lid lužický ze závěru 2. tisíciletí př. n. l. a Slované.

Hrada jsou na jihozápadě oddělena roklí od skupiny skal kolem Valečova. Světnice vytesané do skal a samotný hrad ukazují na osídlení ze 14. a 15. století, neboť sem byl snadnější přístup z roviny.

Hluboká rokle Černých louží odděluje od Mužského skupinu skal kolem Příhraz – **Příhrazské skály**. V nich najdeme jeskyně a opět stopy pravěkých sídlišť a hradek (sluj Krtola, Stará Hrada, Hynšta). Vše naznačuje, že se sem, do rozsáhlých žehrovských lesů, utíkali lidé schovat v dobách nebezpečí. V 17. století se tu skrývali pronásledovaní čeští bratři v prostorném místě zvaném Modlitebna.

Poslední část plošiny tvoří **skály u Drhlenského rybníka**, který odvádí vodu z kotliny u Nové Vsi ke Kněžmostu. Je tu známé rekreační středisko.

Rybník v Drhlenách

Za zmínku v této oblasti stojí také **skalní masiv Sokolka** u osady Srbsko. Je asi 500 m dlouhý a 200 m široký. Má bohatě členěné skalní stěny, vysoké kolem 40 m, které jsou tvořeny třemi barevně odlišnými vrstvami pískovce – šedý v horní a střední části, žlutý v dolní části a načervenalý s příměsí železa na úpatí.

Žabakor

Žabakor je název rybníka u Březiny, blízko Mnichova Hradiště. Je jednou z nejvýznamnějších **ornitologických lokalit** Českého ráje spolu s menším rybníkem Oběšencem. Pro velký výskyt vodního ptactva byl vyhlášen přírodní rezervací.

Hruboskalsko

V blízkosti Hrubé Skály se rozkládá přírodní rezervace **Hruboskalsko**. Prochází jí naučná stezka poskytující návštěvníkům informace o původu této krajiny, o pravěkém osídlení, o flóře a fauně. Hruboskalské skalní město je jedním z nejkrásnějších a horolezecky nejzajímavějších míst. Má stovky impozantních skalních věží. Je tu mnoho vyhlídek. Jednou z nejkrásnějších je **Mariánská vyhlídka**.

ZAJÍMAVOST

Hřbitov horolezců

Poblíž Mariánské vyhlídky se nachází symbolický hřbitůvek tragicky zemřelých horolezců. Nechybí v něm ani jména účastníků horolezecké výpravy, kteří zahynuli v roce 1970 pod horou Huascarán v Peru.

Pohled z vyhlídky U Lvička

Daskův statek v Dolánkách u Turnova

Můžeme tu navštívit i **lesní park, tzv. arboretum**. Park byl založen v letech 1860-1862 Janem Lexou z Aehrenthalu za odborného vedení lesníka Leopolda Angra. Soustřeďuje cennou lesnickou sbírku třiceti pěti druhů cizokrajných dřevin, pocházejících většinou ze Severní Ameriky. K nim se řadí další stromy domácí, například jele bělokorá. Pokusně tu byly vysazeny dva sekvojovce obrovské.

Libuňka

Významnou přírodní památkou je území kolem říčky Libuňky, která v krajině mezi Ktovou a Borkem pod Troskami vytváří přirozené zákruty (meandry). Rostou zde zajímavé břehové porosty.

V kraji se nacházejí také **památky lidové architektury**. Patří do krajiny, jsou její součástí.

ZAJÍMAVOSTI

Turnov, Hrubý Rohozec, Valdštejn, Hrubá Skála, Kozlov

*Významným střediskem této oblasti je **Turnov**. Zdejší krajina při ústí říčky Libuňky byla osídlena již v době kamenné. V 6. století sem pronikli Slované. Město*

bylo založeno v polovině 13. století. V 18. století zde vznikla svobodná bratrstva brusičů drahých kamenů. Kozákovské drahé kameny a brusičské umění jejich zpracovávatelů založily

slávu Turnova. Roku 1884 zde byla otevřena šperkařská škola, tehdy jediná svého druhu ve střední Evropě. Turnov zůstává dodnes střediskem klasického kamenářství a šperkařství a zároveň je monopolním výrobcem granátových šperků v České republice.

V těsné blízkosti Turnova stojí zámek **Hrubý Rohozec**. Původně to byl gotický hrad založený v 2. polovině 13. století Jaroslavem z Ralska. Začátkem 16. století ho páni z Krajku přestavěli na opevněný zámek. Pozdější renesanční přestavbu podnikli Vartenberkové. Pobělohorští majitelé zámek barokně upravili. V roce 1822 za Defoursů byl přestavěn v duchu romantismu.

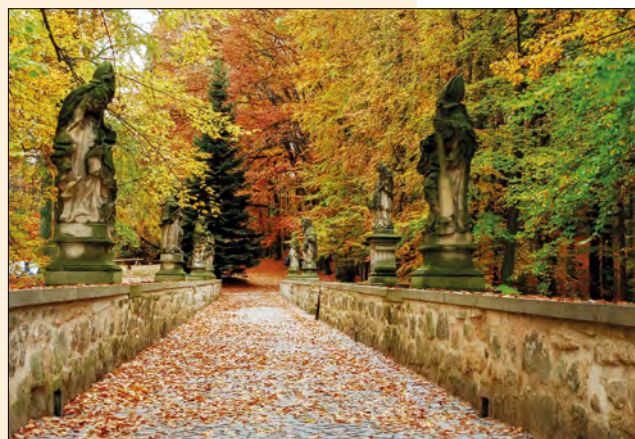
Jižně od Turnova se nacházejí zříceniny skalního hradu **Valdštejn**. Hrad byl založen koncem 13. století Jaroslavem z Hrušnice. Začátkem 15. století jej získali Vartenberkové a od počátku 16. století se stal součástí panství Hrubá Skála. V 18. století byl ke zřícenině postaven čtyřobloukový kamenný most s barokními sochami českých patronů a roku 1722 kaple sv. Jana Nepomuckého. V 1. polovině 19. století ho Jan Lexa z Aehrenthalu začal obnovovat, práce však zůstaly nedokončeny.

Zámek Hrubá Skála se nachází mezi Turnovem a Troskami. Byl vybudován na skalním masivu v polovině 14. století pány z Valdštejna jako hrad. Jeho původní podoba se nedochovala. V průběhu staletí často měnil majitele i podobu. Dnešní vzhled mu dal již zmíněný Jan Lexa z Aehrenthalu, který ho v roce 1821 koupil od Františka Adama z Valdštejna.

Skalní město Kozlov – Chlum u Turnova – se nachází nedaleko obce Všeň. Jedná se o jedinečnou ukázkou skal, které tvoří navzájem nepřilíhající od sebe vzdálené bloky. Pískovcová deska má mocnost asi 20 m. Ve 13. století zde byl postaven rozlehlý dřevěný hrad. Zanikl v 15. století. Z hradu se zachovaly dvě místnosti vytesané do skály.

Zámek Hrubý Rohozec

Kamenný most s barokními sochami na hradě Valdštejn

Zámek Hrubá Skála

Pozoruhodné pískovcové věže Prachovských skal

Prachovské skály

Přírodní rezervace Prachovské skály leží ve středu Prachovské pahorkatiny nedaleko Jičína a vytváří vysokou trojúhelníkovou tabulovou plošinu, která má rozlohu necelé 3 km². Jsou proslulé rozmanitými tvary kvádrových pískovců. Tvoří pískovcové plošiny s hlubokými stržemi, roklemi a údolími. Eroze zde vytvořila jedinečné sochařské dílo s vysokými skalními věžemi – ráj pro horolezce, fotografy, filmaře i pěší návštěvníky, které čekají nádherné **vyhlídky**. Můžeme se též projít nejmohtnější a nejmalebnější roklí Prachovských skal – Císařskou chodbou – nazvanou po císaři Františku I., který Prachovské skály navštívil při své návštěvě Jičína v roce 1813, v době konání porady protinapoleonské koalice.

ZAJÍMAVOST

Historie Prachovských skal

*Prachovské skály byly osídleny již v mladší době kamenné. V pozdní době bronzové zde byla postavena dvě hradiště. Jedno z nich a další nové si postavili v polovině 9. století Slované. Z poloviny 14. století pochází malý **hrádek Pařez**, původním jménem Husí nůžka. Zanikl za husitských válek. Zachovaly se z něho dvě místnosti vytesané ve skále, části zdí a věže. Mimo jiné zde byly nalezeny pražské groše krále Václava IV.*

Přírodní památka Dubolka

Libunecké rašeliníště

Přírodní památkou je též Libunecké rašeliníště. Nachází se na loukách podél říčky Javorky. Vyskytují se zde společenstva ohrožených druhů rostlin a živočichů.

Dubolka

Přírodní památkou, která nepatří do CHKO ani do Geoparku Český ráj, byla vyhlášena i Dubolka, nacházející se mezi vesnicemi Drštěkryje a Ohařice, jižně od silnice ze Sobotky do Jičína. Je to malá sopka, jejíž magma vystupovalo k povrchu podél východozápadního zlomu, který tuto sopku spojuje s dalšími dvěma podobnými vulkány – Housem a Svatou Annou.

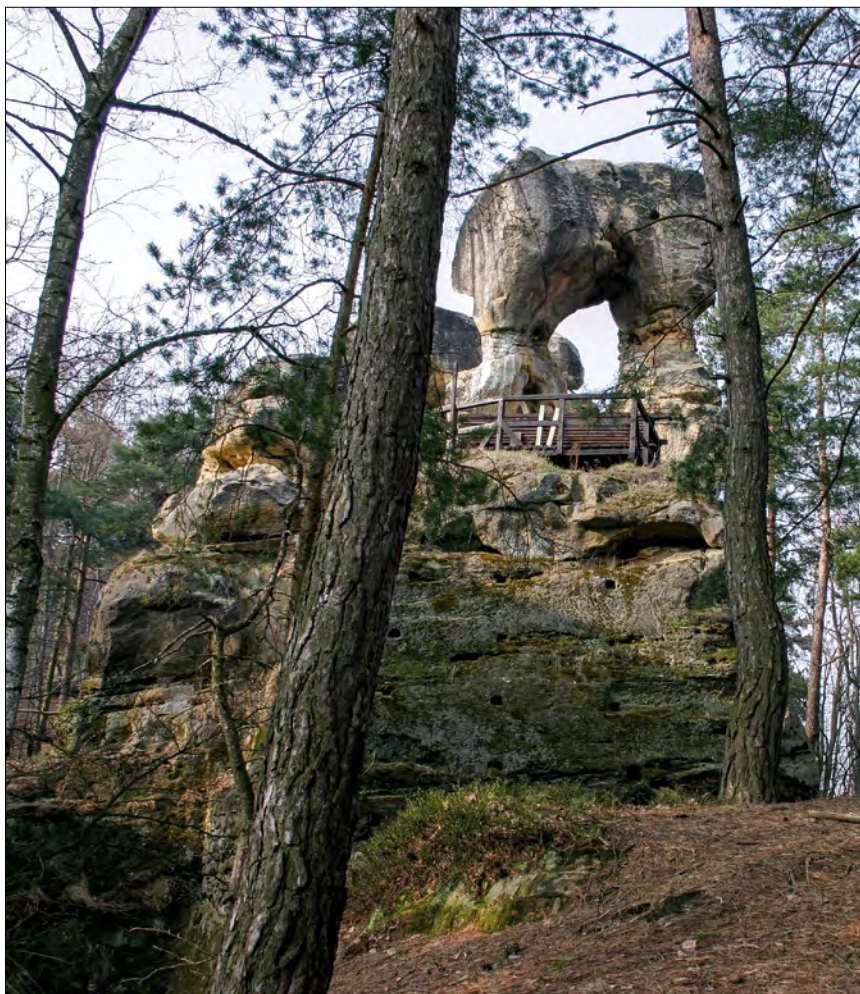

Klokočské skály

Klokočské skály se nacházejí nedaleko Turnova a díky své kráse a rozmanitosti patří mezi perly Českého ráje. Jejich součástí jsou tzv. **Betlémské skály**. Základem Klokočských skal je mohutná, příčně členěná skalní stěna o délce asi 2,5 km a výšce až 30 m. Je rozčleněna puklinami a rozsedlinami. Najdeme zde okolo 300 jeskyní. Časté jsou i samostatné skalní věže. Nejzajímavější útvary spatříme na jejím severozápadním konci a v okolí zříceniny hrádku **Rotštejn**, který byl postaven ve 2. polovině 13. století Vokem z Hruštic.

Na konci 15. století byl Rotštejn opuštěn a zanikl. Můžeme projít 70 m dlouhou a 1 – 2 m širokou rozsedlinou, která vznikla zvětráváním pískovců podél výrazné pukliny. Kdysi tudy vedla stará kupecká slezská stezka.

Za pozornost stojí **jeskyně Postojna**, zvaná též Amerika. Je to největší pseudokrasová jeskyně v Českém ráji. Otvorem lze prolézt do rozlehlé síně o rozměrech 18 x 16 m, z níž odbočují další chodby a chodbičky v délce asi 30 m.

Zřícenina skalního hradu Rotštejn

ZAJÍMAVOST

Postojna

Jeskyně Postojna byla osídlena již před 50 000 lety v epoše mladšího paleolitu a potom v mladší době bronzové lidem lužické kultury. Dokladem tohoto osídlení jsou četné nálezy kamenných a kostěných nástrojů a zlomky hliněných nádob.

Besedické skály

Besedické skály se nacházejí blízko vsi Besedice, známé svými roubenými chalupami. Skalami vede turistická stezka dr. Edvarda Beneše, proplétá se krásným labyrintem s pěknými vyhlídkami. Vrchol nese název české tělovýchovné organizace **Sokol**. Na jedné ze skalních věží je umístěn reliéf dr. Miroslava Tyrše, zakladatele Sokola. Je odtud pěkný výhled na Suché skály. Zajímavá je zde výšina **Zbirohy** (452 m n. m.) se zříceninou hradu stejného jména. Blízko vsi Zbirohy je přírodní rezervace zvaná **Bučiny u Rakous**. Jedná se o biologicky cenné území rostlinných společenstev.

Besedické skály, pohled na údolí Jizery

Suché skály

Suché skály patří mezi nejvýraznější dominanty Maloskalska. Svým monumentálním vzhledem připomínají italské Dolomity. Jsou rozčleněny podél tří zlomových směrů do tří věží a celé řady samostatných „zubů“, které vytvářejí charakteristickou siluetu na druhé straně Jizery proti Pantheonu. Jsou rájem horolezců a poskytují nádherné vyhlídky.

Pohled na jedinečný skalní hřeben Suchých skal

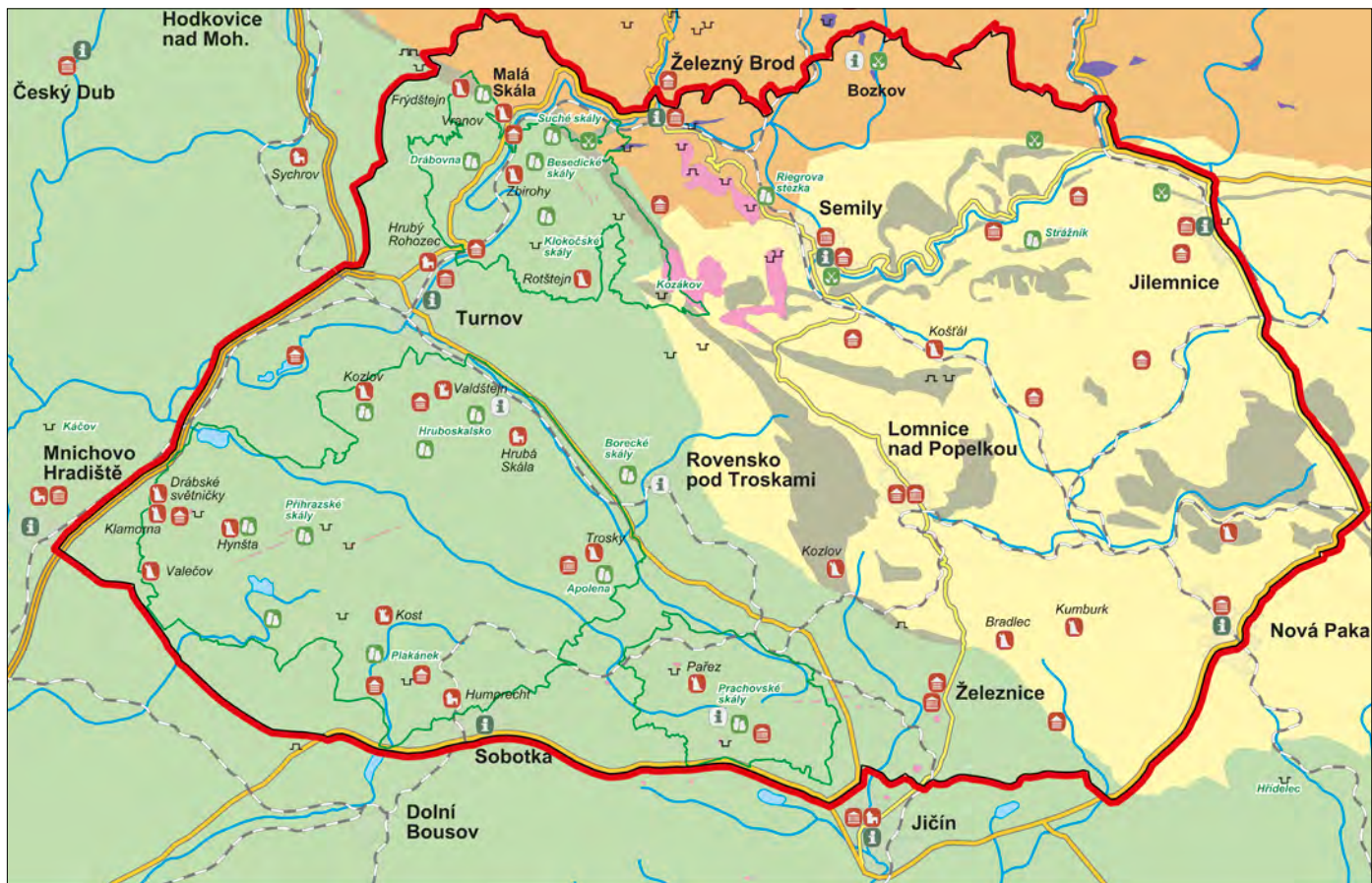
Kozákov

Vrchol Kozákova je nejvyšším bodem Českého ráje (744 m n. m.). Je přírodní památkou. Stal se křižovatkou turistických cest a cílem mnoha výletů. Poskytuje neobyčejně daleký kruhový rozhled. Vznikl sopečnou činností. Je proslulý jako naleziště drahých kamenů (jaspisů, chalcedonů, achátů aj.), které se zde sbíraly a opracovávaly odpradávná. O hledání drahých kamenů na Kozákově se zmiňoval již kronikář Václav Hájek z Libočan a později Bohuslav Balbín. Ten již roku 1679 zaznamenal pořekadlo, podle něhož kámen, který zde pasáček hodí po krávi, může mít větší cenu než kráva sama. O kozákovských drahokamech se zmiňuje též Jan Neruda v povídce Hastrman z knihy Povídky malostranské. V roce 1920 zde byl založen známý **Votrubcův lom**, který je spolu s expozicí drahých kamenů turistickou atrakcí. Na území Kozákova se nachází **14 jeskynních útvarů**. Nejznámější jsou jeskyně Babí a Kudrnáčova pec. Výrazný je také masiv **Drábovny** s komorou vytesanou ve skále. Na vrcholu Kozákova stojí Riegrova chata, pojmenovaná podle semilského rodáka Františka Ladislava Riegra, českého politika a zetě Františka Palackého. Vedle stojí vyhlídková věž. Podle Riegra byla pojmenována i turistická stezka vedoucí údolím Jizery mezi Bítouchovem a Podspálovem. Je to hluboké skalnaté údolí, další perla Geoparku Český ráj. Na severní straně Kozákova leží lávové proudy čedičů mocné až 30 m. Jsou známy hojným výskytem tzv. olivinických koulí. Tvoří je olivín, který dosahuje kvality drahého kamene.

Kozákov z Hruboskalska

GEOPARK ČESKÝ RÁJ

Mapa Geoparku Český ráj

V říjnu roku 2005 bylo území Českého ráje přijato do rozsáhlé sítě evropských a světových geoparků, které ochraňuje UNESCO. Geopark Český ráj se tak stal prvním geoparkem na území České republiky.

Geopark je území, na kterém se nacházejí výjimečné, vzácné a svým významem mimořádné zvláštnosti. Pracovníci geoparků usilují o zachování těchto významných geologických, přírodních, archeologických, historických a kulturních míst, chrání je. Poskytují o nich ucelené informace, vzdělávají veřejnost nebo podněcují ke studiu, případně i k volbě povolání. Podporují rozvoj regionů, výzkum a turismus. Vytvářejí vzdělávací programy pro děti a studenty.

www.cesky-raj.info/cs/region-cesky-raj/geopark-cesky-raj

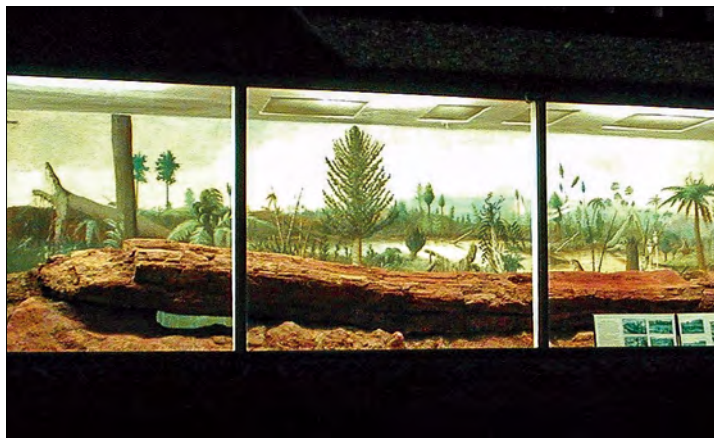
Geopark Český ráj o rozloze přibližně 700 km² zahrnuje oblast severovýchodních Čech mezi městy Turnov, Železný Brod, Bozkov, Jilemnice, Nová Paka, Jičín, Sobotka, Kněžmost a Mnichovo Hradiště. Leží na hranicích tří krajů – Libereckého, Středočeského a Královéhradeckého.

Zajímavá místa Geoparku Český ráj

Zřícenina skalního hradu Frýdštejn

Zkamenělý kmen araukaritu, Nová Paka, zahrada Suchardova domu

Pantheon, v pozadí Suché skály

Bozkovské dolomitové jeskyně

Vranov – gotický hrad, zvaný též **Skály**. Byl založen na příkrém skalním hřebenu 400 m dlouhém a jen 25 m širokém. Od 15. století byl opuštěn. V 19. století upravil zříceniny hradu majitel Malé Skály František Zachariáš Römisch jako **skalní Pantheon**, jehož součástí se staly pomníčky, pamětní desky a busty na počest známých osobností. Pokračujeme-li dál, dojdeme ke zřícenině hradu **Frýdštejn**, který byl vybudován též na skalních blocích. V blízkém lomu se nacházejí křišťály, záhnědy, ametysty, acháty a jaspisy.

Skalní zeď – přírodní útvar asi 20 m vysoký a 10 m široký nedaleko Železného Brodu. Je z odolného křemence, vznikl vypreparováním z měkčích okolních vrstev. Nacházejí se zde břidlice, které slouží jako střešní krytina. Vznikly přeměnou téměř 400 milionů let starých mořských jílovitých usazenin na fylity.

Bozkovské dolomitové jeskyně – národní přírodní památka – nacházejí se asi 6 km východně od Železného Brodu. Vynikají unikátní krápníkovou výzdobou. Raritou je Jezerní dóm, který je dlouhý 24 m a vysoký 14 m. Jeho součástí je největší podzemní jezero v Čechách.

Strážník – asi 3 km dlouhý vrch mezi Jilemníci, Mříčnou, Peřimovem a Bystrou. Je pověstný výskytem tzv. „hvězdového křemene“. Na západním výběžku Strážníku v oblasti „Na Jírově“ se nachází evropská rarita – **melafyrové skalní město**. Skály tu spadají stupňovitě

do údolí až dvacetimetrovými stěnami. Mrazové zvětrávání provázené pády skalních stěn rozčlenilo téměř 2 km dlouhou stěnu do soustavy tzv. skalních „srubů“, kolem nichž je balvanitá suť zvaná kamenné moře. Při severní straně Strážníku vyhloubila řeka Jizera pod obcí Háje krátkou soutěsku se strmými útesy. Ve skalnatých březích a v korytě vysoustružila v balvanech desítky tzv. „obřích hrnců“. Ty vznikají činností vody, která unáší písek a valouny, které v jemnozrnných horninách vybrušují rotačním pohybem elipsovité prohlubně velké až několik decimetrů.

Kozinec u Jilemnice – vrch vysoký 561 m n. m. Jeho vrchol je tvořen melafyrovým příkrovem, který byl těžen v několika lomech. V podloží melafyru se nacházejí tzv. **měďňaté pískovce**. Tato oblast je zajímavá také výskytem **zkamenělých kmenů prvohorních dřevin**.

Zkamenělý prales – lze ho najít v pruhu nalezišť, který se táhne od Újezdce pod čedičovým vrchem Bradlec, na němž stával gotický hrad, přes Novou Paku až do okolí Pecky. V Nové Pace, v zahradě Suchardova domu, leží největší část dosud nalezeného zkamenělého kmene araukaritu, 18 m dlouhého.

www.cesky-raj.info/cs/region-cesky-raj/geopark-cesky-raj

VÝZNAMNÉ PAMÁTNÉ STROMY

Na území Geoparku Český ráj se nachází mnoho památných stromů. K nejvýznamnějším patřila Semtinská lípa. Byla to lípa srdčitá (*Tilia cordata* L.). Zasazena byla pravděpodobně v rozmezí let 1729-1750 u příležitosti svatořečení Jana Nepomuckého (1729), jehož socha tu stojí dodnes. Původně tu byly zasazeny dvě lípy. První podlehl větru v roce 1858. Ta druhá vyrostla do nevídané krásy a stala se jedním ze symbolů Českého ráje. 24. dubna 1971, 1. srpna 1983 a 6. května 1989 však došlo k postupnému odlamování jejích větví vlivem stáří a povětrnostních podmínek. 6. července 1999 zapálil lípu blesk. Bouři 27. května 2000 už lípa nepřežila. Padla v 16 hodin a 10 minut. Její obvod byl 8 m a výška 35 m. Stáří lípy se nedá přesně určit. Uvádí se většinou v rozmezí 250 – 270 let. Nacházela se na mírném návrší (320 m n. m.) po levé straně silnice z Vesce do Podkosti přímo proti místu, kde vyúsťuje na silnici cesta z Libošovic (50°29'08" severní šířky a 15°09'03" východní délky).

V den 100. výročí znovuotevření Národního divadla (19. 11. 1983) a z obav o další osud Semtinské lípy byla poblíž ní soboteckou organizací Českého svazu ochránců přírody zasazena malá lipka. Podzimní sázení ale nebylo úspěšné, a tak na jaře 1984 byla vysazena nová, která se ujala a pod ochranou torza Semtinské lípy pěkně roste. V roce 1987 tu byla vysazena ještě druhá a později třetí lípa. Z kořenů torza, k velké radosti všech kolemjdoucích, začaly vyrůstat odnože. I když je ruce vandalů zapálily a poničily, mají sílu růst dál.

Svou básní, když ještě byla lípa v plné kráse, ji oslavil Fráňa Šrámek.

Lítost nad jejím skolem vyjádřil verši Josef Jindra.

Josef Jindra

JAK UMÍRAJÍ LÍPY

(Šrámkově Semtinské lípě)

*Byla bych do týdne voňavě rozkvetla
pro plné plásty
pro plné úly tisícům včel
Nejsem tak stará abych to popletla
pohleďte kvítečky
nesou už pel
pro každou z nich a bez čekání*

*Ráda jsem dávala
vítr jsem chtěvala
v koruně měla jsem milostný klín
prohnutá v kmínku a žádostivá
jako ty dívky co s chlapci se scházely
a já jim prostřela k líbání stín*

*Když jsem pak nabrala na síle v těle
nebyl už nikdo kdo by jak za mlada
prohnul mě v pase
Přišli jen trhání větve mi rvali
blůzičku z haluzí potrhali
mazlit se ale neuměl žádný*

*To nebyl silák
a to mi věřte
kdo mě to krutě přelomil v půli
Zběsilý nájezdník
pro lásku neschopný
zákeřnou ranou
srazil mě nahou
a bezbrannou
bolestí harfa zasténala*

*Tak teď tu ležím a hrozně se stydím
jen pár set let a nemůžu vstát
jak stará bába*

*Ach – nepalte mé bílé tělo
Snad léty trochu zdřevnatělo*

*a bílá krev mi jako míza prýští
z vnitřností z hlavy z rukou i nohou
Až věda jednou zjistí
že jako vy jsem měla duši
pak loutky a sochy
to dosvědčit mohou
Jsem jenom strom*

*Jsme starší než lidé
víc chceme žít
a zelené ruce vztáhneme k slunci
i když nás život přerazí vejpl
Jen když se kořeny držíme země*

*Teď třeba politujte mě
a o stáří nic neříkejte
řekněte ještě mohla tu být
zase by rozkvetla
každý rok
zjara*

Semtinská lípa na přelomu 19. a 20. století v plné kráse,
vlevo socha sv. Jana Nepomuckého

Pověst o lípě v Tatobitech

Mládenec Kilián se svou milenkou Hedvikou zasadili lípu. Když práci dokončili, pronesl Kilián tato slova: „Ať nekácí, kdo nezasadil.“ Uběhlo mnoho let, lípa už byla stará, měla být pokácena. Když chtěli dřevorubci začít s prací, ozval se z koruny stromu hlas: „Nesázal jsi, nekácej!“ Dřevorubci se zalekli, lípa byla zachráněna a roste dodnes.

V obci Tatobity, u silnice směrem na Žernov, naproti domu s číslem popisným 86, roste lípa, která je pokládána za jeden z nejstarších stromů v České republice. Její stáří se odhaduje na 600 až 1000 let. Jedná se asi o křížence lípy velkolisté (*Tilia platyphyllos*) a lípy zelené (*Tilia euchlora*). Obvod kmene měří téměř 9 metrů a do dutiny stromu se vejde až 11 lidí. Lípa je vysoká 17 m. Spolek Svoboda - spolek tatobitských mládenců, vybudoval v roce 1923 kolem lípy podezdívku a oplocení. V 60. letech 20. století byla lípa péčí obce a spolků sepnuta kovovými obručemi. V roce 1995 byl vnitřek jejího kmene ošetřen a zakonzervován. Obec Tatobity má lípu ve svém znaku.

K zasazení stromu se váže stará pověst.

Tisíciletá lípa v Tatobitech

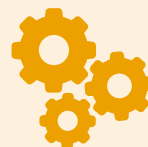
Další památné lípy se nacházejí v Libošovicích, v Nepřívěci, na návsi v Malé Lhotě, v Markvarticích a jinde po celém kraji. Jejich stáří se odhaduje na 200 – 300 let. Pokud nebyly zasazeny již dříve (Markvartice, Malá Lhota), většinou pocházejí z roku 1848, kdy byly hromadně vysazovány na paměť zrušení roboty. Ve Vesci u Sobotky roste na návsi ve skupině deset lip srdčitých, tři lípy velkolisté, dva topoly bílé, jeden jerlín japonský, který svými listy připomíná jasan, a jeden jírovec maďal. Toto seskupení působí velmi zajímavě a malebně.

<http://ceskyraj.ochranaprirody.cz/cinnost-spravy/ochrana-prirody/pamatne-stromy/>

ÚKOLY:

- ✿ Kde pravděpodobně vznikl název Český ráj?
Zjisti informace o těchto místech.
- ✿ Co znamená zkratka CHKO?
- ✿ Co to je geopark? Zjisti a zapiš si všechny evropské geoparky.
Naplánuj si do některých z nich výlet, dovolenou s rodiči.
- ✿ Jaká pravidla musejí dodržovat návštěvníci CHKO, nakresli jejich piktogramy.

NÁMĚTY PRO DALŠÍ ČINNOST:

- ✿ Navštiv Plakánek, Podtrosecká údolí, Hruboskalsko, Klokočské skály, Prachovské skály, Příhrazské skály, Kozákov.
- ✿ Všímej si živé i neživé přírody, fotografuj, maluj, piš si deníček výletů.
- ✿ Přečti si básně Fráni Šrámka věnované našemu kraji.
- ✿ Přečti si i jiné verše Josefa Jindry.
- ✿ Přečti si báseň Jana Dědiny ml. Naší tisícileté lípě.
- ✿ Navštiv knihovnu a zjisti jména dalších básníků nebo spisovatelů, kteří svým dílem oslavili náš kraj.

HISTORICKÝ VÝVOJ

Přehled období dějin lidstva

Čtvrtohory (doba člověka): před 2 miliony let – současnost

Tento časový úsek se dále člení na pravěk, starověk, středověk, novověk, novou a současnou dobu. Ani zde ale nemůžeme přesně určit hranice trvání jednotlivých období. I samotní historici se v jejich určování rozcházejí.

Pravěk na našem území trval do 5.-6. století n. l. V širším pojetí bychom do něho mohli zahrnout kromě dob kamenných též doby bronzové a železné a dobu římskou.

Starověk se střední Evropě vůbec netýkal. Plně se rozvíjel od 3. tisíciletí př. n. l. v místech, která měla výborné podmínky pro život – teplé podnebí a dostatek vody. Tehdy vznikly nejstarší civilizace v Mezopotámii, v Egyptě, v Indii a Číně, později i ve státech Blízkého východu (Kréta, říše Chetitů, Foinikie – dnešní Libanon a Palestina). V 1. tisíciletí př. n. l. vznikly antické státy – Řecko a Řím. Všechny tyto státní útvary byly na vysoké civilizační úrovni a vytvořily základy veškeré pozdější lidské vzdělanosti.

Středověk ve střední Evropě začínal v období 5., ale hlavně v období 6. století a trval do závěru 15. století, případně do začátku 16. století. Přesnou hranici není možné určit, neboť se jednotlivá období překrývají. Člení se na raný středověk (5.-12. století), vrcholný středověk (13.-14., případně 15. století). Někdy je uváděn i pozdní středověk (15. století s přesahem do 16. století).

Počátky novověku se někdy vzhledem k velkým změnám ve společnosti kladou již do závěru 15. století, například ve spojitosti s objevením Ameriky. Novověk se pak plně rozvíjí v 16.-19. století.

Nová doba představuje období přelomu 19. a 20. století a trvá dodnes. 21. století je naší současností.

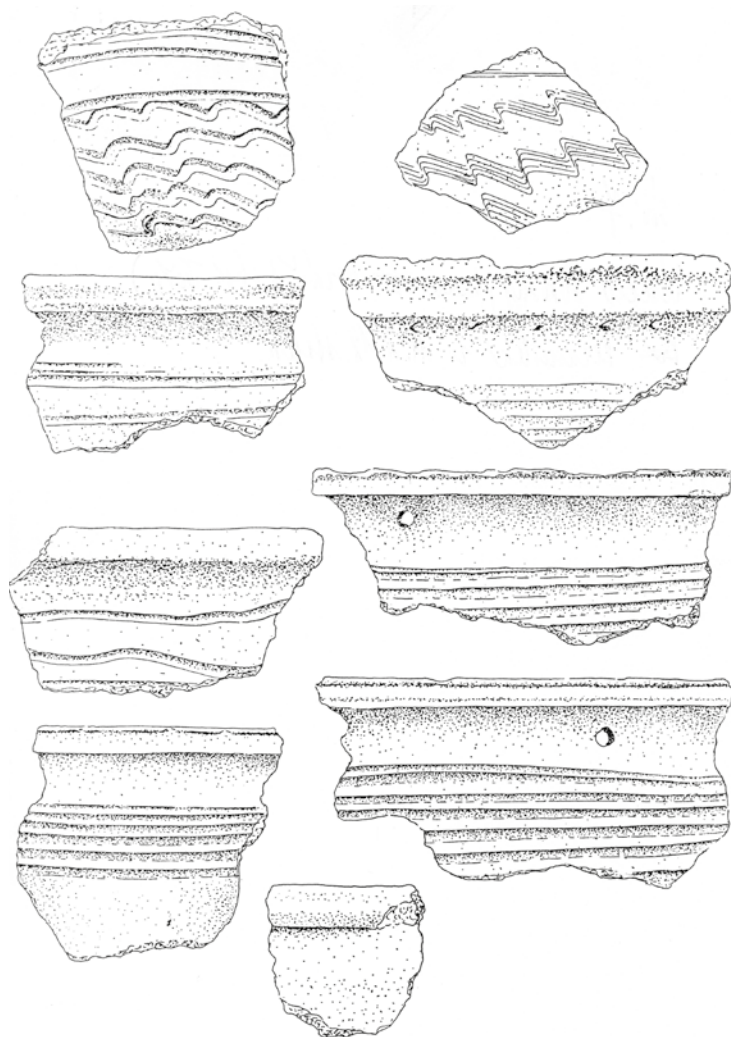
Voštiny ve skalách

Dějiny Sobotecka a okolí

PRAVĚK

Pravěk se dělí na:

- starší dobu kamennou (paleolit): 1,5 milionu let-11. tisíciletí př. n. l.
- střední dobu kamennou (mezolit): 11-7 tisíc let př. n. l.
- mladší dobu kamennou (neolit): 6.-1. polovina 5. tisíciletí př. n. l.
- pozdní dobu kamennou (eneolit): polovina 5. tisíciletí př. n. l.-2100 př. n. l.
- starší a střední dobu bronzovou: 2100 př. n. l.-1400 př. n. l.
- mladší dobu bronzovou: 13.-11. století př. n. l.
- pozdní dobu bronzovou: 10.-9. století př. n. l.
- starší dobu železnou: 8.-5. století př. n. l.
- mladší dobu železnou: 4.-1. století př. n. l.
- dobu římskou: 1.-5. století n. l.

Ve **starší době kamenné**, asi před jedním milionem let, žil člověk zručný (*Homo habilis*) a člověk vzpřímený (*Homo erectus*). Před 400 tisíci lety žil člověk rozumný (*Homo sapiens*) a před 250 – 40 tisíci lety člověk neandertálský (*Homo sapiens neandertalensis*). Před 50 tisíci lety se konečně objevil člověk dnešního typu (*Homo sapiens sapiens*).

Ve **střední době kamenné** nastalo ve střední Evropě postupné oteplování. Změnily se životní podmínky. Tehdejší lidé se živili sběrem plodin, lovem zvěře a ryb. Ochočili si psa. Používali složené kamenné a kostěné nástroje. Kamenné hroty zasazovali do rukojeti ze dřeva nebo do zvířecích rohů. Měli luky, šípy s kamennými špicemi, oštěpy s kostěným ostřím.

Z těchto období se na Sobotecku žádné památky nezachovaly. Pocházejí až z mladší doby kamenné. I když jsou to jen zlomky nástrojů a nádob, jsou velmi cenné, neboť jsou dokladem osídlení našeho území.

Zlomky keramiky z 11. a 12. století, Vesec u Sobotky

Lidé již vedli usedlejší způsob života, avšak po využití všech zdrojů v blízkém okolí sídliště se stěhovali asi po 50 – 60 letech na jiné místo. Hovoříme o cyklickém zemědělství. Pro svou obživu pěstovali kulturní rostliny a chovali dobytek. Travnaté a lesnaté plochy přeměňovali v pole. Využívali hlavně dřevo. Kamenné nástroje a zbraně – sekery, motyky a srpy jim umožňovaly sklizeň i lov. Jejich strava byla převážně rostlinná. Domy, které stavěli postupně menší, byly ze dřeva a hlíny. Komunita čítající odhadem asi 100 lidí pracovala společně a dělila se o vše získané. Význam žen jako udržovatelek života je doložen jejich soškami. Lidé tehdy uctívali i přírodní síly. Nositelé kultur mladší doby kamenné přišli do střední Evropy z Balkánu. Kromě zemědělství s sebou přinesli i výrobu keramiky a tkaní látek. Podle výzdoby nádob je nazýváme lidem s keramikou lineární a vypíchanou. Sobotecko osídlili plošně a žili zde nejméně patnáct staletí.

Největší **sídliště** nositelů obou uvedených kultur bylo objeveno na území Velká Poráň nedaleko dvora Semtiny, poblíž dnešního hradu Kost. Další nálezy pocházejí z Čálovic a jiných míst jižně a východně od Sobotky (svah ze Sobotky do Spyšové, les Zástudil, poloha Nad Větrákem, Na Bořenovách). Kamenné broušené nebo štípané nástroje se našly ve Kdanicích, Libošovicích, v Rytířově Lhotě, ve Vesci, v Nepřívěci, v Oseku, Hubojedech, Zajakurách, Spařencích, u Rakova, v osadě Pařízek u Mladějova, pod hradem Kost, na Rovni, na území Kumbálava, na území dnešního Dolního Bousova.

Další sídliště byla nalezena v Prachovských skalách. V Klokočských skalách jsou dokonce doklady osídlení již ze starší doby kamenné. Na území pískovcové plošiny Hrada u vrchu Mužský a na území Příhrazských skal bylo archeologickým výzkumem zjištěno hradiště z **pozdní doby kamenné**.

Lidé ve střední Evropě obdělávali svá pole hákovitým oradlem taženým dobyt看kem, měli dřevěné vozy, znali měď. Začala se mezi nimi uplatňovat **společenská dělba práce**. V čele společnosti stáli muži a náčelníci. Do tohoto období také spadá vznik **evropských jazyků**. Různé životní podmínky způsobily, že se lidé začali odlišovat například barvou vlasů, pleti nebo mluvenými jazyky.

V pozdní době kamenné nastalo zhoršení podnebí. Ojedinělé archeologické nálezy svědčí o tom, že lidé krajem Sobotecka a Jičínska jen procházeli, ale neusídlili se zde. V krajině se tak po intenzivním osídlení z mladší doby kamenné obnovily přírodní zdroje. Až v závěru eneolitu přišli do krajiny nositelé kultury s keramikou šňůrovou a zvoncovitých pohárů.

Velmi řídké osídlení trvalo i ve **starší a střední době bronzové** (2100–1400 př. n. l.). Z tohoto období pochází i výjimečný nález masivního bronzového náramku asi 250 m severozápadně od Černého rybníka u dnešního hradu Kost. Někdo jej zde při průchodu krajinou asi ztratil.

Na začátku **mladší doby bronzové** (13.–11. století př. n. l.) byla severní část české kotliny osídlena **lidem popelnicových polí**. Své mrtvé spalovali a jejich popel vkládali do nádob, které ještě s dalšími nádobami dávali do hrobů. Zabývali se výrobou bronzů. Název této slitiny dal jméno celému období. Jednotlivé skupiny lidí se sdružovaly v **kmeny**. Lidé se stěhovali za lepšími podmínkami a pokud se v kraji usadili, postavili si tam i **hradiště**. Ta byla sídlem regionálního vládce, vojenské družiny, místem obchodu i místem náboženských obřadů. Lidé se specializovali na jeden druh činnosti, stali se z nich **zemědělci, řemeslníci** nebo **obchodníci**.

Růžicovitá spona z 11. století př. n. l. nalezená v roce 1943 v pískovně ve Střelci

Stavěli na vyvýšených místech **hradiště**, první sídla s hlinitodřevitým opevněním (fortifikací). Nálezy z tohoto období pocházejí z Čálovic, z Oseku směrem ke Střehomí, z území pod dnešním Humprechtem, z ostrohu nad Nebákovem. Mimořádným nálezem evropského významu jsou dvě **růžicovité spony** objevené při těžbě písku ve střelečské (hrdoňovické) pískovně v roce 1943. Patřily snad vládcí a jeho ženě, kteří sídlili na jednom z hradišť v Prachovských skalách. Byly pro ně vyrobeny putujícím kovolitcem.

Mladší a pozdní doba bronzová byla dobou tzv. **první ekologické katastrofy** způsobené intenzivním osídlením, hromadnou výrobou bronzových předmětů, stavbou hradišť, vsí a dalších objektů. Na všechny tyto činnosti bylo potřeba dřevo. Lesy byly vykáceny a následné chladné a deštivé počasí způsobovalo záplavy a plošné sesuvy půdy. Zanikly drobné vodní zdroje. Ve starší době železné (8.-5. století př. n. l.) nastal tedy nápadný úbytek sídlišť. Na Sobotecku je známé pouze sídliště Na Hrádku v Libošovicích.

Další nálezy pocházejí až z **mladší doby železné** (4.-1. století př. n. l.). Tehdy se počasí opět zlepšilo. Lidé využívali dříve objevenou železnou rudu, tavili ji a ze železa vyráběli nástroje a zbraně. Ty byly předmětem dálkového obchodu. Na území Čech i na Sobotecko přišli **Keltové, kmen Bójů**. Jejich přítomnost potvrzují nálezy z Oseka, Rytířovy Lhoty, Markvartic. Od nich zůstalo Čechům jméno **Bojohemum – Bohemia**. Přinesli a rozšířili mnoho vynálezů a technologií (pluh s předradličkou, ražba mincí, používání písma aj.). V tomto období se společnost rozdělila. Majetní náčelníci a jejich družiny ovládali méně majetné zemědělce a řemeslníky nebo lidi zcela chudé.

Římské mince císaře Septima Severa (vlevo) a císařovny Faustiny (vpravo)

Lid popelnicových polí dle nálezů osídlil jižní svah u Nepřívěce a u Čálovic. Další nálezy pocházejí z Hůry nad Stéblovicemi a z blízkosti středověkého hrádku „Okrouhlý“ u Rakova. Bronzová sekera byla objevena i v Sobotce na svahu pod Humprechtem.

V období **pozdní doby bronzové** (10.-9. století př. n. l.) přišli do našeho kraje **nošitelé slezskoplatěnické kultury**. Vyráběli ve velkém bronzové nářadí, šperky, zbraně.

V **1. až 5. století našeho letopočtu** pronikali do střední Evropy, a tedy i do Čech, **Germáni**. Z prostoru jižně od střední Evropy získávali římské předměty. Proto se této době říká **doba římská**. Na Sobotecku se projevila pouze nálezy římských mincí. Nejstarší pochází z Markvartic – je to tzv. tetradrachma. Byla ražena v Makedonii nebo v zemích při Černém moři. Další římské mince byly nalezeny na poli zvaném „Na Jámě“ na území Staňkovy Lhoty. Byl to stříbrný denár

císařovny Faustiny a stříbrný denár císaře Septima Severa. V Markvarticích byly nalezeny ještě čtyři antické mince pocházející z dob císařů Antonia Pia, Claudia I. a Valentiniana I.

Nejen vpád **Germánů** do střední Evropy způsobil zánik vyspělejší civilizace Keltů a znamenal v mnoha oblastech návrat do doby před zlomem letopočtu. Na území Čech se usídlil germánský kmen **Markomanů**, sídlo jejich krále Marobuda bylo objeveno ve středních Čechách. V Evropě docházelo ke střetům římské říše s Germány. Z Mongolska se přesouvaly do Evropy kočovné kmeny **Hunů** a dalších kmenů, a tím způsobily velké přesuny obyvatelstva (stěhování národů). Důsledkem toho byl i příchod **Slovanů** do české kotliny i na území Sobotecka (6. století n. l.).

ÚKOLY:

- ⚙ Zkus vytvořit sponu nebo keramický výrobek.

NÁMĚTY PRO DALŠÍ ČINNOST:

- ⚙ Navštiv muzeum v Jičíně, v Mladé Boleslavi a Národní muzeum v Praze.
- ⚙ Přečti si některou z knih Eduarda Štorcha.

STŘEDOVĚK

V lidských dějinách nastalo další období – středověk. Jeho první částí byl **raný středověk** (5.-12. století).

Nejstarší slovanská osada Sobotecka byla postavena na ostrožně **Malá Poráň** západně od Vesce u Sobotky. Nálezy keramiky ji datují do 7. a 8. století n. l. Ještě starší jsou zlomky nádob ze 6. století nalezené zde při archeologickém výzkumu. V místě dnešního dvora Semtiny a nad vydatným pramenem vody byla založena středověká **osada Vrbice**. Další sídliště byla zjištěna na poli mezi Sobotkou a Spyšovou a v Sobotce samotné – v dnešní Spyšovské a Lipové ulici. Byly zde nalezeny střepy keramiky zdobené vícenásobnou vlnicí. Dolní Bousov a jeho okolí osídlili Slované v 8. století.

Letecký snímek ostrožny Malá Poráň u Vesce

V důsledku opětovného zlepšení klimatických podmínek v 11. a 12. století byly v našem regionu zakládány desítky nových **sídlíšť**, a to i na méně vhodných místech než dosud. Většina z nich se stala tzv. **předlokačními vesnicemi**. To znamená, že se staly jádrem, základem pozdějšího města či vesnice. Jen výjimečně byly vesnice a města zakládány na neosídleném místě.

Také Sobotka měla svou předlokační osadu. Rozkládala se mezi železniční tratí a svahem k dnešnímu městu, v blízkosti Čálovického potoka. Svědčí o tom opakované archeologické ná-

lezy sídlištních objektů – odpadních jam. Tytéž objekty byly objeveny i v Oseku. Písemné zprávy z tohoto období nejsou pro Sobotku a okolí zachovány.

Vrcholný středověk (13.-15. st.) v našem kraji byl ve znamení zakládání vsí a městeček, které trvají dodnes. Z tohoto období jsou již k dispozici listinné údaje. Z nich se dovídáme, že Čálovice existují nejméně od roku 1227, Nepřívěc od roku 1255 a že Domousnice tu byly v letech 1290-1295. Z 2. poloviny 13. století pocházejí zmínky o Spařencích a Rovni. Ve 14. století byly založeny téměř všechny ostatní vsi na Sobotecku a v jeho okolí, jak je známe dnes. Mezi nimi jsou prvními písemnými zprávami doloženy i Libuň (1369) a Kněžmost (1380).

ZAJÍMAVOST

Kněžmost

Osada Kněžmost byla pravděpodobně založena již dříve. Z roku 1316 totiž pochází zápis, který se zmiňuje o celnici na mostě – knížecím mostě (odtud název). Most tu umožňoval přechod bažinatého potoka na trase cesty – zemské stezky z oblasti Mělníka (Pšovsko) do Jičínské kotliny (Charvátsko). Roku 1408 byl Kněžmost již nazýván městečkem. Do širšího povědomí se dostal až ve 2. polovině 15. století zásluhou Vaňka Valečovského, nejvyššího královského podkomořího. Ten byl věrným přívržencem Jiřího z Poděbrad. Mezi Kněžniným Mostem (Kněžmostem) a Mnichovým Hradištěm nechal přestavět hrad Valečov v místech staršího rodového sídla. Slibný rozvoj městečka byl ukončen v roce 1468, kdy sem vpadli žoldnéři z Lužice najatí nepřáteli krále Jiřího a celé je vypálili. Kněžmost se pak dlouho z této rány vzpamatoval.

Také původní hrad Hrubá Skála, nazývaný dříve Skály, byl založen asi kolem roku 1350 Hynkem z Valdštejna. Během husitských válek byl obléhán, ale nebyl dobyt.

Ve 14. století byl založen i Horní a Dolní Bousov, písemné zmínky (1318) připomínají Ctibora z Búsovce. Roku 1330 je zmiňován Bús z Búsova, pravděpodobně stavebník zdejší tvrze. Jako farní ves je Búsov označen roku 1360. Tehdy náležel majitelům hradu Michalovice. Jako městečko patřící k panství hradu Kost byl uveden v roce 1497.

V 15. století byly založeny další obce – Lavice, Dobšice, Meziluží a také Rovensko pod Troskami (1407).

Přesné datum založení Sobotky neznáme. Sobotecko bylo ve 13. století v majetku jedné z větví rodu Markvarticů – pánů z Vartenberka. Údajně první zmínka pochází z roku 1287, **ale nejstarší zaručeně pravá zpráva o Sobotce** je až z let 1318-1323, kdy je znám Kabalec ze Sobotky (zápis v deskách zemských) a roku 1320 Zachariáš ze Sobotky (Regesta diplomatica, svazek III). Není vyloučeno, že osada, která byla v držení Vartenberků, existovala již koncem 13. století. Potvrzují to nálezy keramiky datované do 13. století, objevené nedávno při opravě jednoho z domů v ulici Na Šafrancích.

Není známý ani původ jména města. Nejpravděpodobnější jsou však tato vysvětlení: Na kopci nad Sobotkou, v místech, kde dnes stojí zámek Humprecht, se konaly v době slunovratu pohan-

ské slavnosti boha Peruna, tzv. sobótky. Je zajímavé, že stejnojmenné obce, u nichž je též vrch, jsou také na Slovensku a v Polsku. Možná, že městečko dostalo své jméno od práva konat v sobotu trhy. Možná se jeho lokátor, tedy ten, kdo městečko s povolením tehdejší vrchnosti založil, jmenoval Sobotka.

Existenci městečka v roce 1361 potvrzuje písemný doklad, v němž je uvedena míra sobotecký korec, a početné archeologické nálezy. Pravděpodobně tu byla menší tvrz Vartenberků, neboť Beneš mladší z Vartenberka se v roce 1346 psal ze Sobotky (seděním v Sobotce, v roce 1349 ale už na Kostě). Tvrz je písemně doložena ještě v roce 1357. Stála zde fara, škola a kostel Panny Marie. Z různých záznamů se také dovídáme, že na pražské univerzitě vzrůstal počet studentů z našeho kraje. V letech 1395-1415 jich bylo 37, z toho 20 přímo ze Sobotky. Význam městečka stoupal.

Beneš mladší z Vartenberka začal kolem roku 1340 budovat nové sídlo na skále v lesích – **hrad Kost**.

Pohled na hrad Kost

ZAJÍMAVOST

Kost

Hrad Kost stojí na pískovcové skále v romantické krajině. Nad nedobytnou pevností se vypíná čtyřhranná hradní věž ve tvaru lichoběžníku s mnoha okénky a střelnami. Z určitého místa dole pod hradem, z mostku, můžeme spatřit všechny čtyři hrany věže. Do hradu vedla cesta čtyřmi branami. Kost v průběhu staletí měnila svůj vzhled, majitelé postupně hrad rozšiřovali. Dnes návštěvníci obdivují černou kuchyň, starobyrou kapli sv. Anny a zejména šelmberský a vartenberský palác s dobovými památkami a obrazy.

Správní středisko panství se tam přesunulo, Sobotka však i nadále zůstala jeho hospodářským a kulturním centrem. Ve stavbě hradu Kost pokračoval Benešův syn Petr. O něm je známo, že doprovázel Karla IV. na jeho poslední cestě do Francie (1377-1378) a jeho dceru Annu v roce 1381 do Anglie, kde se stala manželkou krále Richarda II. Přenesla tam i českou píseň Dobrý král Václav, která se v Anglii velmi zalíbila a zlidověla tam.

Husitské války se našemu kraji téměř vyhnuly. Husitská vojska však krajem několikrát prošla. Cestou zničila například roku 1420 klášter Hradiště nad Jizerou. V letech 1421-1424 se v kraji

opakovane pohybovaly husitské oddíly, v roce 1423 i Jan Žižka, jehož spojenci byli bratři Bernat a Bartoš z Valečova. Není však pravda, že Žižka dobýval hrad Kost, jak o tom vypráví pověst.

Pověst o dobývání hradu Kost Janem Žižkou z Trocnova

Kdysi za husitských válek byl hrad nedaleko Sobotky dobýván Žižkou. Hradní posádka se však statečně bránila, a proto se Žižka rozhodl, že hrad raději oblehne a obránce nechá vyhladovět. Rozložil v údolí své vojsko a vyčkával. Sedával se svými spolubojovníky za kamenným stolem pod lípou blízko hradu a plánoval další tažení. Za několik neděl začínali mít jeho lidé nedostatek jídla. Na hradě bylo ještě hůř. Zbývala jim už jenom jedna kančí hlava a soudek vína. Tehdy jednomu zbrojnoši bleskla hlavou spásná myšlenka. Uspořádají na hradě hody, aby Žižku zmátli. Netrvalo dlouho a nože řinčely o prázdné taliře, ozývalo se hlasité přitukávání prázdnými poháry. Smích, veselí a zpěv se rozléhaly po celém okolí. Když to Žižkovi lidé uslyšeli, začali reptat. Dlouhým obléháním byli unavení a hladoví. Vzbouřili se, když onen chytrý zbrojnoš přistoupil k hradbám a shodil dolů do nepřátelského ležení pečenou kančí hlavu a soudek vína se slovy: „Tu máte a radujte se s námi. My máme jídla ještě na celé měsíce!“ Druhého dne Žižka přestal hrad obléhat a se svým vojskem opustil kraj. Od svého hněvu si ale ulevil slovy: „Ten hrad je tvrdý jako kost a kost patří psu.“ Od té doby je hrad nazýván Kost a jeho majitel přijal do erbu kančí hlavu.

Po Petrovi spravovala panství jeho druhá žena Žofie z Dobrušky. Její vnučka Škonka z Kunštátu, dědička panství, se provdala za Mikuláše Zajíce z Hasenburku, a tak se Kostecko dostalo rodu **Hasenburků**. Ti podporovali uherského krále Matyáše Korvína, a proto se dostávali do četných bojů s českým králem Jiřím z Poděbrad, jehož vojska v letech 1467 a 1469 obléhala Kost. Hasenburkové byli dobrými hospodáři. Rozšířili své panství o Trosky a Hrubou Skálu. Jan Zajíc proslul jako spisovatel. Po jeho smrti a po smrti jeho synů bylo v roce 1497 panství prodáno **Janu ze Šelmberka**, dlouholetému nejvyššímu kancléři a nejvyššímu komorníkovi Králov-

Privilegium krále Vladislava II. Jagellonského, jímž byla Sobotka 24. 8. 1498 povýšena na město.

ství českého. Byl sice katolíkem, ale respektoval a chránil i jednotu bratrskou, zvláště v Mladé Boleslavi. Dbal na hospodářskou a kulturní prosperitu kraje. Právě na jeho přímělu povýšil král Vladislav II. Jagellonský 24. 8. 1498 Sobotku na město a udělil jí významná privilegia.

Obyvatelé se mohli svobodně stěhovat a předávat si své majetky, mohli si ohradit město zdmi, bránami, věžemi, baštami a příkopy, aby ho mohli lépe chránit. Dostali erb, mohli pořádat dva osmidenní jarmarky a mohli pečeti zeleným voskem. Jan ze Šelmberka jim později odpustil polovinu roboty a z druhé se mohli vyplatit. Dal městu plat solní a tržní, šenkovné z piva a lán lesa. Král jim umožnil vybírat clo. Museli se ale postarat o dobrou úroveň cest a mostů. Sobotečtí bohatli. Po smrti Jana ze Šelmberka (1508) se majitelem panství stal jeho syn Jindřich. Hospodařil špatně, zadlužil panství a musel ho prodat svému hlavnímu věřiteli Janu z Bibrštejna (1524).

ÚKOLY:

- ✿ Z které doby pochází první písemná zpráva o Sobotce, Dolním Bousovu, Kněžmostu a Libuni?
- ✿ Jak asi přišlo město Sobotka ke svému jménu? Znáš ještě další výklady vzniku jejího jména? Vymysli si svou verzi.
- ✿ Nakresli a popiš znak obce, kam chodíš do školy.
- ✿ Ve kterém roce byla Sobotka povýšena na město? Kdo požádal o toto privilegium? Který panovník povýšil Sobotku na město? Zahraj na toto téma scénku.
- ✿ Kolikáté výročí slaví Sobotka v tomto roce?

NÁMĚTY PRO DALŠÍ ČINNOST:

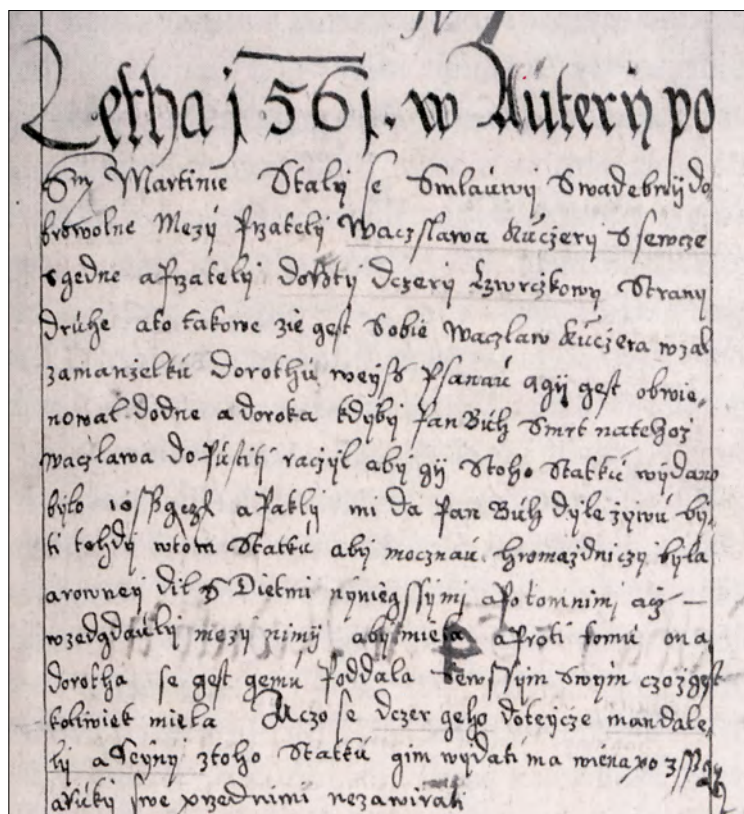
- ✿ Navštiv hrad Kost a další středověké hrady.

NOVOVĚK

Epocha středověku doznívala v druhé polovině 15. století. **Novověk** začal objevením Ameriky a hospodářskými důsledky této události. Pokračoval v 16. a 17. století novými velkými změnami, osvícenstvím a národním obrozením v 18. století a rozvojem průmyslové výroby v 19. století.

16. a 17. století

16. století je označováno jako zlatý věk českých měst a venkova. To platí i pro Sobotecko a Kostecko, kde vládli Bibrštejnové. Po nich se stal majitelem panství roku 1551 **Kryštof Popel z Lobkovic**. Pokračoval ve zvelebování hradu Kost, dbal o rozvoj Sobotky. Přimluvil se roku 1580 u císaře Rudolfa za nová privilegia a o potvrzení starých. Z jeho doby jsou zachovány **nejstarší sobotecké městské knihy** – Kniha smluv svatebních vedená od roku 1561 a Gruntovní kniha se zápisy od roku 1580.

První zápis v Knize smluv svatebních z roku 1561

Kryštof Popel z Lobkovic pokračoval ve stavbě rybníků, zakládal nové hospodářské dvory, roku 1576 nechal na Kosti postavit pivovar a podporoval řemeslnou výrobu založením cechů. Prvními cechy známými v Sobotce byly cechy krejčích (1559), řezníků (1572) a ševců (1589). Na rozdíl od tolerantních katolíků Šelmbeků a protestantských Bibrštejnů byli Lobkovicové pevnými katolíky, a proto usilovali o **rekatolizaci kraje**. Postupovali mírně – prostřednictvím různých hospodářských výhod a preferováním katolíků. Činil tak zejména další majitel panství **Oldřich Felix Popel z Lobkovic** – typický český renesanční šlechtic, vzdělaný, zcestovalý, nábožný, s kulturními zájmy. Založil další cech – mlynářů, pekařů, perníkářů.

Na hranicích města tehdy stály **brány Jičínská a Boleslavská** s celníci. Část města byla chráněna palisádou a příkopem. Město

mělo šatlavu a cihelnu. Nejvýznamnější měšťané bydleli na náměstí. V centru města stál dřevěný kostel, zvonice, fara a škola.

Oldřich Felix Popel z Lobkovic slíbil Soboteckým, že když přestoupí na katolickou víru, postaví jim **nový kostel** – zděný, do něhož se ten původní dřevěný celý vejde. Sobotečtí se nechali přesvědčit, a tak dostalo malé město poměrně velký kostel, který byl 24. srpna 1596 na sv. Bartoloměje vysvěcen pražským arcibiskupem Zbyňkem Berkou z Dubé. V roce 1600 pak Oldřich Felix Popel z Lobkovic stanovil na tento den sobotecké **posvícení**, které se udržuje dodnes.

Bylo založeno **literátské bratrstvo sv. Kříže** – chrámový sbor, který měl svá období rozmachu i úpadku, přesto byl dlouhodobě významným předchůdcem kulturních spolků v Sobotce.

Oldřich Felix Popel z Lobkovic dbal také o rozkvět Dolního Bousova. Vymohl na císaři Rudolfu II. privilegium pro Dolní Bousov – městečko získalo roku 1600 svůj znak, pečeť a právo pečeti zeleným voskem.

Manželka Oldřicha Felixe Popela z Lobkovic Anna z Hradce nechala v Sobotce za kostelem postavit **školu**, snad na místě té původní. V blízkosti kostela byl vybudován kamenný špitál (chudobinec) pro 5 – 6 chudých obyvatel. V roce 1604 Oldřich Felix Popel z Lobkovic zemřel a pánem na Kosti se stal jeho mladší syn Václav. Pro sobotecký kostel koupil krásný **graduál**.

Městský znak Dolního Bousova

ZAJÍMAVOST

Graduál

Graduál je kniha – zpěvník náboženských písní. Sobotecký graduál pochází ze závěru 15. století. V roce 1613 ho zakoupil Václav z Lobkovic od obce turnovské pro chrám sobotecký, jak je na vnitřní desce poznamenáno. Měří 31,5 x 45,5 cm, žebrovaný hřbet je široký 15 cm. Kniha je potažena bílou, dnes již zažloutlou a popraskanou kůží. Na přední i zadní desce se střídají pásy s rostlinným ornamentem a alegorickými postavami. Na rozích jsou kovové nárožnice, uprostřed je kovový terč a dvě kožená spínadla upevněná k desce kováním. Texty písní jsou psány gotickým písmem na pergamenu. Mezi kresbami je i obrázek mistra Jana Husa na hranici. Graduál má 363 listů a je uložen v dřevěných deskách. V roce 1891 byl vystaven na Zemské jubilejní výstavě v Praze.

List ze soboteckého graduálu

V roce 1616 však Václav zemřel a majitelem kosteckého panství se stal jeho starší bratr Vilém. Ten vládl v době začínající stavovské vzpoury proti Habsburkům. Jeho sousedé patřili většinou k představitelům nespokojených stavů a po porážce povstání bylo několik z nich 21. června 1621 na Staroměstském náměstí v Praze popraveno. Někteří emigrovali a jejich majetek byl zkonfiskován. Kost mezi ně nepatřila. Vilém ji totiž brzy přenechal Marii Magdaleně Trčkové z Lípy, rozené Lobkovicové. Ta ji v roce 1622 raději prodala své švagrové, přísné katoličce Polyxeně z Lobkovic, manželce nejvyššího kancléře Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic.

Za třicetileté války (1618-1648), v roce 1632 koupil kostecké panství **Albrecht z Valdštejna** a připojil ho ke svému frýdlantskému vévodství. Náš kraj se stal součástí území zvaného „**terra felix**“ – „šťastná země“ a byl tak chráněn před důsledky války. Vévoda odtud zásoboval svou armádu potravinami, výstrojí a výzbrojí. Po vévodově zavraždění 25. února 1634 však byla i tato krajina vydrancována vojsky obou válčících stran. Krajem opakovaně procházela švédská, v roce 1631

Chrám sv. Maří Magdaleny, v popředí sobotecký špitál

Sobotecká monstrance

Další smutnou připomínkou třicetileté války jsou pozůstatky jednoho z polních táborů švédského vojska zachované v poli mezi Markvarticemi a Hřmenínem. Údajně z tohoto tábora vyšel oddíl vojáků, který zničil vesnici Křižánky u Libáně. Ještě rok po uzavření vestfálského

Humprecht Jan Černín z Chudenic

míru (1648) byly na hradech Kost, Kumburk a Veliš švédské posádky. I proto rozhodl císař Ferdinand III. s výjimkou hradu Kost zbylé hrady pobořit.

Kost, kterou po Valdštejnovi opět získala Polyxena z Lobkovic, naštěstí zůstala nepoškozená. Polyxenin syn panství roku 1637 prodal **Heřmanu Černínovi z Chudenic** (1576-1651), úspěšnému hospodáři a diplomatovi, který v mládí cestoval s Kryštofem Harantem z Polžic a Bezdruzic do Svaté země. V roce 1621 ale velel na Staroměstském náměstí v Praze popravě českých šlechticů a měšťanů. Popravě Kryštofa Haranta a svého bratra Diviše asi prý nepřihlížel. Kost zůstala zachována jen díky neúnavnému úsilí Sylvie Caretto de Milessimo, třetí Heřmanovy manželky. Její portrét je dnes umístěn v expozici na Humprechti.

Dědicem panství se stal jeho synovec hrabě **Humprecht Jan Černín z Chudenic** (1628-1682), přítel císaře Leopolda I., diplomat, velký milovník umění. Jeho manželkou byla Italka Diana Marie Ippolita da Gazoldo. Humprecht Jan Černín z Chudenic se velmi zasloužil o náš kraj. V roce 1666 dal na kopci nad Sobotkou vystavět Humprechtsberg, později nazývaný **Humprecht**. Měl to být lovecký zámček, který by připomínal jeho manželce rodnou vlast.

i saská a habsburská vojska. Vojáci loupili, pálili, vraždili. Sobotka utrpěla škody zvláště v letech 1639 a 1645, kdy byla obsazena švédskými vojáky. Vojáci poničili školu, vykradli ve městě vše potřebné pro vojsko. V této době bylo pravděpodobně zničeno i mnoho důležitých a cenných dokumentů. V roce 1639 mohli Sobotečtí přijít i o svou vzácnou monstranci. Tehdy ji v úkrytu v kostele objevil jeden švédský voják. Kostecký purkrabí, sobotecký občan Jiří Špacír (Špacírer) z Khünigisperku, ho však s oddílem kosteckých mušketýrů pronásledoval, monstranci za 25 dukátů vykoupil a přivezl zpět. Později (1807), když hrozilo odevzdání monstrance pro účely válečné, sobotecké ženy uspořádaly sbírku svých šperků a vykoupily ji. Monstrance se tak stala majetkem města a je jím dodnes.

Monstrance je nejvýznamnější movitou památkou Sobotky. Je zhotovena ze stříbra a je velmi bohatě zlacena. Měří 110 cm a váží téměř 9 kg. Kostel ji získal darem od Oldřicha Felixe Popela z Lobkovic. Bývala uložena v otáčivé skříňce válcovitého tvaru na hlavním oltáři v kostele.

Kost, kterou po Valdštejnovi opět získala Polyxena z Lobkovic, naštěstí zůstala nepoškozená. Polyxenin syn panství roku 1637 prodal **Heřmanu Černínovi z Chudenic** (1576-1651), úspěšnému hospodáři a diplomatovi, který v mládí cestoval s Kryštofem Harantem z Polžic a Bezdruzic do Svaté země. V roce 1621 ale velel na Staroměstském náměstí v Praze popravě českých šlechticů a měšťanů. Popravě Kryštofa Haranta a svého bratra Diviše asi prý nepřihlížel. Kost zůstala zachována jen díky neúnavnému úsilí Sylvie Caretto de Milessimo, třetí Heřmanovy manželky. Její portrét je dnes umístěn v expozici na Humprechti.

Dědicem panství se stal jeho synovec hrabě **Humprecht Jan Černín z Chudenic** (1628-1682), přítel císaře Leopolda I., diplomat, velký milovník umění. Jeho manželkou byla Italka Diana Marie Ippolita da Gazoldo. Humprecht Jan Černín

Stavbu projektoval italský stavitel **Carlo Lurago**, vedl ji polír **Francesco Ceresola**, pracovali zde italsí kameňáci. Někteří tu zdomácněli, založili rodiny. Ceresola si vzal za manželku dceru soboteckého primátora Jana Svobody. Najdeme tady i řadu českých dělníků v čele s tesařem **Janem Samšiňákem**.

Do budovy zámku však 29. června 1678 udeřil blesk a požár zničil střechu a strop. Vichřice shodila část obvodové zdi a poškodila pokoje. Za zmínku stojí slova hraběte reagující na tuto událost: „Svět nejni bez příhod ... Pán Bůh dal, Pán Bůh vzal, může zas dáti ... Buď Pán Bůh pochválen, že radši mou věc potrefilo, než mejch milejch poddanejch.“ Zámek byl brzy opraven, zvýšen o jedno patro a dostal dnešní podobu. Dne 21. září 1680 tesař Jan Samšiňák dokončil stavbu tím, že na věž zámku umístil báh s údaji o stavbě a dvouramenný kříž.

Tehdy se všeobecně hodně stavělo, opravovalo a upravovalo: na Kosti, v Sobotce, v Dolním Bousově, ve vzdáleném okolí i ve vesnicích v blízkosti Sobotky – Kdanicích, Obrubách, Rakově, Vlčím Poli, Markvarticích, Řitonicích, Mladějově, Oseku, Dlouhé Lhotě a jinde.

V Sobotce bylo zastavěno Nové Město, na vesnicích postaveny panské dvory, ovčiny a jiné objekty. Jedním z důvodů stavebních aktivit byly **požáry** způsobené buď válečnými událostmi, nebo nedbalostí. K velkým patřily požáry Dolního Bousova (v roce 1666 shořelo 19 stavení) a Oseka (v roce 1677 shořelo 5 stavení). K největšímu požáru ale došlo v Sobotce dne 21. července 1710, kdy shořelo 34 měšťanských domů kolem jižní a východní strany náměstí. Dále shořela radnice, děkanství, masné krámy, celnice a obecní dvůr. Obrovské škody také napáchaly povodně, lijáky, krupobití a vichřice. V 17. století byli lidé navíc sužováni různými **epidemiemi**, nejhorší byly morové.

V čele města tehdy stával primas a obvykle 11 konšelů, kteří se střídali v úřadě purkmistra. Významné postavení měl hraběcí rychtář. K soboteckému ouřadu patřilo ještě 4 – 6 obecních starších, též starší a mladší rychtář a městský písař (syndik) s pomocníkem. Písařem býval obvykle učitel. Za zmínku z tohoto období stojí, že dne 5. června 1680, na své cestě do Jičína, projížděla Sobotkou Eleonora Mantovská, „stará císařovna“, vdova po císaři Ferdinandu III.

Po smrti Humprechta Jana Černína z Chudenic převzal panství jeho starší syn Heřman Jakub Černín z Chudenic (1659-1710). V mládí hodně cestoval, později zastával vysoké zemské úřady. Sobotce věnoval „starou radnici“, v Kosmonosích založil gymnázium. Po něm následoval jeho syn František Josef Černín z Chudenic (1697-1733). Za něho dosáhl majetek Černínů největšího rozsahu. František však zemřel velmi mladý. Jeho syn Prokop Vojtěch Černín z Chudenic byl ještě dítě, proto panství spravovala jeho matka, belgická šlechtična Isabella Marie de Merode-Westerloo. Jí končí černínské období na Kostecku.

Zámek Humprecht

V Sobotce žilo tehdy 500 až 600 lidí, domů bylo asi 130, většinou dřevěných. Bohatí lidé stavěli domy zděné a ty mívaly tzv. černé kuchyně. Sobotka měla ve středu města dvě centra. Jedno duchovní – kostel, děkanství, hřbitov, školu, a druhé světské – radnici a náměstí, kde se konaly trhy a jarmarky. Rozloha města byla malá. Kolem něho bylo (dnešní Jeřábkovou a Bašteckou ulicí) postaveno ohrazení místy doplněné příkopem. Bylo přerušeno branami – Jičínskou (Na Baště) a Boleslavskou (Na Mostě). O bráně na silnici k Turnovu nejsou zprávy. Byla tam však, stejně jako u obou již zmiňovaných bran, **celnice**. Ze všech stran přiléhaly k městu domky a pozemky tehdy samostatných obcí Předměstí a Března. Za „hradbami“ byl také sobotecký obecní dvůr, rozkládající se na dnešních Vodňanech, sousední cihelna, vrchnostenský špitál u Boleslavské brány, dále děkanská zahrada, ležící v prostoru dnešního parku u městského úřadu. Dlouho nezastavěná byla i zahrada Šafranice pod jižní stranou náměstí a pod kostelem. Západním směrem v Úžlabině bylo obydlí kata (tzv. rasovna Na Vostrově) a u Matic (směrem na Dolní Bousov) popraviště. K městu patřil i Buškovský mlýn u Ošťovic, literátská chalupa ve Spyšové a celna na okraji Dolního Bousova. Přímo ve městě patřila k obecnímu majetku radnice, pivovar, sladovna, šatlava, pazderna, pastušina, zmíněné celny u bran, lázeň a barevna.

ÚKOLY:

- ✿ Navštiv sobotecký kostel. Jak se jmenuje? Kdo ho nechal postavit? Sehraj o tom scénku.
- ✿ Co se slaví na paměť této události?
- ✿ Namaluj některou ze soboteckých pamětihodností.
- ✿ Kde stála první školní budova v Sobotce?

NÁMĚTY PRO DALŠÍ ČINNOST:

- ✿ Využij první příležitosti ke spatření sobotecké monstrance.
- ✿ Navštiv zámek Humprecht. Kdo a ve kterém roce ho nechal postavit?
- ✿ Projdi se místem, kde žiješ, zastav se u významných budov a míst, vyznač je na plánku města.

18. a 19. století

Roku 1738 bylo kostecké panství včetně Sobotky prodáno **Václavu Kazimíru Netolickému z Eisenberku**. To už se psalo 18. století, které přineslo i do našeho kraje mnoho změn. Souvisely s **reformami**, které zaváděla **Marie Terezie** a její syn **Josef II.** Týkaly se státní správy, městské samosprávy, soudnictví, školství, náboženství, cechů a jiných oblastí.

Václav Kazimír Netolický byl jedním z nejbližších spolupracovníků Marie Terezie, byl to schopný ekonom. Po něm nastoupil jeho syn Jan Adam, ten však brzy zemřel a panství po něm zdědil jeho synovec Antonín Vratislav z Mitrovic.

Za panování Netolických měl císař **Josef II.** při vojenských manévrech roku 1778 svůj hlavní stan na mladějovském zámku. Josef II. projížděl Soboteckem znovu v roce 1786. Město tehdy dostalo příkaz opravit cesty.

V Sobotce byla roku 1754 zřízena poštovní stanice se sídlem na náměstí. Rozvíjela se řemesla, rostl počet obyvatel. Na konci 18. století měla Sobotka již 227 domů a 1 315 obyvatel.

V hojnějším počtu se na Sobotecku začaly objevovat **církevní plastiky**. Byly z dílny kosmonoského rodu **Jelinků**. Na paměť utišení velkého požáru Sobotky (1746) bylo uprostřed náměstí v roce 1746 dokončeno **sousoší Panny Marie** a na malém náměstíčku směrem k Novému Městu socha **sv. Anny**.

U všech kostelů byly zřizovány tzv. **triviální školy**, v nichž se učilo čtení, psaní, počítání a k tomu náboženství. Školy byly většinou jednotřídní, v Sobotce však byly třídy dvě. Škola byla kamenná, postavená již v roce 1600. V letech 1639 a 1645 byla obsazena švédskými vojsky a silně poškozena. Obnovení a rozšíření se dočkala v letech 1719-1720. V roce 1743 byla značně zpustošena Prusy. V letech 1742-1760 zde učil výborný muzikant a skladatel **Josef Svoboda**, u něhož se zdokonaloval i barokní skladatel **Jiří Ignác Linek z Bakova**.

Ze světských staveb vznikly v 18. století **zámečky** ve Vlčím Poli, v Domousnicích, na Mladějově, v Březně a v Dětenicích. V Dolním Bousově byla postavena nová **radnice**. V Sobotce byla po požáru v roce 1746 opravena radnice a přistavěna velká solnice. Z této doby pocházejí i nejstarší zachované **roubené stavby** s nápisy a daty na svých záklopách. Snad první je Klimšův-Kubových dům čp. 75 na Novém Městě z roku 1736.

V polovině 18. století byly u sochy sv. Jana Nepomuckého u Semtin vysazeny dvě lípy. Jednou z nich byla známá lípa Semtinská.

18. století přineslo také **války**. V roce 1743 vpadla do Čech francouzská a bavorská vojska, pak následovala válka sedmiletá, v níž vojska drancovala kraj a lidé utíkali do lesů. Lidé na Kostecku trpěli i z jiných důvodů. Byly to například již zmiňované **povodně** (1763 a 1789) a požáry Sobotky (1710, 1746), ale také hromadný úhyn dobytka (1758), neúroda a hladomor (1770-1772). V roce 1781 bylo zrušeno nevolnictví. Předcházela mu četná selská povstání, která se nevyhnula ani našemu kraji. Největší bylo roku 1775.

Závěr 18. a počátek **19. století** byl obdobím změny v uspořádání české společnosti. V roce 1789 vypukla Velká francouzská revoluce, pak v Evropě zuřily napoleonské války. V roce 1813 přišla

Sousoší Panny Marie na náměstí v Sobotce

Klimšův - Kubových dům na Anenském náměstíčku se sochou sv. Anny

do Čech ruská vojska. Sobotkou prošlo v srpnu a v září několik tisíc vojáků. Zemřelí byli pochováni na malém hřbitůvku vedle dnešní mateřské školy.

Nastal velký rozvoj techniky, zemědělství a průmyslu. Začínalo **obrození** českého národa. Na Kosti vládla nová vrchnost – **generál Eugen Vratislav-Netolický**. Nastoupil po svém otci Antonínovi a vládl až do své smrti roku 1867. Neoženil se, věnoval se vojenské kariéře. Vyznamenal se v bojích s Napoleonem, pak na italských bojištích. Stal se polním maršálkem a nositelem Řádu zlatého rouna. Podporoval i Muzeum Království českého (dnešní Národní muzeum). Dalšími majiteli Kosti se stali Netoličtí dal Borgo, jejichž hlavní sídlo bylo v italské Pise.

Jirkův statek čp. 1 v Markvarticích

Česká města se dál rozvíjela. V hospodářství se začaly uplatňovat nové postupy a nová nářadí. Zisk přinášelo ovocnářství, pěstování jetele, dále lesy, kamenolomy, cihelny i drobné podniky, například pivovary, mlýny. Těch bylo na Sobotecku dvacet pět. Velký průmysl zde nevznikl.

Rozvoj Sobotky byl v roce 1825 přerušen dalším požárem. Od té doby se musely stavby řídit přísnými předpisy. Domy musely být kamenné, ulice širší. Požáry se nevyhnuly ani Dolnímu Bousovu (1834, 1839, 1843, 1846, 1850), Markvarticím (1790), Čálovicím (1834), Lavicím (1841), Rakovu (1847) atd.

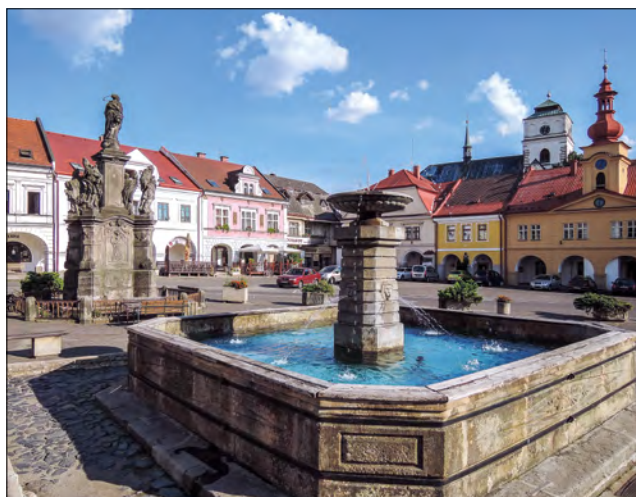
Přesto se na Sobotecku a v okolí zachovalo mnoho krásných **roubených stavení**, například citlivě obnovený Jirkův statek čp. 1 v Markvarticích z roku 1809, Najmanův statek čp. 1 ve Spařencích z roku 1813, Šolcův statek čp. 133 v Sobotce z r. 1811 i jiné roubené domky v Sobotce, ve Vesci, v Oseku, v Mrkvojedech, ve Skuřině, v Dobšicích, na Stéblovicích a jinde. Patří ke klenotům lidové architektury v naší zemi. Další známe jen z fotografií, například Vejpravův statek v Přeperech z roku 1797 (zničen roku 1930).

V roce 1829 byl na špičku Humprechtu posazen **půlměsíc** místo původního dvouramenného kříže. Byl opraven kostel a radnice. Uprostřed náměstí postavil roku 1847 libošovický kame-

ník Václav Pařík novou **kašnu**. Lidé byli velmi pobožní a chránili si historické památky. Přibýly desítky kamenných plastik svatých (autory byli Josef a Jan Zemanové ze Žernova a Tatobit), objevily se prosté kamenné nebo kovové **kříže** na polích nebo při cestách.

Sobotka zažila v této době návštěvu tří panovníků, kteří tudy projížděli. V roce 1833 to byl rakouský císař František I. a ruský car Mikuláš, v roce 1836 rakouský císař Ferdinand V.

V době národního obrození měli významné postavení **učitelé a kněží**. Školní docházka byla povinná, ale přesto jenom v zimě byly školy přeplněné. V jedné třídě se

Sobotecké náměstí s kašnou a mariánským sousoším

někdy tísnilo přes 100 žáků, v Markvarticích prý 220 žáků. Byly to školy farní, vznikaly při kostelích, například v Sobotce, Dolním Bousově, Březně, Markvarticích, na Mladějově a na Samšině. Nebo to byly tzv. školy lokální, například v Libošovicích, Řitonicích, Domousnicích a Všebořsku.

V Sobotce se za kostelem nacházela v tehdejší době velmi pěkná školní budova. Byla dvoutřídní, kamenná a dobře udržovaná. V roce 1823 byla rozšířena. Nad vchodem poutal pozornost nápis: „Ucho moudrých hledá učení.“

Významnými soboteckými **kantory** byli Jan Tomeš, Josef Dolenský, od roku 1823 František Kendík, Josef Svoboda, Josef Dolenský mladší a Matěj Balcar. Nejoblíbenějším však byl kaplan **Damián Šimůnek**, vlastenec, který vyučoval děti i dějepisu, zeměpisu a dalším znalostem. Půjčoval jim knížky, chodil s nimi na vlastivědné vycházky, učil je vlastenecké verše. Byl výborný matematik, pomáhal hodináři Janu Prokešovi při výpočtech jeho pozoruhodných orlojů. Šířil i hospodářský pokrok a spisy Karla Havlíčka Borovského.

Za zmínku stojí i další **kněží**. Například **František Schauer**, který v Sobotce působil v letech 1815–1838, založil na děkanství první pamětní knihu a začal shromažďovat materiály k dějinám Sobotce. V tom pokračoval i jeho nástupce **František Matějovič Vetešník**, který se věnoval historii již ve svém předchozím působišti – Markvarticích. Výsledkem byla rozsáhlá práce o dějinách kostecského panství. Spolu se svým přítelem **Antonínem Markem**, libušským děkanem („jemnostpánem“, jak se mu říkalo), patřil do okruhu spolupracovníků Josefa Jungmanna.

Koncem 20. let 19. století se v Sobotce a v Dolním Bousově začalo hrát **ochotnické divadlo**. Hrály se též Klicperovy a Tylovy hry. Občas do Sobotky zavítaly i kočovné herecké společnosti.

V Sobotce se projevil i **rok 1848**. Vznikla tu **národní garda** vedená poštmistrem Josefem Svobodou, kupcem Aloisem Šolcem a lékárníkem Antonínem Fierlingerem. Na jeho žádost vytvořil malíř **Josef Mánes** Sobotce návrh na **prapor národní gardy**. Gardu měl i Dolní Bousov.

Stará škola, v pozadí chrám sv. Maří Magdaleny

Páter Damián Šimůnek

František Matějovič Vetešník

Do bojů v Praze však sobotecká národní garda nezasáhla. Přišly zprávy o porážce povstání. Rok 1848 také znamenal **zrušení roboty**. Zavládlo všeobecné nadšení. V okolních vesnicích byly vysazovány lípy nebo lidé pohřbívali panský karabáč. Rokem 1850 končí dlouhé období, kdy Sobotecku vládla Kost. Konec roboty znamenal konec poddanství a začátek občanské svobody a demokracie.

Prapor sobotecké národní gardy dle návrhu Josefa Mánesa

Druhá polovina 19. století přinesla prudký rozvoj kraje. Vzrostl počet obyvatel a domů. Místo cechů vznikla **živnostenská společenstva**, ale také první **průmyslové podniky**, například dolnobousovský cukrovar (1870). Objevily se **peněžní ústavy** (spořitelny, záložny) a různé **drobné dílny**, hlavně strojírenské (v Sobotce Jarošova, Folprechtova, Hakenova).

Roku 1852 byla na náměstí pro úřady postavena nová budova, zvaná obecně soud (dnešní Potraviny a Obchodní centrum). Na radnici instaloval Jan Prokeš hodiny s průhledným ciferníkem – **první svítící hodiny** ve střední Evropě. V roce 1885 se zřítla klenba kostela a byla provizorně nahrazena kazetovým stropem. V roce

1893 byla otevřena **nová školní budova** a roku 1911 budova **Okresního výboru** (dnešní zdravotní středisko). V roce 1861 postavili v Dolním Bousově novou empírovou radnici. Stále početnější byla i **spolková činnost** – hasiči, ochotníci, čtenářské besedy, Občanská beseda, Sokol, pěvecké spolky Bendl v Sobotce a Stojmír v Dolním Bousově, učitelská Budeč, včelaři, Hospodářský spolek, Sdružení studujících soboteckých, Jeřábekovo družstvo, Klub turistů.

Kraj zasáhla v roce 1866 prusko-rakouská válka. V Sobotce i v širokém okolí jsou zachovány pomníky padlým vojákům.

Nová školní budova v Sobotce

ÚKOLY:

- ✿ Kde stával větrný mlýn? Co víš o historii mlýnů v našem kraji?
- ✿ Vyhledej v Českém ráji roubené stavby.
- ✿ Vyhledej a prohlédni si sochy svatých v místě svého bydliště. Znáš jejich autory?
- ✿ Kteří císaři projížděli naším krajem?
- ✿ Co víš o škole v době národního obrození?
- ✿ Znáš některé kantory nebo kněze tehdejší doby?
- ✿ Jak se projevil rok 1848 v Sobotce? Kdo nakreslil návrh na prapor sobotecké národní gardy?
- ✿ Jak se jmenovala válka v roce 1866 a jak zasáhla náš kraj?
- ✿ Kdy byla postavena nová školní budova v Sobotce?

NÁMĚTY PRO DALŠÍ ČINNOST:

- ✿ Navštiv Šolcův statek.
- ✿ Zjisti, které zájmové spolky a organizace jsou ve tvém bydlišti.

20. STOLETÍ – NOVÁ DOBA

Začátek 20. století byl opět poznamenán válkou – **1. světovou válkou** (1914-1918). Je připomenuta seznamem padlých vojáků na deskách před hřbitovem a mnoha pomníky padlých v okolních obcích a vesnicích.

V 1. světové válce bojovaly v rakousko-uherské armádě statisíce občanů české a slovenské národnosti. Mezi nimi i občané ze Sobotecka. Bojovali, umírali, byli zajati. U mnoha z nich se ale začala projevovat touha po samostatném a svobodném státu a ochota pro něj bojovat. Začali přebíhat k nepříteli, nechávali se dobrovolně zajmout. Z těchto dobrovolníků, dále ze zajatců a též z krajanů žijících v zahraničí se pod vedením Tomáše Garrigua Masaryka, Edvarda Beneše a Milana Rastislava Štefánika začaly utvářet jednotky našeho zahraničního vojska – legie. Vznikly ve Francii (nejprve známá rota Nazdar), v Itálii a nejpočetnější v Rusku (základem byla tzv. Česká družina). Na 80 000 legionářů tak dalo světu najevo, že nechtějí po válce žít v Rakousko-Uhersku.

K slavným činům našich legionářů patří zejména bitva u Zborova v Rusku (2. červenec 1917), bitvy u Terronu a Arrasu ve Francii a v Doss Altu v Itálii.

Pamětní deska padlým a zemřelým legionářům ze Sobotecka

Po protibolševickém vystoupení v Rusku se naši legionáři snažili dostat se co nejrychleji domů. Cesta sibiřskou magistrálou – železniční tratí přes Sibiř do Vladivostoku – a pak lodí jim trvala dlouho. Domů se dostali většinou až v roce 1920.

Jaroslav Bošina, bývalý kapitán ruských legií a pozdější ředitel sobotecké měšťanské školy, napsal knížku Padlým legionářům ze Sobotecka.

František Staška, jehož otec byl ruským legionářem, zdokumentoval v knížce Legionáři ze Sobotecka, vydané v Knihovničce Českého ráje, tento 1. zahraniční odboj. Uvedl zde mimo

jiné seznam 175 legionářů ze Sobotecka a převzatý seznam 13 padlých a zemřelých legionářů z knížky Jaroslava Bošiny, doplněný ještě o další jména. Legionáři ze Sobotecka jsou zastoupeni i v knize Radky Janků Legionáři Jičína.

Mezi dnešní mateřskou školou a zdravotním střediskem stával pomníček se jmény padlých občanů Sobotecka. Byl odhalen 14. srpna 1938. Na jeho čelní straně do ulice byla deska se jmény 13 legionářů ze Sobotecka pohřbených od Francie přes Ukrajinu, Ural, jezero Bajkal až k Rudému moři. Tato deska musela být v roce 1940 po příchodu Němců odevzdána na Okresní úřad v Jičíně a zmizela. Na postranních stěnách pomníčku zbyly desky se 38 jmény padlých vojáků bývalé rakousko-uherské armády ze Sobotky. Tyto desky jsou nyní umístěny před soboteckým hřbitovem. Jména 13 padlých nebo zemřelých legionářů ze Sobotecka (např. Josef Bílek ze Sobotky, František Bureš z Mladějova, Karel Donát ze Sobotky, Josef Doškář ze Spařenec a další) naleznete na stránkách výše jmenovaných knížek.

Vyhlášení **Československé republiky** 28. října 1918 bylo přijato s velkým nadšením. Konaly se slavnostní průvody, lidé pálili a ničili symboly rakousko-uherské říše. Zpráva se dostala do Sobotky z Dolního Bousova, kam ji tohoto dne zatelefonoval Jindřich Gustav Maštálka. V Sobotce se slavilo ale až druhý den odpoledne. Při této příležitosti byl Tomáš Garrigue Masaryk zvolen čestným občanem města Sobotky.

Následující léta přinesla klidný vývoj města i okolí. Byla prováděna **elektrifikace**, **telefonizace**, budována vodovodní síť, vydlážděn hlavní průjezd městem, postavena **Masarykova škola práce** (dnešní stará budova mateřské školy) a obecní bytový dům Na Benešově. Humprecht, který město získalo do svého majetku, se dočkal generální opravy. Byl opraven kostel, vybudováno koupaliště, hřiště, sokolovna. Vznikly peněžní instituce (Městská spořitelna, Okresní záložna hospodářská a Živnostenská záložna).

Budova zrekonstruované mateřské školy s přístavbou vpravo

Obecní dům z roku 1923

Sobotecké koupaliště pod Humprechtem

Podobný rozvoj nastal i v Dolním Bousově, v Libuni, Kněžmostě, v Rovensku pod Troskami, v Tatobitech, v okolí Hrubé Skály a v jiných obcích a městech naší republiky.

Na přelomu 20. a 30. let 20. století zasáhla svět hospodářská krize, vznikl a rozšiřoval se fašismus. Jeho variantou v Německu byl nacismus. V čele stál Adolf Hitler. Chtěl ovládnout Německo, změnit je v říši panující nad jinými zeměmi a učinit z ní vedoucí světovou mocnost, neboť Němce považoval za rasově nadřazený národ. V polovině 30. let panoval v Československu neklid a nejistota z vývoje národnostních problémů. Následovala mnichovská dohoda (29. září 1938) a zábor pohraničních území naší republiky, dále obsazení českých zemí německou armádou (15. březen 1939), vznik protektorátu Čechy a Morava (16. březen 1939), nástup fašistické diktatury, vypuknutí **2. světové války** (1. září 1939 přepadením Polska), politický a národnostní útlak, drancování země, teror okupantů, rasové pronásledování Židů a Cikánů, nacistické koncentrační tábory.

2. světová válka (1939-1945) přinesla utrpení i na Sobotecko. Zatýkalo se, postiženi byli hlavně komunisté a sokolové, dále například posluchači zahraničního vysílání nebo mlynáři, kteří načerno semleli rolníkům obilí, a všichni další, kteří neuposlechli německé příkazy. Po atentátu na říšského protektora Reinharda Heydricha se Sobotka ocitla ve velkém nebezpečí, neboť kdosi oznámil gestapu, že muž podobající se jednomu z atentátníků nastupoval v Mladé Boleslavi do vlaku do Sobotky. Město bylo 3. června 1942 obklíčeno německou armádou, prohledáno, všichni muži byli soustředěni do sokolovny. Gestapo naštěstí žádného neznámého muže nenalezlo, Sobotka tak unikla osudu Lidic nebo Ležáků.

Nejvíce válka zasáhla Židy. Nejdříve byli ponižováni různými příkazy (např. žlutá hvězda na oděvu) nebo zákazy (např. zákaz vstupu do určitých míst) a nakonec byli odvezeni do koncentračních táborů, v nichž zahynuli. První obětí ze Sobotky se stal židovský obchodník Karel Gans, který zemřel v Oranienburgu. V Osvětimi skončili svůj život i další Židé, např. Otto Rein nebo rodina Artura Fischera. Smutnému osudu v Osvětimi neunikla ani židovská rodina Neumannových. (Sobotecká organizace Junák na jejich domku vedle restaurace Syrovanda umístila po válce desku na paměť svých členů Jindřicha, Hany a Heleny Neumannových, obětí perzekuce v letech 1939-1945. Členové Klubu přátel města Sobotky nechali tuto pamětní desku opravit a 8. května 2014 se zde konala pietní vzpomínka.)

Někteří občané Sobotecka odešli za války do zahraničí a tam se účastnili bojů na východních i západních frontách. Někteří pracovali doma v ilegalitě nebo spolupracovali s partyzány. Mnoho statečné a obětavé práce odvedli lékaři – MUDr. Marie Kafková a MUDr. Alois Kafka ze Sobotky a MUDr. František Vaněk z Dolního Bousova. MUDr. Marii Kafkové byla po válce zástupcem anglické vlády předána medaile za účast v odboji.

V květnu 1945 se střílelo v Sobotce, v Dolním Bousově, u Samšiny, u Spařenec, u Pyrámu a v Leducích. Rudá armáda přijela 10. května 1945.

Konečně mír!

Do Sobotky brzy zavítali ministři rodově spjatí s naším krajem – Zdeněk Fierlinger a Zdeněk Nejedlý. 8. října 1946 se zastavil ve městě na náměstí **prezident Edvard Beneš**, stejně jako po 1. světové válce **prezident Tomáš Garrigue Masaryk**.

Hrad Kost

Nastalo období obnovy státu, řešení národnostních otázek, vytvoření Národní fronty Čechů a Slováků, znárodnění, pozemková reforma. Ve 2. polovině roku 1947 se ale zostřila vnitropolitická i mezinárodní situace. Národní fronta se rozpadla, došlo k vládní krizi, k odstoupení dosavadních ministrů z vlády, k přijetí jejich demise prezidentem Edvardem Benešem (25. únor 1948), k převzetí moci komunisty a k počátku totalitního režimu, v němž Komunistická strana Československa soustředila veškerou moc ve státě do svých rukou a začala systematicky likvidovat soukromý sektor národního hospodářství.

Došlo k dalšímu znárodnění a ke vzniku státních statků, státních lesů, jednotných zemědělských družstev. Velkým rolníkům – statkářům byl zabrán majetek. Vyvlastněny byly i velkostatkyně a jejich sídla. Kost byla znárodněna a přešla do správy Státní památkové péče. Ve vartenberském a šelmberském paláci byla umístěna nádherná expozice gotického a renesančního umění Národní galerie. (Po roce 1989 byl hrad vrácen česko-italskému rodu Kinských-dal Borgo.)

K 1. lednu 1949 byla Sobotka se svým okolím začleněna do okresu Mnichovo Hradiště a do kraje Libereckého. Od 1. července 1960 patřila do okresu Jičín a do kraje Východočeského, dnes Královéhradeckého. Dolní Bousov se svým okolím byl začleněn do okresu Mladá Boleslav, do kraje Středočeského. Lidé dojížděli za prací do větších měst nebo si našli práci v místních podnicích a provozovnách. Ve Střelci se začal více těžit písek. Nejvíce lidí bylo zaměstnáno v zemědělství a lesnictví, dále v obchodě, ve službách a stále existovali drobní řemeslníci.

Na Humprechtě, kde byly expozice soboteckého muzea, vzniklo roku 1957 literárně-historické oddělení Čtyři ze Sobotky (Fráňa Šrámek, Václav Šolc, Josef Ladislav Turnovský, František Věnceslav Jeřábek). Z mladějovského zámku se stalo zemědělské učiliště, později středisko jazykové přípravy zahraničních studentů. Zámek ve Vlčím Poli byl přeměněn na domov důchodců, v Domousnicích vzniklo rekreační středisko Československého svazu invalidů. Vše bylo sjednocováno, centralizováno – peněžnictví, zdravotnictví, postupně zanikaly malé vesnické školy. Byl utlumen vliv církví. Některé stavby byly zbourány, jiné zase postaveny (např. sportovní stadion a přístavba mateřské školy v Sobotce). Opravovaly se kostely a roubené domy. Obnovy se dočkal i Červenský rybník u Dolního Bousova.

Byl to ale také čas odcházení mladých lidí z vesnic do měst za prací, čas chalupářů – lidí z měst, kteří naopak do vesnic jezdili odpočívat a přitom zachránili desítky roubených stavení. Zanikaly bývalé spolky, činnost se realizovala jen v malých skupinách a v místních organizacích celostátních spolků (ženy, Svazarm, včelaři, mládež). Výrazné byly sportovní aktivity. Navázaly na činnost Sokola. Hrál se fotbal, hokej, tenis. Úspěchy měli lehcí atleti, například Přemysl Dolenský, v Dolním Bousově to byla gymnastka Eva Králová. Oblíbenými se staly automobilové soutěže, zvláště motokros a autokros v Sobotce a Dolním Bousově. Sdružení rodičů a přátel školy při Základní škole v Sobotce organizovalo letní a zimní tábory, turisté propagovali Sobo-

tecko, stejně tak i hudební kroužek ředitele školy Josefa Fejfara na svých zájezdech na Moravu a do západních Čech. Vycházel Zpravodaj Šrámkovy Sobotky a Bousovák. Celostátní význam měl a stále má festival českého jazyka, řeči a literatury – Šrámkova Sobotka.

Logo festivalu Šrámkova Sobotka

Rok 1968 byl rokem velkého nadšení, ale i rokem velkého zklamání po vpádu vojsk Varšavské smlouvy do Československa. Soboteckem projížděly kolony vojenských vozidel, v Jičíně byly lidské oběti. Mnoho lidí v následujících letech přišlo o práci, někteří emigrovali.

Rok 1989 byl rokem sametové revoluce. Občanské fórum zvítězilo ve volbách, do politiky vstupovali i lidé z našeho města (např. Ing. Jan Vraný).

NÁMĚTY PRO DALŠÍ ČINNOST:

- ⚙ Navštiv hřbitov a vyhledej pomníky padlým vojákům a obětem v 1. a 2. světové válce.
- ⚙ Zjisti, jak probíhala válečná léta v našem kraji.
- ⚙ Kteří prezidenti navštívili Sobotku?

MÍSTOPIS OBCÍ, JEJICH HISTORIE A PAMÁTKY

Sobotecko a blízké okolí tvoří dvě města, mnoho obcí, větších či menších vsí a vesniček, osad a samot. Zmiňme se především o těch nejbližších, z nichž děti docházejí nebo přijíždějí do sobotecké školy.

Seznamme se podrobněji s **Dolním Bousovem**, jehož poloha už dávno předurčila blízký vztah se Sobotkou ve všech dobách a ve všech oblastech lidského života.

Poznejme ale také vzdálenější obce pro jejich zajímavosti, pro jejich přínos do velké oblasti Geoparku Český ráj. Uvedme z nich například **Hrubou Skálu**, místo v jedinečné přírodní rezervaci s názvem Hruboskalsko. Podívejme se do **Kněžmostu** jako východiska procházek a výletů do lesů, k rybníkům, skalním útvarům a hradům Českého ráje, vzpomeňme, že právě tudy vedly už odpradávná zemské stezky – cesty a spojovaly místa blízká i vzdálená. Navštivme v údolí říčky Libuňky obec **Libuň**, která se stala prostřednictvím P. Antonína Marka jedním z nejznámějších středisek vlasteneckého života v 19. století, též se vztahem k Sobotce. Zmiňme **Rovensko pod Troskami** zejména pro tamější unikátní rebelantské zvony. Nezapomeňme ani na **Tatobity**, v nichž budeme především obdivovat mohutné a stále živé torzo památné, tzv. Tisícileté lípy.

ČÁLOVICE – místní část města SOBOTKA

Jihozápadní svah u obce a území pod zatačkou nad obcí jsou místa, která byla osídlena již v pravěku, v mladší době kamenné – neolitu (6.-1. polovina 5. tisíciletí př. n. l.), jak o tom svědčí nálezy kamenných nástrojů a střepů nádob keramiky lineární. Po nich zde žili i nositelé kultury s keramikou vypíchanou. Bylo to zemědělské obyvatelstvo, které přišlo z Předního východu přes Balkán do střední Evropy. Na počátku doby bronzové bylo území Čálovic osídleno lidem popelnicových polí, potom nositeli kultury lužické (12.-11. století př. n. l.) a slezskoplatěnické (10.-9. století př. n. l.). Čálovice jsou také jedním z prvních míst kraje, o jejichž existenci jsou písemné zprávy. Pocházejí z roku 1227. Jméno obce měnilo svou podobu (Čelevice, Čelejovice, Čadalovice, Cálovice).

DOBŠICE – místní část obce LIBOŠOVICE

Obec byla založena před rokem 1437. Z 2. poloviny 16. století pochází nález keramiky ve svahu nad skalním jezírkem. V roce 1967 našli dva chlapci z Dobšína na křižovatce cest ze Sobotky k Turnovu a od Dobšína k Dobšicím (U Pomníků) **poklad** – ve dvou nádobách bylo celkem 4 659 stříbrných mincí pocházejících z období po roce 1718. V obci jsou zachovány staré přízemní domky i patrové statky s pavlači a záklopami, které určují jejich stáří. Na návsi je socha Panny Marie z roku 1857. Druhou světovou válku připomíná pomníček Ivana Karloviče Nelipoviče a vzpomínky na soudržnost občanů za války. Tehdy pomáhali ruským, francouzským a anglickým zajatcům, kteří procházeli krajem v pochodech smrti. Z uprchlých ruských zajatců

a místních obyvatel zde vznikla partyzánská jednotka, která působila na několika místech v našem kraji. V Dobšicích se v hostinci Dominika Ševra hrávalo ochotnické divadlo. Hry režíroval i skládal písmák, knihovník a autor veršů Josef Barkman. V letech 1979-1988 se tu uskutečnily turistické pochody zvané Dobšická šlápota. Významnou osobností zde byl učitel a kronikář Josef Hlubůček, z chalupářů historik a diplomat PhDr. Jaroslav Šedivý, CSc.

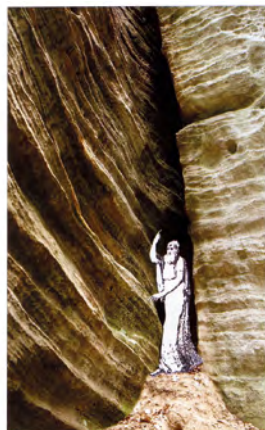
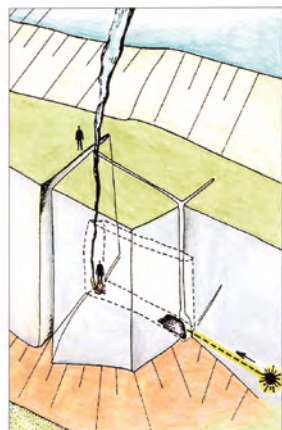
DOBŠÍN

www.dobsin.cz

Okolí vsi Dobšín je místem mnoha archeologických nálezů. Pochází odtud keramika nalezená v žárových hrobech lidu s lužickou kulturou (konec 2. a počátek 1. tisíciletí př. n. l.), byly zde objeveny mohyly z písčitohlinité zeminy vysoké necelý jeden metr. Patřily nejspíš obyvatelům blízkého hradiště na Poráni ve Vesci u Sobotky. Po nich toto území obývali Keltové. V jedné ze skalních úžlabin hradiště Porán objevil Libor Knobloch střep z nádoby s příměsí grafitu a se svislými rýhami hřebenu. To je typická výzdoba tehdejší keramiky pocházející ze 3.-1. století př. n. l. Společně s Janem Skálou objevili tyto archeologové – amatéři ve skále skalní plošiny Porán na okraji rybníku Obora **keltskou jeskyni**. V ní našli zlomky větší a menší mísy kultury laténské

zhotovené na hrnčířském kruhu. Na území údolí Plakánku, který vede od hradu Kost jedním směrem k Vesci a druhým směrem ke Střehomi, je dodnes mnoho zajímavých lokalit (lom na břehu rybníku Obora ze 16. století, skalní obydlí se studánkou ze 17. století, patrová jeskyně nad samotou Pila z 15. století, skalní mlýn ve Veseckém Plakánku ze závěru 18. století, studánka Roubenka ve Střehomském Plakánku). Nedaleko býval panský dvůr Zájezd. Součástí obce je osada Kamenice.

Knobloch - Skálova jeskyně v Plakánku, poloha, náčrtek, vchod s Keltem (druidem) od francouzského malíře Chevarda

V Dobšíně existovala v 19. století tzv. **po-koutní škola**. Do ní hlavně v zimě docházeli učit učitelští pomocníci. Dle školní kroniky tu v roce 1800 učil vojenský vysloužilec, chodíval sem učit i libošovický učitel Josef Marek ml. V letech 1836-1845 zde působil Matěj Balcar, než odešel učit do Sobotky. Je autorem deníkových vzpomínkových zápisů Utrpení učitelského pomocníka. Významnou osobností Dobšína byl řídící učitel František Kropáček, entomolog, velký znalec motýlů, brouků a jiného hmyzu.

DOLNÍ BOUSOV

www.dolni-bousov.cz

Území dnešního Dolního Bousova bylo podle dosavadních nálezů osídleno již v mladší době kamenné a v době bronzové. V době železné zde žili Keltové, po kterých v době po zlomu letopočtu následovali Germáni. Slované osídlili Bousov a jeho okolí v 8. století. První písemná

zpráva o dnešním Bousově pochází z roku 1318 a uvádí jméno **Ctibora z Búsovce**. Jmenován je i rytíř **Bús z Búsova**. On nebo jeho předkové postavili na návrší nad rybníkem dřevěnou tvrz, kolem níž vznikla vesnice po něm pojmenovaná Búsov. Původ má v osobním jméně Bohus (Bohuš) nebo v jeho stažené podobě Bús. Později se objevují názvy Bussow a Bausow. K tvrzi patřil i dřevěný kostel sv. Kateřiny, doložený k roku 1352. Stával pravděpodobně v místech dnešního kostela stejného jména. Během husitských válek tvrz nejspíš zanikla, dnes ji připomíná jen místní název Na Tvrzi. Od 2. poloviny 14. století do poloviny 15. století se na bousovském panství vystřídalo několik

Kostel sv. Kateřiny v Dolním Bousově

majitelů, než se stalo na dobu přibližně čtyř set let součástí kosteckého panství. Dolní Bousov byl ještě před rokem 1497 **povýšen na městečko** a v roce 1560 mu byly povoleny dva výroční trhy. Velký rozkvět městečka nastal za Lobkoviců v závěru 16. století. Roku 1600 císař Rudolf II. udělil Bousovu městský znak a přiznal další privilegia. Za třicetileté války byl Bousov vypálen Švédy, ale později, za vlády Černínů, se začal znovu rozvíjet. Hrabě Humprecht Jan Černín z Chudenic zde dal v roce 1673 postavit **unikátní rybářskou chatu** dle projektu Francesca Carrattiho, která se však nedochovala. Na jejích základech byla pravděpodobně postavena v roce 1754 fara, která je nejstarší budovou v Dolním Bousově. V roce 1778 na faře přenocoval císař Josef II., aby se následující den sešel s vojevůdcem generálem Laudonem.

Kostel byl za třicetileté války v roce 1639 pobořen a do současné barokní podoby nově vystavěn v letech 1754-1760. Dostavěn a vysvěcen byl roku 1766. Hlavní oltář a jeho sochařskou výzdobu zhotovili příslušníci rodu kosmonoských Jelínků. V oltáři je umístěn obraz sv. Kateřiny, který pochází ještě z původního kostela, pravděpodobně z roku 1702. Hranolová věž byla přistavěna až v roce 1832. V roce 1834 žilo v Dolním Bousově 1 419 obyvatel ve 208 domech. Působilo zde 129 řemeslníků. I sem dolehly válečné události prusko-rakouské války roku 1866, naštěstí jen pobytem pruských a rakouských oddílů v okolí města. Ve Všebořsku se údajně v kostele za úspěch ve válce modlil samotný saský král Jan.

Ve 2. polovině 19. století se velmi dobře rozvíjelo zemědělství a prosperovala řemesla. V roce 1863 vznikla První občanská záložna pro Dolní Bousov a okolí. Budovaly se silnice. V roce 1869 byl zřízen poštovní úřad. V roce 1870 byl zahájen provoz v nově založeném **cukrovaru**. V jeho vedení působil zemský a říšský poslanec za Sobotecko **Jindřich Gustav Maštálka**. Přes počáteční problémy způsobené velkým požárem obdržel cukrovar v roce 1900 na světové výstavě v Paříži **zlatou medaili** za prezentaci svých výrobků v rámci celorakouské expozice. Pro Dolní Bousov mělo velký význam zřízení dvou **železničních tratí**: Kopidlno – Bakov nad Jizerou a Mladá Boleslav – Stará Paka. Do začátku 20. století spadá i stavba nádražní budovy.

1. světová válka znamenala odchod mnoha mladých mužů na frontu, jen v uniformách československých legií jich bojovalo 33. Mnoho vojáků tehdy padlo, z Dolního Bousova jich bylo 44. Dolnobousovské obce se v této době postaraly o uprchlíky z válkou postižených oblastí Haliče

a o židovské uprchlíky ze západní Ukrajiny. Důležitou roli zde sehrál již zmiňovaný **cukrovar**. Jeho vedení zřídilo marmeládovnu, sušárnu zeleniny, výrobu slivovice a ovocnárnu s cílem poskytnout obyvatelstvu laciné potraviny a nabídnout pracovní příležitosti.

Po válce se do čela politického života dostali sociální demokraté, kteří pak v roce 1921 založili v Dolním Bousově organizaci komunistické strany. Sociální program měli i podnikatelé. **Jindřich Gustav Maštálka** zřídil nadační konto na podporu nemajetných rodičů a na vzdělání jejich dětí. Nechal postavit kolonii dělnických domků. Jeho cukrovar a další provozy však měly střídavé úspěchy. V důsledku špatných investic, velké povodně v roce 1926 a nakonec i úmrtí Jindřicha Gustava Maštálky cukrovar v roce 1932 svou výrobu ukončil.

Za **2. světové války** byl v budově bývalého cukrovaru obrovský německý sklad vojenské výzbroje ukořistěné na všech frontách a v okupovaných zemích. Sklad byl hlídán početnou jednotkou wehrmachtu. Na konci války byl Dolní Bousov s okolními vesnicemi přeplněn německými civilisty především ze Slezska (tzv. národními hosty), kteří ustupovali před frontou, dále ruskými, britskými, francouzskými, slovenskými i českými zajatci z **pochodů smrti**. Zajatci přespávali ve vesnických stodolách. Některým se podařilo utéci, ukrývat se v lesích nebo spolupracovat s partyzány. Některým občanům se podařilo poskytnout jim jídlo nebo lékařskou pomoc, i když za to byl trest smrti. V Dolním Bousově pomáhal například **MUDr. František Vaněk**. V posledních dnech války přišlo o život ještě několik mužů, kteří se snažili odzbrojit ustupující německé jednotky u Pyrámu nad Horním Bousovem.

Společenský a kulturní život v Dolním Bousově se nejprve soustřeďoval kolem kostela a školy. Byla to škola jednotřídní, nacházela se v malém dřevěném domku v místech, kde se dodnes říká **Na Školništi**. V roce 1894 byla postavena velká sedmitřídní školní budova, která pak byla v roce 1931 rozšířena a nazvána Masarykovou měšťanskou školou. V letech 2010-2012 byla opět rozšířena a rekonstruována. Pro malé děti je zde mateřská škola.

Dominantou dolnobousovského náměstí je radnice, zajímavá empírová stavba s nápadnou věží. Pochází z roku 1861, kdy nahradila starou radnici, která spolu s masnými krámy stávala uprostřed náměstí. V nové radnici byl původně v přízemí hostinec a v 1. poschodí vlastní úřadovny. Před postavením nové školy zde bývaly umístěny i některé školní třídy. Od roku 1860 stojí uprostřed náměstí na novém podstavci s vysokým dříkem (sloupem nahoře zakončeným hlavicí a dole patkou), obklopena čtyřmi lipami, barokní socha Panny Marie z 18. století. Pochází pravděpodobně opět z dílny kosmonoských Jelínků. Dříve stávala v rohu náměstí poblíž kostela.

Během 2. poloviny 19. století vznikaly spolky. Divadelní, který navázal na dřívější **Společnost divadelních ochotníků** z roku 1847. Zprávy však hovoří o existenci divadla již v roce 1830. V roce 1862 byl založen pěvecký spolek **Stojmír**, který s menšími přestávkami existuje dodnes. Při vysvěcení praporu spolku roku 1865 byla přítomna i vynikající herečka Národního divadla **Otýlie Sklenářová-Malá**, dcera dolnobousovského rodáka, vojenského lékaře Antonína Malého. Pěvecký sbor Stojmír byl pozván k vystoupení při položení základního kamene Národního divadla v roce 1868. Zpíval i při odhalení pomníku Josefa Jungmanna v Praze v roce 1873. Dále byl založen Čtenářský spolek, Občanská beseda, Sbor dobrovolných hasičů, Okrašlovací spolek – ten vysazoval stromy a pečoval o veřejná prostranství. V roce 1894 byl založen **Sokol**.

Nepřetržitě od roku 1919 hrají Bousovští **fotbal**, od roku 1932 **lední hokej**. V letech 1947 a 1951 hráli dokonce o postup do 1. ligy, tehdy nejvyšší soutěže. Dolnobousovští mohou ke sportu využívat sokolovnu, tenisové a volejbalové kurty, fotbalový stadion s tribunou, ubytovnou a tréninkovým hřištěm, víceúčelové hřiště s umělým povrchem a atletickým oválem, koupaliště a kurt pro plážový volejbal, sportovní halu s posilovnou. Tradici tu mají **motokrosově a autokrosově závody**. Dolní Bousov je městem sportu.

V současné době se tu hodně staví, přibývá nových ulic, zlepšuje se občanská vybavenost města. Bylo zde zřízeno zdravotní středisko, lékárna, pošta je od roku 1992 umístěna v nové budově, v letech 1997-1999 byl postaven dům s pečovatelskou službou. V nově zrekonstruované faře vznikla městská knihovna, turistické informační centrum a galerie. Při prohlídce interiéru asi nejvíce zaujmou restaurované původní malby na stropěch a v okenních výklencích v 1. patře budovy. V roce 2007 začaly zásadní opravy kostela, pokračuje se v náročných opravách interiéru. Modernizuje se vodovodní síť, rozšiřuje se plynofikace.

Ke známým osobnostem, které se v Dolním Bousově narodily, patří sportovci Luděk Exner, prvoligový hokejista a mezinárodní hokejový rozhodčí, a František Živný, silák, mistr světa v přetlácení pákou, malíř Josef Jakubec a herec Vítězslav Vejražka. Z Dolního Bousova pochází rod zpěváka Pavla Bobka, rod herečky, spisovatelky, překladatelky a novinářky Sylvy Daničkové, vnučky MUDr. Františka Vaňka, životní partnerky Jiřího Šlitra, a rod herce a komika Luďka Soboty. Dětství zde strávil malíř Otmar Homolka a herečka Otýlie Sklenářová-Malá, která se tu od své babičky a dětí ve škole naučila česky (narodila se a několik let žila ve Vídni). Její pomník stojí v Praze v Čelakovského sadech vedle Národního muzea.

Ve 20. století byl Dolní Bousov administrativně považován za obec, od roku 1975 za tzv. střediskovou obec s přičleněnými částmi Bechov, Svobodín, Rohatsko (to se později osamostatnilo), Vlčí Pole, Horní Bousov, Ošňovice a Střehom. Rozhodnutím České národní rady se Dolní Bousov v roce 1991 stal oficiálně městem.

Významné postavení měl v Dolním Bousově podnik **Strojtex**, který začínal v roce 1947 jako malá zámečnická dílna v pronajatých prostorách bývalého cukrovaru. Později rozšířil výrobu i sortiment, stal se největším průmyslovým závodem v okolí se zaměřením na výrobu a montáž vzduchotechniky. V roce 1990 se transformací změnil na společnost Proclima a po privatizaci v roce 1992 se stal společností s ručením omezeným Proclima-Svamp. Další část bývalého cukrovaru obsadila v roce 1954 armáda. Zřídila zde ženijní sklady a vojenský opravárenský závod. V roce 1997 byla zdejší posádka zrušena a v uvolněných prostorách dnes působí firma Dobos s. r. o., provozuje skladové a logistické služby, a Výrobní a opravárenský podnik s. r. o., produkuje vedle ženijních prvků pro armádu i mobilní protipovodňové zábrany. Na tradici výroby alkoholu navázala v roce 1994 společnost Glenn Hill Drinks. Dnes pod názvem AP Liquors s. r. o. vyrábí destiláty nezaměnitelné chuti a vůně.

DRŠTĚKRYJE – místní část obce SAMŠINA

Drštěkryje byly založeny před rokem 1360. V 16. století je vlastnil Jindřich Krsovský z Krsovic, potom Gerstorfové z Malšvic, tehdy byly spojeny se Samšinou. Krátce patřily i Albrechtu z Valdštejna. Koupí přešly na rodinu hrabat Schliků. V roce 1761 zde dala hraběnka Antonie

Schliková postavit **kapli sv. Prokopa**. Z roku 1787 pochází socha sv. Jana Nepomuckého. Jejím autorem je Martin Ignác Jelínek. V 19. století obyvatelé Drštěkryje těžili čedič na nedaleké Dubolce a kromě jiných zaměstnání se živili i broušením kamenů. Ke jménu obce se váže úsměvná pověst o tom, jak stateční venkované honili obávaného loupežníka. Ti vzadu volali na ty přední: „Držte Kryje! Držte Kryje!“ Od té doby se vesnička jmenuje Drštěkryje. Nedaleko jsou osady Všeliby a Betlém.

HORNÍ BOUSOV – místní část města DOLNÍ BOUSOV

Obec je poprvé připomínána roku 1318, nálezy keramiky však dokládají osídlení již ve 13. století. Zajímavým nálezem je **vývrtek** z otvoru kamenného nástroje ve tvaru komolého kužele z mladší doby kamenné. Později zde stála tvrz. Majitelem byl vladyka Ctibor z Bousovce (Búsovce). Horní Bousov byl zprvu nazýván Bousovcem, což tehdy značilo jeho menší rozlohu. (Dolní Bousov byl nazýván Búsovem, měl větší rozlohu. Od 15. století byly oba Bousovy rozlišovány pomocí přídavků dolejší a hořejší, případně dolejší a hořejší, později dolní a horní.) V centru obce stojí socha sv. Jana Nepomuckého z roku 1776. Je to práce kosmonoského sochaře Martina Ignáce Jelínka. Kolem sochy byly v roce 1848 vysazeny lípy na paměť zrušení roboty. Dnes jsou nahrazeny novou výsadbou. Existoval tu pivovar. V roce 1923 byl v Horním Bousově založen divadelní spolek Jirásek. V roce 1971 zde byla zrušena malotřídní škola postavená v roce 1891.

HRDOŇOVICE – místní část obce ÚJEZD POD TROSKAMI

Poprvé jsou uvedeny v listině z roku 1364. Rozkládají se pod severním okrajem Prachovských skal. Vyskytují se tu roubené chalupy, kaplička a v její blízkosti pomník Ukřižovaného. Nad obcí se nachází malé skalní město s několika skalními věžemi zvanými Panna, Strážce vesnice, Ponočný, Písečník aj. V okolí jsou velké lomy na sklářský písek.

HRUBÁ SKÁLA

www.obechrubaskala.cz

Obec Hrubá Skála se nachází v blízkosti zámku Hrubá Skála nedaleko Turnova. Skládá se z osmi osad (Bohuslav, Borek, Doubravice, Hnanice, Hrubá Skála, Krčkovice, Rokytnice, Želejov), z nichž většina patří do Českého ráje. Nenajdeme zde žádný průmysl, ale překrásnou přírodu se skalními městy, rybníky, hrady a zámky v okolí. Z obce vycházejí turistické trasy, kterými se dostaneme na všechna zajímavá místa (např. **arboretum** se stovkami vzácných stromů, lesní hřbitov, **Mariánská vyhlídka**, pod níž se nachází **symbolický hřbitov** v horách zahynulých horolezců, Adamovo lože, Myší díra, kterou se dostaneme do lázní Sedmihorek, Skála herců, Věžický rybník a další rybníky tohoto kraje – Rokytnický, Hrudka, Vidlák a Krčák).

Historie obce je spjata se zámkem Hrubá Skála. Ten byl vystavěn na skalním pískovcovém masivu. Na jeho místě stál původně hrad Skála, který dal kolem roku 1350 vybudovat Hynek z Valdštejna. Smiřičtí hrad přestavěli na pohodlný renesanční zámek. Po požáru roku 1710 byl zámek rozšířen na jihu a východě a dostal barokní podobu. Později tu byl zřízen anglický park a byly provedeny další novobarokní úpravy. Romantickou podobu získal zámek při novogotické

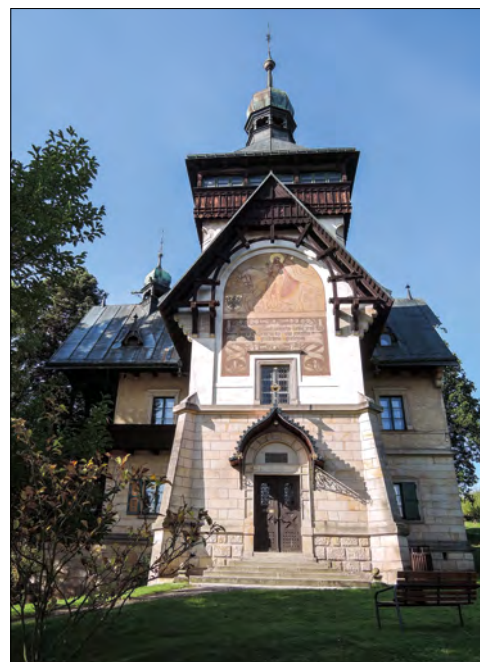

přestavbě za pánů z Aehrenthalu v polovině 19. století. Po roce 1948 sloužil jako zotavovna.

Do zámku vede cesta po kamenném mostě se sochami sv. Vavřince a sv. Floriána. První částí je předhradí rozdělené roklí, která je překlenuta dalším kamenným mostem. Zámek třemi křídly uzavírá obdélníkový dvůr. Věž z roku 1859 byla postavena na starších základech a z jejího ochozu je krásný výhled do kraje. Zámek dnes slouží jako hotel. U zámku stojí kostel sv. Josefa, postavený roku 1812 ve stylu romantické gotiky na příkaz hraběte Karla Josefa z Valdštejna. Uvnitř se nachází vzácný barokní obraz sv. Rodiny.

HŘMENÍN – místní část obce MARKVARTICE

Ze vsi a jejího blízkého okolí pocházejí početné archeologické nálezy z pravěku i raného středověku. V jižním okraji katastru je zachováno ostrožné hradiště Sedliště / Hřmenín z pozdní doby bronzové. Obec se připomíná od roku 1340. U hřbitova je pozoruhodná plastika torza **Kalvárie**. Učilo se zde pokoutně od roku 1828 v obecní pastoušce. Učitel Prokop Knobloch tu napsal učebnici *Kniha početní* (1847). V roce 1859 byla vybudována škola, roku 1932 postavena nová, moderní. Narodil se zde romanista Josef Kopal.

Řezníčkova vila, sídlo Obecního úřadu Hrubá Skála

HUBOJEDY – místní část obce MLADĚJOV

Poprvé byly uvedeny v listině z roku 1372. Vlastnili je vladykové z Hubojed, kteří sídlili na tvrzi nad nedávno obnoveným rybníkem Jordán, a lomničtí Valdštejnové. Během třicetileté války byla vesnice značně poškozena. Tvrz však byla ještě v roce 1634 obývána – zpráva pochází z doby po smrti vévody Valdštejna, který Hubojedy ze svého majetku daroval jičínským jezuitům. Ti tvrz vlastnili do roku 1688, pak sdílela osudy panství Samšina. Název obce vznikl pravděpodobně podle charakteristické činnosti obyvatel. Mezi známé chalupáře Hubojed patří loutkáři Renata a Martin Lhotákoví, herec Otto Lackovič a publicista a moderátor Václav Žmolík.

KDANICE – místní část města SOBOTKA

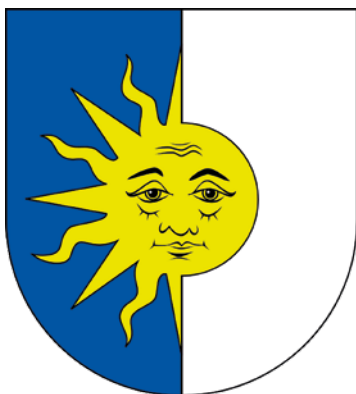
Při stavbě silnice v roce 1938 zde bylo nalezeno pravěké sídliště z mladší doby kamenné – neolitu. Ves existovala v 1. polovině 16. století, a to dle nálezů nádoby v hloubce 150 cm na místě zvaném „Na Žlabích“. Zdejší dvůr vlastnili do poloviny 17. století Kelbichové z Ostrychu. Nejnovější nálezy z centra vesnice však posouvají její existenci do 14. století. Ve Kdanicích byl v roce 1788 postaven největší **špýchar** pro uskladnění obilí na Sobotecku, tzv. kontribučenská sýpka.

KNĚŽMOST

www.knezmost.cz

Kněžmost se nachází na okraji jihozápadní části Českého ráje. Protéká jím potok Kněžmostka. Město se stalo centrem rekreace a východiskem turistických tras. Je též správním a obchodním

Městský znak Kněžmostu

centrem pro devět katastrálních území se čtrnácti místními částmi (Kněžmost, Býčina, Čížovka, Drhleny, Chlumín, Koprník, Lítkovice, Malobratřice, Násedlnice, Solec, Soleček, Srbsko, Suhrovice a Úhelnice). Žije tu 1 892 obyvatel (k 1. 1. 2013). Působí zde mnoho firem a podniků.

Přesné datum založení původní osady není známo. Nejstarší dochovaný záznam pochází z roku 1380, kdy jednu její část koupil Ctibor Valečovský z Valečova. Přesto se lze domnívat, že osada vzniklá při knížecím mostě existovala dříve, neboť v záznamech je uvedena již v roce 1316 celnice. Most pravděpodobně už ve 12. století sloužil k překonání bažin a močálů Koprnické pánve, neboť tudy vedla stará **zemská stezka** z oblasti Mělníka do Jičína.

Název dnešního městečka prošel v průběhu staletí několika změnami: Kněžnin Most, Knyezmost, Knyezomost, Fūstenbruck, Fürstenbruck, Kněžmost. Městečko je zmiňované již roku 1408. V této době nejspíš vznikl i městský znak, ale písemný doklad o tom není.

Tehdy byl také přestavěn hrad **Valečov**, jehož zřícenina se vypíná nad krajinou u Bosně mezi Kněžmostem a Mnichovým Hradištěm dodnes.

V roce 1468 byl Kněžmost napaden vojskem katolické Jednoty spojené s oddíly žoldnéřů z lužické Žitavy a byl zcela vypálen. Valečovští město obnovili, patřilo jim ale jen do roku 1481. V 16. století bylo ve vlastnictví Vančurů z Řehnic. Od roku 1654 náležel Kněžmost Valdštejnům.

Zřícenina hradu Valečov

První zmínka o škole pochází z roku 1602. Nová škola byla postavena v roce 1788 v místě nynější školní budovy. Se vzrůstajícím počtem dětí se měnila z jednotřídní až na čtyřtřídní školu. V roce 1891 byla zahájena výstavba nové školní budovy, v níž se začalo učit v září 1892. Správa národní a střední školy byla v roce 1951 sloučena a vznikla tak první devítiletá škola v okrese. V červenci 1954 byla zahájena generální oprava této školy. Pro 2. stupeň školy byl v srpnu roku 1985 přistavěn ještě pětiletý pavilon. V roce 1991 školu navštěvovalo 210 žáků.

V 19. století byla v obci postavena empírová radnice, několik městských domů, kostel sv. Františka Serafínského a u hřbitova socha Jana Nepomuckého. Město žilo bohatým kulturním a společenským životem. 20. století přineslo 1. a 2. světovou válku a s nimi utrpení, nedostatek, pro mnoho vojáků zmrzačení, smrt. Též světová hospodářská krize (1929-1933) znamenala nezaměstnanost, bídu a pokles životní úrovně. V současnosti je Kněžmost prosperující obcí, kterou vyhledávají zejména turisté a sportovci pro velmi atraktivní okolí s lesy, rybníky a skalními útvary.

LAVICE – místní část města SOBOTKA

Území dnešních Lavic bylo osídleno v mladší době kamenné, jak o tom svědčí nález **kopytovitého klínu** s vodorovným břitem. První písemná zmínka o nich je z roku 1409. V centru vsi je zachováno vodou poškozené tvrziště. V roce 1891 zde byla postavena jednotřídní škola. Vyučovalo se v ní do roku 1955. V poli mezi Lavicemi a Staňkovou Lhotou byla nedávno občanským sdružením Humprecht obnovena kaplička.

LEŠTINA – místní část obce Markvartice

Tato vesnice je známa od roku 1383. Byla osadou obce Rakov. Z Leštiny pocházel Jan Šolc (1801-1874), kaplan libušského děkana Antonína Marka, později vyskeřský farář a turnovský děkan. Patřil spolu s Antonínem Markem k přátelům Josefa Jungmanna. Pomáhali mu v jeho práci na Slovníku česko-německém. Dále propagovali slovanskou vzájemnost, zajímali se o Slovensko a Rusko, odebírali a četli české knihy a časopisy, podporovali školy, šířili hospodářskou osvětu, zabývali se historií, zejména regionální.

LIBOŠOVICE

<http://libosovice.craj.cz/>

Při stavebních aktivitách byla na severovýchodním okraji Libošovic a v poloze „**Na Hrádku**“ objevena pravěká sídliště. Dokladem se staly nálezy broušených a štípaných kamenných nástrojů a nálezy keramiky zdobené vpichy. Území „**Na Hrádku**“ bylo dle nálezů osídleno i v pozdní době kamenné (4.-3. tisíciletí př. n. l.), v mladší době bronzové a starší době železné (11.-7. století př. n. l.). Archeologické nálezy dokládají existenci vsi již ve 13. století n. l. Jméno má pravděpodobně od prvních obyvatel. První písemná zmínka je z roku 1352. To byly Libošovice farní osadou. Kostel sv. Prokopa byl postaven na počátku 17. století pravděpodobně stejným italským mistrem – Petrem Vlachem – jako kostel v Sobotce. V kostele byly zavěšeny dva zvony. První jménem Václav pocházel z roku 1574, druhý jménem Prokop z roku 1620. Na výzdobě interiéru kostela se podílela sochařská dílna Jelínků. Stavba se uskutečnila za vlády Lobkovičů, kteří se mírnou cestou snažili šířit katolické náboženství. Při opravě roku 1874 byla přistavěna věž. V roce 2002 byl kostel díky **Nadaci Bohuslava Jana Horáčka**, rodáka z nedalekých Radvánovic, opraven.

V Libošovicích byla zřízena i **škola**. Byla jednotřídní a první zpráva o ní pochází z roku 1698 a uvádí kantora Jindřicha Bílinského. Dalšími učiteli byli Valentové, Josef Marek, Eduard Folprecht a Antonín Karásek. Manželka posledního pocházela z rodu osenických kantorů Foersterů, byla tetou hudebního skladatele Josefa

Kostel sv. Prokopa v Libošovicích

Materská škola v Libošovicích, původně základní škola

Bohuslava Foerster. V roce 1867 docházelo do libošovické školy celkem 201 dětí. Učilo se v jedné třídě, v níž zároveň vyučoval učitel i podučitel. Děti přibývalo, zejména když byla prodloužena školní docházka do 14 let věku dětí. Nestačily už ani dvě třídy, proto bylo rozhodnuto postavit novou školní budovu. Začalo se stavět na jaře roku 1882 a ještě téhož roku (21. říjen) byla škola slavnostně vysvěcena a otevřena. Měla už tři třídy, později čtyři. V následujících letech se v ní vystřídal mnoho učitelů a ředitelů. Byl to například básník Vilém Peča, z těch posledních jmenujme Antonína Bocha nebo

Josefa Vodhánila, který získal titul Vzorný učitel, a Josefa Hlubůčka, rodáka z Dobšic, který měl velkou zásluhu na zavádění moderních vyučovacích pomůcek a metod. Za jeho ředitelování (1973–1982) byla provedena generální oprava školy. Počet dětí ve škole však začal ubývat, ve školním roce 1981–1982 klesl na patnáct. Základní škola v Libošovicích byla zrušena a děti začaly jezdit do školy v Sobotce. Dnes je v budově umístěna mateřská škola.

6. července 1928 byl před školou odhalen pomník **M. Jana Husa** – dílo hořického mistra Josefa Bílka. Socha sv. Prokopa z roku 1768 dala jméno **Prokopskému údolí**. Uprostřed Libošovic na návsi se nachází socha sv. Jana Nepomuckého. Kolem ní byly v roce 1848 vysazeny čtyři lípy. V obci je pomník obětem 2. světové války.

V Libošovicích byl vždy bohatý kulturní život. Společenský život na přelomu 19. a 20. století přinesl sem potřebu zakládání spolků, které trvají dodnes. Tak jako téměř ve všech obcích Sobotce vznikl i zde **Sbor dobrovolných hasičů**, který vedle své vlastní činnosti založil v roce 1903 spolkovou knihovnu a konal tradiční plesy a od roku 1928 sehrál i několik divadelních her. Dnes pomáhá obci ve všech oblastech, pracuje s dětmi. **Myslivecké sdružení** Libošovice obhospodařuje asi 1 570 hektarů ploch po stráni myslivecké. Stará se o živou přírodu, pomáhá při různých brigádách. Libošovice měly i tělovýchovnou jednotu **Sokol**, při níž byl v roce 1919 založen **divadelní odbor**. Divadlo se hrálo s menšími přestávkami od 60. let 19. století až do roku 1987 a nyní opět. Každý rok bylo uvedeno jedno až tři představení. Soubor měl dvacet členů, hrával tam i Václav Konečný ze Sobotky. Režie se ujali Josef Vodhánil, Květoslav Fryšný a Jiří Zejbrlík. Láska k divadlu se dědila z rodičů na děti. Asi od roku 1950 tu existovalo kino, od roku 1961 se tu po několik let pořádalo Libošovické filmové léto. Od roku 1996 se v Libošovicích konají posezení, přednášky a besedy se zajímavými lidmi. Organizoval je Květoslav Fryšný a nyní Alena Pospíšilová a Eva Pantlíková. Kroniku obce píše Marie Šimková. V roce 1993 byla v Libošovicích zrekonstruována budova bývalé fary a upravena na **Penzion pro seniory**. V pozdějších letech byl objekt rozšířen a získal statut Domova pokojného stáří.

Společnou obec Libošovice tvoří nyní i Dobšice-Meziluží, Malechovice, Nepřívěc, Podkost, Rytířova Lhota a Malá Lhota, Vesec a řada osad a samot (mimo jiné Semtiny a Pleskoty).

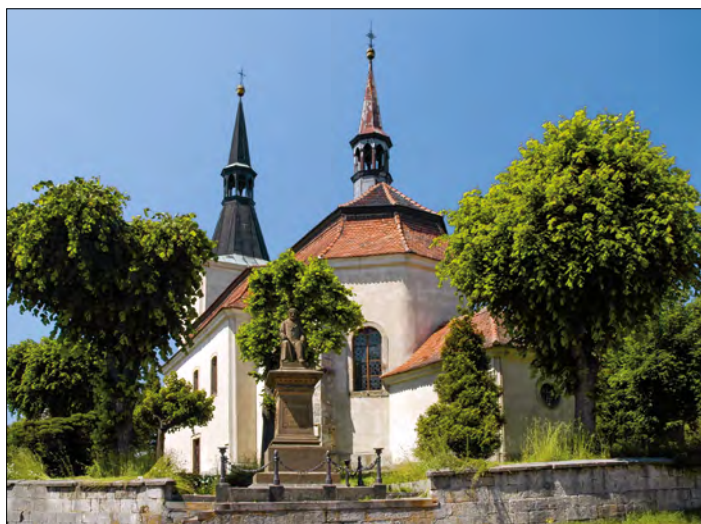
Podnikání v obci reprezentuje výrobní středisko a. s. **Agrochov** Sobotka, několik soukromých zemědělců a podnikatelů z oblasti služeb. V Libošovicích se sportuje i aktivně odpočívá, buduje i pečuje o životní prostředí, pořádají se zábavné akce.

LIBUŇ

www.libun.cz

Název obce byl původně rodu mužského, později rodu ženského ve shodě se slovy osada, ves. Nejstarší písemná zmínka pochází z roku 1369. Tehdy patřila Libuň pánům z Vartenberka, kteří vlastnili trosecké panství. Roku 1559 prodal Kryštof z Lobkovic panství Trosky včetně Libuně Jindřichu ze Smiřic a od té doby patřilo vše k panství hruboskalskému. V samotné Libuni býval dvůr, který vlastnil v roce 1587 Václav Semín ze Semína, v 17. století tu sídlila rodina rytířů Matyášovských z Matyášovic. Po bitvě na Bílé hoře i tady nastala tuhá rekatolizace, která se neobešla bez násilí jičínských jezuitů a vojenského zásahu proti vzpouře sedláků, při níž byl roku 1629 zabit jezuita Matyáš Burnatius. Hruboskalské panství po Smiřických vlastnil Albrecht z Valdštejna. Jeho potomci ho roku 1821 prodali Lexům z Aehrenthalu. Libuň se v této době rozrůstala. V roce 1680 po několikaleté přestávce obnovila svou činnost fara. V roce 1765 byl postaven kostel sv. Martina v barokním slohu. Před kostelem bylo umístěno sousoší sv. Josefa s Ježíškem (1819) a socha sv. Jana Nepomuckého (1746).

Kostel sv. Martina v Libuni

V roce 1785 se v Turnově narodil **P. Antonín Marek**, zvaný „libuňský jemnostpán“, protože v Libuni strávil 57 let svého života. Díky němu vznikla na faře velmi bohatá knihovna a obec se stala jedním z nejznámějších středisek vlasteneckého života v době národního obrození. Za Antonínem Markem do Libuně jezdili významní čeští i slovanští spisovatelé a učenci. Byl přítelem a blízkým spolupracovníkem Josefa Jungmanna (25 let s ním pracoval na Slovníku česko-německém). Josef Jungmann ho v Libuni navštěvoval. Při poslední návštěvě v roce 1845 společně vystoupili na Vyskeř. Antonín Marek finančně podporoval české obrozence. Byl i dobrým hospodářem – sadařem a včelařem. Velmi se zasloužil o rozvoj školství a vzdělanosti v Libuni a okolí. V Turnově inicioval v roce 1820 založení druhé nejstarší knihovny u nás. (Od roku 1990 nese jeho jméno.) V roce 1830 založil farskou Pamětnici, do které česky zapisoval všechny významné události své doby. Stál u zrodu ochotnického spolku založeného roku 1847 a v roce 1863 pojmenovaného Ochotnický spolek Marek. Do roku 1947, kdy se slavilo 100. výročí jeho založení, spolek uskutečnil 386 vy-

Páter Antonín Marek

Pomník P. Antonína Marka v Libuni

stoupení. Prusko- rakouskou válku přežil Antonín Marek částečně na Pařezské Lhotě, protože fara se stala nemocnicí, a v roce 1876 se přestěhoval do Prahy. O rok později tam ve věku 92 let zemřel. Je pochován na Vyšehradě. V roce 1896 mu byl před libuňským kostelem odhalen pomník od jičínského sochaře Stuchlíka.

Do rozvoje obce zasáhl velký požár v roce 1791 a prusko-rakouská válka v roce 1866. Na začátku 20. století se Libuň stala důležitou křižovatkou železniční trati Jičín – Turnov (1903) a Mladá Boleslav – Stará Paka (1906). V 70. letech sem byla vedena vlečka z lomu sklářských písků v Hrdoňovicích. Pomník padlým libuňským občanům umístěný před školou připomíná 1. a 2. světovou válku. Na hřbitově jsou dva pomníky vojákům z války roku 1866 a pomník zajatcům z pochodů smrti, které prošly Libuní. První zmínka o libuňské škole pochází z roku 1646 v souvislosti s učitelem Janem Pictoriem Nymburským. Další je z roku 1706 a uvádí kantora Antonína Loučela. Škola byla tehdy dřevěná, teprve roku 1809 byla postavena škola kamenná. Když zde v roce 1842 učil František

Zelinka, měla škola dvě třídy. Pro velký počet dětí (200) byla otevřena ještě jedna třída a byl přijat druhý školní pomocník (podučitel). Dnes má škola tři třídy (1. – 5. ročník), školní družinu a jídelnu.

V Libuni se narodil vlastenecký lékař MUDr. Václav Pařík (1839-1901) a malíř a překladatel Viktor Šuman (1882-1933). Žil zde a tvořil akademický malíř František Kaván (1866-1941), který je pohřben na zdejším hřbitově, má zde pomník s bustou. Malá galerie jeho obrazů a písemností se nachází na faře, v tzv. Markově modrém pokoji.

MALECHOVICE – místní část obce LIBOŠOVICE

Malechovice jsou známy od roku 1497. V roce 1538 patřily jako součást panství Roveň Lorenci Šmolcovi ze Šmolcu. Dalšími majiteli se stali Kryštof Šmolc ze Šmolcu, Eliška Smiřická z Valdštejna a její dcera Anna Kateřina Schliková ze Smiřic, hrabě Jindřich Matyáš z Thurnu, Alexander Debner z Debneru a Albrecht z Valdštejna. V následujících stoletích patřily ke kosteckému panství. Od roku 1925 se Malechovice jako osada patřící k Libošovicím osamostatnily a staly se obcí. Tehdy se také začala psát kronika. Prvním kronikářem byl František Kyzivát, druhým Josef Dovol a nyní píše kroniku obce Alena Pospíšilová, sobotecká, později jičínská a nyní libošovická knihovnice, vynikající organizátorka kulturního života na Sobotecku. Její otec František Čuban proslul chovem psů jezevčků. Dcery Alena a Veronika patří ke kulturním pracovnícím. Veronika vystudovala operní zpěv a pořádá koncertní vystoupení.

Malechovice nejsou typickou vesnicí s návší. Jsou v krajině roztroušeny v podobě samot a usedlostí se jmény Zápolí, Záhorsko, Na Krátkovsku, Na Písku, Na Třech zubech. V sousedství na malém návrší se nachází usedlost **Žďánek**. Je spjata s malechovickým rodem Nováků. Na kopci, dodnes nazývaném Novákův kopec, byla asi kolem roku 1800 vysazena lípa. Vyrostl z ní krásný a mohutný strom, který byl vidět z Trosek i z Kozákova. 3. srpna 1981 velká bouře

a vichřice strom zničily. Na jedné z větví býval po léta zavěšený zvonek. Ten první zde zvonil od 25. června 1932, než musel být v roce 1941 odevzdán pro válečné účely. Druhý byl znovu pořízen 20. června 1948. Po pádu lípy rodina Novákových nechala postavit v roce 1982 zvonici a památný zvon zde byl znovu zavěšen.

Z významných představitelů rodiny **Novákových** jmenujme PhDr. Jana Bohumila Nováka (1834- 1891), filozofa a pedagoga (působil jako vychovatel princů Karla a Bedřicha Schwarzenbergových na Orlíku). Nechal blízko Žďánku, v zatáčce silnice z Libošovic na Roveň, postavit v roce 1889 sochu sv. Jana Nepomuckého. Dále vzpomeňme jeho syna Jana Bedřicha Nováka (1872-1933), ředitele Zemského archivu v Praze, jehož popel je uložen v žulovém pomníku žďáneckého hájku. Pomník navrhl sobotecký sochař Václav Hlavatý, plaketa s podobiznou je od Josefa Šejnosta. Uveďme také jeho syna Mirko Nováka (1901-1981), estetika a univerzitního profesora. Manželka Mirko Nováka – Eliška Nováková, překladatelka a vysokoškolská učitelka, je autorkou knížky Čtení o Žďánku a jeho obyvatelích, která vyšla v Knihovniče Českého ráje – Sobotka. Zemřela v roce 2013 ve věku 102 let.

Socha sv. Jana Nepomuckého nedaleko usedlosti Žďánek

Malechovice se staly místem letního pobytu a inspirací malíře **Maxe Švabinského**. Od počátku 20. století byla obec i místem, kde se scházely skupiny **trampů**. Po vzoru kanadských lovců si trampové začali stavět dřevěné sruby, přijímali anglická jména pro sebe i pro své osady (Kid, Godyna, Johnny, Habán; Ell Torro, Toronto, Durango, Dakota, Montana aj.). Návrat k přírodě, tramping, zpěv, hry, soutěže, táborové ohně, společenství lidí stejně smýšlejících – to bylo také na programu osady Toulavých vlků, do které v mládí se svými kamarády jezdil i prasynovec Fráni Šrámka **Jan Šrámek**, zvaný Dan. Trampové z Malechovic i z okolí pořádají každoročně poslední květnovou sobotu **Habánův pochod** Českým rájem, poslední srpnovou sobotu se koná velký potlach a jednou za dva roky na konci září se u bývalé malechovické tramské hospody Na Písku pořádají tramské hry, tradice převzatá od osady Toulavých vlků.

MARKVARTICE

www.markvarticejc.cz

Archeologické nálezy na tomto území dokládají přítomnost Keltů v mladší době železné a existenci osady v 1. století př. n. l. Z doby římské (1.-4. st. n. l.) pocházejí **nálezy mincí** ražených v Makedonii a na území u Černého moře. První písemná zmínka o obci je z období po roce 1330. Markvartice byly velkou obcí s panským sídlem pod chalupou čp. 6 nad korytem zaniklého potoka. Snad zde v roce 1340 již sídlil **Buzek z Markvartic**. Za třicetileté války tu byl postaven polní tábor nejspíš švédských vojsk. V 17. století byl postaven **kostel sv. Jiljí** se sochami z dílny Jelínků a fara. Ta však byla Švédy vypálena a znovu postavena roku 1748. Před kostelem byly vysazeny lípy, některé v roce 1848. Od 18. století tu existovala farní škola. Významné postavení v ní měl v letech 1819-1838 farář **František Vetešník**, který o škole psal do své farní pamětnice (kroniky) a v roce 1820 založil Zlatou knihu školy markvartické. Nová

Poničená Kalvárie u Hřmenína

neměli studnu, pro vodu, než byl 8. listopadu 1952 postaven vodovod. Obec získala jméno dle své polohy, neboť se v údolí vyskytovalo za sebou několik rybníků – louží a sídliště obklopovaly z obou stran lesy (luhy).

MLADĚJOV

www.mladejov.e-obec.cz

Na území dnešní osady **Pařízek** u Mladějova našel středoškolský profesor **Josef Haken** (autor studie o lidu popelnicových polí v Prachovských skalách a objevitel několika set archeologických předmětů zejména z Prachovských skal) kamenný nástroj z mladší doby kamenné.

Zámek v Mladějově

školní budova byla postavena v roce 1859. Kronikářské zápisy psal rychtář Josef Tomášů v letech 1816-1849. Po roce 1848 se tu hrálo divadlo a provozovala muzika. Učitel Josef Valenta byl výborný hudebník. Prý naučil hrát celou ves, a dokonce i vojáky, kteří zde měli zimní cvičení. Historii se věnoval i učitel a politik Josef Haken (1880-1949). V Markvarticích je několik zachovaných dřevěných roubených stavení. K nejkrásnějším patří Jirkův statek čp. 1 z roku 1809. Jméno obec získala od prvních majitelů. K obci Markvartice patří v současnosti i Batín, Hřmenín, Leština, Mrkvojedy, Netolice, Příchvoj, Rakov, Skuřina a Spárence.

MEZILUŽÍ – místní část obce LIBOŠOVICE

První zpráva o Meziluží pochází z roku 1406. Jako osada patřilo k Dobšicím. Na velkém kopci se tu bílilo vyrobené plátno, místní jílovitá hlína – červenice se používala k opravě kachlových kamen, pecí a hlíněných mlatů ve stodolách. Do roku 1871 existovala v Meziluží zimní škola v najmuté světnici domu čp. 10. Teprve v roce 1883 tu byla vybudována silnice. Elektrický proud byl zaveden 30. června 1940. Ve skalním masivu se nachází **jezírko s pitnou vodou**. Až k němu chodili obyvatelé Dobšic, kteří

Na skalním výběžku stálo panské sídlo, spíše tvrz nebo dvůr. Nálezy keramiky datují jeho existenci do doby pohusitské. V blízkosti Mladějova je na kopci zvaném Hrádek téměř zaniklé opevnění dalšího blíže neznámého panského sídla. Poprvé je Mladějov písemně uveden roku 1352. Ze 14. století pochází gotický **kostel sv. Jiljí**, částečně barokně upravený roku 1786. Mladějov od roku 1533 náležel Trčkům z Lípy a patřil k velišskému panství. Roku 1603 ho Jan Rudolf Trčka z Lípy prodal velišskému purkrabímu Hynku Kozlov-

skému z Kozlova a ten roku 1611 Donínům. Od Konráda z Hodějova pak Mladějov odkoupil Albrecht z Valdštejna, který ho roku 1627 opět prodal. Pak se majitelé střídali po roce, až jej roku 1629 získala Magdalena Boryňka ze Lhoty. Mladějovský zámek, pocházející z 18. století, přivítal v roce 1778 při vojenských manévrech **císaře Josefa II.**, který tu měl několik dní hlavní stan. Tehdy panství vlastnil Václav Augustin Havle.

Za zmínku stojí **sochy sv. Linharta a sv. Vendelína** z poloviny 18. století. V roce 1740 byla postavena fara, roku 1793 dřevěná zvonice a v 18. století pod kostelem sv. Jiljí dřevěná škola. V roce 1820 byla přestavěna v kamennou a roku 1887 byla rozšířena o přístavbu. V roce 1792 koupil Mladějov August Pabstmann a od něho ho roku 1821 převzal syn Josef August. Josefova manželka Gabriela byla dcerou zakladatele pražské polytechniky a projektanta koňské dráhy (železnice) z Českých Budějovic do Lince, rytíře **Františka Josefa Gerstnera**. F. J. Gerstner u nich na Mladějově dožil svůj život a je zde pohřben. Je tu pohřben i básník Joža Zindr.

V 1. polovině 19. století měl Mladějov pivovar. Od 2. poloviny 19. století byla psána farní kronika. Od roku 1986 zde vycházel Mladějovský zpravodaj. Mladějov je známé rekreační středisko se dvěma hotely (Ulrich a Vrabec), zámekem, koupalištěm a rekreačním střediskem Stavař.

K Mladějovu patří osady Pařízek, Bacov, Loveč, Roveň, Střeleč, Hubojedy, Kozlov a samota Doly. Těžbě písku musel ustoupit Skaříšov.

MRKVOJEDY – místní část obce MARKVARTICE

U vsi byl na poli nalezen kamenný nástroj nositelů kultury s vypíchanou keramikou z mladší doby kamenné. První písemná zmínka o nich pochází z roku 1316. Památný je **cyrilometodějský kříž** u cesty mezi Mrkvojedy a Markvarticemi proti hřbitovu. Nepochybně se jedná o tzv. smírčí kříž. Ve vesnici jsou dochovaná roubená stavení. Žil zde výborný kronikář Jindřich Slavík. Mrkvojedy byly původně zvány Mrchojedy.

NEPŘÍVĚC – místní část obce LIBOŠOVICE

Nepřívěc je velmi významnou vesnicí. Byla osídlena již v mladší i pozdní době kamenné, jak o tom svědčí nálezy střepů nádob a broušených i štípaných kamenných nástrojů. V mladší době bronzové (12.-9. století př. n. l.) tu existovalo **rozsáhlé sídliště lidu kultury lužické**. Dokládají to nálezy keramiky z 12. a 11. století př. n. l. Na jižním svahu od vsi jsou z letadla vidět tmavošedé nepravidelné půdorysy zcela rozoraných domů. Území bylo osídleno i na začátku doby železné. Kromě dalších keramických nálezů z 2. poloviny 14. století jsou na poli severně od Nepřívěce patrné nepravidelné kruhové a oválné propadliny terénu – možná to jsou stopy po těžební činnosti. Těžil se tu křemenný písek.

Kostel a zvonice v Nepřívěci

První písemná zpráva o vsi pochází z roku 1255. Nejspíš už ve 13. století zde stál **kostel Nalezení sv. Kříže** se vzácnou gotickou soškou Panny Marie s Jezulátkem (vysoká 115 cm). Tato socha a dvě sošky andělů byly v roce 1991 z kostela ukradeny. O tři roky později byl kostel vykraden úplně. Zmizelo sedm soch a cenné ornamenty z kazatelny. V roce 2013 daroval kostelu novou sošku Panny Marie s Jezulátkem akademický malíř Václav Ševčík, chalupář ze Žďánku v Malechovicích. Vedle kostela stála dřevěná zvonice s malým zvonkem. V roce 1605 do ní pořídil kostecký pán Oldřich Felix z Lobkovic dva velké zvony, z nichž jeden musel být v roce 1916 vydán na válečné účely. V 18. století byl kostel upraven do barokní podoby a byla zde postavena nová zděná šestiboká zvonice s dřevěnými krovy z roku 1786. Z roku 1811 pochází plastika sv. Jana Nepomuckého na rozcestí od libošovické silnice k Nepřívěci. Autorem je Jan Zeman ze Žernova. Na paměť zrušení roboty v roce 1848 bylo ve vsi zasazeno **padesát lip**. I dnes je pod nimi hezká procházka, třebaže jejich počet je nižší. V roce 2003 byly vyhlášeny za památné stromy. Před kostelem nechali Nepřívěčtí v roce 1921 postavit pomník padlým vojákům v 1. světové válce. Autorem je sochař Alexandr Zelinka z Prahy, rodák z Markvartic. Slavné bývaly nepřivěcké **poutě**. Náves byla plná atrakcí, stánky s poutním zbožím se rozkládaly od začátku vesnice až ke kostelu. Scházelo se tu vždy mnoho lidí z celého kraje. V obci stávaly dva hostince a dva obchody. V současné době zde velmi dobře prosperuje hotel Ort (od roku 1998), byla též obnovena polní cesta do Sobotky se stromořadím. V Nepřívěci žije umělec – řezbář a sochař Ivan „dědek“ Šmíd, jehož dřevěné plastiky jsou umístěny na mnoha místech Českého ráje.

K Nepřívěci patří myslivna Hůra a dříve k ní patřila i samota Babylon.

NETOLICE – místní část obce MARKVARTICE

Jméno mají dle zakladatele Václava Kazimíra Netolického z Eisenberku, který je jako novou osadu založil v 18. století. Jsou nejmladší vesnicí na Sobotecku, patřily k Příchvoji. Mají pravidelný půdorys jednotlivých usedlostí kolem obdélné návsi.

OHAŘICE

www.oharice.cz

Ohařice (Vohařice) byly založeny na nepříliš příznivém místě, v otevřené krajině nechráněné od severozápadu. Ani půda zde nebyla příliš kvalitní. Důvodem založení bylo asi přelidnění oblasti a snaha vrchnosti zalidnit všechny obdělávatelné pozemky. V deskách zemských jsou uvedeny v roce 1542, ale známé jsou již z roku 1376. Od 16. století patřily pod Veliš.

OSEK

www.osek.sph.cz

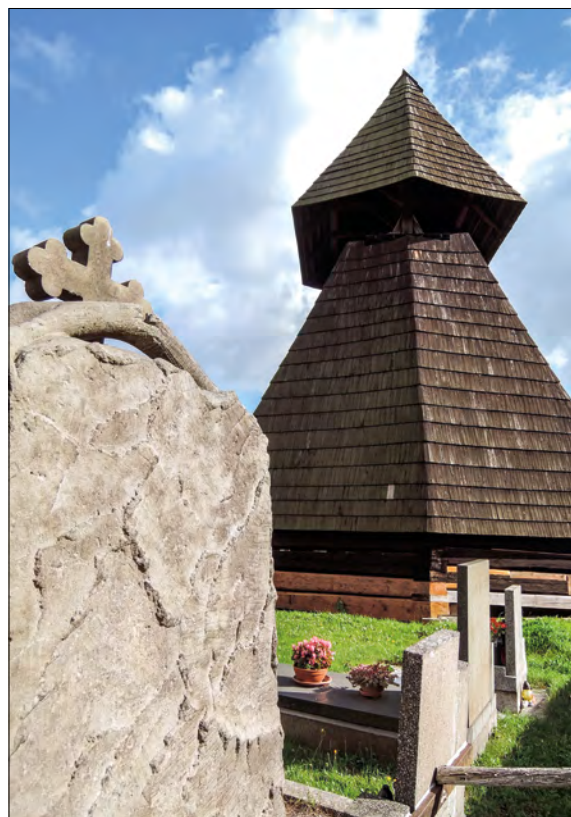
V Oseku, na území zvaném „**Na Klekáništi**“, byly nalezeny kamenné nástroje z mladší doby kamenné. Na poli pana Macouna, směrem ke Střehomi, se našlo několik keramických nádob pocházejících z pozdní doby bronzové. Mohly být součástí žárového hrobu. Na malém pahorku na jižním okraji obce, v místě budov zemědělského družstva, bývalo pohřebiště lidu popelnicových polí. V mladší době železné tu sídlili Kelty. Ze 12. a 13. století pochází mnoho nálezů

tehdejší kuchyňské keramiky. V severním okraji návsi byla odkryta vyhřívací pec kováře ze 13. století.

První písemná zpráva o Oseku (Voseku) pochází z roku 1352. Osada byla založena kolem trojúhelníkové návsi a podél potoka. Tehdy zde stál dřevěný kostel, fara a 7 – 8 stavení. V době husitských válek byl kostel poškozen a za třicetileté války Osek téměř zanikl. Později byl obnoven, ale roku 1677 tu shořelo 5 stavení. V letech 1682-1690 se začal kostel opravovat. Osek patřil pod kostecké panství, které v tomto období vlastnil Heřman Jakub Černín z Chudenic. V letech 1712-1717 dokončil stavbu kostela s použitím kamene a cihel Mikuláš Raimondi. Kostel byl zasvěcen **Nanebevzetí Panny Marie** a ozdoben černínským znakem. Vnitřní výzdoba je ze závěru 18. století od Jana Hájka z Mnichova Hradiště (vyučil se u kosmonoských Jelínků). **Roubená zvonice** (šestiboká) pochází z poloviny 17. století. Patří k pozoruhodným stavbám Sobotecka. Puškařskou dílnu si v Oseku založil Johan Jirků, který v roce 1792 přesídlil do Liberce.

K Oseku patří samota Šlejferna a část Matic, směrem k Vesci bývala zaniklá ves Proseč.

Pozoruhodná roubená zvonice v Oseku

OŠŤOVICE – místní část města DOLNÍ BOUSOV

Ošťovice se dlouho uváděly jako Vochvišťovice. Byly založeny nad roklí severojižního průběhu, která vede od hradu Kost až k Dolnímu Bousovu. Roklí protékají drobné vodoteče, na kterých byly zbudovány rybníky. Důvodem založení vsi, svou velikostí spíše osady, byly dobře obdělávatelné půdy sprašového původu v jejím okolí a dostatek vody. Ošťovice patřily od roku 1497 pod kostecké panství, jen tamější Buškovský mlýn náležel k Sobotce.

Nedaleko Ošťovic, u rybníku Šlejferna, stával další stejnojmenný mlýn. Byl zbořen v důsledku budování rychlostní silnice.

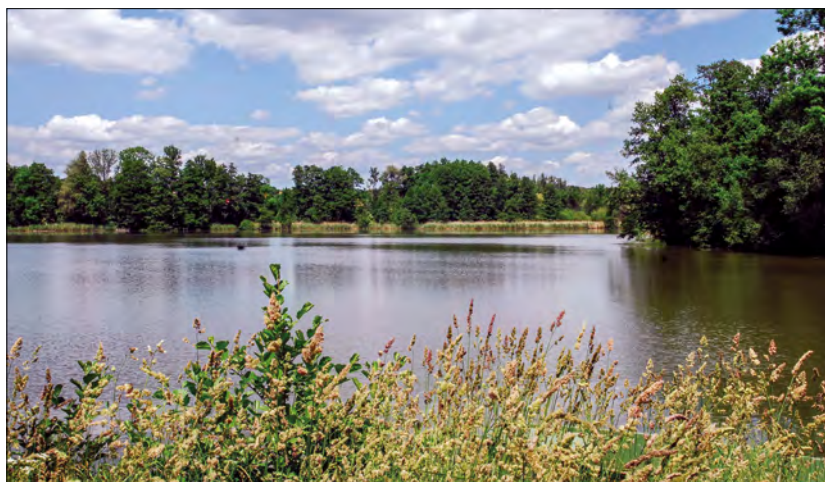
PLHOV – místní část obce SAMŠINA

V osadě Mackov u Plhova je u rybníka zachováno **tvrziště** včetně opevnění. Vesnice je k němu poprvé uvedena k roku 1392 a znovu až v roce 1541. Archeologické nálezy ze vsi (pouze střepy nádob) pocházejí ze 16. století. Na počátku 17. století je osada uváděna jako pustá. Znovu začala existovat až po roce 1790. Plhov je rodištěm básníka a učitele **Joži Zindra**.

Části obce se nazývají Šalanda, Bicanka, Mackov.

PODKOST – místní část obce LIBOŠOVICE

Vznik vsi souvisel se vznikem hradu Kost na začátku 14. století. Četné archeologické nálezy uvnitř hradu i v blízkém okolí pocházejí ze 14.-17. století. Přímo pod hradem stálo roubené

Rybník Šlejferna

stavení s mlýnem. Ves dlouho neměla jméno, říkalo se jí jen ves pod Kostí. Název Podkost se vyskytuje poprvé roku 1636. S obcí byl dlouho spojen i Dobšín a dvůr Semtiny. Za pozornost zde stojí známý hotel, původně do roku 1926 roubená Helikarova krčma. Pobývali zde na letním bytě či na návštěvě například Mikoláš Aleš nebo Ema Destinová. Rád sem chodíval z Turnova i historik Josef Pekař (autor Knihy o Kosti) se svými přáteli.

PŘÍCHVOJ – místní část obce MARKVARTICE

Na polích kolem vsi byly nalezeny kamenné čepele, dláta a mlaty z mladší doby kamenné. První zmínka o této vesnici pochází z roku 1337. Původně zde stály jen čtyři usedlosti, jak o tom svědčí stopy po jejich zániku. Další písemné zprávy jsou v obecní knize uvedeny mezi roky 1666 a 1849. Na návsi stojí pozoruhodná **barokní kaple sv. Petra a Pavla** z 18. století. Byla zde škola a hrálo se tu ochotnické divadlo. Jméno obec získala dle své polohy, patřila k ní osada Netolice.

RAKOV – místní část obce MARKVARTICE

Území severozápadně a východně od Rakova byla osídlena dle nálezů již v mladší době kamenné. Obě místa jsou jižními svahy pokrytými sprašovou hlínou v blízkosti pramenů vody. Z doby bronzové pochází bronzová sekerka nalezená v místě středověkého hrádku „**Okrouhlý**“ jihovýchodně od Rakova. Jeho jméno není v písemných pramenech doloženo. První písemná zmínka o vesnici je z roku 1337. Ve 14. století byla v Rakově dvě sídla. První byl hrad „Okrouhlý“, který zanikl při požáru na začátku husitských válek. Dnes je velmi dobře vidět z letadla jeho podkovovitý tvar a vstupní část. Časem však zanikne, neboť místo je stále rozoráváno. Druhé panské sídlo z doby pohusitské je jen zčásti zachováno pod obytným domem usedlosti čp. 8.

Rakov byl postupně majetkem pánů Dobeše, Dyka a Přibka z Rakova a dále jeho tchána Bernata z Valečova. Ještě před husitskými válkami byl Rakov majetkem Bernatova syna Jana z Křince a Heníka z Chlumu. Není přesně známo, kdy se stal na krátký čas součástí panství Hrubý Rohozec. Za třicetileté války patřil Černým z Vinoře, pak Münzerům. Panský dvůr se stal po polovině 17. století součástí kosteckého panství. K Rakovu patřila osada Leština.

Letecký pohled na zaniklý hrádek „Okrouhlý“ u Rakova

ROVENSKO POD TROSKAMI

www.rovensko.cz/mesto/

Městečko Rovensko pod Troskami, k němuž patří místní části Blatec, Křečovice 2.díl, Liščí Kotce, Štěpánovice a Václaví, leží jihovýchodním směrem od Turnova. Nachází se při soutoku Veselky a Václavky. Bylo založeno v roce 1407 při starší vsi Týn, zmiňované již v roce 1374. Od konce 15. století do 18. století se v jeho okolí těžila železná ruda. Lidé se živili broušením českých granátů a jiných polodrahokamů. Neověřené jsou zprávy, že z Rovenska pochází mnoho drahých kamenů zdobících kapli sv. Kříže na Karlštejně a svatováclavskou kapli v Chrámu sv. Víta na Pražském hradě.

Největší pamětihodností města je **starobylá dřevěná zvonice** z roku 1630. Zvonice je dole osmiboká, mohutná a rozložitá, věž je čtyřboká. Stavba má stanovou střechu. Je zajímavá svými tzv. rebelantskými zvony obrácenými srdcem vzhůru. Jmenují se Svatý Václav, Svatý Jan Křtitel a Svatý Jiří. Pocházejí z let 1630 a 1639. Jsou dílem mistra zvonaře Martina Schröttera z Hostiného. Daly prý svým zvoněním signál k prvnímu povstání selského lidu v tomto kraji proti útlaču církve a šlechty. Obrátit je údajně nechala vrchnost za to, že se jimi rovenští rebelové bránící se katolické víře svolávali k povstáním. Skutečný důvod jejich obrácené polohy není znám.

Rovenský **chrám sv. Václava** na Týně patří k nejvýznamnějším gotickým stavbám v severních Čechách. Obdivuhodná je jeho středověká kamenická výzdoba.

K chrámu sv. Václava se váží jména tří historických osobností. Je to kališnický kněz **Šimon Tadeáš Budecius**, který později působil jako tajný rada na císařském dvoře Rudolfa II. a na základě císařského privilegia z roku 1601 vedl hledání nových nalezišť zlata, stříbra a drahých kamenů. Prověřoval znalosti alchymistů před nástupem do služeb panovníka a zároveň vykonával dozor nad všemi nalezišti v Čechách.

Další osobností je zdejší rodák, kantor a znamenitý hudebník **Václav Karel Holan Rovenský**. Později působil jako vyšehradský varhaník. Jeho kancionál „Kaple královská“ z roku 1694 má v historii české barokní hudby význačné místo.

V rovenském chrámu také působil vlastenecký kněz a národní buditel, rodák z nedalekého Turnova, přítel a spolupracovník Josefa Jungmanna – **Antonín Marek** (1785-1877).

Další památkou je barokní **sloup se sochou Panny Marie** na náměstí. Pochází z roku 1744 a byl doplněn kamenickou prací významného lidového sochaře Jana Zemana ze Žernova roku 1845. Tento umělec je autorem sochy sv. Václava a sochy sv. Jana Nepomuckého ve městě a soch z roku 1837 v části Žernov.

K památkám lidové architektury dále patří **kamenná brána Brožova statku** ve Ktové z roku 1815, která je dokladem uplatnění barokních ornamentů v lidovém projevu, a typická **roubená chaloupka** čp. 206 v Matouškově ulici v Rovensku pod Troskami.

Pomník Svatopluka Čecha v městském parku s verši “Tkví věčně v národě Tvá slova hluboká, ó králi poetů, z Tvých písní otroka“ připomíná básníkův letní pobyt v Rovensku pod Troskami v roce 1891. Básníkovo jméno nese i jedna ze skalních vyhlídek v lese zvaném „Bor“ nad městem.

Střed rovenského náměstí zdobí sousoší „Rozhovor“. Je dílem vynikajícího českého sochaře, rytce a glyptika, rodáka z blízkého Volavce, profesora **Josefa Drahoňovského**, jehož pamětní deska je umístěna na domě čp. 84 na náměstí. Další jeho dílo „Pomník padlým“ je umístěno na Týně.

Město a jeho okolí inspirovalo mnohé významné umělce. Například vynikajícího českého krajináře **Františka Kavána** a zasloužilého umělce, malíře, mistra barevného dřevorytu **Karla Vika**. Do Rovenska pod Troskami často zajížděl herec Národního divadla **Jaroslav Vojta**, jehož jméno je spjato s bohatou historií místního ochotnického spolku.

Přibližně 1 km od Rovenska pod Troskami najdeme přírodní památku Borecké skály. Toto malé pískovcové město se nachází na výšině Bor pokryté borovými lesy. Z vyhlídky Svatopluka Čecha se naskytne krásný výhled na hrad Trosky.

ROVEŇ – místní část obce MLADĚJOV

Nálezy dvou kamenných seker dokládají osídlení území v mladší době kamenné. Další nálezy pocházejí až z období vrcholného středověku (13.-14. století). Roveňská tvrz byla postavena v závěru 14. století nad dnešní vsí v areálu nynějšího hospodářského dvora. Z tvrze je zachována část pahorku, na kterém byla nejspíš dvoupodlažní věž a dřevěné hospodářské stavení. V roce 1406 patřila ves Zdeňkovi z Rovně. Dalšími majiteli byli Mikuláš ze Zlivi a Oldřich z Hasenburku. V roce 1467 je dvůr uváděn jako pustý. Začátkem 16. století hospodařil na Rovni Bušek Hubojedský ze Sluh, od roku 1538 rod Šmolců ze Šmolcu. V letech 1575-1609 náležela Roveň Smiřickým a patřila k Hrubé Skále. Pak ji vlastnil Jindřich Matyáš Thurn, po něm Alexandr Preiss z Doberu. Albrecht z Valdštejna sem usadil svého příbuzného Jana. U Rovně stojí plastika **sv. Isidora** od Jana Zemana ze Žernova z poloviny 19. století.

Panským sídlem byl i nedaleký **hrádek Nebákov**. Nálezy pocházejí ze 13. až 16. století. První zmínka se vztahuje k roku 1454, kdy byla jeho majitelkou paní Machna, manželka Diviše z Nové Vsi. K roku 1562 je hrádek uváděn jako pustý. V letech 1925-1927 zde uskutečnil velký archeologický výzkum významný kulturní pracovník, řídící učitel z Rovně **Josef Severa**, rodem ze Sobotky. Výsledky své práce publikoval. Nálezy včetně archeologického deníku jsou uloženy v muzeu v Jičíně. K Rovni patřila od roku 1542 nedaleká tvrz a ves Pařízek s Lovčí. K Rovni v té době náležel i Bacov, část Malechovic, zaniklá vesnice Tři Zuby a dvě chalupy v Německých Dolech, později Kozlov. V 17. století se Roveň stala součástí panství Mladějov.

RYTÍŘOVA LHOTA – místní část obce LIBOŠOVICE

Nález vývrtku z vrtání otvoru v kamenném nástroji potvrzuje výrobu kamenných nástrojů na území dnešní vsi v mladší době kamenné (neolit). Další provrtaná sekera nalezená u kravína dokládá sídliště prvních zemědělců mladší doby kamenné v 6. tisíciletí př. n. l. Nálezy objevil a do muzeí daroval Jaroslav Ječný z Rytířovy Lhoty, čp. 17. Z místa nálezu překrytého **sprašovou zeminou** vyvěralo několik pramenů vody. To byly dvě základní podmínky k založení pravěkého sídliště. Z mladší doby železné pochází keramika kultury laténské nalezená také na poli rodiny Ječných. Ti psali **rodinnou kroniku**, která je dnes velmi vzácná.

První písemná zmínka o vsi pochází z roku 1406, první záznamy v deskách zemských z roku 1438. Jméno ves získala dle majitele. Z doby vrcholného středověku pocházejí **nálezy** ze

skalního hrádku na ostrožně pískovcových skal na severním okraji Rytířovy Lhoty, severně od osady Malá Lhota.

Ve vsi byl v roce 1921 odhalen pomník padlým v 1. světové válce od sochaře Václava Hlavatého a v roce 1994 postavena nová zvonice. Zajímavostí je, že se tamější občané každý rok zúčastňují sjezdů Lhot a Lehot po celé republice. Nejznámějším rodákem je Ing. Jaromír Kubů, který působí od roku 1988 jako kastelán hradu Karlštejn. Jeho manželka, historička, PhDr. Naďa Kubů se velmi zasloužila o vytvoření nové expozice na zámku Humprecht. Mnoho zdejších chalup je využíváno chalupáři k rekreaci. K těm nejznámějším patří Ladislav Špaček (mluvčí prezidenta republiky Václava Havla) a Michael Kocáb (hudebník a politik).

K obci patří osada Malá Lhota, v níž žije a tvoří umělec – řezbář a sochař Petr Kavan. Zajímavá jsou jména samot: Borek, Kouty, Křečkov, Lištice.

SAMŠINA

<http://samsina.onas.cz/>

První písemná zmínka pochází z roku 1352. Samšina byla ve 2. polovině 14. století velkou obcí. Patřila do majetku pražského arcibiskupství. Ze 14. století pochází gotický kostel sv. Václava. Do jeho zvonu byl zalit míšeňský groš míšeňských markrabat Fridricha II. a Viléma III., ražený mezi roky 1442-1445. V této době tu sídlil rod Kulů, který patřil k významné regionální šlechtě. Tvrz (později fara) v podobě věžovité stavby se dvěma sklepy a zaniklými věžemi stála v blízkosti kostela. Písemné zprávy potvrzují existenci hospodářských dvorů na Samšině v 16.-18. století. Vystrídalo se tu mnoho majitelů. V 16. století jako samostatný statek patřila Samšina například Jindřichu Seletickému ze Smojna a po něm rodině Gerstorffů. Roku 1655 ji koupil Bedřich Hubryk z Hendrsdorfu. Dcera Jana Hubryka se provdala za Václava Rudolfa Mladotu ze Solopisk a Samšina přešla do majetku tohoto rodu, od něhož ji v roce 1690 koupil Jindřich Leveneur z Grünwaldu, znamenitý válečník. V roce 1709 ji postoupil hraběti Františku Josefu Schlikovi.

Na Samšině byla v polovině 17. století postavena pozoruhodná **roubená zvonice**. Od 2. poloviny 18. století stojí na návsi socha sv. Jana Nepomuckého od sochařů Jelínků. V roce 1798 zde byla vybudována farní škola, v roce 1872 pak nová trojtřídní škola.

Na návrší na jižním okraji Samšiny byl ve 14. století postaven hrádek zvaný **Zampark**. Lámáním kamene byl však zcela zničen. Zajímavá plastika sv. Vincence se nachází na Šingrubu, kde kůň usmýkal roku 1752 studenta Vincence Šulce, když se vracel z Jičína domů

Krásná roubená zvonice na Samšině

do Sobotky. Šingrub je název úvozové cesty od vesnice k silnici na Šalandu, jedná se o počeštěný tvar z němčiny a znamená Krásný hrob). Součástí Samšiny jsou Drštěkryje, Plhov a osady Betlém a Všeliby.

SEMTINY - Dvůr Semtiny – dochovalý název, obec LIBOŠOVICE

Na severním okraji skalní ostrožny Velká Poráň nedaleko dvora Semtiny bylo objeveno **největší sídliště nositelů kultury s keramikou lineární a vypíchanou** ze 6. tisíciletí př. n. l. na Sobotecku. Tito lidé zde sídlili více než patnáct století. Měli tu dobré přírodní podmínky. Skalní plošina byla pokryta úrodnou sprašovou hlínou, pod jejím okrajem dodnes vyvěrá pramen vody a v blízkosti byl les, který poskytoval dřevo potřebné ke každodennímu životu. Kromě archeologů profesionálů (např. PhDr. Eva Ulrychová, PhDr. Jiří Waldhauser, CSc.) se nálezci střepů, pazourků a kusu kamenného nástroje staly i děti ze sobotecké školy, které sem přivedla v září roku 1936 učitelka Marie Ježková. Nedaleko nově zasazené Semtinské lípy našel v létě roku 1992 Libor Knobloch odlomený hrot kamenné sekery nebo sekeromlatu z mladší doby kamenné. Na začátku 14. století vznikla v místě současného dvora Semtiny středověká osada Vrbice. Dvůr Semtiny, postavený před rokem 1497, byl zničen roku 1639. Obnoven byl ve 2. polovině 17. století. Byl poškozen i několika požáry, které souvisely s válečnými událostmi. Patřil k obci Podkost.

Na návrší u Semtin, při cestě ze Sobotky na Kost, nechali kostečtí páni, kteří byli velkými katolíky, postavit sochu sv. Jana Nepomuckého. Stalo se tak v 1. polovině 18. století na paměť jeho svatořečení, v době jeho největšího uctívání. Protože bývalo zvykem vysazovat v blízkosti soch lípy, byly i zde vysazeny dvě lípy. Jednu v roce 1858 zničila vichřice. Z druhé vyrostl **největší strom Českého ráje**, překrásný strom obdivovaný umělci i prostými lidmi, jeden ze symbolů Českého ráje – **Semtinská lípa**.

SKUŘINA – místní část obce MARKVARTICE

První písemná zmínka o této vesnici pochází z roku 1383. Ve 14. století byla v místě usedlosti čp. 8 postavena tvrz. Ta beze stopy zanikla. Na zahradě uvedené usedlosti byla nalezena keramika a zlomky železných a bronzových předmětů. V obci jsou zachovalé roubené stavby a u cest plastiky, například poškozená **Kalvárie** z roku 1844 a sv. Jan Nepomucký ze stejného roku.

Najmanův statek čp. 1 z roku 1813 ve Spařencích

SPAŘENCE – místní část obce MARKVARTICE

Na poli u západního okraje Spařenců byly opakovane pozorovány dobře viditelné tmavé skvrny. Jsou to rozorané objekty **sídliště z mladší doby kamenné**. Nálezy kamenných nástrojů i zde dokládají pohyb tehdejších obyvatel celou krajinou. V období vrcholného středověku – ve 13. století – byl na skalním ostrohu nad rybníkem postaven **hrad**. Zanikl ještě v témže století. V roce 1497 pa-

třila obec ke kosteckému panství, jak je uvedeno v kupní smlouvě Jana ze Šelmberka. Ve Sparcích jsou zachovaná roubená stavení. Jedno z nejhezčích je Najmanův statek čp. 1 z roku 1813.

SPYŠOVÁ – místní část města SOBOTKA

V mladší době kamenné byl osídlen svah nad potokem východně od silnice ze Sobotky do Spyšové. Dokládají to **nálezy** kamenných broušených seker, klínů a keramiky vypíchané z 5. tisíciletí př. n. l. Další sídliště v těchto místech existovala v několika následujících obdobích pravěku a středověku. Z poloviny 14. století pochází šedá keramika a světlá, červeně malovaná keramika původem nejspíš ze Saska. Její střepy našel při orbě Josef Macoun. První písemná zmínka o obci je až z roku 1497, kdy Spyšová patřila ke kosteckému panství. Její název zněl dříve Spíšová. A byl to opět Josef Macoun, který na svém poli při orbě našel střepy nádob se zelenou polevou a zlomky kamnových kachlů, tentokrát ze 16. století. Z kapličky na okraji Spyšové byly ve 20. století odcizeny plastiky sv. Maří Magdaleny a sv. Doroty z 15. století.

STAŇKOVA LHOTA – místní část města SOBOTKA

U Staňkovy Lhoty, v místě zvaném Na Jámě, našel František Škaloud v roce 1926 dvě **římské mince**. Starší mincí byl stříbrný denár císařovny Faustiny mladší, která zemřela v roce 175 n. l. Mladší stříbrný denár byl vyražen za vlády císaře Septima Severa (vládl mezi roky 193–211 n. l.). Vesnice vznikla z potřeby poskytnout půdu obyvatelům, neboť jejich počet během 13. století i na Sobotecku výrazně vzrostl. K seznamu starších měst a vsí tak přibýly mnohé další vesnice a zejména tzv. Lhoty. Staňkova Lhota byla jednou z nich. Jméno dostala dle svého majitele, zakladatele. V roce 1497 patřila ke kosteckému panství, jak o ní uvádí první písemná zpráva. Další písemná zpráva pochází z roku 1654, kdy vrchnost prováděla soupis majetku (tzv. berní rulu) po skončení třicetileté války. V roce 1773 byla nad Staňkovou Lhotou, na křižovatce silnic k Jičínu a k Libáni, umístěna socha sv. Barbory. Uprostřed obce při silnici do Sobotky je na křížku plastika sv. Isidora pocházející z doby po roce 1842. K obci patří samoty Vránovna a Kumbálov.

STĚBLOVICE – místní část města SOBOTKA

Z Hůry nad Stěblovicemi pochází cenný nález z mladší doby bronzové – **čepel bronzového nože**. Ves Stěblovice je poprvé uvedena k roku 1497. Vznikla na poměrně nehostinném místě s nízkou kvalitou půdy a na svahu směřujícím k severu do otevřené a nechráněné krajiny. Tamější lidé však získali místo s jedním z nejkrásnějších výhledů do kraje, především na Trosky a Kozákov. V obci jsou velmi dobře udržované **roubené chalupy**, například čp. 11 – Hůlkova.

STŘEHOM – místní část města DOLNÍ BOUSOV

Zda jsou pravdivé zprávy o nálezech mamutích, případně nosorožčích kostí u Střehomi se dosud nepodařilo ověřit ani potvrdit. Vzhledem k nálezu takových kostí nad Horním Lochovem je tento nález pravděpodobný. Dominik Ort ze Střehomi čp. 11 daroval Národnímu muzeu v roce 1903 dvě vzácné silné **kostěné jehly** (pravděpodobněji šídla) a polovinu kamenné sekery. Nálezy pocházejí z mladší doby kamenné, tedy ze 6.–5. tisíciletí př. n. l. Na stráni nad zvoničkou

Nově obnovený „pohádkový“ mlýn Opočenských ve Střehomí

ve Střehomí lze ještě dnes vidět na zoraném poli tmavěji zabarvené místo o průměru asi padesáti metrů. Tam pravděpodobně existovalo **sídlisko lidí starší doby železné**. Střeby z kuchyňských nádob s typickou vlnovkou tu dokládají přítomnost Slovanů před více než tisíci lety. Obec byla poprvé uvedena k roku 1361 jako svobodný statek panoše Jana Hynčíka ze Střehomě. Leží u říčky Klenice. Ta umožnila postavení mlýna možná již ve 13. století v místě dnešní dřevěné hospody, jak o tom svědčí ve skále vytesaný obdélníkový prostor s nálezy středověké keramiky.

První písemná zmínka o dalším mlýnu, tentokrát na okraji Střehomí, je z roku 1516. Jeho dnešní roubená patrová budova pochází patrně z 2. poloviny 18. století. Vodní kolo na svrchní vodu, původně o průměru kolem čtyř metrů, bylo v roce 1998 obnoven v rozměrech o něco menších a zastřešeno tradiční „lednicí“, chránící jej před extrémními vlivy povětrnosti. Mlýnice má vzácně zachovalé zařízení z poslední fáze modernizace malých potočních mlýnů. K dispozici je stále mnoho doplňků a drobného nářadí z tradiční výbavy mlýna. Dochována je i černá kuchyně s pecí na dvacet bochníků chleba. Zajímavá je i truhlárna a kovárna a samotné patrové stavení. Pozoruhodný je rovněž mlýnský náhon přivádějící vodu v délce 1,5 km pod skalami z údolí Plakánku. Mlýn si oblíbili i filmaři, zahrál si především v českých pohádkách (např. S čerty nejsou žerty). Z konce 18. a počátku 19. století pocházejí roubené chalupy s bohatě vyřezávanými lomenicemi. Obec je vstupem do Střehomského Plakánku. Asi po kilometru chůze malebným údolím se objeví studánka Roubenka. Vpravo odtud se Veseckým údolím, na jehož začátku je slyšet ozvěna hlasů a dalších zvuků a na jehož konci je možné spatřit zbytek malého mlýna, dostaneme do Vesce. Střehomským Plakánkem dál vede cesta ke gotickému hradu Kost.

STŘELEČ – místní část obce MLADĚJOV

Střeleč se nachází v blízkosti Střelečské hůry, dvouvrchového čedičového kopce, jednoho z nejvyšších míst na Sobotecku. Své jméno získala asi dle zaměstnání obyvatel. Byly zde nalezeny **kamenné sekery** a další kamenné nástroje prvních zemědělců z mladší doby kamenné (neolitu). Sídlisko lidu, který tyto nástroje vyrobil, nebylo dosud objeveno. Pokud je zachováno, bude nejspíš na rovinném území u nějakého vodního zdroje. Na území Střelče, v lomu na sklářský písek, byly Josefem Hrdinou za války v roce 1943 objeveny dvě honosné **bronzové spony**. I přes velké riziko byly nálezcem ukryty a po válce darovány do muzea v Jičíně. Pocházejí z 11. století před naším letopočtem. Svým vzhledem a zachovalostí se staly nejkrásnějšími pravěkými šperky Českého ráje a zařadily se mezi nejkrásnější archeologické nálezy Čech. Vrchnost obce Střeleč sídlila do roku 1850 až na Veliši.

TATOBITY

www.tatobity.cz

Obec Tatobity se nachází na jižním úpatí Kozákova, asi 8 km od Turnova. Patří k ní místní část Žlábek. Z roku 1514 pochází o obci první písemná zpráva – popisuje skalské panství (dnešní Hrubou Skálu) a uvádí několik tatobitských poplatníků. V historických pramenech jsou Tatobity připomínány v souvislosti s hradem Rotštejn. Od konce 16. století do 19. století tu lidé těžili vápenec, pálili vápno a zabývali se zemědělstvím.

Podle pověsti pochází název Tatobity již z 10. století. Tehdy se prý v místních lesích a skalách po prohrané bitvě s křesťany ukrývali pohané – **tatové**. Staročeským slovem tata byl označován zlý člověk nebo zloděj. Tatobity jsou tedy místem, kde kdysi pobili nějakého tata.

V obci se nachází několik historických pamětihodností. Je to především barokní kostel **sv. Vavřince** z let 1714–1753 s hranolovou průčelní věží, obklopený hřbitovem, z něhož je krásný výhled po Českém ráji. Základem stavby kostela se stala dřevěná kaple z roku 1602. Na počátku 19. století v něm vedl administraci farnosti národní buditel a spisovatel Antonín Marek.

Na návsi stojí kamenný kříž z roku 1776, tzv. **Boží muka**, která údajně inspirovala Jana Neruda k napsání Balady horské. Na hřbitově je **kříž** z roku 1860 a za obcí při cestě na Kozákov **socha Panny Marie** z roku 1867. Vše pochází z dílny sochařů z rodu Zemanů, z nichž jeden – Josef Zeman (1820–1887) žil v Tatobitech v domě čp. 86.

Obec Tatobity je proslulá velkým počtem muzikantů a zpěváků. Půlnoční mše vánoční, kterou připravují občané obce a okolí, se již stala tradicí.

Tatobitským rodákem byl slavný mistr houslař **František Xaver Drozen** (1898–1972), který vytvořil více než 500 houslí, včetně mnoha mistrovských nástrojů.

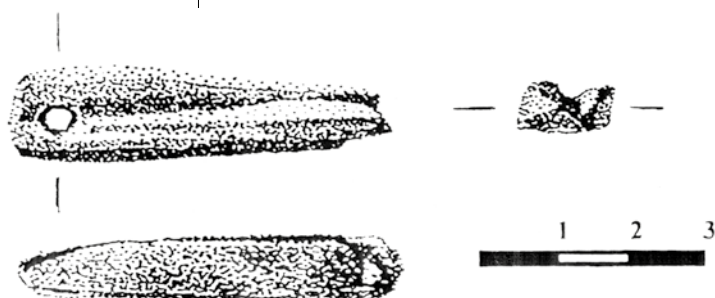
V obci Tatobity žil v letech 1925–1955 malíř krajinář a portrétista **Jan Dědina** (1870–1955). Nachází se zde jeho dům se zahradou, která je otevřena veřejnosti. V zahradě je geologická výstava hornin z regionu, informační texty o malíři a pamětní obelisk. U malířovy zahrady je také začátek Stezky Mistra Jana Dědiny, která vede po místních pamětihodnostech k památné Tisícileté lípě, která je někdy označována též jako Americká či Žižkova lípa. Je jedním z nejstarších stromů v České republice. Odhady o jejím stáří kolísají mezi 600 až 1000 lety.

TRNÍ – místní část města SOBOTKA

Jméno získala tato osada možná podle nežádoucího, ale charakteristického porostu. V její blízkosti byl nalezen kamenný nástroj z neolitu. První písemná zmínka o této osadě pochází z roku 1400. V 16. století patřilo Trní pod statek Kdanice.

VESEC – místní část obce LIBOŠOVICE

V blízkosti vesnice, v poloze „U Křížku“, bylo postaveno sídliště již v mladší době kamenné (neolit, 6.–1. polovina 5. tisíciletí př. n. l.) doložené kamennými nástroji a zlomky nádob s keramikou vypíchanou. Zcela mimořádným nálezem je zde objevený kamenný řezaný závěsek, který je nejstarší ozdobou nalezenou na Jičínsku.

Kamenný řezaný zvěsek, Vesec u Sobotky

Na jihozápadním okraji obce jsou z letadla vidět tmavé skvrny. Jan Skála ze Sobotky tam našel zlomek kamenného sekeromlatu z pozdní doby kamenné (eneolit, 4 400–4000 př. n. l.). Sekery z doby kamenné zde na svém poli vyorával i sedlák Josef Havlík. Další střepy nádob z mladší a pozdní doby kamenné a zlomky nádob z doby bronzové byly opakovaně sbírány zejména po orbě. Západně od Vesce na ostrožně **Malá**

Poráň bylo v pozdní době bronzové postaveno lidem popelnicových polí hradiště. Trvalo zde nejdéle do 4. století př. n. l. Ve 2. polovině 6. století n. l. zde stála nejstarší slovanská osada Sobotecka. Byla osídlena s krátkým přerušením až do počátku 14. století. Nálezy šedohnědých hrncovitých nádob modelovaných v ruce jsou prokazatelně nejstarší slovanskou keramikou v české kotlině. Hradiště Malá Poráň objevil v 80. letech 19. století sobotecký lékárník Antonín Fierlinger. Mezi světovými válkami se o hradiště zajímal vlastivědný pracovník Jaroslav Pažout. Akademik Jan Filip se věnoval studiu střepů z Poráně, které do soboteckého muzea darovali občané ze Sobotecka (Hortlík, Ječný, Brixí). Zjišťovací archeologický výzkum v roce 1965 vedl PhDr. Zoltán Drenko. Na průzkumu území se podílela PhDr. Eva Ulrychová a PhDr. Jiří Waldhauser, CSc. Amatérští archeologové Jan Skála a Libor Knobloch objevili v údolí Plakánku jeskyni, která byla po nich pojmenována. **Knobloch – Skálova jeskyně** dosahuje délky 5,7 m, šířky 3,2 m a výšky až 7,5 m. Nachází se ve skalním masivu na kraji rybníku Obora. Uvnitř byla nalezena laténská (keltská) keramika.

Vesec byla poprvé doložena roku 1497, četné zápisy v obecní sousedské knize existují až od roku 1733. Kroniku obce později velmi kvalitně vedl Josef Taneček (1882–1957) a Josef Macoun, nyní Marie Šimůnková. Ve Vesci je kolem návsi malebné seskupení 17 stromů. V roce 1993 byly prohlášeny za památné. Jsou tu zachovány krásné roubené chalupy. Obec je vesnicou památkovou rezervací. Zajímavá je **plastika Nejsvětější Trojice** z roku 1834. Pochází z dílny lidových sochařů Zemanů. Byla vytesána z pískovce vylomeného z velkého lomu v Plakánku. Je na ní Bůh Otec s trojúhelníkovou svatozáří, v ruce drží krucifix s korpusem svého syna a klečí

na kouli, která byla symbolem nejvyšší moci. Na této kouli je reliéf holubice jako symbol Ducha svatého. Po stranách klečí dva andělíci. Sousoší je empírové s barokními prvky. Na podstavci sochy je vytesán reliéf znázorňující svatou pannu Starostu, dceru krále portugalského, která si raději vymodlila vousy, než by se provdala. Zaslíbila se totiž Bohu. V levém rohu je znázorněn houslista klečící u sv. Starosty. Váže se k němu tato pověst:

Pověst o houslistovi

Před dávnými a dávnými časy byl kolem sochy sv. Starosty veden na popravu nevinně odsouzený houslista. Zastavil se a prosil sv. Starostu, aby mu pomohla. A tu k údivu všech z nohy kamenné sochy spadl střevíček. Houslista byl zachráněn.

Vesec se stala oblíbeným místem českých i zahraničních režisérů. Natáčelo se zde mnoho filmů. Mezi prvními bylo Vzbouření na vsi a Léto. Československá televize tu natáčela povídky z cyklu Bakaláři, dále V zámku a podzámčí a Psohlavce. Zdařilý byl dokument Svatba v Českém ráji aneb Jak to bylo dál s Prodanou nevěstou. V 90. letech se tu točil první díl seriálu Dlouhá cesta a epizoda z filmu Díky za každé

nové ráno. Byla zde filmována celá řada pohádek a filmů pro děti, například Přijela k nám pouť a naposledy O ztracené lásce. V pohádkách si zahrály i sobotecké děti a místní obyvatelé.

VLČÍ POLE – místní část města DOLNÍ BOUSOV

Na území Vlčího Pole, dříve nazývaného též Vyšší Pole, byl nalezen kamenný nástroj z mladší doby kamenné. Vlčí Pole je poprvé písemně doloženo stejně jako Sobotka mezi léty 1318-1322. Byl to samostatný stateček drobné šlechty, teprve v 17. století byl definitivně připojen k panství Kost. Významnou památkou a zároveň nejstarší dochovanou stavbou v širokém okolí tu je gotický **kostel sv. Šimona a Judy** z 1. poloviny 14. století. Kněžiště kostela je opatřeno křížovou žebrovou klenbou, čtvercová loď má plochý strop a dřevěnou kruchtu, na které stojí unikátní **trpasličí varhany** z roku 1696. V blízkosti kostela, na místě původní tvrze, se nachází **zámek**. Renesanční úpravu dostal po roce 1623. Kosteční páni si v něm v polovině 18. století zařídili své letní sídlo. Po roce 1948 byl znárodněn, byl zde domov důchodců. V restituci po roce 1990 byl vrácen rodině Kinských dal Borgo, ti ho prodali a dnes je v soukromém vlastnictví.

Gotický kostel sv. Šimona a Judy ve Vlčím Poli

VYSKEŘ

www.vysker.e-obec.cz

Obec Vyskeř se nachází pod úpatím čedičového kopce stejného jména. Na jeho vrcholu byla nejdéle v roce 1348 postavena kaple sv. Anny, obnovená roku 1830. Na úpatí kopce stojí pseudo-románský kostel Nanebevzetí Panny Marie, který byl vysvěcen 9. listopadu 1925. Dřevěná zvonice byla postavena v 18. století. Obec sama pochází ze 13. století, první písemná zmínka o ní je z roku 1318. V poloze „Na Valečově“ je zachována část opevnění středověké tvrze, která je známa z listin datovaných mezi roky 1316-1363, ale která zanikla nejspíš během husitských válek. Ves Vyskeř patřila později k panství Hrubá Skála. V jejím dalším kostele je zachován gotický portál a kamenné stavební prvky. Ke kapli a k původu jména se váže pověst.

Kaple sv. Anny na vyskeřské Hůře

Pověst o Vyskři

Statečná Anna, dcera mladějovského vladyky, se po obležení tvrze nepřáteli vydala tajnou chodbou pro pomoc. Zabloudila. Teprve modlitba přiměla její patronku k pomoci. Anna uslyšela: „Viz keř, dcero má, a doufej!“ Anna uviděla na vršku kopce hořící keř. Vydala se tím směrem a získala zde pomoc. Na památku dostal kopec jméno a kapličku svaté Anny.

Dřevěná zvonice na hřbitově v obci Vyskeř

Jiná verze pověsti o Vyskři

Na mladějovské tvrzi sídlil v letech 1403-1456 vladyka Ctibor se svou ženou a jedinou dcerou Annou. Byl to pán laskavý a nadmíru dobrotivý, u okolních rytířů oblíbený a vážený pro svoji moudrost. Na Troskách v této době sídlil pán z Bergova, rytíř dobrodružné povahy, který rád činil sousedním vladykům příkoří. Jednoho dne přepadl i tvrz Mladějov. Obránci útok dvakrát odrazili, ale bylo jich málo a už se jim nedostávalo sil na další obranu. Tehdy se Anna rozhodla zachránit rodnou tvrz. Tiše se v noci vytratila ze své komnaty a na nádvoří vstoupila do tajné chodby pod tvrzí, kterou se dostala k říčce Žehrovce. Husté křoví ji ochránilo před strážemi a Anna vstoupila do lesa. Spěchala. Obavy a naděje jí dodávaly sílu. Po nějaké době však zjistila, že zabloudila. V úzkosti si vzpomněla na svou patronku sv. Annu. Padla na kolena a vroucně se modlila. A hle! Z hloubi lesa v tichu nočním se ozval hlas: „Viz keř, dcero má, a doufej!“ Anna pohlédla v tu stranu a mezi stromy uviděla kuželovitý vrch a na jeho temeni rozložitý keř, z něhož nadpozemská bytost kynula jí směrem severním. Okamžik a vidění zmizelo. Anna povstala, šla naznačeným směrem a brzy přišla na velkou paseku, odkud bylo vidět na úpatí vrchu malou ves s tvrzí a kostelíkem – od té doby byla ves nazývána Vyskeř. Vyskeřský vladyka poslal posla pro pomoc do Turnova a ráno společně s turnovskými zbrojnoši pomohl Mladějovu. Ještě téhož roku dala Anna na památku zachráněné rodné vsi postavit na místě zjevení malou kapli ke cti své patronky zasvěcenou. Každoročně sem pak putovala procesí lidu, aby si zde vyprosili splnění svých přání. Tato tradice se zachovala do dnešních dnů. V den sv. Anny (26. červenec) je kaplička u příležitosti poutní mše přístupná.

ZAJAKURY – místní část města SOBOTKA

Na území Zajakur, v úvozu cesty do Lavic, byl nalezen nástroj z mladší doby kamenné. Keramika objevená na zahradě usedlosti čp. 8, kde měla stát tvrz, datuje existenci vsi od 14. až do 17. století. První písemná zmínka pochází z roku 1383. V 17. století byly Zajakury samostatnou osadou patřící k Příchvoji a Příchvoj náležela ke kosteckému panství. Později patřily k obci Lavice.

ZÁMOSTÍ-BLATA

www.zamosti-blata.e-obec.cz

Nejstarší zmínka o Zámostí pochází z roku 1405, o Blatech z roku 1533. Osady patřily až do roku 1850 ke schlikovskému panství Vokšice-Veliš. Byly zde lomy, v nichž se těžil stavební písk.

ZELENECKÁ LHOTA

www.zeleneckalhota.cz

Zelenecká Lhota byla založena na konci 15. století v době klimatického optima. Dle písemných záznamů náležela v roce 1497 ke kosteckému panství, načas i k Hrubé Skále. Další písemná zmínka o ní pak pochází z roku 1532. Jihovýchodně od ní v té době existovala také již zaniklá vesnice Mackova Lhota. V poloze „V Roklích“ bylo nalezeno několik kamenných broušených

nástrojů nebo jejich částí z mladší doby kamenné. Začátkem 19. století patřila Zelenecká Lhota k velkým vesnicím na Sobotecku, měla přes čtyřicet domů. Na návsi byla postavena socha **sv. Isidora** a pod vsí socha **sv. Gottharda**. Oba svatí byli oblíbenými patrony rolníků. Již od roku 1812 se zde učilo, tehdy ale jen v soukromých domech a v pastoušce. Mezi prvními učiteli byli Jan Najman, Jan Svoboda, také Josef Bukvička, autor drobných hudebních skladeb, a po něm do roku 1859 Václav Tábořský. Dále zde téměř padesát let učil Václav Knobloch. V roce 1905 se na Zeleneckou Lhotu z Osenic přestěhoval se svou rodinou učitel Josef Fejfar, otec soboteckého Josefa Fejfara, a byl jmenován správcem tamější jednotřídní školy.

ZAJÍMAVOST

Stoletá Eva Svobodová (dle Knihy o Kosti od Josefa Pekaře)

Eva Svobodová byla porodní bábou ze Zelenecké Lhoty, kněžkou křížánecké svatyně. Křtila tu a pochovávala děti, starala se o šestinedělky. Hlavní však bylo to, že měla vládu nad živly: vodila mraky a žehnala oheň. Vyprávěla: „Když mračna vystupují, jdu na pole, na křížovou cestu aneb po mezi, tam se modlím, mraky za mnou s pomocí boží běží. Pustím-li je na rybníky, padnou na rybníky, pustím-li je na lesy, padnou na lesy. Když jest jich mnoho, můžou se rozdělit. Já je cejtím, jejich řeč, jak oni hlučejí, když jdou, i taky je vidím.“ Eva Svobodová nebyla katolička, zařikávání mraků ji stavělo do role čarodějnice. To vše byl tehdy zločin. Často ji vyslýchali, jsou o tom zachovány protokoly. Zemřela asi roku 1723.

Blízko Zelenecké Lhoty se nachází **les Křížánek**. Kdysi tu existovala i ves stejného jména, které dostala zřejmě podle biblických událostí. Jméno během času měnilo svou podobu (Křížánky, Křížanec, Křížence, Kříženec). Spolu s Dětenicemi byla ves Křížánek zmiňována již v roce 1052 v listině kapituly staroboleslavské, jejíž pravost je však zpochybňována. Nálezy keramiky datují existenci vsi do závěru 12. a celého 13. století a další přibližně do poloviny 16. století. Patřila pánům z Vlčího Pole. Měla tvrz a kostelíček, u jehož vchodu stály dvě lípy. Za třicetileté

války byla hordou švédských vojáků srovnána se zemí a obyvatelstvo vyvražďeno. V lesním porostu jsou pod povrchem i nad ním základy domů, kostela a pohřebiště, panského sídla, vodních nádrží. V místě zbořeného kostela postavili lidé později velký dřevěný kříž. Staré lípy dodnes střeží toto místo, které je zahaleno posvátným tichem a působí na člověka velice zvláštním dojmem. Směrem východním se nachází vesnice **Záhuby**. Pochází ze 14. století. Během válečných událostí v 15. a 17. století zanikala a opět byla obnovována.

Tajemný les Křížánek

Pověst o Křižánku

Rozlehlé rybníky a hvozdy obklopovaly hrad Kopidlno, na němž sídlil pán se svou manželkou. Dceru Bertu pečlivě střežili za hradbami. Berta byla milá, laskavá, přívětivá, měla pěknou tvář i postavu. Nebylo tedy divu, že se o ni začali ucházet ženiši. Berta se ale ještě vdávat nechtěla. Nejvíce se zalíbila rytíři ze Psinic. Byl prudké povahy, a i když byl odmítnut, nevzdával se.

Tehdy stával v lese Křižánku klášter žebravých mnichů. Rytíř jim slíbil velké dary, když mu pomohou získat Bertu. Opatovi se plán nelíbil, ale nakonec podlehl touze po bohatství a pomoc přislíbil. Za několik dní se rytíř převlékl za mnicha a spolu se dvěma opravdovými mnichy se vydal za Bertou. Ještě předtím se však zastavil u kříže, jemuž se říkalo Světlo světa, a tápal se ho, zda mu posvítí na zpáteční cestě. Mniši se

zachvěli hrůzou nad bezbožným rytířem, přesto s ním pokračovali v cestě za Bertou. Ta seděla ve své komnatě a pozorovala oblohu. Objevilo se na ní totiž divné znamení, snad nějaké tajemné písmo osudu vytvořené mraky a sluncem. V tom okamžiku Berta spatřila tři poutníky, dva z nich poznala, třetí jí nebyl povědomý. Seběhla k bráně a chtěla je obdarovat. Rytíř z Psinic ji však uchopil a posadil na koně a uháněl s ní pryč. Když se dostali do lesa, náhle se strhla hrozná bouřka. Všude samé hromy a blesky. Jejich světlo mu skutečně svítilo na cestu, jak si to rouhavě přál. K cíli však nedorazil. Před klášterem, kde se chtěl dát s Bertou oddat, mu padl kůň a on zůstal pod ním. Ve stejném okamžiku blesk zapálil klášter ziskuchtivých mnichů. Ještě naposled se rozhlaholily zvony a klášter se zřítíl do míst, kde ležel psinický rytíř. Jen nedaleký kříž, ke kterému utekla Berta, zůstal nedotčen.

Křižánky byly v roce 1990 vyhlášeny přírodní památkou, neboť jsou zde zachované poslední zbytky bučin a několik mokřadů s bohatým výskytem řady chráněných a ohrožených druhů rostlin.

ÚKOLY:

- ⚙ Zjisti co nejvíce informací o své obci a zaznamenej je.
- ⚙ Navštiv kronikáře ve své obci a požádej ho o nahlédnutí do kroniky.
- ⚙ Vyhledej na mapě obce, ze kterých dojíždějí tvoji spolužáci.
- ⚙ Zkus najít autobusové nebo vlakové spojení do těchto obcí.

NÁMĚTY PRO DALŠÍ ČINNOST:

- ⚙ Navštiv Hrubou Skálu a podnikni pěší túru po hruboskalských vyhlídkách. Fotografuj, uspořádej soutěž o nejlepší snímek.
- ⚙ Podnikej s rodiči výlety do míst, o kterých ses v této knize dověděl. Při svých cestách se dívej pozorně kolem sebe. Případné archeologické nálezy odevzdej do muzea.
- ⚙ Uspořádej se spolužáky výstavku pohledů, obrázků, knih a dalších zajímavostí o své obci.
- ⚙ Účastni se přednášek o historii svého kraje.
- ⚙ Navštěvuj muzea, hrady a zámky.
- ⚙ Čti knihy pojednávající o historii.

KULTURNÍ ŽIVOT

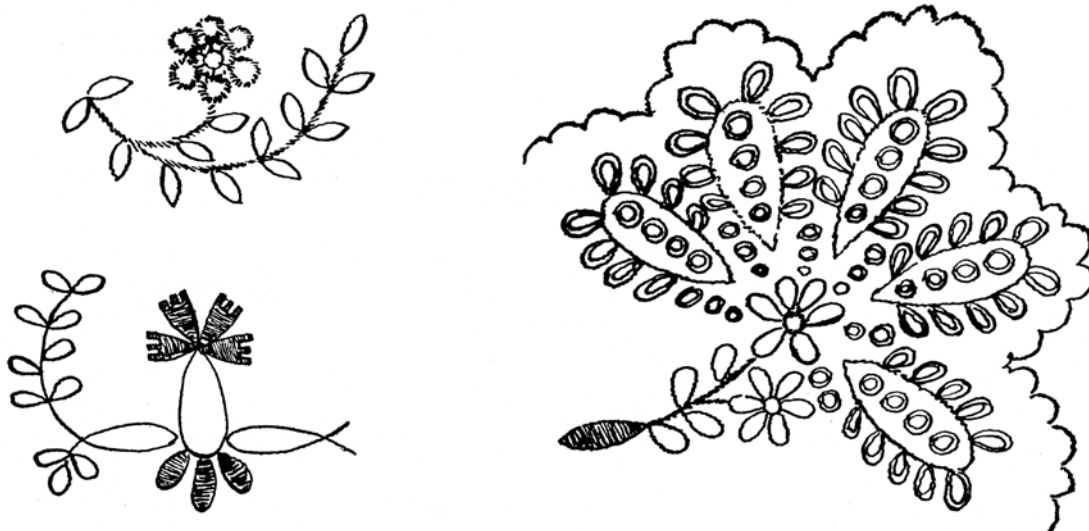
Národopis

JAZYKOVÉ ZVLÁŠTNOSTI

Kulturní život regionu byl vždy bohatý. Jazykem, kterým se tu hovořilo a hovoří, byla vždy čeština. V běžném životě se vyskytovala většinou ve své hovorové podobě s prvky nářečí středočeského, ale hlavně severovýchodočeského, případně podkrkonošského. Většinou se říkalo u místo v (mrkev – mrkeu, pravda – prauda), ej místo í (vozík – vozejk, nosík – nosejk, hodný – hodnej), ve 3. a 6. pádě oj místo ovi (tatínkovi – tatínkoj, bratrovi – bratroj). Další odchylka byla ve skloňování, např. hoši, hošů, hošům, s hošma, a v užívání 1. pádu místo 4. pádu u podstatných jmen rodu mužského životného – viděli jsme vojáci. Občas se vkládalo e před slabičné r, l (pršet – peršet, Krkonoše – Kerkonoše, vlna – velna). Některé tyto nářeční prvky pomalu mizí, užívají je většinou starší lidé nebo lidé na vesnicích. Objevovala se i neobvyklá slova, například kalut (příkop) a lajsko (skupina, parta). Dodnes se tu plechovkám říká plešky a bačkorám bačky.

SOBOTECKÁ VÝŠIVKA A KROJ

V 18. století začaly ženy a dívky zdobit svůj oděv výšivkami. Zpočátku vyšívaly samy, později se této činnosti ujal řemeslné vyšívačky – švadleny, lidové umělkyně. Žily většinou v menších městečkách. Vyšívaly šátky, čepce, tylové zástěry i záclony k postelím. Nejstarším dokladem výšivky na Sobotecku jsou tzv. **karmazínové vínky a šátky**. Výšivka byla provedena tmavočerveným lesklým hedvábím – karmazínem – odtud název. Užívaly se i zlaté nitě a zlatý flitr. Vínky nosila na hlavě svobodná děvčata, šátky mladé ženy.

Motiv větvičky a výzdoba límečku

Největší počet vyšívaných předmětů pochází z let 1820-1850. Mají jeden společný charakteristický znak. Je to skromnost a střídmost ve výzdobě. Vzorek byl vždy drobný. Znázorňoval většinou kytici se stuhou nebo kytici ve váze. Uplatňoval se například stylizovaný květ kopretiny, vinný hrozen, lístek kapkovitého tvaru, stonek, karafiátek, šípkové (granátové) jablíčko.

Kresba mladoboleslavského kroje od K. Beneše, v pozadí Šolcův statek

V první polovině 19. století se při slavnostních událostech nosíval **kroj**. Bohatě zdobené byly kroje plzeňské, středočeské, jihomoravské a hanácké. Vždy v nich byla zastoupena barva bílá, bohaté řasení a krásná výšivka vycházející ze slovanského ornamentu, jemná krajka a zlaté krumplování. Na Sobotecku se vyskytoval nejvíce **kroj mladoboleslavský**, méně pak kraj středočeský a kraj novopacký a turnovský. Po 2. světové válce patřil k nejoblíbenějším krojům bohatě zdobený **kroj kyjovský**. Hojně se objevoval i v dětských velikostech.

Lidové vyšivačské umění se na Sobotecku udrželo do počátku 2. poloviny 19. století. Pak byly kroje ukládány do malovaných truhel jako památka po babičkách a dědečcích. Ve 20. století bývaly občas zase vyndávány při výjimečných příležitostech. S velkou láskou a opatrností byly opravovány, žehleny a nošeny většinou ženami **baráčnických spolků** v Sobotce a Dolním Bousově. Díky jejich úctě k těmto pokladům minulosti se kroje zachovaly a my je dnes můžeme obdivovat.

ÚKOLY:

- ⚙ Sleduj mluvu starších lidí, zapiš si zajímavé výrazy, tvary.
- ⚙ Prohlédni si typické kroje z místa, kde žiješ.
- ⚙ Namaluj dle vzoru nějakou květinovou výšivku.
- ⚙ Zjisti, co to je vínek, krumplování.

LIDOVÁ ARCHITEKTURA

Lidová architektura v Českém ráji patří k nejkrásnějším projevům lidového tesařství v celé naší republice. Roubená stavení pocházející převážně z přelomu 18. a 19. století a patřící do tzv. pojizerského typu roubených staveb (dokonce se hovoří o tzv. soboteckém typu),

bývala posazena na kamenné podezdívce. Mezery mezi trámy byly vyplňovány hliněnou mazanicí. Tvořil ji jíl, plevel, řezanka, prasečí štětiny. Trámy byly natírány dobytčí krví a spáry vápenným mlékem.

Střechy se pokrývaly došky, okraje a hřebeny šindelem. Štít stavení (lomenice) měl trojúhelníkový nebo lichoběžníkový tvar, často bohatě vyřezávaný. Ve vrcholu štítu pod kabřincem – valbičkou byla umístěna tzv. záklopa (záklopeč). Na ní bývalo uve-

Záklopa v Sobotce čp. 140 z roku 1789

deno jméno stavitele a vlastníka, letopočet a pak následovaly věty, které většinou začínaly slovy: „S pomocí Boží vyzdvižen jest dům tento.“ Výzkumem Jiřího Trejbyla v 60. letech 20. století (pomáhali i žáci sobotecké školy), bylo zjištěno, že Sobotka a okolí má největší počet zachovaných nápisů na záklopách lomenic v naší vlasti. Tedy další jedinečnost.

Stavení mívalo světnici, síň, jednu až dvě komory, někdy i chlév. Pokud to byla patrová stavení, tak nad chlévem bývaly komory, v přední části velká jizba na spaní s pavlačí. Špýchary a stodoly stávaly samostatně, většinou uzavíraly dvůr usedlosti.

Kopicův statek u Kacanov

Dle zjištění pracovníků Správy CHKO Český ráj se na chráněném území nachází asi 200 roubených stavení, z nichž ale jen malá část zůstala v původním stavu. Asi 40 % z nich slouží k trvalému bydlení, 60 % k rekreaci.

O lidových stavebách na Sobotecku napsal velmi zajímavé pojednání ing. arch. Josef Tkalců do sborníku Sobotka 1948. Vzácnou dokumentaci lidové architektury vytvořil svými kresbami malíř a národopisec PhDr. Josef V. Scheybal, který společně se svou manželkou vydal řadu hodnotných knih. Inspiraci k výletům za lidovou architekturou přináší nejnovější publikace Petra Luniaczka Putování za lidovou architekturou Jičínska s kapitolami věnovanými Sobotecku.

K nejkrásnějším roubeným stavebám v Sobotce patří Šolcův statek, nyní nově opravený, Gansův dům v rohu náměstí, rodný dům Františka Věnceslava Jeřábka, Vránův dům, soubor staveb na Anenském náměstíčku se sochou sv. Anny, roubená stavení na Šafranici. Další dobře udržovaná stavení jsou ve Stéblovicích, ve Vesci, v Libošovicích, v Markvarticích, ve Skuřině, ve Spařencích, v Přepěřích a jinde na Sobotecku.

Naleznete je dále ve Střehomi, v Rovensku pod Troskami a jinde. Na Nebákově se nachází barokní kamenný objekt s patrovou obytnou částí a mansardovou střechou. Nazývá se Vilémův mlýn. Je též vzácnou stavební památkou.

Dokladem krásné lidové architektury a též následné péče o ni je Kopicův statek u Kacanov nedaleko Turnova. Patří mezi nejcennější památky. Pochází z roku 1787, původně se nazýval Jirošova rychta. Roubený patrový dům s pavlačí byl na počátku 19. století upraven do dnešní podoby. Je typickým příkladem tzv. pojizerského domu s charakteristickou, bohatě zdobenou lomenicí. Často se zde natáčejí filmové pohádky (Princ a Večernice, Princ Bajaja, Nesmrtelná teta aj.). Před statkem u cesty stojí lidová plastika sv. Jiří z počátku 19. století.

Majitel statku Vojtěch Kopic vytvořil v nedalekých pískovcových skalách pozoruhodnou galerii plastik. Kromě historických postav (např. Jan Hus, sv. Václav aj.) tu do skal vytesal i plas-

tiky s přírodními či lidskými výtvary (např. varhany). Činil tak od poloviny 30. let 20. století až do své smrti roku 1978.

Další typickou stavbou pojizerského typu je Dlaskův statek v Dolánkách u Turnova. Je považován za nejhezčí stavbu svého druhu u nás. Usedlost byla postavena v roce 1716 a v letech 1794 a 1841 byla opravována.

Je to roubená patrová stavba s bohatě vyřezávanou lomenicí a pavlačí s řezanými sloupky. Součástí statku je dvůr se stodolou, chlévy, konírnou a špýcharem. Před vstupem do statku se nachází socha Panny Marie z roku 1784 od sochaře Jana Chládky.

Na statku žil lidový písmák Josef Dlask, autor pozuhodných pamětí z historie okolí.

Ukázkou vzácné lidové architektury je též roubený patrový Boučkův statek na Malé Skále, v němž najdeme galerii výtvarného umění.

Boučkův statek na Malé Skále

Kvůli požárům a také proto, že dřevo snadněji podléhá vlivům počasí, se začaly stavět domy kamenné, zděné. K těm nejzajímavějším patří Brixův statek čp. 188 na soboteckém Předměstí a domek naproti bývalé poště v Boleslavské ulici čp. 273 – Rudův. Též domy na severní straně náměstí s kulatými kamennými portály, které byly postaveny po požáru města v roce 1825, jsou architektonicky velmi zajímavé.

ÚKOLY:

- ⚙ Projdi se obcí, v níž žiješ, a zkus spočítat roubená stavení.
- ⚙ Vyber si nejhezčí a ta namaluj, vyfotografuj a vytvoř z nich album.
- ⚙ Všimni si, které domy ve tvé obci mají záklopu.

NÁMĚTY PRO DALŠÍ ČINNOST:

- ⚙ Navštiv všechny zmiňované statky.
- ⚙ Víš, ke které obci patří Vilémův mlýn na Nebákově?

Soboteckým dětem

(Hudba: Josef Bohuslav Foerster, slova: Fráňa Šrámek)

mf *p*

Od Hum-prech-ta si - vé - ho na - še pí-seň le - tí a z té pís - ně poz-drav zní so - bo-tec-kých dě - tí.
 My tu má-me krá-sy dost po tom na šem kra - ji, v krá-sy slun-ci kou- zel-ném na - še srd - ce zra-jí.
 Vol-ně dý-chat ne-směl děd, my už a - le smí-me a my se to po čes-ku do-bře na - u - čí-me.
 Ne-jsou pr - vní řa - dy jen, kde se bi - je, stří - lí, vol - ný člo-věk krá - čet chce za ji - ný - mi cí - lí.
 My tu má-me lás-ky dost, boh dá i dost sí - ly, by-chom to, co mi - lu - jem, ta - ké u - brá - ni - lí.

p *f*

Leť s ním, pí - sni já - sa - vá, přes ho-ry a do-ly, je to poz-drav svo-bo - dě ze svo-bod-né ško - ly.
 My tu má-me vzdu-chu dost, nám se vol-ně dý-chá a ten vol - ný pr-sou dech bu - diž na - še pý-cha.
 Hle - dí na nás s še-dých skal sta - ré na - še hra-dy: So-bo-tec-kých dě - tí šik vždycky v prv-ní řa - dy!
 My tu má-me lás - ky dost, při-dej-te k ní svo - ji a svět no - vý dnes je sen, zí - tra a - le sto - jí.
 Kdy - by jed-nou za - hřmě - lo nad na - ši - mi hra-dy: So-bo-tec-kých dě - tí šik vždycky v pr-vní řa - dy!

Znám já jeden krásný zámek

D G D A D

Znám já je-den krás-ný zá - mek ne - da - le - ko Ji - čí - na. A v tom zám - ku
 Přijď, ov-čáč-ku, čas - ně zrá - na, dřív než bu - de svě - ta - ti. Půj-dem spo - lu
 Já ov - čá - ček, švar-ný chla-pec, tře - bas níz - ké - ho ro-du. Mám jít s pan-nou

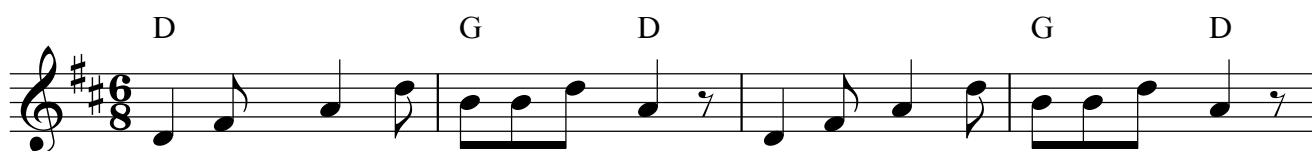
G D A D A D A

žil ov-čá-ček, měl pře-krás-né - ho sy-na. A v tom zám-ku ži-la pan-na, ta ov-čáč-ka
 do há-jíč-ka, tam se bu-dem lí - ba - ti. Do há - jíč-ka ze-le-né - ho, tam je ptac-tva
 do há-jíč-ka, ne-vím, co tam dos-ta - nu. Do há - jíč-ka ze-le-né - ho, tam je ptac-tva

D G D A D

mi-lo-va - la. Psa-la je - mu v taj-nos - ti psa-ní pl - ná mi-los - ti.
 vše-li - ké - ho. Tam já rá - da cho - dí - vám, pro-to - že tě rá-da mám.
 vše-li - ké - ho. Ov-čáč-ko - vi pat - ři hůl, kra-jíc chle - ba, vo-da, sůl.

Nad Sobotkou je háječek

Nad So - bot - kou je há - je - ček,
 Na hla - vě má čer-ný klo-bouk,
 Pod klo - bouč-kem čer-né vlás - ky,
 Pod vlás - ka - ma čer-né o - či,
 To - čí, to - čí, to - čit bu - de,
 Po-klek - ne - me o - ba spo - lu,

nad So - bot - kou je há - je - ček.
 na hla - vě má čer-ný klo-bouk.
 pod klo-bouč-kem čer-né vlás - ky.
 pod vlás - ka - ma čer-né o - či.
 to - čí, to - čí, to - čit bu - de,
 po-klek - ne - me o - ba spo - lu.

Tam se pro - chá - zí a vy - na - chá - zí mlá - de - ne - ček - ček - ček,
 Ne - mo - hu na tě, mé zla - té dí - tě, za - po - me - nout - nout - nout,
 Ne - mo - hu já tě, mé zla - té dí - tě, pus - tit z lás - ky - ky - ky,
 Když ty jsi v ko - le, tak se po to - bě kaž - dej to - čí - čí - čí,
 až my k ol - tá - ři před bož - skou tvá - ři po - klek - ne - me - me - me,
 Pan fa - rář přij - de, ru - ce nám svá - že, půj - dem do - mů - mů - mů,

tam se pro - chá - zí a vy - na - chá - zí mlá - de - ne - ček.
 ne - mo - hu na tě, mé zla - té dí - tě, za - po - me - nout.
 ne - mo - hu já tě, mé zla - té dí - tě, pus - tit z lás - ky.
 když ty jsi v ko - le, tak se po to - bě kaž - dej to - čí.
 až my k ol - tá - ři před bož - skou tvá - ři po - klek - ne - me.
 pan fa - rář přij - de, ru - ce nám svá - že, půj - dem do - mů.

Jsem švec mladý ze Sobotky

(František Soukal)

PŘEDEHRA I MEZIHRA

Allegro

mf Žertovně

1. Jsem švec mla - dý ze So - bot - ky,
2. Ne-snadnou to vě - cí ne - ní,

u - mím ší - ti pěk - né bot - ky, le - mo - va - né sa - mým zla - tem,
sta - čí - lo by po - lí - be - ní, pro - to - že jsem sa - má smů - la,

hed - vá - bím, zda - li pak tím svo - ji mí - lou při - vá - bím?
sa - mý maz, při - le - pl - la by se ke mně hned na ráz.

Pojedeme, můj koníčku

(František Soukal)

PŘEDEHRA I MEZIHRA

Allegro

mf Přirychleně, s výrazem touhy

1. Po-je-deme, můj koníčku, po-je-deme přes hory,
2. Rychle, rychle, můj koníčku, přidej hodně do skoku,

kde mne če-ká mo-je mi-lá u humprehtské o-bo-ry, u humprehtské o-bo-ry,
a-bych svo-ji An-du-lín-ce se-děl br-zo po bo-ku, až při-je-dem ko-bo-ře,

u dře-vě-ných vrat, tam jsem svo-ji An-du-lín-ku zlí-bal ko-li-krát.
zů-sta-neš hned stát, ty si bu-deš v trá-vě chutnat a já mi-lo-vat.

Stéblovické chaloupky

(František Soukal)

PŘEDEHRA I MEZIHRY

Allegro moderato

mf Radostně a vroucně

1. Stéb-lo - vi - cké cha-loupky,
2. Jste jak kví-tím dí - ven-ky
3. Stéb-lo - vi - cké cha-loupky,
4. Pros-té jste jen, chu - di - čké

1. ó, jak vás mám rád, z ja - ra když se roz - vi - je ko - lem vše - chen
2. o - věn - če - né vples, jímž do sko - ku pís - ni - čky hu - de sta - rý
3. ó, jak vás mám rád, kaž - dá z vás mí mi - lej - ší než - li pyš - ný
4. jak ten čes - ký lid, za - to u vás do - mo - vem štěs - tí, sva - tý

1. sad, z ja - ra když se roz - vi - je ko - lem vše - chen sad.
2. les, jímž do sko - ku pís - ni - čky hu - de sta - rý les.
3. hrad, kaž - dá z vás mí mi - lej - ší než - li pyš - ný hrad.
4. klid, za - to u vás do - mo - vem štěs - tí, sva - tý klid.

Usedla si holubička

(František Soukal)

PŘEDEHRA I MEZIHRA

Comodo

mp Zádumčivě

1. U - sed - la si ho - lu - bi - čka na vy - so - ké vě - ží,
2. Sle - tě - la již ho - lu - bi - čka s vě - že při - mo do - lů,

myslim, mo - je nej - ml - lej - ší, že bu - deš mou stě - ží, pan purkra - bí na Kos - ti
za - sed - la si, ce - lá šťastná, ku panské - mu sto - lu; pan purkra - bí na Kos - ti

skří - pe zu - by ve zlo - sti, chce tě dostat dosvých spárů, pro - tok vámuž bě - ží.
kaž - dý den jí po - hos - tí, a - le za rok srd - ce je - jí bu - de pl - né bo - lu.

V Mladějově pode mlýnem

(František Soukal)

PŘEDEHRA I MEZIHRA

Moderato

S mírnou živostí

1. V Mladě - jo - vě po - de mlý - nem vo - da zvol - na te - če,
2. Pů - jdu k ní a po - mo - hu jí vo - zít trá - vu do - mů,

mly - ná - řo - vic An - du - lín - ka tra - ví - čku tam se - če.
dá mi za to buch - tu s má - kem a hu - bí - čku k to - mu.

Domov

(Jaroslav Šulc)

PŘEDEHRA I MEZIHRY

Andante

Vřele, s výrazem touhy

1. Je v svě - tě je - nom je - den kraj, kam vra - cí -
 2. Ten ce - lý kraj je vsrd - cí skryt, zde zná - me
 3. Zná - m je - nom je - den krásný kraj, jenž vždy mne

1. me se rá - dí, tam lidskou ře - či mlu - ví háj, tam má - me
 2. kaž - dou stráň, zde má - me vždy kam bo - lest skrýt, kam v klí - du
 3. k so - bě svá - dí, tam mlu - ví po - le, lou - ký, háj, toť kraj na -

1. vše - chno rá - dí.
 2. slo - žit skráň.
 3. še - ho mlá - dí!

DOHRA

Zvolna

Spolky a sdružení

V 16. až 18. století s rozvojem řemeslné výroby vznikala potřeba sdružování jednotlivých řemesel. Proto byly zakládány první hospodářské spolky nazývané **cechy**. Byly to například cechy soukeníků, tkalců, krejčích, ševců, kovářů, kolářů, mlynářů, pekařů, perníkářů, hrnčírů, punčochářů, tesařů, zedníků, kameníků a dalších. Cech sdružoval řemeslníky jednoho oboru nebo více příbuzných řemesel. V 2. polovině 19. století z nich vznikla živnostenská společenstva.

Při kostelích působila literátská bratrstva, která se věnovala hudbě a zpěvu při mších.

V 19. století s vývojem společnosti se lidé začali sdružovat do **spolků** zaměřených národnostně, občansky nebo hospodářsky. Tak tomu bylo například v revolučním roce 1848. Situace vyžadovala zakládání **národních gard**, proto v Sobotce i v okolních městech byly založeny národní gardy. Ta sobotecká měla vlastní stejnokroj, hudbu, polního kněze (P. Damián Šimůnek), a dokonce i prapor dle návrhu Josefa Mánesa. Vedle velké gardy vznikla i garda malá – dětská.

Koncem 20. let 19. století se v Sobotce začalo hrát **ochotnické divadlo** – vznikl spolek ochotníků, v roce 1848 Divadelní jednota. Vedl ji kaplan Damián Šimůnek. Sobotka patřila mezi 15 měst v Čechách, kde se tehdy hrálo divadlo. Svou uměleckou dráhu zde začal Josef Ladislav Turnovský, František Věnceslav Jeřábek, Václav Šolc, Karel Polák, Ladislav Novák. Byly hrány hry od známých i méně známých autorů, hry kvalitní i méně kvalitní, ale hrálo se stále. Hrálo se v hospodě U Řeháků čp. 6 vedle staré radnice a v letech 1836-1837 v hostinci Na Sále u Horáků v Boleslavské ulici. Hrály se hlavně hry Josefa Kajetána Tyla a Václava Klimenta Klicpery. Do Sobotky občas zavítaly kočovné společnosti. V roce 1850 byla upravena bývalá solnice na divadelní sál. Strop byl roku 1861 vymalován dle návrhu **Josefa Mánesa**.

Před 1. světovou válkou přešlo organizování divadelní činnosti na další významný spolek – **Sdružení studujících soboteckých** (SSS), založený roku 1877. Jejich zásluhou byl postaven pomník básníku Václavu Šolcovi, z jejich podnětu bylo založeno Jeřábekovo družstvo a vznikla lidová knihovna. Členové pořádali taneční kurzy, výlety, ale hlavně hráli ochotnické divadlo. Významné postavení ve Sdružení měl ochotnický režisér a herec Josef Tkalců, student architektury. „**Tkalcova společnost**“ působila od roku 1910 do roku 1914, kdy vypukla 1. světová válka. Pořádala divadelní představení třikrát za prázdniny i o svátcích. Byla uvedena Vojnarka, Zvíkovský rarášek, Paní mincmistrová, Noc na Karlštejně, Molièrův Tartuffe a mnoho dalších hodnotných her. Z herců byla vynikající ochotnice Růžena Černá a ochotník MUDr. Josef Sedmidubský. Oba hrávali hlavní role. Ze studentů – ochotníků

Budova soboteckého divadla, původně solnice

jmenujme alespoň Josefa Tkalců, M. Kutkovou, M. Tkalcovou, M. Mrákovou-Eckerthovou, A. Kuchařovou, B. Šlejškovou. Ladislav Mach přešel po 1. světové válce jako dobrý rádce a vášnivý ochotník do čela mladší studentské generace. Tu představovali Václav Hejn, František Duchoň, Josef Boudyš, František Žofka, Josef Vrána, Boleslav Žemlička aj. Jim se podařilo rozšířit jeviště a dát divadlu novou úpravu. Pro spolupráci získali **Fráňu Šrámk**a. Bylo to v roce 1921, kdy Sdružení studujících soboteckých připravovalo vzpomínkovou akci k 50. výročí úmrtí Václava Šolce. Fráňa Šrámek byl požádán, aby režíroval svou hru *Léto*. Šrámek nabídku přijímal, zapadl mezi studenty, a tak nastala krásná prázdninová setkávání, která vždy vyvrcholila uvedením Šrámkových i jiných divadelních her během prázdnin, hlavně o posvícení na konci srpna. Naposledy v roce 1937. Tehdy dosáhlo sobotecké divadlo největší slávy také díky důvtipu Josefa Fejfara, Josefa Boudyše, Vladimíra Sedmidubského a Josefa Bureše, kteří dokázali naplnit jeviště výraznou a náladovou scénou.

V 50. a 60. letech 20. století se občas konala divadelní představení ochotníků pro dospělé. V paměti nejvíce zůstala Raisova povídka *Skleník*, kterou zdramatizoval a režíroval **MUDr. Alois Kafka**, dále Tylova Paličova dcera, Jiráskova Lucerna, Vrchlického Noc na Karlštejně, Šrámkovy hry *Měsíc nad řekou* a *Soud*. Hlavní role zahráli František Staška, Václav Fiedler, Miluška Burešová, Danuše Balcarová, Antonín Janda, Jaroslav Kaňka, Josef Trnka, Jiří Jaroš, Božena Vránová, Marie Samšiňáková a další. Existuje kronika ochotnického divadla, kterou pečlivě psal **František Staška**. Nadšeným divadelním ochotníkem v souboru *Malé scény* byl též Josef Žďánský.

V 70. letech si ještě děti zahrály divadlo (*O Slunečníku*, *Měsíčníku* a *Větrníku*) pod režii historika Karola Bílka. A to bylo poslední ochotnické představení. Tradici veřejných vystoupení udržovalo Recitační studio Šrámkova domu. Kromě básní nastudovalo v 60. letech pod vedením herečky Evy Seemannové a profesorů Marie a Václava Hejnových lidové vánoční hry (*Komedie o hvězdě* a *Rakovnickou hru vánoční*), které natočila a uvedla Československá televize. Studio dodnes potěší uvedením zajímavých inscenací v podání dětí i dospělých, takže divadelní tradice pokračuje. V současné době se pro velká divadelní představení využívá jeviště v sokolovně, pro komorní inscenace sál spořitelny. Od roku 2006 se též hraje v nově obnoveném Městském divadle (bývalá solnice, pozdější budova kina).

Sobotka má i své profesionální herce. Jsou jimi Josef Kettner, Tamara Kafková, Dušan Fiedler, Robert Ouředník, Romana a Martin Sittovi, Daniel Krejčík. Z Dolního Bousova pocházel Vítězslav Vejražka, rodově sem patří Otýlie Sklenářová-Malá a Luděk Sobota. Ze Starých Hradů pocházel Karel Polák. Z Obrub zase Zdeněk Najman.

Významnou roli v kulturním životě Sobotky mělo i **loutkové divadlo**. Přijížděli sem kočovní loutkáři i profesionální umělci (Josef Skupa), divadlo DRAK z Hradce Králové, ochotníci Čmukaři z Turnova a soubor Martínek z Libáně. Velké úspěchy měla domácí představení. Hrávalo se v hospodě U Egrů na náměstí, ve škole a později v sokolovně. Největší ohlas mělo **skautské loutkové divadlo**, které působilo po roce 1945 v restauraci Na Sále. U jeho zrodu byl MUDr. Alois Kafka, hráli Karel Samšiňák, Miloslav Holan, Ladislav Pohl, Miloslav Šulc a další. Loutky byly vystavovány na Humprechtě.

Jmenujme další spolky neméně významné. V roce 1862 byla založena Občanská beseda, v roce 1869 Tělocvičná jednota **Sokol**. Sokol sehrál v Sobotce významnou roli. Nejenže plnil

své vlastní tělocvičné posláním, ale jeho členové se aktivně účastnili všech kulturních a vlasteneckých aktivit. Převládalo nadšení a láska k vlasti. Sokolové získali prapor, který původně patřil sobotecké národní gardě z roku 1848. Činnost byla pestrá. Pořádaly se výlety, masopustní reje, přednášky, besedy, oslavovaly se významné dny. Především se ale cvičilo. Cvičilo se na zahradě hostince V Moskvě, na zahradě u Marků čp. 197, v zimě v besední místnosti, v radnici, v hostinci Na Sále a od roku 1893 v tělocvičně nově vybudované školy. Sokolové ze Sobotky cvičili na **všesokolských sletech** v Praze. Významnými cvičiteli byli Jan Mach, Emil Rotta, Václav Pažout, František Vorel a další. Dne 23. června 1926 byl položen základní kámen ke stavbě sokolovny a v roce 1929 se v ní už cvičilo. V roce 1930 se tu poprvé konala valná hromada, které se zúčastnil též zakládající člen sokolské jednoty bratr František Pekelský.

2. světová válka zasáhla krutě i Sokol. Několik členů bylo zatčeno, jeden zahynul a starosta České obce sokolské (ČOS) Josef Truhlář byl uvězněn v koncentračním táboře. Po roce 1945 nastalo oživení, ale také sloučení všech tělovýchovných složek – Sokola, Junáka, Klubu československých turistů a Sportovního klubu. Předsedou byl zvolen MUDr. Alois Kafka. V roce 1953 byl název Sokol nežádoucí. Oficiálním názvem se proto stala Dobrovolná sportovní organizace, později TJ Slavoj Sobotka. Je úsměvné, že přes všechny změny názvu se stále chodilo do Sokola – z myslí občanů se název vymazat nepodařilo. Činnost vyvíjel též lehkotletický oddíl vedený Svatoplukem Macounem a fotbalový oddíl. Další oživení nastalo po příchodu MUDr. Jiřího Filsaka – vedl cvičitelský sbor, cvičil žáky. Organizoval zimní i letní pobyty v přírodě. Úspěšně léčil děti, které měly astmatické potíže. Hrála se košíková, odbíjená, tenis, nacvičovaly se spartakiády. V roce 1966 byla TJ Slavoj přejmenována na TJ Sokol Sobotka. Předsedou se stal Josef Vrána. Historii Sokola v Sobotce pečlivě zapisovali bratři Scheinerovi, Antonín Sakař, Josef Bureš, Josef Volf. V roce 1967 o posvěcení byl slavnostně za školou otevřen sportovní stadion. V dalších letech činnost Sokola pokračovala. Postupně se opravovala budova, aby vyhověla dnešním požadavkům a normám. V roce 1991 byla Tělovýchovná jednota Sokol přejmenována na původní Tělocvičnou jednotu Sokol a byl odhlasován přestup ze svazku Československého svazu tělesné výchovy do svazku Československé obce sokolské. Do čela obnoveného Sokola byla zvolena Jana Ouředníková, která se velmi aktivně podílela na sokolské činnosti a která ve své knížce Historie Sokola v Sobotce velmi detailně popsala minulost i přítomnost Sokola. Sokol v Sobotce, ale i v celé republice v sobě soustřeďoval to nejlepší, co v českém národu bylo. Projevilo se to nejvíce v období obou světových válek, kdy sokolové neváhali přinést i oběti nejvyšší.

Vraťme se však zpět. Růst počtu spolků v 80. a v 90. letech 19. století a na začátku 20. století byl značný. Vznikl učitelský spolek Budeč (1871), Sdružení studujících soboteckých (1877), Spolek vojenských vysloužilců (1880), pěvecký spolek Bendl (1883), okrašlovací spolek Lípa, spolek Omladina, Spolek paní a dívek, Hospodářský spolek (všechny 1891), Spolek vzájemně se podporujících živnostníků (1894), Spolek včelařský (1901), Klub turistů (1906), Sbor dobrovolných hasičů, odbory Ústřední matice školské a Národní jednoty severočeské, tzv. Jeřábkovo družstvo a ještě mnoho dalších. Ne všechny existují dodnes.

Zvláštní postavení a velký význam měl krajanský spolek **Kruh rodáků a přátel města Sobotky a okolí v Praze**. Byl založen v roce 1925, financoval rodácký pomník na soboteckém hřbitově,

vydával ročenky a jiné publikace, podporoval kulturní život na Sobotecku. V roce 1947 se spojil s nově vzniklým spolkem Mladá Sobotka a pokračoval v činnosti pod názvem Spolek rodáků a přátel města Sobotky a okolí v Praze. Jeho duší až do zániku v roce 1952 byl jednatel Josef Volf. Koncem 60. let 20. století začal znovu působit, ale jenom krátce. Krajské spolčování se snažil od roku 1988 obnovit Klub přátel města Sobotky, v jehož čele po dlouhá léta nezištně pracoval obětavý a neúnavný organizátor a kulturní pracovník, vynikající chirurg **MUDr. Ivan Kafka** spolu s velkým znalcem přírody, historie a výtvarného umění **RNDr. Karlem Samšíňákem, CSc.** Jejich zásluhou vznikly překrásné publikace o Sobotce a o Sobotecku.

Výbornou propagační činností klubu je Sobotka velmi dobře známa jako turistické centrum a východisko cest po Českém ráji. MUDr. Ivan Kafka spolu s kameramanem a režisérem Janem Eisnerem vytvořili za tímto účelem 12 dokumentárních filmů. Klub po mnoho let pořádá

na konci srpna o soboteckém posvícení **jarmark a festival uměleckých řemesel**. Stál u zrodu celé řady vzpomínkových akcí, pořádal výstavy a plesy, uskutečnil tři oficiální ročníky setkání lidí nesoucích příjmení **Sobotka – Sobotková** a jeden neoficiální, ale přesto hojně navštěvený.

Se spolčováním souvisí i **tradice rodáckých sjezdů**, konaných vždy v srpnu o posvícení. Ten první se uskutečnil v roce 1882. Zorganizoval ho Václav Jaromír Černý a připravil k němu cenný Památník s biografickými údaji o žijících i zemřelých osobnostech Sobotecka i s ukázkami jejich literární tvorby. Od té doby

Sobotecké posvícení, jarmark a festival uměleckých řemesel

se sjezdy konaly několikrát a vždy obohatily Sobotku o díla trvalé hodnoty. Po 2. světové válce bylo rozhodnuto konat sjezdy vždy po deseti letech, při „kulatém“ výročí města. V letech 1948, 1958 a 1968, při 7., 8. a 9. sjezdu, byly vydány vysoce hodnotné historické sborníky s příspěvky k dějinám města a kraje, které dnes představují nesmírně cenný materiál a velké duchovní bohatství. Zajímavé jsou také sjezdy nositelů jmen Sobotka – Sobotková, přátelská setkání s polskou Sobótkou a německým městem Wadern. Mladějovští navštěvují Mladějov na Moravě, Markvartičtí zase několikery Markvartice, Dobšice udržují kontakty s Dobšicemi u Poděbrad a na Moravě. Obyvatelé Lhot se každoročně scházejí pokaždé v jiné Lhotě republiky.

Během 50. let 20. století byly všechny organizace a spolky sdruženy pod místní výbor **Národní fronty**. Byly to: Československý svaz mládeže, Svaz československo-sovětského přátelství, Československý červený kříž, Místní jednota Požární ochrany, Tělovýchovná jednota Sokol, Svazarm, Svaz československých invalidů, Svaz protifašistických bojovníků, Svaz československých chovatelů drobného zvířectva, Myslivecké sdružení, filatelisté, včelaři, rybáři, zahrádkáři, Československý svaz žen a Vlastenecko-dobročinná obec baráčníků.

V 90. letech 20. století spolky buď přestaly existovat, nebo se osamostatnily, nebo po přerušení zase svou činnost obnovily.

Z těchto spolků jsou to opět **hasiči**, kteří nasazují své životy při požárech, povodních a jiných katastrofách. **Sokol** vychovává malé cvičence, ale také umožňuje cvičení ženám a mužům a nacvičuje skladby pro všesokolské slety. **Sportovní klub** má výborné výsledky ve fotbalových utkáních. **Oddíl stolního tenisu** vítězí v turnajích. **Jezdecký klub** pořádá pravidelné soutěže na kolbišti pod Humprechtem a vzorně pečuje o koně. **Myslivecké sdružení** dbá na ochranu lesů a zvěře, **včelaři** se pečlivě starají o včely, **rybáři** o rybníky. **Baráčníci** jsou hrdi na svůj prapor vytvořený dle návrhu malíře Václava Špály, opatrují starodávné kroje, při slavnostních příležitostech si je ženy oblékají. Konají dobročinné akce, vzdělávací přednášky a výlety. Ve vedení spolku se vystřídali během let František Novotný, Václav Truhlář, Zdeněk Pohnán, František Hanuš, Hana Rulcová.

Svou činnost v roce 1994 po mnoha letech obnovil **pěvecký spolek Bendl** zásluhou učitelů ZUŠ Pavla a Ivany Hučíkových a Petry Matouškové. Později se sloučil s dolnobousovským spolkem Stojmír. Členové obou pěveckých spolků nyní vystupují jako jeden sbor Stojmír-Bendl. Sbor řídil ředitel školy na Veliši Jan Jiterský a nyní jej vede Pavlína Těšínská. Největším úspěchem bylo spoluúčinkování s pěveckým sborem Dobrovan z Dobrovic na mezinárodní přehlídce pěveckých sborů (Music friends 2009) na festivalu Cantate Croatia v chorvatské Pule.

Zcela samostatnou organizací se samostatným hospodařením se stala **Osvětová beseda**. Spravovala zámek Humprecht a muzeum, zajišťovala divadelní kroužek ochotníků, umožňovala vydávání publikací spojených se jménem Fráni Šrámka a jiných autorů, jejichž dílo se vztahovalo k Sobotce, vydávala **Zpravodaj Šrámkovy Sobotky**, založila kroužky jazykové, výtvarný a fotografický, pořádala pravidelné kurzy společenského chování a tance. Vrcholem její činnosti bylo pořádání **Šrámkových Sobotek** – festivalů českého jazyka, řeči a literatury, které šířily dobré jméno města v naší republice i v zahraničí. Vůdčí osobností tzv. „nultého“ ročníku Šrámkovy Sobotky v roce 1947 byl MUDr. Alois Kafka, výborný malíř, divadelník, loutkář, zakladatel skautingu v Sobotce a pracovník mnoha spolků. U zrodu 1. ročníku Šrámkovy Sobotky stála životní družka Fráni Šrámka Miloslava Hrdličková-Šrámková, lékař Josef Boudyš, středoškolští profesori Marie a Václav Hejnovi, učitelka a ředitelka měšťanské školy dívčí Drahomíra Bílková-Kyzivátová, která získala pro zahajovací projevy spisovatelku Jarmilu Glazarovou, sobotecký kulturní pracovník Antonín Volf, pražský krajan Josef Volf a přírodovědec Karel Samšiňák. Lékař Alois Kafka zajišťoval výtvarnou stránku festivalu a Zpravodaje Šrámkovy Sobotky, jehož hlavním tvůrcem a redaktorem byl Karol Bílek a manželé Hejnovi. Po Marii a Václavu Hejnových převzal později pomyslnou štafetu literární kritik PhDr. Jaroslav Šimůnek. Osvětová beseda se přejmenovala na Městské kulturní středisko a v jeho čele i v čele festivalu se postupně vystřídala Marie Sekerová, Petr Pfeifer, Alena Pospíšilová a Lenka Dědečková, Drahomíra Flodрманová a další. Také Jan Bílek, vedoucí Archivu Fráni Šrámka v Sobotce, ideově a organizačně připravil několik ročníků festivalu. S festivalem Šrámkova Sobotka úzce souvisí Exkurzně-vzdělávací základna Sobotka. Je to učitelská základna, každoročně se na ni sjíždějí učitelé všech stupňů škol z celé republiky, někdy i ze zahraničí, aby tu prožili týden plný poezie, krásné literatury, hudby a nevšedních uměleckých zážitků. Základnu od roku 1957 vedla předsedkyně místního národního výboru, později předsedkyně školské a kulturní komise, významná kulturní pracovnice, učitelka Drahomíra Bílková-Kyzivátová se Zdeňkou Holubovou. Od roku 1978 dodnes ji vedou učitelky Marie Sekerová-Bílková a Olga Bičišťová-Hurská.

Za 57 let trvání festivalu a učitelské základny se této akce zúčastnilo 4 557 učitelů. Ve skutečnosti byl počet všech účastníků festivalu, nejen učitelů, ale i dalších návštěvníků, o hodně vyšší.

Se šrámkovskou tradicí souvisí i vznik **Recitačního studia Šrámkova domu** v roce 1962 (RSŠD, dnes SŠD – Studio Šrámkova domu). Vedla ho profesorka **Marie Hejnová** a herečka **Eva Seemannová**. Další vedoucí RSŠD (Helena Glancová, Jiří Paďour – dnes Mons., emeritní biskup českobudějovický, Jaroslav Chrupa, Marta Hrachovinová, Ota Liška, Václav Martinec, Eva Hrubá a zejména Šárka Štembergová, dále její dcera Zorka a po ní Ajka Pospíšilová, Bohumila Bradnová, Jarmila Janečková) se snažili udržet vysokou úroveň souboru. Soubor i jednotlivci vítězili v okresních i krajských soutěžích a často se účastnili i přehlídek celostátních. Dnes vede Studio bývalá členka souboru Lada Blažejová-Bechyňová a práce s dětmi se jí velmi daří. Je dobré, že tato krásná tradice pokračuje. V roce 2012 soubor oslavil 50 let svého trvání. V jistém slova smyslu je pokračováním sobotecké ochotnické tradice.

Vynikající činnost po mnoho let vyvíjela **Městská knihovna Fráni Šrámka** pod vedením Aleny Pospíšilové a Lenky Dědečkové. Obě knihovnice rozšířily činnost knihovny a zasloužily se o její setrvání v rodném domě Fráni Šrámka po vydání památného domu v rámci restituce po roce 1989. Pořádaly poutavé a poučné besedy se zajímavými lidmi, uskutečnily jedenáct ročníků Knihovnického týdne (celorepublikové setkání knihovníků) při Šrámkových Sobotkách v letech 1993-2003. Navázaly na úspěšnou činnost knihoven v dřívějším období. Ta první byla založena v roce 1898, úsilí o její vznik ale spadá již do roku 1857. Známymi knihovníky byli Václav Pažout, Josef Boudyš, František Kořínek, František Brouček, Jan Šolc a další.

Při škole stále pracuje **Pionýrská skupina Fráni Šrámka**, konkrétně její turistický oddíl, který postupně vedli Zdeněk Turek, Petra Pospíšilová. Od roku 1997 je jeho vedoucím Jaroslav Bradna. Celoroční práce vrcholí letním táborem. Tradice táborů, zejména skautských a junáckých, tak pokračuje.

ZAJÍMAVOST

Sobotecký skauting

Sobotecké skautské středisko vzniklo v roce 1937. Založili ho učitel František Karpíšek a lékař Alois Kafka, dívčí oddíl založila učitelka Drahomíra Kyzivátová. Na její žádost napsal Fráňa Šrámek pro sobotecké skauty pokřik: Dej a dej a dej – nám v Sobotce pod Humprechtem věčné mládí zachovej, hej! Skauti se scházeli v klubovně v Šolcově statku, podnikali vycházky a výlety po okolí, soutěžili, vydávali časopis Tee-Pee, hráli loutkové divadlo, každý rok uskutečnili letní tábor. Jejich činnost skončila v roce 1949 a už se neobnovila na rozdíl od Dolního Bousova.

Své sdružení mají i ti nejmenší. Navštěvují mateřské centrum Ďapík.

V současné době se objevuje nový způsob sdružování lidí do tzv. občanských sdružení (OS). Většinou se jedná o finanční, hmotnou i duchovní podporu různých akcí. Jsou to: OS Šrámkova Sobotka, OS Přátelé Šolcova statku, OS Jarmark, OS Kůň pro naději, OS Šachový klub Sobotka, OS Humprecht.

ÚKOLY:

- ✿ Zamysli se, do kterého spolku bys chtěl vstoupit ty.
- ✿ Která lidová řemesla jsi viděl na jarmarku v Sobotce a které tě nejvíce zaujalo?
- ✿ Přečti si o národní gardě v Sobotce.

NÁMĚTY PRO DALŠÍ ČINNOST:

- ✿ Začni chodit do Sokola, sportuj.
- ✿ Začni chodit do pěveckého spolku – udržuj tradici.
- ✿ Zúčastňuj se akcí o Šrámkových Sobotkách.
- ✿ Zúčastni se Soboteckého jarmarku, navštiv Šrámkův dům a Šolcův statek.

Významné osobnosti Sobotecka

Sobotka a Sobotecko jsou nejen jedinečné ve své kráse přírodního bohatství a jedinečné ve své historii, ale Sobotka a Sobotecko jsou též oblastí, kde se narodily výjimečné a jedinečné osobnosti, které vykonaly mnoho práce pro Sobotku a Sobotecko i pro celou naši republiku, které se zapsaly zlatým písmem do knihy dějin.

Seznámíme se s těmi, kteří cítili, že pro svůj domov musí udělat něco navíc. V hloubi svého srdce věděli, že milovat rodný svůj kraj znamená – sloužit mu.

BÁSNÍCI A SPISOVATELÉ

Sobotka a Sobotecko představuje nejen ráj, co se týká přírody, ale též ráj, v němž se narodilo mnoho známých i méně známých umělců – především básníků a spisovatelů. Tímto krajem však také bylo okouzleno mnoho dalších, kteří sem zavítali a už nikdy se nepřestali vracet. Jiní zde natrvalo zakotvili, někteří se sem vraceli ve svých dílech.

Všichni, řečeno slovy básníka Fráni Šrámka, byli „tímto krajem stejně poznamenáni“. Krásně poznamenáni, svázáni, připoutáni pouty nejpevnějšími, naladění na stejnou píseň, která vytryskla z jejich srdcí. Musela vytrysknout. Kouzlo jedné z nejpůsobivějších krajin naší vlasti lákalo k vyjádření vroucí lásky k domovu, k vyjádření obdivu nad úchvatnou a jedinečnou krásou přírody tohoto kraje, k vyjádření úcty lidem, kteří tu po staletí a tisíciletí žili, pracovali a vytvářeli hodnoty, kterým je dnes nutno se poklonit.

Nejstarší dochovanou literární památkou Českého ráje je **přepis bible** a její částečný překlad do češtiny s ilustracemi od katolického kněze **Ondřeje Figuliho** z roku 1436. Jako spisovatel byl znám **Jan Zajíc z Hasenburka** (zemřel roku 1495). V druhé polovině 17. století žil v Sobotce **Jan Ignác Šuma z Vlastislavi**. Působil jako děkan, byl literárně činný, psal latinské verše, kázání

a překládal. Získal čestný titul poeta laureatus a byl povýšen do šlechtického stavu. Zemřel roku 1708 a jeho náhrobek je v předsíni soboteckého kostela.

Literárně činní byli i **Černínové**. Krásné české dopisy psala svému synu Humprechtu Janovi Zuzana Černínová z Harasova (1600-1654). Byly již dvakrát vydány tiskem. Stejně tak byl vydán tiskem i deník Heřmana Černína z Chudenic z jeho druhé diplomatické cesty do Turecka (1644-1645) a deník Humprechtova syna Heřmana Jakuba (Na cestě za Alpy a Pyreneje). Na vydání čekají italské verše Heřmanova synovce Humprechta Jana.

V letech 1815-1836 založil děkan **František Schauer** první pamětní knihu a začal shromažďovat materiály k dějinám Sobotky. V tom pokračoval i jeho nástupce **František Matějovič Vetešník** (1784-1850), který se věnoval historii a napsal rozsáhlou práci o dějinách kosteckého panství. Psal verše i odborné práce do časopisů, překládal. Spolupracoval s libuňským jemnostpánem **Antonínem Markem** a spolu s ním patřil do okruhu přátel a spolupracovníků Josefa Jungmanna, který ve svých dopisech nazýval náš kraj „rajským krajem“. Na Samšině působil farář **František Alois Vacek-Kopidlanský**, významný regionální historik, autor četných knih a studií v Časopise českého muzea. Dopisoval si s Josefem Dobrovským.

Romantická krása našeho kraje se stala inspirací jedné z básní Rukopisu královédvorského. Trosky, Humprecht, Kost se objevují v básních Josefa Krasoslava Chmelenského, Jana Kollára, Karla Hynka Máchy. Náš kraj popsal ve svých pamětech Josef Václav Frič. Karolína Světlá v Pověstech z Ještěda zpracovala báňorku o Troskách. Vztah k našemu kraji najdeme i v díle Jana Nerudy (Hastrman – Povídky malostranské) a Svatopluka Čecha (Na Humprechtě, Maloměstská idyla, Kost, Na Valdštejně, Trosky, V záři pyropů). Eliška Krásnohorská napsala povídku Pod Troskami.

Dále můžeme uvést jméno Gustava Pflégra-Moravského, Augusta Sedláčka, Jaroslava Vrchlického, Antonína Klášterského, Aloise Jiráska. Často v Sobotce pobýval **Karel Václav Rais**, který zde napsal i některá svá díla (např. Zapadlé vlastence a **Z mých vzpomínek soboteckých**), z nichž povídka Skleník byla zfilmována. Z dalších autorů to byli Antal Stašek, Eduard Bass, Vladislav Vančura, Karel Čapek, Josef Kopta. Náměty ze Sobotecka se objevují i v dílech Jaroslava Seiferta, Adama Jista, Zdeňka a Věry Adlových.

A potom tu byli Sobotečtí. **Historické studie** psali **František Dvorský** (1839-1907), ředitel zemského archivu, **Jindřich Šolc** (1841-1916), primátor hlavního města Prahy, Jan Václav Smrž (1835-1921), sobotecký a později dolnobousovský učitel (Zeměpis Čech s místopisem okolí a města Sobotky). Z dalších **Václav Jaromír Černý** (1832-1883), amatérský archeolog a vlastivědný spisovatel, **Antonín Vojtěch Sakař** (1835-1920), učitel a ředitel školy v Sobotce (Paměti Sobotky od její založení až po rok 1875), Josef Bureš (1865-1932), učitel – historik, **Josef Vítězslav Šimák** (1870-1941), historik, a zejména **Josef Pekař** (1870-1937), autor významné **Knihy o Kostí**. Dále to byli PhMr. Jaroslav Macoun (1874-1945), sobotecký lékárník, fotograf a spoluzakladatel muzea, a **Josef Ladislav Turnovský** (1838-1901), autor knihy Paměti starého vlastence. Ladislav Novák (1872-1946) psal mj. o svém otci Josefu Vincenci Novákovi, významném technikovi a mecenáši umění, Jan Mach (1857-1904) psal o dějinách ochotnického divadla. Své místo tu měl učitel a odborný spisovatel **Ferdinand Mačenka** (1872-1938), dále učitelka a ředitelka školy **Gabriela Mačenkova** (1881-1961), autorka rukopisné **Vlastivědy Sobotec-**

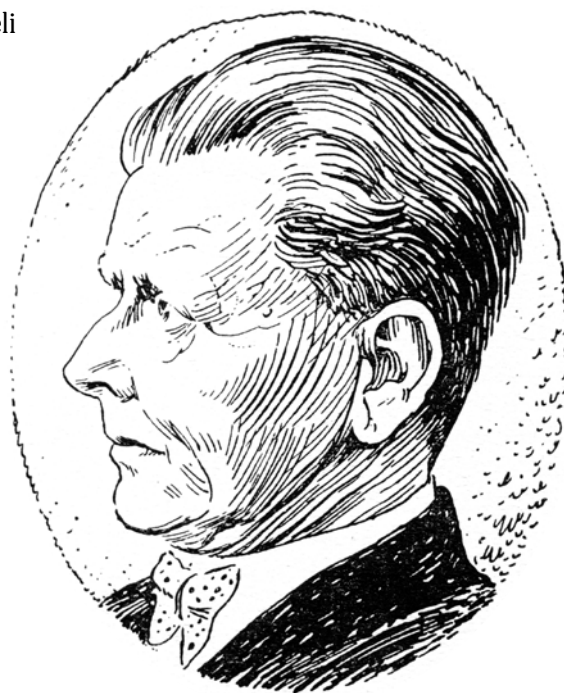
ka, sobotecký zahradník a publicista František Dolenský (1895-1970). Ti všichni uváděli své studie a články ve **Věstniku soboteckém** (1892-1942), který od roku 1932 výborně redigoval učitel a ředitel sobotecké školy **Václav Frýba** (1900-1968) až do roku 1942, kdy byl Věstník po 51 letech úředně zastaven. Autorem významných prací z dějin Sobotky byl historik **Vladimír Ruda** (1922-1990). Za svých vysokoškolských studií pracoval jako městský archivář v Sobotce, uspořádal všechny fondy, nechal opravit poškozené archiválie, uspořádal výstavu archivních dokumentů při sjezdu rodáků v roce 1948, přispěl cennými studiemi do sborníku Sobotka 1948. Po studiích odešel do Liberce. Velkým znalcem historie, přírody a umění byl **RNDr. Karel Samšíňák, CSc.** (1923-2008). Současným největším znalcem historie Sobotecka, autorem mnoha historických knih o Sobotce a Sobotecku, autorem mnoha článků ve Zpravodaji Šrámkovy Sobotky a v dalších časopisech je historik **Karol Bílek**. V jeho knihách najdete desítky a desítky dalších jmen, jejichž nositelé vytvořili práce, které budou příštím generacím vyprávět o historii našeho rodného kraje. V rodinné tradici pokračuje i jeho syn **Jan Bílek**, archivář, editor, historik. Založil Knihovničku Českého ráje a spolupodílel se na vydání jejich svazků. Je autorem monografie o vztahu spisovatelky Jarmily Glazarové k Sobotce. Pro festival Šrámkova Sobotka zajistil řadu prezentací, besed a dalších pořadů.

Sobotka a Sobotecko bylo vždy opěvováno básníky, spisovateli i dramatiky. Jsou to především ti tzv. **Čtyři ze Sobotky** (Fráňa Šrámek, Václav Šolc, Josef Ladislav Turnovský, František Věnceslav Jeřábek), kterým byla věnována publikace stejnojmenného názvu vydaná Sdružením soboteckých studujících a o nichž byla vytvořena roku 1957 expozice na Humprechti.

Fráňa Šrámek (1877-1952), básník z nejmilejších. Básník mládí, básník lásky k životu a k rodnému kraji. V jeho verších, románech i divadelních hrách zní tři základní struny, tóny. Tím prvním je na straně jedné obdiv a úcta k vojákům, k jejich hrdinství a obětavosti položit svůj život za vlast, na straně druhé je hluboký protest proti válce, která bere životy, mrzačí a vše ničí. (Např. básně: Náš mlčící voják, Raport; próza: Žasnoucí voják; divadelní hra: Hagenbek). Druhá struna zní láskou k Sobotce a rodnému kraji. (Např. básně: Sobotka, Humprecht, Semtinská lípa, Libošovice, Pleskoty, Roubenka aj.)

Šrámek oslavil Sobotku tak, jak nebylo kromě Prahy oslaveno žádné město svým básníkem. Ne nadarmo nazývali v Sobotce Šrámků „náš pan spisovatel“. Pro děti napsal hymnu Soboteckým dětem, zhudebnil ji Josef Bohuslav Foerster. Třetí struna rozehrává píseň života, píseň mládí. Mládí trpícího, hledajícího, bojujícího, ale stále vroucně milujícího, toužícího a věřícího. (Např. básně: Splav; próza: Stříbrný vítr; divadelní hry: Léto, Měsíc nad řekou.) S písní se můžete seznámit na straně 125.

Karel Čapek o Šrámkovi napsal: „Dobře je člověku být s ním, dobře je člověku u jeho knížek.“ Měl, má a stále bude mít pravdu. Přesvědčte se o tom i vy.

Fráňa Šrámek

Václav Šolc

Václav Šolc (1838-1871), básník mladý a nešťastný. Básník marné touhy, stesku a snů o lásce. Básník rozbouřených i smířlivých nálad ztroskotanců. Básník romantických představ, tak trochu bohém. Autor politických veršů s historickými motivy. Zdůrazňoval hrdinné vlastnosti českého lidu a pokrokové národní tradice, projevoval sociální zájem, rozuměl hořkým pocitům obyčejného člověka. Oslavil práci a člověka v básnické povídce Dědovy vrásky a v básni Píseň o ruce mozolné. Známé jsou básně Naše chaloupky a Písničkář.

Byl prvním básníkem u nás, který mistrně zvládl formu orientálního básnictví – gazel. Zdokonalil formu znělky. Užíval novou básnickou formu – šanson. S oblibou ve svých básních používal refrén. Všechny tyto básnické formy uplatnil zejména v intimní lyrice. (Z perlové šňůrky, Písně v bouři, Gazely, V podjeseni.)

„Václav Šolc byl básníkem citu, a to citu hlubokého, ušlechtilého a pravdivého. Ať píše o vlasti, o lásce neb útrapách lidu, vždy píše ze srdce k srdci. Celá jeho poezie je věrným obrazem doby, v níž a z níž vyrostl a žil.“ To jsou slova, která napsal Ladislav Quis v úvodu 3. vydání jediné Šolcovy básnické sbírky Prvosenky. Předčasná smrt ukončila slibný vývoj talentovaného básníka.

Primula veris (Ghazella)

*Překrásná doba, kdy po luzích vzkvítá primula veris,
když jak jitřenka mladý máj uvítá primula veris;
napolo do snu, napůl v život roste jak srdce mladé,
první věnečky první lásce splítá primula veris,
milostná touha jejím zvonkem chvěje, neznámá dosud,
a se skřivánkem k nebesům třepytá primula veris.
Hle, vstaly vlasti tuhým spánkem spjaté po dlouhé časy
a nad národem nový život svítá – primula veris;
i vzešel ruch omladlé, jarní slávy, světem provívá
a stokrát pění srdce jemnocitá – primula veris!
Poesie, jež prvně zavítalas do lidských stánků,
tys v dětském lidstva srdci poukrytá primula veris,
tebou vzbuzena moje píseň mladá – prvnička lásky
vyrůstá v národě co porozvítá primula veris!*

Josef Ladislav Turnovský (1838-1901), nejdříve herec, potom žurnalista (Čas, Národ, Slovan). Byl ředitelem kanceláře Ústřední matice školské, redigoval Hynkovy a potom Vilímkovy Zábavné listy (1879-1895), byl tajemníkem Českého klubu (1883-1887), redigoval Věstník Ústřední matice školské od roku 1890, jako penzista pracoval ještě v Hlase národa. Literárně činný začal být již roku 1857. Největší význam mají jeho vzpomínkové práce Z potulného života hereckého a Paměti starého vlastence. Líčí v nich poměry ve svém rodišti a v Praze v polovině 19. století a zejména se zaměřuje na divadlo. Nechal tak nahlédnout do zákulisí divadelní slávy i bídy prvních hereckých společností. Byl vždy objektivní, věcný a pravdivý. Položil tak základ příštím badatelům v tomto oboru. Také překládal divadelní hry cizích autorů a jeho překlady byly u ochotníků oblíbeny, neboť překládal živě a přirozeně.

Josef Ladislav Turnovský

Byl to Josef Ladislav Turnovský, kdo pro český národ zachránil Tyla – jeho divadelní hry, především ale Fidlovačku, která byla považována za ztracenou. Turnovský začal vydávat jeho rukopisné hry a překlady. Teprve potom se Tylovo dílo objevuje v celém rozsahu. Napsal Tylův životopis, otiskl množství jeho listů. Turnovský se také postaral o Tylovu rodinu, o jeho děti. Proto se oženil s Annou Rajskou, o 16 let starší matkou Tylových dětí, sestrou Tylovy nemocné manželky.

Ukončíme povídání o Josefu Ladislavu Turnovském slovy Miloslava Hýska z knihy Čtyři ze Sobotky: „Turnovský nežil nikdy sobě, vždy jiným, rodině své, Tylovým pozůstalým, českým školám v zněmčeném území, vůdcům staročeské politiky, národu – a ačkoli to byl nepřetržitý zápas, v němž nikdy nepoznal opojení slávou, neklesl na mysli, nestýskal si, rval se statečně se všemi překážkami a nakonec padl na čistý svůj štít, aby po smrti byl brzy zapomenut. Nebyl tvůrcem, nýbrž jen dělníkem, ale jaká mravní krása byla v jeho oddané službě mladým ideálům, které v něm na sobotecké škole zažehl páter Damián Šimůnek, jenž se také staral jen o jiné na sebe zapomínaje.“

Turnovský je pochován na Vyšehradském hřbitově.

František Věnceslav Jeřábek (1836-1893), profesor na pražských středních školách, popularizátor a politik, představitel staročechů. Básník a překladatel, vlivný a čilý novinář, působil i v Národních novinách. Divadelní praktik a teoretik, dramaturg Národního divadla.

Do historie se zapsal především jako autor divadelních her. Nejdříve se věnoval vlasteneckým dějinám (Hána aneb Smíření se Přemyslovců s Vršovci), pak to byly konverzační hry (Veselohra, Cesty veřejného mínění) a nakonec hra s příchutí společenské kritiky sociálních poměrů – Služebník svého pána. Jeřábek je pochován též na Vyšehradském hřbitově.

František Věnceslav Jeřábek

Vilém Peča

Vilém Peča (1879-1900), učitel, básník. Charakteristickým rysem jeho osobnosti byla touha po vzdělání, po vědění, touha po poznání a pochopení života a společenské situace, v níž žil. Nebyla to doba lehká – konec století, období tzv. dekadence – úpadku, především morálního. Naučil se cizím jazykům – francouzštině a němčině, věnoval se hudbě. Jeho největší láskou byla ale literatura. Vlastní literární tvorba však zůstala známa jen nejbližším. Dvě jeho básně vyšly v Almanachu (1900), který vydala Moderní revue, a Pečovo jméno se tak ocitlo ve vzácné společnosti jmen Antonína Sovy, Otokara Březiny, Karla Tomana, Viktora Dyka, Stanislava Kostky Neumanna a dalších. Výbor z Pečových veršů *Jít mne již nechte*, který pro tisk v roce 1970 připravil Václav Hejn, byl vydán Osvětovou besedou v Sobotce jako příloha ke Zpravodaji Šrámkovy Sobotky. Tisk je cenný též vzpomínkou Fráni Šrámka na Viléma Peču. Charakterizoval ho takto: „Měl jsem nedávno laskavosti jeho rodiny možnost nahlédnouti do jeho deníku a shlédl jsem na jeho stránkách bojiště, kde stál mladý muž

v stále pohotovosti k zápasu o krásné životní hodnoty – a hned vzápětí byl srážen jiskřivou skepsí, kde se bojovalo s nárazy skutečnosti, ale, žel, také se stíny, zoufale často se stíny... Měl Peča jistou mravní přísnost, až nedůtklivou, měl zatvrzelou vůli vidět stůj co stůj pochmurně i tam, kde to šlo popadnout i za ten veselejší konec... Stál na křižovatce...“ Zvolil si dobrovolný odchod ze života.

Píseň /V. N./

*V srdci mém vykvetly červené květy,
řekni mi, zda-li jim rozumíš.*

*Někde tam daleko za těmi světy
natrhám ti jich klín plný, víš?*

*Jsem smutný Holand'an; v sedmi vždy létech
přistanu u břehu s lodí svou –*

*Vášeň svou vyzpívám v červených květech,
v červených květech, jež rychle schnou.*

*Vím, půjdu skepticky zas do zlých moří,
vím, květy uschnou i tentokrát
a přece teď ohnivě divoce hoří
a mně se tolik chce zazpívat.*

Jít mne již nechte

*Že vítr zdaleka přes hory věje,
že venku blesky se křížují?
Mně všecko lhostejno, co se tam děje,
jít mne již nechte – kam, sám Pán Bůh ví.*

*Nechte těch slzí svých, nechte všech lkání,
svou vzdornou hlavu již neskloním,
chce se mně vzkřiknout do širých plání,
chce se mi válčit se smutkem svým.*

*Vy znáte pokoru a klid je s vámi,
u vás vše tiché je, smířlivé,
já musím odejít, otevřte brány,
k modlitbám neseptnu ruce své.*

Joža Zindr (1899-1929), pokrokový učitel a básník, básník wolke-rovské generace, proletářský básník. Narodil se na Plhově, do školy chodil na Samšině (na škole je umístěna jeho pamětní deska) a v Sobotce. Vystudoval učitelský ústav, maturitu skládal už jako mobilizovaný voják. Po návratu z fronty učil na Sobotecku (1919-1922), pak do roku 1926 na Slovensku v Martině. Po návratu působil v Rožďalovicích, v Železnici, v Radimi a nakonec v Benešově u Semil. Navštěvoval Školu vysokých studií pedagogických v Praze. Rád cestoval. Byl poznamenán válkou stejně jako celá jeho generace, byl jí hluboce otřesen. „Napsal jsem na svůj prapor bolest všech“ – tak sám o sobě mluvil. „Neumím psát o své bolesti, dokud oči milionů jsou zkamenělé křivdou.“ Věřil v rovnost všech lidí, věřil v přeměnu kapitalismu, věřil v nový život, v nového člověka. Jedinou jeho sbírkou jsou Bludáři. Vyšla až po jeho dobrovolném odchodu ze života. Je to lyrická sbírka plná hořkosti, smutku, melancholie a bolestné rezignace. Je to ale také obraz chudoby rodného kraje a rodné vsi. Čím více lidé trpěli bídou, tím větší lásku k nim básníkovo srdce cítilo:

Joža Zindr

*Jdou a jdou nikam,
topí se bez smyslu v tmách,
jen srdce za všechno bolí a tepe
hluboko v hlubinách.*

I on se nechával okouzlit krásou kraje, ale i jeho smutkem.

*Nejsladší lidskou řečí
mluví tam na tebe zem,
zvonice dětsky tam plácí,
panenky mají oči jak len.
Po lidsku kámen tam mlčí,
po lidsku živoří pluh,
v pramenech krev kraje crčí,
podzemím vichří náš bůh.*

Joža Zindr se řídil heslem: „Chceš-li svítit jiným, musíš sám hořet.“ Proto ani on nemůže být zapomenut. V roce 1964 vyšla vzpomínková knížka, kterou uspořádal pod názvem Jsme květy této země Václav Frýba. Představila výbor z díla a korespondence Joži Zindra.

Josef Jindra (1934), současný sobotecký básník. Je autorem několika sbírek básní (Bělení prádla, Střídavě oblačno, Střípky v zemi, Verše o lásce, August se ráno nesměje). S Karolem Bílkem vydali společně knížku Sobotecký hřbitov, Josef Jindra vytvořil fotografickou část. Jeho povídky a články stále vycházejí. V roce 2014 byl přijat do Unie českých spisovatelů.

Vesecký Plakánek

Vesecký Plakánek

je bílé ticho

Do května rozbředá

bílá tma

Na němou otázku

odpověď padá

Vesmírné ticho

jež nemá dna

Vesecký Plakánek

je černé ticho

Tudy se chodí

do svého Já

Na konci Plakánku

zelené ticho

Kdože si myslí

že sebe zná?

Josef Jindra

Z dalších soboteckých básníků jmenujme Františka Soukala, Františka Stuchlíka, Jaroslava Šulce, Jiřího Najmona, Josefa Kozáka, Františka Roubala a Blanku Švábovou. Na nedaleké Střelci žila Blažena Kodlová.

Literární a písňové tvorbě se věnoval i lékař **Alois Kafka**. Vydal několik knih a turistických průvodců, zdramatizoval povídku K. V. Raise Skleník, kterou pak uvedli v roce 1960 sobotečtí ochotníci. Psal hry pro loutkové divadlo, redigoval skautský časopis Tee-Pee. V časopisech publikoval desítky článků odborných lékařských, umělecko-historických, turistických, loutkářských aj.

Měli bychom ještě uvést ty, kteří o básnících a spisovatelích našeho kraje psali a tím je připomínali budoucím. Byli to především:

Václav Frýba – učitel a ředitel školy v Sobotce, odborný spisovatel, významný kulturní pracovník. Byl redaktorem Věstníku soboteckého (1932-1942) a školního časopisu Budujeme (1949-1950), později byl členem re-

dakční rady Zpravodaje Šrámkovy Sobotky (1964-1968). Přispíval do výše uvedených časopisů a dále do Hlasu našeho venkova, Předvoje, do sborníku Pojizeří k Labi. Napsal několik studií a knih zaměřených na literární historii Sobotecka a vyučování českého jazyka: Vyznání milosti (s Josefem Fejfarem), Procházka včerejší a dnešní Sobotkou, Básník mezi námi, Joža Zindr – Jsme květy této země, Slohové celky. Nezapomenutelné jsou jeho projevy k různým příležitostem a zejména ke kulturním vystoupením.

Václav Hejn – literární historik, patřil k nejbližším přátelům Fráni Šrámka. Byl předsedou Sdružení studujících soboteckých, podílel se na ochotnickém divadle, přispíval svými články do Věstníku soboteckého, Zpravodaje Šrámkovy Sobotky. Založil Archiv Fráni Šrámka, byl hlavním organizátorem Šrámkových Sobotek a členem redakční rady Zpravodaje Šrámkovy Sobotky. Napsal knížku S Fráňou Šrámkem po Sobotecku.

Marie Hejnová – kulturní pracovnice, patřila k družině Fráni Šrámka. Byla hlavní organizátorkou Šrámkových Sobotek, vedla Recitační studio Šrámkova domu a Archiv Fráni Šrámka. Zajišťovala vydávání Zpravodaje Šrámkovy Sobotky, psala články do tisku. O životě Fráni Šrámka napsala knihu Přicházejí, odcházejí. O životě Miloslavy Hrdličkové-Šrámkové napsala knížku o Milce.

Z dalších jmenujme tyto:

František Bařha – literární historik, pořídil mimo jiné soupis článků o životě a díle Fráni Šrámka.

Ludmila Budagovová – ruská bohemistka, ve svých přednáškách o Šrámkových Sobotkách se zabývala mimo jiné i významem festivalu pro českou kulturu, literaturu a školství.

František Buriánek – literární historik, napsal několik studií o Šrámkovi, přednášel na Šrámkových Sobotkách.

František Černý – divadelní historik a kritik, psal o díle Františka Věnceslava Jeřábka a Fráni Šrámka.

Aleš Fetters – literární historik, napsal mnoho článků o Šrámkovi a o soboteckých literárních tradicích, o vztahu Fráni Šrámka a Karla Čapka.

Jarmila Glazarová – spisovatelka, zahajovala mnoho Šrámkových Sobotek.

Josef Knap – literární historik, redaktor Knížky o Šrámkovi, autor Šrámkova životopisu.

Jaromír Plch – literární historik, napsal řadu knih a studií o literátech Českého ráje (např. Souhvězdí domova, Antonín Marek, Joža Zindr).

Jaroslav Šimůnek – literární kritik, autor studie Ruralisté z Českého ráje.

Jan Voborník – literární historik, autor životopisu Františka Věnceslava Jeřábka a editor souborného vydání jeho divadelních her.

Dále: Ferdinand Mačenka, Ladislav Novák, Marie Kubátová, Mojmír Otruba, Vilém Závada, Karol Bílek, Drahomíra Bílková-Kyzivátová a další.

Jako místo svého odpočinku si vybral sobotecký hřbitov spisovatel a dramatik Oldřich Daněk.

Co myslíte? Vyrostou i z některých z vás básníci, spisovatelé, překladatelé či novináři? Možná, že se již objevují na stránkách vašich školních časopisů, jako v Soboteckém školákovi, který rediguje Radek Štaff a který v roce 2012 získal 4. místo v celorepublikové soutěži školních časopisů. Možná, že jednou uslyšíme například o Adamu Hoškovi a Karlu Škaloudovi, jejichž

první literární pokusy ukazují na velký talent. Už nyní nás ale může potěšit velmi zdařilá překladatelská činnost Nely Knapové.

ÚKOLY:

- ✿ Navštiv knihovnu a půjč si knihy od soboteckých básníků a spisovatelů a přečti si je.
- ✿ Nauč se zpaměti veršům, které tě zaujmou.
- ✿ Napiš i ty krátkou báseň nebo jednoduchou pověst o Sobotce, Humprechtu, o jiných místech, která tě zaujala.

VÝTVARNÍCI

Malebnost Českého ráje, Sobotky, Sobotecka a okolí vždy lákala k výtvarnému ztvárnění – malířskému, fotografickému, filmovému i sochařskému. Hlavními motivy byly hrady, zámky, skalní města, příroda.

Malíři – profesionálové

Volpert van Allen maloval Humprecht a Kost pro Černíny již v roce 1710.

Josef Mánes nakreslil hrad Kost, Trosky, Hrubou Skálu a Humprecht před rokem 1844. Je autorem diplomů čestného občanství města Sobotky pro Františka Palackého a Františka Ladislava Riegra (1861), autorem návrhu stropu soboteckého divadla, praporu sobotecké národní gardy, sochy sv. Jana Nepomuckého u kostela, portálů u vstupních dveří do lékárny a jiných domů. Do Sobotky jezdil za svým přítelem, lékárníkem Antonínem Fierlingerem, na Hrubou Skálu za baronem Aehrenthalem.

Josef Augustin Bubák je autorem olejomalby Sobotky s Humprechtem umístěné v budově městského úřadu.

Alois Schnirch je autorem mnoha kreseb zámku Humprecht a hradu Kost.

Humprecht se objevuje v celé řadě obrazových publikací 2. poloviny 19. století, například v Sedláčkových Hradech a zámcích, v knize Svatopluka Čecha Pestré cesty po Čechách od Viktora Olivy, v knize Václava Durycha Z Českého ráje a v knížce Františka Bareše K vycházkám po Boleslavsku.

Dvacáté století je bohaté na umělce i na jejich výtvarná díla, která se zachovala. Můžeme je tak i dnes obdivovat. Jmenujme tyto:

Václav Špála (1885-1946), autor asi 70 krajinných obrazů z našeho kraje (30 z nich zobrazuje Kost, 11 Humprecht). Jeho obrázky zdobí obálky knih se soboteckou tematikou, Zpravodaj Šrámkovy Sobotky. Je autorem návrhu praporu Baráčnické obce v Sobotce a návrhu sobotec-

kého školního praporu. Naše krajina se stala námětem obrazů Špálova syna **Jana** a Špálovy švagrové, malířky **Milady Špálové-Benešové**.

Karel Vik (1883-1964), turnovský výtvarník, je autorem především dřevorytů. Jeho Humprecht zdobí překrásnou publikaci Český ráj v dřevorytech Karla Vika, je na mnoha ex libris, na pozvánce ke sjezdu soboteckých rodáků (1937), na známém propagačním plakátu města Sobotky a jinde. Akvarel Zvonice v Oseku byl otištěn v Mateřídoušce.

Adolf Kašpar (1877-1934), významný ilustrátor, namaloval Humprecht a další sobotecké motivy v knize Karla Václava Raise Skleník.

Cyril Bouda (1901-1984), malíř a grafik. Vytvořil cyklus litografií Český ráj (1950). Jeho syn **Jiří Bouda** je autorem pamětních listů, ex libris a pohlednic k 500. výročí povýšení Sobotky na město a k 90. výročí zavedení železniční dráhy ze Skalska přes Mladou Boleslav do Sobotky.

Viktor Vorlíček, mistr perokresby, zachytil Humprecht dvakrát v knize Adolfa Weniga V Českém ráji.

Jaroslav Kutman, malíř. Se svou malířskou školou jezdil do Českého ráje, v Sobotce uspořádal výstavu a opravil obraz sv. Floriana na věži staré radnice.

František Kaván (1866-1941), malíř – krajinář a básník. Žil v obci Libuň, kde také tvořil svá díla. Je pochován na zdejší hřbitově. V místní faře v tzv. Modrém pokoji se nachází malá galerie jeho obrazů a písemností.

Karel Liebscher (1851-1906), malíř – krajinář, ilustrátor.

Jan Dědina (1870-1955), malíř, ilustrátor žánrových obrázků v časopisech, autor spisů o umělcích. Od roku 1943 žil v Tatobitech, jejichž okolí se pro něho stalo inspirací.

Další autoři: Bedřich Mudroch a Antonín Čelechovský z Mladé Boleslavi, Jarmila Lhotková z Dolního Bousova, Vladimír Kopecký z Prahy a sobotecký Josef Tkalců, jenž ilustroval Sobotecké písničky Václava Lemberka, které vznikly na slova Františka Soukala.

V roce 1938 v Praze v Obecním domě pořádal Klub českých turistů výstavu obrazů „Český ráj v umění výtvarném“.

Zdeněk Kerda (1928), grafik, autor knižních ilustrací, maleb, tapisérií, autor plakátu pro Šrámkovu Sobotku v roce 1982.

Vladimír Komárek (1928-2002), malíř, grafik, autor obrazů se soboteckými motivy.

Zdeněk Mlčoch (1921-1995), malíř, grafik, autor obrazů se soboteckými motivy, pravidelný účastník Šrámkových Sobotek. Vytvořil desítky plakátů, pozvánek a kreseb pro Šrámkovu Sobotku a Zpravodaj Šrámkovy Sobotky. Vytvořil ex libris a jiné grafiky pro své sobotecké přátele, ilustroval dílo Fráni Šrámka. Monografii o něm napsal Jiří Demel.

Michail Ščigol (1945), malíř, narodil se na Ukrajině v Čeljabinsku. Od roku 1991 žije v Železnici nedaleko Jičína. Vystavuje doma i v zahraničí.

Vladimír Kovářik, autor plastických vystřihovánek Kostí a Humprechtu.

Hrad Kost od Václava Špály

Náměstí v Sobotce od Adolfa Kašpara

Sobotecké náměstí od Jiřího Boudy

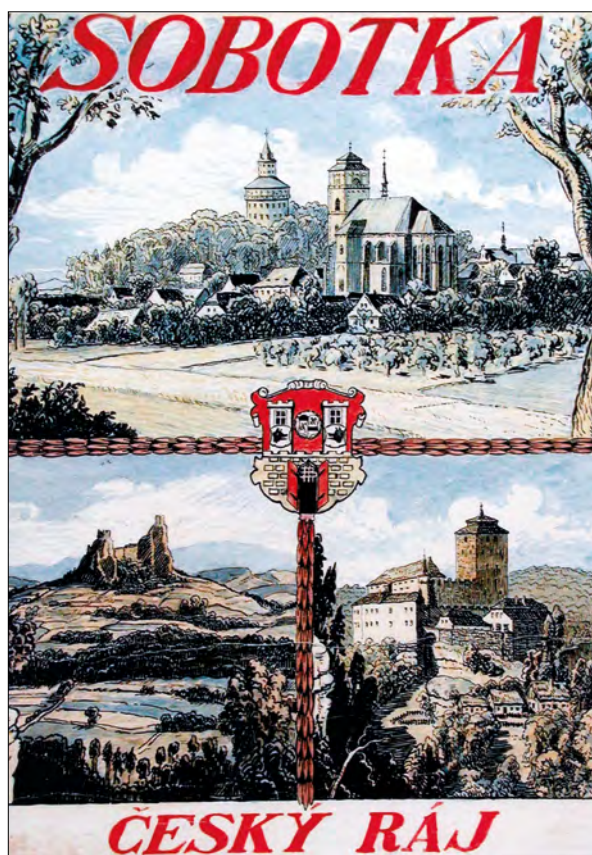

Semtinská lípa s Troskami v pozadí od Přemysla Dolenského

Sobotecké náměstí od Josefa Fejfara

Propagační plakát Sobotky a Českého ráje od Karla Vika

Kresba od Zdeňka Kerdy

Kresba od Vladimíra Komárka

Vánoční motiv od Zdeňka Mlčocha

Zámek Humprecht od Aloise Kafky

Malíři – amatéři

Humprecht, Sobotku a její okolí najdeme i na plátnech malířů – amatérů. Byli to např.:

Václav Jeřábek (2. polovina 19. století), otec dramatika Františka Věnceslava Jeřábka, švec, houslař, malíř – samouk. Maloval akvarely.

Jan Kubů (1861-1935), švec, služebný ve spořitelně, kreslil perem a tuší na způsob grafiky.

Václav Lemberk (1879-1951), učitel, dramatik, hudební skladatel, malíř, Špálův vrstevník.

František Ječný namaloval Humprecht a obrázek sokolského cvičiště se sokolem na koni v popředí ke sletu Sokolské župy Fügnerovy (1914). Z tohoto akvarelu byla vytvořena pohlednice – jeden z prvních tisků firmy Čepelák a Bartoň v Sobotce.

Josef Boudyš (1900-1968), lékař, bratranec malíře Václava Špály. Maloval za svých studentských let. Známý je jeho akvarel Humprechtu od koupaliště z Bubnu.

Josef Fejfar (1895-1968), učitel a ředitel školy v Sobotce, muzikant a malíř. Maloval Humprecht a Sobotku mnohokrát. Bylo to například rozměrné plátno, které je dnes v majetku České spořitelny, dále sbírka akvarelů v knize **Fejfar – Frýba: Vyznání milosti**, obálka knihy Václava Frýby *Básník mezi námi* – silueta Humprechtu čarou s lipovou ratolístkou, obálka na sbírce básní Františka Stuchlíka *Písničky domova* – lavírované kresby v záhlaví básní, silueta Humprechtu na obálce sbírky básní Františka Soukala *Sobotecké písničky*, dřevoryt ex libris dr. Josefa Boudyše a rodiny Fejfarových, menší kresby v záhlaví dopisních papírů, na propagační skládačce, na návrhu odznaku místního sportovního klubu aj. Jeho akvarely a oleje vlastní mnohé sobotecké rodiny dodnes. Jeden z akvarelů – Humprecht na podzim z Laviček byl publikován na pohlednici vydané soboteckým tiskařem Leopoldem Lažanem a tentýž obrázek byl použit na záhlaví nástěnného kalendáře a na pozvánku Kruhu rodáků k oslavě 10. výročí založení spolku roku 1935. Uvidíme ho i na přední straně 2. dílu *Malých dějin Sobotky* od Karola Bílka z roku 2013. Josef Fejfar je autorem linorytů se soboteckými motivy a kresby Humprechtu na školním praporu. Maloval kulisy a navrhoval scény ke studentským divadelním představením. Vyráběl dekorace k plesům a zábavám. Malířské vlohly zdědil syn Miroslav Fejfar a dcera Jiřina Fejfarová-Hurská.

Alois Kafka (1908-1980), lékař, kulturní pracovník. Vytvořil trojbarevný linoryt sobotecké uličky se sochou sv. Anny u domu Klimšů (Kubů) s Humprechtem v pozadí, linoryty s náměty Junáků, obálku jubilejního sborníku Tee-Pee. Je autorem obálky knihy básní Jaroslava Šulce *Český ráj*, zadní strany knihy Jana Macha *Ženy*, obálky malého průvodce *Sobotka – Sobotcko*, linorytu na propagační pohlednici Klubu českých turistů „Školní výlet Českým rájem přes Sobotku“. Navrhl záhlaví Zpravodaje sobotecké Cestovní informační služby (CIS), první i druhou hlavičku **Zpravodaje Šrámkovy Sobotky**, kovové razítko CISu. Je autorem plakátu pro výstavu loutek na Humprechtě, letáček Šrámkovy Sobotky, vlastních novoročenek a ex libris, návrhů na propagační tabule Sobotky a četných lavírovaných kreseb lavírovanou perokresbou a zvláště tuší (obrázkový doprovod Zpravodaje Šrámkovy Sobotky) i olejomalby špachtlí (Humprecht na podzim) a jiných kreseb.

Další malíři – amatéři:

František Dolenský – zahradník a novinář, autor kreseb a olejů.

Přemysl Dolenský (1920-2002) – syn Františka Dolenského, sportovec, malíř. Je autorem lavírovaných kreseb, linorytů, olejomalb.

Ludmila Eichlerová z Oseka u Sobotky – malířka a sochařka.

Rudolf Hošek – učitel, autor pastelů z okolí Sobotky a grafiky.

Jaroslav Mencil – učitel, vlastivědný spisovatel, kreslíř

Bohumil Patka – učitel, autor kreseb a olejů.

Mohli bychom jmenovat nejméně ještě desítky dalších malířů – amatérů. Po několik let se v Sobotce konal **Plenér** (setkání malířů, kteří během jednoho květnového týdne malovali své obrazy v Českém ráji). Možná, že jednou k nim budete patřit i vy.

Humprecht – symbol Sobotky byl ještě v minulosti malován na dřevěné truhly a skříně. Byl také zobrazován na četných intarziích kazet a obrázků na zeď a na dřevěných pohárech. Stal se součástí školní vlajky. Humprecht chybí už snad jen na poštovní známce.

Do kapitoly o malířích patří i tyto osobnosti:

Josef Vincenc Novák (1842-1918), továrník, mecenáš umění. Narodil se v Sobotce. Žil v Praze a vybudoval tam vynikající obrazovou galerii, kterou věnoval Národní galerii. Dva obrazy ale dal svému rodišti. Jednalo se o unikátní malby na dřevě. První malba je renesanční (Zvěstování Panně Marii) a druhá je raně barokní (Svatá Anna Samatřetí). Autoři maleb nejsou známi, ale bylo by možné je vyhledat v německých nebo italských encyklopediích. Oba obrazy mají své místo v kostele. Po jejich restaurování byly půjčeny do expozice na zámek Humprecht. Na rodném domě Josefa Vincence Nováka byla v roce 1937 umístěna pamětní deska.

Leopold Lažan (1885-1958), typograf, tiskař – umělec, vydával sličné tisky, například knižní Edice Českého ráje.

Z dalších malířů – obdivovatelů Českého ráje:

Anatolij Ivanovič Kalašnikov – ruský grafik, několikrát navštívil Sobotecko a vydal soubor 13 dřevorytů pod názvem Jičínsko.

Václav Rykr – grafik, návštěvník Šrámkových Sobotek, autor osmi původních litografií Sobotecko (1976).

Václav Ševčík – grafik, autor řady krajinných motivů.

Zdeněk Šindlar – architekt, grafik, čerpal náměty ze Sobotecka, nakreslil ilustrace do sborníku Sobotka 1988.

Max Švabinský – vytvořil portrét Fráni Šrámka na poštovní známku.

Richard Wiesner – malíř, pro Sobotku vytvořil v roce 1937 čtyři nástěnné malby ze života Černínů v hodovní síni zámku Humprecht.

ÚKOLY:

- ⚙ Navštěvuj pravidelně výstavy v Šolcově statku nebo v jiných výstavních síních.
- ⚙ Zkus namalovat místo, které tě zaujme. Vytvoř si svou malou sbírku obrázků z našeho kraje.
- ⚙ Navštiv Národní galerii v Praze.

FOTOGRAFOVÉ

Kraj vábil i fotografy k vytvoření dokumentárních, ale i uměleckých fotografií. Byli to především lidé, kteří se v Sobotce narodili nebo zde žili.

František Mencl – hodinář,

Antonín Beneš – první přednosta železniční stanice v Sobotce,

Miloslav Bureš – obchodník, „otec soboteckých amatérů“,

Josef Jindra st. – obchodník,

Jaroslav Macoun – lékárník,

Robert Tichý – profesionální fotograf,

Josef Bureš – fotograf – umělec, měl výstavy i v zahraničí,

Jaromír Kuchař – jeho snímky vyšly v kolekci pohlednic Fráňa Šrámek v Sobotce,

Marie Šechtlová – autorka kolekce pohlednic Sobotka,

MUDr. Ivan Kafka – autor originálních snímků Sobotky a okolí, autor vynikajících fotografických publikací propagujících Sobotku a Český ráj,

Jaroslav Hodík – profesionální výtvarný fotograf, vystavoval doma i v zahraničí, uskutečnil dvě výstavy fotografií se soboteckými motivy v Šolcově statku.

Z dalších soboteckých fotografů – amatérů mají velmi zajímavé snímky Sobotky a okolí RNDr. Karel Samšiňák, CSc. a jeho bratr Josef Samšiňák, který v roce 1950 emigroval do USA a založil tam velký fotozávod s pobočkami v New Yorku, Detroitu a Washingtonu. Do výčtu fotografů patří František Klacek, RNDr. Josef Knobloch, Jaromír Pažout a Miroslav Pažout, Josef Těšínský z Rovně, dále Přemysl Bureš, Otakar Martinec, Vladimír Černý. Dále jmenujme současníky: Josef Jindra, Josef Drázký, Zbyněk Krámek, Josef Jirků, Jiří Resl, Jan Janatka a další. Ve škole vedli zájmový fotografický kroužek Antonín Strnad a Ing. Jiří Táborský.

Velký obdiv zaslouží též autoři překrásných obrazových a fotografických publikací s náměty z Českého ráje:

Karel Vik – Český ráj (1930), Mateřídouška a obrazové knihy s motivy z Hruboskalska, údolí Žehrovky, Plakánku, Prachova (40. a 50. léta 20. století)

Jaroslav Pacovský a Jaromír Plch – Český ráj (1962)

Otakar Hrdlička, Jan Knob, Ivan Krejzlík – Jičín a jeho kraj (1968, 1985), Český ráj (1972)

Josef Prošek – Český ráj (1987)

Siegfried Weiss – Český ráj, Rybníky Českého ráje

Jana a Josef V. Scheybalovi, Bohumil Jakoubě – Kraj kolem Jizery

Ivan Kafka a kol. – Krajinou Českého ráje – Sobotecko (1999). Publikace získala 1. cenu REGION TOUR v Karlových Varech.

Siegfried Weiss, M. Nevrlý – Kouzelný Český ráj (2001)

Petr Pelech – Český ráj (2005)

Ivan Kafka – Sobotecko minulého století (fotografie Jaromíra Kuchaře se vzpomínkami Karla Samšínáka) (2008)

Zdeněk Mrkáček – Příroda v Českém ráji (1998), Duše Českého ráje (2006), Jedinečný Český ráj (2010), Zázraky přírody Českého ráje (2010), Ptáci Českého ráje (2011), Český ráj – věčná inspirace (2013)

FILMAŘI

Kraj okouznil i filmaře. Lékaři – bratři **Josef a Miloslav Boudyšové** natočili v roce 1937 dokumentární film, na němž je zachycen básník Fráňa Šrámek se svou ženou Milkou Hrdličkovou, malířem Václavem Špálou a dalšími významnými osobnostmi v Sobotce a okolí.

Z popudu Pekařovy společnosti Českého ráje byl v roce 1938 pořízen film Na Zlaté stezce Českého ráje.

Jako součást Klubu přátel města Sobotky pracuje několik let K-studio. K propagačním a dokumentačním cílům využívá materiály, které vytvořili MUDr. Ivan Kafka, Zdeněk Holý a další. Největším přínosem pro realizaci domácích námětů je profesionál – kameraman a režisér České televize – Jan Eisner, který se natrvalo usadil v Sobotce. Z jejich tvorby lze připomenout filmy Šrámkova Sobotka, Sobotka roku 1967, Skočte si do Českého ráje, Václav Špála a jeho Sobotecko, historický film 1866, dvoudílný film Karel Vik – mistr barevného dřevorytu, dále Baroko na Sobotecku, Sobotecký posvícenský jarmark, Sobotečtí básníci, Restaurátor aj. Cenu poroty na TOUR REGION FILMU v Karlových Varech získal film Český ráj – krajina kouzel a snů.

Český ráj patří k nejvyhledávanějším místům, v nichž filmaři točí své filmy. Jsou jich desítky a známých filmovacích míst je přes čtyřicet. V Sobotce se natáčela Vlčí jáma Jarmily Glazarové, samozřejmě s účastí mnoha soboteckých občanů. V Sobotce a v blízkém okolí (Vesec, Stéblo-

vice) se natáčely filmy režisérky Věry Plívové-Šimkové (Přijela k nám pouť a Pohlad' kočce uši). Ve filmech vystupovaly sobotecké děti, natáčení se účastnili i někteří sobotečtí občané (např. Stanislav Balcar, kastelán zámku Humprecht).

Snad nejvíce proslavila Český ráj rodinná komedie Marie Poledňákové Jak dostat tatínka do polepšovny. V Českém ráji vznikly i krásné hrané pohádky (např. Princ a Večernice, Princ Bajaja). Kdo by neznal kreslené pohádky o Rumcajsovi a jeho rodině natočené podle knížek spisovatele Václava Čtvrťky s obrázky Radka Pilaře!

Na pomoc filmařům vznikla Filmová kancelář Českého ráje.

ÚKOLY:

- ⚙ Zajímej se o fotografování a filmování.
- ⚙ Uspořádej fotografie do alba s příslušnými popisy míst.
- ⚙ Pokus se vytvořit krátký film.

SOCHAŘI

Zajímavá jsou sochařská znázornění zámku Humprecht. **Raymundovi Šolcovi** je připisován Betlém s Humprechtem (19. století). Další betlémy s Humprechtem jsou v muzeu v Turnově, Mnichově Hradišti, Jičíně. Ve Vesci herec Vladimír Merhaut (člen Činohry Národního divadla) u paní Konečné postavil dokonce betonový Humprecht. V roce 1939 byl zničen. Někde jsou v zahrádkách k vidění kýčovitě modely Trosek.

Kraj je ale také stvořen pro umístění zajímavých sochařských děl.

Jsou to především sochy svatých z dílny kosmonoských **Jelínků** a žernovských **Zemanů**. Vzácnou sochařskou prací v Sobotce je sousoší Panny Marie z roku 1746 od Martina Jelínka. Vedle stojí kašna. Ta je dílem libošovického kameníka **Václava Paříka**.

Přehled významných sochařů a jejich děl:

Josef Bezemek – sochy na budově dnešního Městského úřadu v Sobotce

Josef Bílek – pomník Jana Husa v Libošovicích, zničený pomník Antonína Švehly v Sobotce

Rudolf Březa – sochy na budově dnešní České spořitelny v Sobotce

Josef Drahoňovský – busta Jindřicha Gustava Maštálky na jeho hrobu v Sobotce, plastika Rozhovor v Rovensku pod Troskami

Václav Hlavatý – pamětní desky Karla Václava Raise a Jaroslava Havíře, sochařský portrét Václava Šolce, restaurování Šolcova pomníku a fasády na Šrámkově domě. Na hřbitově: plastika Sen na rodinném hrobě, náhrobky Fráni Šrámka, Václava Frýby, pomník rudoarmějců a památník obětí 1. světové války

Pavel Janák – návrh rodáckého pomníku na hřbitově v Sobotce

Petr Kavan – řezbář, sochař. Žije a pracuje na Malé Lhotě, je autorem dřevěných loutek a plastik. Pobýval v Indii, kde si založil kamenickou dílnu. Svá originální díla vystavuje v Čechách i v zahraničí. Na Malé Lhotě uskutečnil několik letních dětských divadelních a výtvarných táborů.

Claudio Parmiggiani – italský sochař, autor skulptury Dům pod půlměsícem v městském parku z roku 1991

Karel Pokorný – portrétní medailony na rodáckém pomníku na soboteckém hřbitově. Před několika lety byly ukradeny.

Antonín Procházka – autor portrétního medailonu na pomníku Václava Šolce

Vladimír Preclík – autor busty Václava Špály před Městským úřadem v Sobotce

Sergej Roule – chalupář, autor drobných plastik se soboteckými motivy

Ivan „dědek“ Šmíd – sochař-řezbář, autor snových i realistických dřevěných plastik (např. Semtinská madona, Roubenka, Dívka aj.), betlémů, úlů, užitého umění. Žije v Nepřívěci, často pracuje i v zahraničí.

Karla Vobišová-Žáková – autorka bust Fráni Šrámka na jeho rodném domě a v parčíku na křižovatce do Spyšové, autorka sádrových bust Fráni Šrámka a busty Václava Šolce na soboteckém hřbitově.

NÁMĚTY PRO DALŠÍ ČINNOST:

- ⚙ Prohlédni si sochařská díla ve svém okolí.
- ⚙ Pokus se vytvořit své malé dílo z rozmanitých materiálů.
- ⚙ Navštiv výstavu sochařského umění (např. v Sobotce nebo v Hořicích v Podkrkonoší).

STAVITELÉ

Petr Vlach – jeden z italských mistrů, kteří pracovali na stavbě soboteckého kostela, děkanství a špitálu a na stavbě libošovického kostela.

Carlo Lurago – italský stavitel, v letech 1666-1670 projektoval původní podobu zámku Humprecht pro hraběte Humprechta Jana Černína z Chudenic. Pomáhal mu Francesco Ceresola.

Nikolai /Mikuláš/ Raimondi – v roce 1712 stavěl v Oseku kostel.

Ve 2. polovině 19. století na Sobotecku působili **Josef Šolc** a **Antonín Klimeš** ze Sobotky, **Josef Havlík** z Vesce, **Václav** a **Bohuslav Folprechtové** z Dolního Bousova.

Na přelomu století to byli **František Kavalír** (Okresní dům – dnešní zdravotní středisko) a **Alois Bureš** (autor projektu evangelické modlitebny na soboteckých Vodňanech, realizoval Josef Havlík).

V 1. polovině 20. století se na výstavbě Sobotky podíleli architekti:

Kamil Fialka – Masarykova škola práce (živnostenská škola, dnešní mateřská škola)

Jindřich Freiwald – Městská spořitelna, dnešní městský úřad

František Janda – Okresní záložna hospodářská, dnešní spořitelna

Oldřich Liska – sokolovna s hřištěm

Karel Pecánek – rekonstrukce konzumu (občerstvení) na náměstí

Břetislav Štorm – vedl rekonstrukci a obnovu hradu Kost

Viktorin Šulc a **Josef Vondráček** – nájemní obecní dům

S modernizací města pomáhali pražští odborníci – sobotečtí rodáci: Miloš Pelda, Václav Peča, František Žofka a jiní.

Josef Tkalců – architekt, vytvořil soubor kreseb, plánek a fotografií roubených staveb Sobotce. Vytvořil i plány větrného mlýna na Větráku.

Uznávanými architekty a staviteli – rodáky z našeho kraje – byli také **Jan Mikulášek** ze Kdanic, **Jan Vodňaruk** z Ošťovic a **Jan Šimůnek**, který působil v Táboře, ale původně se chtěl usadit v Sobotce.

Dalšími významnými staviteli byli: **Jaroslav Hortlík**, **Jan Lacina**, **Rudolf Sekera**.

Výstavba města byla od roku 1929 řízena regulačním plánem, který zpracoval inženýr **Josef Šejna**. Plán byl později nahrazen novými variantami (1952 Svatopluk Technik, 1965 Bohumil Růžička). Vždy byl kladen důraz na vyniknutí dominant Sobotky – zámku Humprecht a chrámu sv. Maří Magdaleny.

NÁMĚTY PRO DALŠÍ ČINNOST:

- ✿ Vytvoř návrh a zmenšený model moderní budovy, dětského hřiště, rozhledny, větrného mlýna nebo pravěkého sídliště.
- ✿ Při návštěvě různých měst si všiměj vzhledu jejich budov.

HUDEBNÍCI

Český národ vždy patřil k národům, u nichž hudba byla na vysoké úrovni. Provozovala se ve všech vrstvách společnosti. Ne nadarmo se říkávalo: „Co Čech – to muzikant.“ Také se říkávalo, že v hudbě je život Čechů, že hudba je Boží dar.

Za hudbu se nejdříve považovaly jen skladby vokální (asi 15. až počátek 17. století), později instrumentální (17. a hlavně 18. století).

Velkou roli tehdy sehrála tzv. **literátská bratrstva**, která začala vznikat už ve 14. století a soustřeďovala se kolem kostelů. Zajišťovala zpěv před mší a při mši. Počet členů dosahoval

50 – 60 a zahrnoval lidi všech zaměstnání. Významné postavení měl školní kantor, který se staral o noty a často býval sám skladatelem.

O soboteckém literátském bratrstvu pochází první zpráva z roku 1602. Zmiňuje kantora **Dvorského**, který vlastnil velké množství hudebnin, a potvrzuje existenci bratrstva v době, kdy se stavěl kostel (1590-1596).

V následujícím století se střídala období, z nichž je zpráv o hudebním životě v Sobotce méně nebo nejsou vůbec žádné. Zajisté na tom měly podíl požáry a války.

Z písemných pramenů je známo jméno kantora **Jana Holicenusa** (1670), zřejmě výborného muzikanta, a varhaníka **Petra Cvikra**.

Významnou osobností Českého ráje byl i hudební skladatel a kapelník **Václav Karel Holan Rovenský** (1644-1718). Jeho nejznámějším dílem je kancionál *Capella regia musicalis*.

Na začátku 18. století se o hudební život Sobotky jistě pečlivě staral děkan **Jan Jiří Philippi**. Napsal řadu chrámových skladeb a je pravděpodobně autorem **soboteckých intrád**. V 18. století zde působilo několik kantorů – hudebníků. Nejvýznamnější byl asi **Josef Svoboda**, u něhož se učil i bakovský kantor Jiří Ignác Linek. Opisoval si některé jeho skladby. Opisy jsou dnes uloženy v Hudebním oddělení Národního muzea v Praze.

Zpívalo se a hrálo se při různých příležitostech – při poutích, na Boží Tělo, o posvícení, při pohřbech. Sobotecký kůr měl tenoristy i basisty. Hrálo se na housle a samozřejmě na varhany. Z dalších hudebních nástrojů to byla basa, buben, valdhorny, trubky polnice, pozitiv, clariny (trubky), lesní rohy, violoncello.

V 19. století v Sobotce působil učitel **Josef Václav Dolenský**. V roce 1848 vedl hudbu národní gardy, komponoval. Později vznikly v Sobotce dvě kapely, **Štěpánkova** a **Václava Pekelského**. Kolem roku 1870 je spojil Štěpánkův vnuk **Václav Mačenka** (1844-1922), kapelník. Kapela mívala 30 – 40 členů, působila asi 40 roků a byla známa v širokém okolí. Po Václavu Mačenkovi přebíral její vedení v roce 1908 **Josef Janků st.**, později **Josef Janků ml.** Také **Václav Puchmajer** a **Ladislav Vilda**, oba vynikající muzikanti, vychovali mnoho mladých hudebníků. Další sobotečtí muzikanti působili v cizině. Byl to **Josef Vendelín Sokol** (1821-1858), který odešel do Ruska a v Petrohradě se stal ředitelem orchestru. **Alois Sokol** (1835-1916) žil na Ukrajině v Kyjevě, kde měl klavírní školu a obchodoval s hudebninami. **Josef Švoba** – učitel, zpěvák a hudebník, působil na různých scénách Rakouska a Švýcarska.

V roce 1862 vznikl v Dolním Bousově pěvecký spolek Stojmír a v roce 1883 pěvecký sbor v Sobotce, který se po deseti letech působení začal nazývat Bendl. Oba sbory v průběhu svého působení měly více nebo méně úspěšná období. V současné době se spojily a pořádají společná vystoupení.

20. století mělo také své muzikanty. **Josef Bohuslav Foerster** (1859-1951) miloval Český ráj, jezdil do Sobotky a Jičína, složil hymnu **Soboteckým dětem** na slova Fráni Šrámka. Pocházel ze starého kantorského a muzikantského rodu z Osenic. Je autorem symfonických skladeb, oper, písní.

František Pekelský (1864-1944) se narodil se v Sobotce, byl kapelníkem, hudebním skladatelem. Jeho otec měl v Sobotce kapelu. Žil v Jaroměři, řídil pěvecký sbor Jaromír.

František Doskočil (1872-1944) působil na Jičínsku jako učitel a hudební skladatel (Markvartice, Horní a Dolní Bousov).

Jan Pehlík (1875-1956) se narodil na Rovni, pro vojenské kapely složil 170 pochodů a dalších hudebních skladeb.

Jan Václav Šolc (1877-1953) se narodil v Sobotce a žil zde v letech 1903-1922. Zhudebnil verše soboteckých básníků (Františka Soukala, Václava Šolce, Jana Kubů, Františka Stuchlíka a Jaroslava Šulce) a vydal je pod názvem *Z rodného kraje*. Spolupracoval s Československým rozhlasem, byl dirigentem několika pěveckých sborů a regenschorim v několika chrámech, také v Sobotce. S písněmi se můžete seznámit na stranách 125-132.

Václav Lemberk (1879-1951), nepocházel ze Sobotky, ale působil zde v letech 1909-1911 jako učitel. Byl to malíř, dramatik a hudební skladatel. Zhudebnil verše Františka Soukala a se svými ilustracemi je pod názvem **Sobotecké písničky** vydal. Nejznámější z nich jsou: Pojedeme, můj koníčku, Nad Humprechtem černý mrak, Jsem švec mladý ze Sobotky, V Nepřívěci kostelíček malý, V Mladějově pode mlejnem, Stéblovické chaloupky, Usedla si holubička. S písněmi se můžete seznámit na stranách 125-132.

Václav Košíček (1882-1935) se narodil v Markvarticích, byl to hudební skladatel, dirigoval dolnobousevský Stojmír.

Emma Marešová, roz. Scheinerová (1882-1952) se narodila v Sobotce, působila jako klavíristka.

Emil Axman (1887-1949), hudební skladatel. Zhudebnil Šrámkův Sobotecký hřbitov a další básnické verše.

Miroslav Krejčí (1891-1964), hudební skladatel, na slova Fráni Šrámka složil operu *Léto* a zhudebnil další Šrámkovy verše.

Josef Fejfar (1895-1968) se narodil v Ledcích, ale téměř celý život strávil v Sobotce. Působil zde jako učitel, později jako ředitel školy. Byl nejen výborný malíř, ale také vynikající muzikant. Psal a realizoval hudební doprovody k ochotnickým divadelním představením a k promítání němých filmů. V roce 1948 založil známý dětský hudební soubor, který proslavil Sobotku na mnoha místech republiky. Vedl ho i po odchodu do důchodu v letech 1950-1960.

Jaroslav Pekelský (1898-1978) se narodil v Sobotce, byl to vynikající houslista, člen České filharmonie a od založení Ondříčkova kvarteta v roce 1921 jeho primáři.

Jaroslav Šulc (1898-1964) se narodil v Sobotce, byl učitelem, varhaníkem, sbormistrem, členem Pěveckého sboru severočeských učitelů. Členem tohoto sboru byl i další sobotecký rodák Jaroslav Veselý.

Jiří Srnka složil působivou hudbu ke Krškovým filmům (*Stříbrný vítr*, *Měsíc nad řekou*). Václav Krška (1900 Písek-1969), filmový režisér, byl ve své tvorbě silně ovlivněn Fráňou Šrámkem. Jeho dílo uváděl na divadle, ve filmu i v televizi (např. televizní inscenace *Oklamal*, *Popel*).

Karel Chvalovský (1902 Libáň-1977) působil jako učitel (např. Libáň, Sobotka, Kolín, Bulharsko), sbormistr, hudební skladatel, dirigoval pěvecký sbor Bendl, stál v čele Armádního uměleckého souboru Víta Nejedlého, byl jedním ze zakladatelů Kmochova Kolína.

Karel Lazák (1902 Popovice u Jičína-1974) učil v letech 1938-1944 v Sobotce, byl to výborný hudebník, hrál na violoncello, dirigoval pěvecký sbor Bendl.

Vojtěch Engelmann (1904-1969 Jičín) působil jako učitel a sbormistr, v Sobotce učil v letech 1923-1924, pak v Jičíně, obnovil činnost pěveckého sboru Bendl.

Vladimír Vraňovský (1935 Dobšín) – ředitel ZUŠ v Jeseníku, dirigent, v mládí člen Fejfarova hudebního souboru. Vede Dechový orchestr mladých – 80 členů. Získal ocenění doma i v zahraničí.

Miroslav Kejmar (1941 Kladno) prožil dětství a mládí v Sobotce. Hudební základy získal u Václava Puchmajera a u kapelníka Josefa Janků. Byl členem Fejfarova hudebního souboru, vystudoval Vojenskou hudební školu v Liberci, pražskou konzervatoř u profesora Junka a Hudební fakultu Akademie múzických umění (AMU) v Praze. Působil v několika tanečních orchestrech, stal se prvním trumpetistou České filharmonie. Vyučoval na konzervatoři i na AMU. Často koncertuje v cizině, nejvíce v Japonsku. Patří mezi deset nejlepších trumpetistů na světě. Pravidelné jsou jeho koncerty o Šrámkových Sobotkách. Vydal řadu nahrávek sólových i orchestrálních skladeb. Oba jeho synové – Jan a Miroslav mají hudební nadání a věnují se hudbě.

V Sobotce a na Sobotecku působilo ve 20. století několik kapel. Kromě již jmenovaných tu byla kapela Lubína Pelce, dále například „Sobotecká čtrnáctka“ řízená kapelníkem Václavem Rudou, existovala 19 let a konkurovala kapele Josefa Janků. Za protektorátu působil Universal orchestr RNDr. Josefa Knoblocha.

V roce 1950 vznikla další kapela, nejdříve ji řídil Josef Kubů, po roce 1953 Oldřich Žďánský st. Hrála pod Osvětovou besedou Mladějov v Čechách, později pod Severočeskými pískovnami Střeleč. Byla to dechová kapela a hrála při různých radostných i smutných příležitostech. V roce 1982 převzal vedení kapely Oldřich Žďánský ml. Bez ní se neobejde žádná větší slavnost ani pohřební rozloučení.

V roce 1952 vznikl taneční orchestr, jehož zakládajícími členy byli Josef Vogner, Stanislav Suchánek a Jaromír Kubů. Nazýval se „Melody“, později Orchestr Standy Suchánka. Hrál moderní hudbu a byl mezi mládeží velmi oblíben, zejména při tzv. odpoledních čajích. Svou činnost ukončil v roce 1967. Několik let těšila své posluchače i sobotecká country skupina Trapas. V současné době zde při různých příležitostech často vystupuje Zámecké saxofonové kvarteto Josefa Žemličky, který pochází ze slavného muzikantského rodu Janků.

Dalšími dobrými hudebníky byli Josef Sekrt, Ladislav Škrdlík a mnozí učitelé, například František Stuchlík, Jaroslav Bradáč. Řada z nich hrála v domácích kvartetech jen tak pro radost a potěšení, někdy vystupovali i na veřejnosti.

Hře na klavír v Sobotce vyučovala **Jarmila Žemličková-Janků, Libuše Slavíková a Libuše Vognerová**. Všechny vchovaly mnoho dobrých klavíristů. Například sourozenci Jitka a zejména Ondřej Bičíšovi z klavírní školy paní Vognerové uskutečnili mnohá koncertní vystoupení v Sobotce, v Mladé Boleslavi a okolí, v Praze a též při zájezdech Gymnázia Mladá Boleslav po Francii (Paříž, Angers).

Při ZŠ Sobotka velmi dobře pracuje hudební oddělení **Základní umělecké školy** Jičín. Pod vedením zkušených pedagogů (dříve manželé Hučíkovi, dnes např. Petra Matoušková) se děti učí

hrát na klavír, housle, zobcovou flétnu, kytaru, keyboard, trubku a saxofon. Některé pokračují ve studiu na konzervatoři.

V Sobotce se několikrát v roce uskuteční hudební pořady vážné, populární, džezové i rockové hudby.

K hudební Sobotce patří i dvě nejvíce oblíbené písně, které se staly jejími hymnami. Nejdříve to byla píseň Nad Sobotkou je háječek, jejíž první takty dodnes uvádějí hlášení místního rozhlasu. Dnes je to píseň Znáám já jeden krásný zámek, která často zní například o Šrámkových Sobotkách nebo při jiných slavnostních příležitostech. S písněmi se můžete seznámit na stranách 125-132.

ÚKOLY:

- ✿ Pokud hraješ na hudební nástroj, zahraj spolužákům krátkou skladbu.

NÁMĚTY PRO DALŠÍ ČINNOST:

- ✿ Poslouchej hudbu, zpívej si, nauč se hrát na nějaký hudební nástroj.
- ✿ Navštiv operní, operetní nebo muzikálové představení v Praze.
- ✿ Zúčastňuj se koncertů v Sobotce, v Jičíně, v Praze a jinde.
- ✿ Zkus složit svou vlastní písničku nebo skladbu.

VĚDCI A TECHNICI

V Sobotce a okolí se narodili nebo žili i významní vědci a technici. Svou vědeckou prací a technickým umem vytvořily hodnoty, které posunuly společnost na vyšší úroveň a znamenaly velký pokrok ve vývoji lidského myšlení.

Karel Eger (1860-1930), vystudoval chemii, napsal několik odborných knih týkajících se cukrovárnictví.

Antonín Fierlinger (1812-1893), přírodovědec.

Jan Folprecht (1873-1952), geolog. Pracoval na Ostravsku jako vrchní báňský inspektor, byl světově uznávaným odborníkem.

František Josef Gerstner (1756-1832), zakladatel a posléze i ředitel pražské polytechniky (dnešní České vysoké učení technické – ČVUT). Věnoval se hydrodynamice a mechanice, vodním a železničním stavbám, projektoval koňskou dráhu z Českých Budějovic do Lince. Je pohřben na mladějovském hřbitově.

Josef Jindra (1934), chemik, fyzik, výzkumný pracovník v oboru monokrystaly, spoluautor řady odborných učebnic z oblasti vývoje a využití monokrystalů pro český průmysl a zdravotnictví, dle jeho technologií se stále vyrábí a exportuje. Je autorem 25 patentů, získal státní ocenění. Přednášel doma i na zahraničních konferencích. Sportovec, básník.

Milan Kálal (1952), vědecký pracovník, jaderný fyzik, působí též jako pedagog na ČVUT v Praze, účastní se mnoha vědeckých výzkumů v zahraničí, účastní se přípravy největšího evropského výzkumného zařízení pro studium laserem zapalované řízené termonukleární fúze pro energetické účely.

Josef Vincenc Novák (1842-1918), továrník, technik, založil podnik, který budoval pivovary po celém světě.

Václav Novák (1807-1891), strojník, vynálezce. V Sobotce založil klempířskou dílnu, která se specializovala na pivovarská zařízení.

Václav Novák (1843-1906), strojník, vynálezce. Po otci převzal strojnickou dílnu, zlepšoval parní mlátičky, postavil nový typ kamen s ventilačními a regulačními úpravami.

Bohumil Peča (1878-1969), technik, zhotovoval fotografické přístroje, vynálezce v oboru parních kotlů.

Jan Prokeš (1818-1890), hodinář. Vyrobil mnoho uměleckých hodin kapesních, nástěnných i stolních. Specializoval se na věžní hodiny. Pro soboteckou radnici vytvořil hodiny s průsvitným ciferníkem, které v noci svítily. Dal podnět k opravě orloje na Staroměstské radnici v Praze.

Bohuslav Raýman (1852-1910), chemik, univerzitní profesor. Věnoval se především organické chemii, napsal mnoho knih, učebnic a studií. V roce 1890 byl jmenován řádným členem II. třídy České akademie císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění, od roku 1899 až do své smrti byl generálním tajemníkem této instituce. Jeho portrétní medailon je umístěn na rodáckém pomníku na soboteckém hřbitově, pamětní deska na domě, kde dříve stál dům, v němž se B. Raýman narodil.

Karel Samšiňák (1923-2008), zoolog, parazitolog – akarolog světového významu. Pracoval v Československé akademii věd v Praze, postupně v Biologickém, Entomologickém a Parazitologickém ústavu ČSAV. Věnoval se hlavně studiu mravenců a roztočů, objevil roztoče z čeledi Pyroglyphidae, který žije v lůžkovinách a vyvolává alergie. Zabýval se problematikou škůdce včel *Varroa jacobsoni*. Prezidium ČSAV ho vyznamenalo stříbrnou plakétou Johanna Gregora Mendela. Byl vynikajícím znalcem historie, uměleckých památek a výtvarného umění, byl hlavním organizátorem výtvarných výstav v Šolcově statku, jedním z organizátorů Šrámkových Sobotek, prvním předsedou obnovené Pekařovy společnosti Českého ráje, dlouholetým předsedou Spolku sběratelů a přátel ex libris, nezištně a obětavě působil v Klubu přátel města Sobotky. Publikoval v regionálním tisku, psal odborné knihy. Působil ve Státním ústředním archivu v Praze a v Památníku národního písemnictví ve Starých Hradech, v soboteckém muzeu.

Alois Schnirch (1780-1832), stavitel silnic, řídil mimo jiné i stavbu silnice ze Sobotky na Kost.

Josef Emanuel Schnirch (1802-1877), technik, stavitel silnic, řetězových mostů a železnic.

Radko Volf (1944), chemik, docent Vysoké školy chemicko-technologické při ČVUT, působil v Ústavu analytické chemie. Publikoval přes 50 odborných prací, je autorem nebo spoluautorem 66 patentů (např. Elektronický jazyk, Potenciometrický senzor, Lázně pro výrobu elektro-polymerních elektrod aj.)

Rudolf Vondráček (1881-1938), technik, vysokoškolský pedagog – obor metalurgie a metalografie, rektor Vysokého učení technického v Brně, napsal desítky knih, článků a studií. Byl výborným hudebníkem a znal řadu světových jazyků.

NÁMĚTY PRO DALŠÍ ČINNOST:

- ⚙ Zajímej se o vědu a techniku, čti odborné časopisy.
- ⚙ Navštiv Národní technické muzeum v Praze.

SPORTOVCI

Těž ke sportu měli Sobotečtí vždy blízko. Základem byla dobře fungující organizace Sokol. O to se přičiňovali například **Josef Forst**, **Václav Pažout** a **František Pekelský**. Ten byl na IX. všesokolském sletu roku 1932 v Praze na Pražském hradě představen prezidentu Tomáši Garriguovi Masarykovi. Je zachována společná fotografie. Prvním náčelníkem Sokola se stal **Jan Pršín**, který přišel do Sobotky z Libáně. František Haken z Markvartic v letech 1919-1921 redigoval časopis sokolské župy Fügnerovy – Ruce. **Václav Konečný** z Vesce v roce 1920 odejel do Ameriky a zakotvil v Chicagu, kde se stal vynikajícím americkým krajanským pracovníkem. Významné bylo jeho působení v tamějším Sokole. Později, v 2. polovině 20. století, tuto činnost také výborně vykonával prasynovec Fráni Šrámka **Jan Šrámek** v Detroitu, ve státě Michigan. Jeho činnost v Sokole byla nezměrná, obětavá a nezištná. Pomohl například mnoha lidem získat v Americe práci a usadit se tam. Spolupracoval s nakladatelstvím Josefa Škvoreckého. Pomohl finančně i Sobotce při koupi rodného domu Fráni Šrámka. Jan Šrámek daroval zdejší knihovně spoustu knih a předplatné na časopisy. V Detroitu vlastní knihkupectví Bohemia Books a zprostředkovává prodej českých knih našim krajanům v USA a naopak zásobuje české vysoké školy americkou literaturou. Jeho dědeček Gustav byl nejstarším sourozencem Fráni Šrámka. Otec se jmenoval Jan.

Sobotečtí sokolové dostali ke svému praporu stuhu z australského **Sokola Sydney Australia**. Věnoval ji **Jiří Jelínek** roku 1994 ke 125. výročí založení Sokola.

Z dalších sportovců jmenujme:

Václav Barcal z Oseka (1907-1972) – vodák, vyhrál 150 závodů, získal osm titulů mistra republiky a 3. místo na mistrovství Evropy v roce 1932.

Jaroslav Frček z Dobšína (1901) – motocyklový závodník, účastnil se mnoha závodů doma i v zahraničí.

František Jeleček z Dolního Bousova (1910-1991) – od 30. let 20. století byl duší sportovního dění v Dolním Bousově, věnoval se kopané, hokeji a tenisu.

Eva Králová z Dolního Bousova – stala se mistryní republiky ve sportovní gymnastice a účastnila se mistrovství Evropy.

Přemysl Dolenský (1920-2002) – sportovec, malíř. Byl mistrem republiky v běhu na 800 a 1500 m, účastnil se též běžeckých závodů s Emilem Zátopkem, v roce 1946 poprvé vyhrál Běchovice – celkem z tohoto závodu má 23 medailí. Mnohokrát se účastnil mistrovství Evropy a mistrovství světa veteránů, získal v běhu na střední a dlouhé tratě pět zlatých a řadu stříbrných a bronzových medailí.

Svatopluk Macoun (1928-2014) – podplukovník, na přelomu 40. a 50. let založil v Sobotce vynikající lehkooatletický oddíl, byl výborný šachista.

Jaroslav Suchánek (1936 Sobotka) – sportovní redaktor, vystudoval Fakultu tělesné výchovy a sportu na Vysoké škole pedagogické v Praze. Jako redaktor komentoval 10 olympijských her a 19 přenosů Intersport-turné. Rád jezdí do Sobotky, uskutečnil zde několik přednášek.

Jaromír Sachomský (1939) – mládí prožil v Sobotce a později se sem vrátil. V roce 1958 byl dorosteneckým přeborníkem republiky v hodu oštěpem. V letech 1961 a 1963 závodil na univerziádách, několikrát byl členem reprezentačního družstva republiky a poté úspěšným trenérem.

Věra Jirásková (1949) – zemědělská inženýrka, žila v Sobotce. Po úrazu se pohybuje na invalidním vozíku. Přesto začala sportovat a dosáhla světových úspěchů. Stala se československou rekordmankou v hodu oštěpem, ve vrhu diskem a koulí. Medaile přivezla z Mistrovství světa tělesně postižených z Holandska v roce 1990, z Paralympiády ve španělské Barceloně v roce 1992 a z Paralympiády v Atlantě v USA v roce 1996. V Sobotce uskutečnila besedy.

Vít Janoušek (1991) – motocyklový závodník, účastní se domácích i mezinárodních závodů, mistr České republiky.

Automotoklub Svazarmu pořádal v letech 1974-1975 mezinárodní autoturistickou soutěž Autofototour Český ráj zásluhou MUDr. Ivana Kafky a MUDr. Marie Kafkové.

Sportovní klub (SK Sobotka), který vychovává mladé fotbalisty, oslavil 80 let svého trvání v roce 2012. Nejvýznamnějšími osobnostmi novodobé historie zde jsou Ladislav Jirků, Miroslav Hamoň, Jaroslav a Jindřich Kolumpkovi, Jaroslav Havlík, Jiří Staška, Stanislav Chrpa, Svatopluk Kysela, Milan Kubišta a Ladislav Kračmar.

Děti sobotecké školy vždy rády sportovaly. Díky výbornému vedení učitelů tělesné výchovy (Jana Zumrová, Josef Kužel, Petr Šindelář, Radek Štaff) dosahovaly vynikajících výsledků. Tento stav trvá dodnes.

NÁMĚTY PRO DALŠÍ ČINNOST:

- ⚙ Sportuj a zajímej se o různé druhy sportů.
- ⚙ Navštěvuj sportovní akce. Nezapomínej na slušné chování.

Významné stavební památky Sobotky

Lovecký zámek Humprecht

Zámek Humprecht

Nad Sobotkou je háječek... zpívá se v jedné sobotecké písničce. V tom háječku jsou dnes již vzrostlé stromy. V létě poskytují příjemný chládek, na jaře pod nimi cítíme vůni prvních kytiček, na podzim obdivujeme barevnou paletu listů a v zimě nacházíme ticho a klid pod jejich zasněženými větvemi.

Právě zde dal hrabě Humprecht Jan Černín z Chudenic postavit zvláštní rotundovitou stavbu v benátském slohu – Humprechtsberg. Měl to být lovecký zámeček, letní sídlo pro Humprechtovu italskou manželku jménem Diana Marie Ippolita da Gazoldo, dvorní dámu císařovny, a jejich děti, neboť hrad Kost byl příliš studenou středověkou pevností.

Humprecht, jak zní jeho dnešní jméno, navrhl přední stavitel italského původu z Prahy Carlo Lurago. Smlouva byla podepsána v roce 1666. V roce 1667 byly pravděpodobně dokončeny hlavní práce, o rok později se již upravovaly interiéry a do zimy byla budova pod střechou. Zámek byl postaven na půdorysu dvou oválů, kde na obvodu centrálního sálu v přízemí a v patrech vznikla řada místností zařízených pro pobyt majitelů i hostů. Ital Francesco Ceresola vedl zedníky a další Ital Jan Sartorini vedl kameníky. Tesařem byl Čech Jan Samšiňák. Kosteckou vrchnost zastupoval hejtman Matěj Blatenský. Kamenné krby a jiné kamenné prvky stavby (ostění dveří a oken) zhotovili Francesco Bartolomeo Torre, dvorní mistr kamenický, který též

pracoval na Kuksu, a Giovanni Battista Passarini, kameník italského původu. Další řemeslníci z okolí Sobotky dodávali vápno, hřebíky, okna. Na vnitřním zařízení zámku se podíleli sochaři a řezbáři, mezi nimiž je k roku 1670 doložen známý řezbář Václav Jelínek, v jehož dílně se vyráběly plastiky, nábytek, portály nebo dřevěné řezané stropy.

V letech 1676-1677 byla pravděpodobně zahájena stavba maštálí pro koně, hospodářských budov a zdí obory, ve které byli chováni jeleni a daňci.

V roce 1678 zámek zapálil blesk. Po opravě dostal dnešní podobu. V roce 1680 byl na vrcholku vztyčen dvouramenný kříž, který byl v roce 1829 vystřídán pozlaceným půlměsícem s rozměry od špičky ke špičce 150 cm, největší šířka 40 cm.

Od roku 1738 nebyl Humprecht obydlen a chátral. V roce 1926 se stal zámek i obora majetkem města Sobotky. Došlo k různým úpravám. Například hodovní síň v prvním patře, dosahující výšky 16 metrů (vzniká zde ozvěna), byla opatřena na stropě velkým černínským znakem. Síň byla ozdobena čtyřmi freskami od Rudolfa Wiesnera. První představuje návštěvu hraběte Heřmana Černína, strýce Humprechta Černína, u jeho matky Zuzany na radenínském zámku. Druhá freska znázorňuje příchod Humprechta Jana Černína jako císařského vyslance do Benátek. Na třetí fresce hrabě Humprecht sleduje stavbu zámku a na čtvrté čte královskou listinu při zahájení českého zemského sněmu v 2. polovině 17. století. Komnaty kolem hodovní síně byly upraveny pro sbírky památek a pro pozdější výstavy (např. expozice připomínající rod Černínů, která byla vytvořena díky pomoci rodáků soboteckých žijících v Praze a otevřena v roce 1938, dále vlastivědná expozice Sobotecka, literární expozice Čtyři ze Sobotky, expozice dětské knihy Albatros aj.). V roce 1982 byl zámek převeden do správy Krajského střediska státní památkové péče v Pardubicích a v roce 1992 opět navrácen Sobotce. V současné době jsou pro návštěvníky zpřístupněna tři patra zámku. V přízemí a v prvním patře jsou vystaveny historické předměty z dochovaných rodových sbírek především Černínů, Netolických a Vratislavů z Mitrovic, kteří zámek během staletí vlastnili. Ve druhém patře jsou vystaveny etnografické památky a různé exponáty ze soboteckého muzea.

O dobrý chod zámku se starali kasteláni. Vzpomeňme alespoň těch posledních – řídící učitel František Brouček, profesor Stanislav Balcar, jeho manželka Danuše Balcarová a jejich dcera PhDr. Dagmar Faměrová.

Humprecht je symbolem Sobotky a Sobotecka.

Chrám sv. Maří Magdaleny

Chrám sv. Maří Magdaleny v goticko-renesančním stylu je nejvýznamnější památkou Sobotky. Dal ho v letech 1590-1596 postavit Oldřich Felix Popel z Lobkovic, aby získal Sobotecké pro katolickou víru. Slíbil, že jim dá postavit velký kamenný kostel, do něhož se původní dřevěný kostelík vejde. Kostel postavil italský mistr Petr Vlach z Milána. Dne 24. srpna 1596 ho vysvětil pražský arcibiskup Zbyněk Berka z Dubé. V průběhu staletí byl opravován a upravován. V roce 1885 spadla původní klenba a byla po letech nahrazena železobetonovou. Nejvyšší patro věže bylo renesanční, bývaly zde dnes již zazděné arkády a byt strážného. Velká barevná okna věnovali manželé Peldovi a Havlíkovi a Anna Fejfalíková. V roce 1604 byl kostel vybaven velkým

Chrám sv. Maří Magdaleny

zvonem Maří Magdaleny a později ještě dvěma menšími, dále kalichem a cennou stříbrnou monstrancí zhotovenou roku 1601 ze starší monstrance gotické. Monstrance dodnes patří mezi nejvzácnější sobotecké památky a bývá vystavována při významných výročích. Kostel dostal ještě křtitelnici ze slivenského mramoru, kropenku z barevného mramoru, svícny, věčnou lampu a vzácný graduál. Do kostela byly umístěny náhrobky tří dětí Lobkoviců a drobných šlechticů ze 16. století a náhrobek děkana Jana Ignáce Šumy ze začátku 18. století.

Dnešní nádherné vnitřní barokní vyzdobení kostela pochází z dílny kosmonoských Jelínků a bylo zhotoveno po roce 1740. Apoštolové Petr a Pavel jsou pravděpodobně dílem Jana Jindřicha Schlegela. Na hlavním oltáři je obraz sv. Maří Magdaleny pravděpodobně od žáků Škrétoových. Na postranním pravém oltáři je obraz sv. Jana Křtitele od Jana Petra Molitora, který je též považován i za autora obrazu sv. Maří Magdaleny. Na postranním levém oltáři je obraz sv. Jana Nepomuckého od neznámého autora. Obrazy Zvěstování Panně Marii a Svatá Anna Samatřetí jsou vzácnými díly italských mistrů. Kostelu je věnoval sobotecký rodák Josef Vincenc Novák, majitel největší soukromé obrazové galerie 2. poloviny 19. století v Praze. Obrazy křížové cesty umístěné na postranních stěnách kostela namaloval V. Miler (Miller) z Turnova, pocházejí z 1. poloviny 19. století. Vzácné varhany naplňují hudbou chrám při mších nebo při koncertech.

Na začátku 80. let 20. století byl kostel opět opravován. V roce 1995 byla dokončena i úprava vnitřních prostor, sochy a oltář byly zrestaurovány a vystaveny ve Svatojiřském chrámu na Pražském hradě. U návštěvníků budily velký obdiv.

V blízkosti kostela stojí socha sv. Jana Nepomuckého z roku 1856, kterou podle návrhu Josefa Mánesa vytvořil Antonín Wildt.

Kolem kostela býval hřbitov, z něhož se zachoval pouze hrob Františka Matějoviče Vetešníka.

Budova děkanství na Malém náměstí

Budova staré školy u kostela

Budova dnešního městského úřadu, v popředí busta Václava Špály od Vladimíra Preclika

Děkanství

Původně to byla renesanční stavba postavená v 16. století a později doplněná barokními štíty. Vzhled tehdejší omítky, tzv rustika, byl obnoven na její jižní straně. V této budově žili sobotečtí kněží. Vzpomeňme těch nejvýznamnějších:

František Schauer založil první pamětní knihu a shromažďoval materiály k dějinám Sobotky.

Antonín Petr Příchovský z Příchovic, arcibiskup pražský. Za jeho působení v Sobotce se tu konala misie jezuity Antonína Koniáše (1739).

František Matějovič Vetešník napsal práci o kostecém panství, vlastnil rozsáhlou knihovnu.

Damián Šimůnek byl příkladem vzácného obrozeneckého kněze, velkého vlastence, kterého si pro jeho vlastnosti a vzdělání vážily i generace pozdější.

V budově děkanství byl po několik let umístěn i městský archiv.

Stará škola

Budova staré školy se nachází za kostelem. Nechal ji tam v roce 1596, na místě zřejmě původní školy, postavit Anna z Hradce, manželka Oldřicha Felixe Popela z Lobkovic. V roce 1610 už byla nová kamenná škola dvoutrídni se dvěma učiteli a dvěma učitelskými pomocníky. V 19. století se učilo v šesti třídách s pobočkami (některé byly umístěny v různých domech ve městě) téměř 500 dětí. První zprávy o školství v Sobotce ale pocházejí již z roku 1382. Ve 14. a 15. století tu byla patrně jediná třída pro všechny děti. Matyáš Dvorský a Johanes Brodský byli kolem roku 1600 prvními doloženými učiteli.

Městský úřad

Budova sídla dnešního městského úřadu a Komerční banky byla původně Městskou spořitelnou. Byla vybudována podle návrhu architekta Jindřicha Freiwalda v roce 1935. Nad vchodem byly umístěny sochy Josefa Bezemka. Městský znak vytvořil Vác-

lav Hlavatý st. Okna v hale jsou z leptaného skla s portréty Tomáše Garrigua Masaryka a Karla Havlíčka Borovského od Jaroslava Bendy.

Děkanská zahrada

Děkanská zahrada, dnešní městský park, se nachází za budovou městského úřadu. V roce 1991 zde byla postavena skulptura Dům pod půlměsícem podle návrhu italského sochaře Claudia Parmiggianiho.

Skulptura Dům pod měsícem

Dílo italského umělce Claudia Parmiggianiho *La casa sotto la luna* (Dům luny / Dům pod měsícem / půlměsícem) je umístěno v městském parku. Bylo odhaleno za přítomnosti autora 19. října 1991. Je součástí čtyřdílného celku. První část vznikla roku 1976 v Itálii (*Clavis – Klíč*), druhá roku 1983 v Egyptě (*La grande pietra – Velký kámen*), třetí roku 1989 ve Francii (*La Torre – Věž*) a čtvrtá část, která celé dílo završuje, v České republice, v Sobotce. Všechny stavby jsou vytvořeny z neomítaných cihel a nejsou zastřešeny. Jejich smysl tkví v pouti, kterou je třeba uskutečnit v prostoru a čase ke všem čtyřem stavbám, je to cesta za poznáním. Sobotecká skulptura má kruhový půdorys, vyrůstá ze země. Dle autorova pojetí je to oko hledící k Severu, Jihu, Východu a Západu světa. Při pohledu z jejího středu lze vidět jenom obraz nebe. Průzorem spatříme zámek Humprecht, jehož stavitelem byl též Ital (Carlo Lurago).

Dům Františka Věnceslava Jeřábka

Rodný domek Františka Věnceslava Jeřábka se nachází v místech, kde se říkalo Na Mostě, u zbytku městského příkopu. Stávala tu Boleoslavská brána. Je to roubená stavba s pamětní deskou z roku 1893.

Městský park

Dům pod půlměsícem od Claudia Parmiggianiho

Rodný dům Františka Věnceslava Jeřábka

Budova soboteckého špitálu

Dům Josefa Ladislava Turnovského

Pamětní deska Karla Václava Raise

Špitál

Budova špitálu nebo chudobince se nachází téměř naproti rodnému domku Františka Věnceslava Jeřábka, tedy také Na Mostě. Dala ho postavit manželka Oldřicha Felixe Popela z Lobkovic Anna z Hradce roku 1599. Základ stavby je renesanční, fasáda spíše napodobuje barokní sloh.

Dům Josefa Ladislava Turnovského

„Rodný dům“ Josefa Ladislava Turnovského se nachází v ulici Na Šafrancích, u silnice poblíž městského úřadu. Je na něm umístěna pamětní deska. Podle nejnovějších výzkumů ale došlo k záměně čísel vlivem přečíslování domů a pravý rodný dům se nacházel v místech, kde dnes stojí dům stavitele Laciny. V něm dnes žijí jeho dcery se svými rodinami (Fiedlerovi a Odstrčilíkoví).

Dům, v němž pobýval Karel Václav Rais

Vedle Šolcova statku se nachází dům, kam jezdíval na prázdniny Karel Václav Rais se svou rodinou. Napsal zde Zapadlé vlastence a Pantátu Bezouška. Na domě je pamětní deska od Václava Hlavatého s textem Václava Frýby. Malíř Adolf Kašpar k Raisově povídce Skleník namaloval obrázky ze Sobotky.

Šolcův statek

Statek postavil Josef Šolc, dědeček básníka Václava Šolce, v roce 1811. Svědčí o tom záklopa v jižním štítě statku. Je to typická lidová roubená stavba pojizerského typu. Václav Šolc se tu narodil i zemřel. Na sklonku 19. století Šolcovi statek opustili. Ve 30. letech 20. století ho pro svého tchána Jana Havlíka zakoupil obchodník Karel Samšíňák. Jeho syn Josef tu měl v patře ještě před svým odchodem do Ameriky fotografický ateliér. Dnešní výstavní síň v přízemí statku byla svého času skautskou klubovnou. Dnes ji připomínají Šrámkovy verše, které si skauti u básníka objednali pro svůj pokřik. 3. května 1958 byl Šolcův statek zařazen do seznamu nemovitých kulturních památek.

V letech 1958-1963 na náklady města a Státní památkové péče byla provedena jeho celková rekonstrukce. V roce 1971 město pronajalo druhému synovi Karla Samšiňáka RNDr. Karlu Samšiňákovi, CSc. místnost v přízemí. Dr. Karel Samšiňák se začal o bývalý rodinný majetek starat. Opravil a udržoval statek, v přízemí zřídil soukromou galerii výtvarného umění. Od roku 1974 do současnosti se zde konalo přes 230 výstav mnoha významných českých i zahraničních umělců. O Šrámkových Sobotkách se tu scházejí účastníci festivalu při různých kulturních akcích, během roku tu probíhá řada besed se zajímavými lidmi. Akce jsou doprovázeny většinou hudbou Zámeckého saxofonového kvarteta Soboňáka Josefa Žemličky. Roku 1990 byl statek Samšiňákovým v restituci vrácen. Od roku 2005 je majetkem RNDr. Jana Samšiňáka, syna dr. Karla Samšiňáka. Tehdy také vzniká občanské sdružení Přátelé Šolcova statku, které postupně přebírá organizaci výstav v přízemí statku. V letech 2006-2009 se na náklady Samšiňákových (s 10% příspěvím státu) uskutečnila generální rekonstrukce celého areálu. V přilehlé bývalé maštali byl v roce 2009 zřízen druhý výstavní prostor, tzv. lapidárium, v němž od té doby pořádá výstavy RNDr. Jan Samšiňák. Na paměť dr. Karla Samšiňáka, který zemřel 2. srpna 2008, byla výstavní síň v roubence slavnostně pojmenována na Galerii Karla Samšiňáka a opatřena jeho bustou od akademické sochařky Stanislavy Kavanové. Statek se stal jednou z nejkrásnějších roubených staveb Sobotecka.

Citlivě obnovený a dobře udržovaný Šolcův statek v Sobotce

Spořitelna

Budova dnešní spořitelny pochází z roku 1928. Byla postavena na místě, kde kdysi stávala kovárna Josefa Orta (1803-1854), prastrýce Petra Bezruče. Je dílem stavitele Františka Jandy z Prahy. Po půlkruhovém obvodu ji zdobí šest kamenných plastik sochaře Rudolfa Březy. Budova byla nejdříve sídlem Okresní záložny hospodářské, potom České státní spořitelny. Později patřil sál v přízemí administrativě JZD, pak České poště a od roku 1996 České spořitelně, která tu dříve měla pouze malou místnost při vstupu do budovy. Velký sál v prvním patře slouží dodnes k pořádání kulturních akcí, shromáždění, schůzí, přednášek, koncertů. Malý sál je pronajímán České pojišťovně. Sál v přízemí zdobí dva obrazy malíře Václava Špály a velký obraz Sobotky od Jose-

Budova dnešní České spořitelny, v popředí pomník Václava Šolce s reliéfním portrétem básníka od pražského sochaře Antonína Procházky

Průčelí a hlavní vchod do zdravotního střediska

Budova sokolovny

Husova kaple v Tyršově ulici

fa Fejfara. V místech budoucí budovy byl v roce 1880 postaven snahou studentstva soboteckého pomník Václavu Šolcovi s portrétním medailonem od Antonína Procházky. Později byl pomník umístěn na louce pod Humprechtem. Před záložnou byl v roce 1935 postaven bronzový pomník Antonínu Švehlovi od sochaře Josefa Bílka z Hořic. Po odstranění Švehlova pomníku za 2. světové války sem byl už natrvalo přemístěn pomník Václava Šolce.

Zdravotní středisko

Budova zdravotního střediska pochází z roku 1910. Projektoval ji František Kavalír v secesním slohu, stavitelem byl Jaroslav Hortlík. Původně zde byl umístěn okresní dům, po roce 1928 městská správa. Průčelí budovy zdobí velký státní znak Čech. V roce 1991 byla budova zdravotního střediska rozšířena o křídlo rehabilitace.

Sokolovna

Budova sokolovny se nachází v Tyršově ulici, v místech, kde se říká Na Vodňanech. Pochází z roku 1929. Navrhl ji architekt Oldřich Liska z Hradce Králové, postavil ji sobotecký architekt Jaroslav Hortlík. V rozích vodorovné střechy se vypínají dvě plastiky sokolů. Uvnitř budovy je velký sál s později přistavěným jevištěm (nazvaným Divadlo Fráni Šrámka), šatnami a příslušenstvím a malý sál s kuchyňkou. Oba sály slouží především ke cvičení, sportům, tanečním kurzům, k divadelním představením, plesům a jiným společenským akcím. V patře je balkon a klubovna.

Husova kaple

Husova kaple se nachází v Tyršově ulici nedaleko sokolovny. Pochází z roku 1916 a sloužila jako modlitebna českobratrské církve evangelické.

Mateřská škola

Mateřská škola je dnes umístěna v původní živnostenské pokračovací škole, nazývané Masarykova škola práce. Stavěla se v letech 1931-1933. Nad hlavním vchodem ji zdobí kamenný sobotecký znak. V letech 1982-1986 byla rozšířena o přístavbu. V budově se nachází i školní jídelna.

Pomník Fráni Šrámka

V blízkosti mateřské školy, v parčíku u křižovatky do Spyšové, v místech, kde začíná část Sobotky nazývaná Na Benešově, byl umístěn pomník s bustou Fráni Šrámka od Karly Vobišové.

Základní škola

V roce 1890 bylo rozhodnuto o stavbě nové školní budovy na pozemku Karla Javůrka podle návrhu Josefa Lhoty, profesora Státní průmyslové školy v Praze, rodáka ze Skyšic. 28. března 1892, v den 300. výročí narození Jana Amose Komenského, byla stavba nové školy zahájena a 27. srpna 1893 slavnostně předána do užívání. Za 1. světové války byl v části školy zřízen vojenský lazaret a za 2. světové války tu byli ubytováni váleční uprchlíci. V 50. letech 20. století se uskutečnila velká oprava školy. Byla vyměněna okna a udělána nová fasáda. Nádherná stará novorenesanční omítka s figurálními motivy byla nenávratně zničena. V 90. letech 20. století došlo k celkové rekonstrukci budovy a k jejímu rozšíření o přístavbu, v níž se nacházejí odborné učebny a dva tělocvičné sály. Základní škola v Sobotce se stala jednou z nejmodernějších škol v Královéhradeckém kraji.

Budova mateřské školy po rekonstrukci

Busta Fráni Šrámka v malém parčíku Na Benešově

Budova nově zrekonstruované základní školy

Dům Aloise Schnircha

Dům Aloise Schnircha

Dům, v němž je dnes papírnictví a prodávají se tu i chovatelské potřeby, postavil Alois Schnirch, c. k. komisař nad cestami, zmiňovaný v kapitole o dopravě. Narodil se tu Josef Schnirch (1802-1877), žák Gerstnerův. František Josef Gerstner se zde při návštěvách své dcery na Mladějově zastavoval. Josef Schnirch byl spoluvůrcem prvního řetězového mostu na evropské pevnině ve Strážnici (stavbu řídil jeho strýc Bedřich), byl stavitelem železnic, otcem sochaře Bohuslava Schnircha (1845-1901).

Dům Na Baště

Dům Na Baště

Vedlejšímu domu se říká Na Baště. Až sem sahala Sobotka ve středověku i s obvodovou kamennou zdí, příkopem a pozorovací a ochrannou věží (baštou). Vybíralo se tu clo. Později byl v těchto místech postaven dům, v němž je dnes prodejna průmyslového zboží. Vlevo přes silnici vede Baštecká ulice.

Dům Novákových

V tomto domě, který se nachází v Turnovské ulici směřující z náměstí ke hřbitovu, založil ve 30. letech 19. století strojník a vynálezce Václav Novák klempířskou dílnu, která se specializovala na pivovarnická zařízení. Jeho syn Josef Vincenc Novák se stal továrníkem v Praze a mecenášem umění. Další syn Václav pokračoval ve vedení rodinného soboteckého podniku, zlepšoval parní mlátičky, postavil nový typ kamen s ventilačními a regulačními úpravami, které byly poprvé použity do nové sobotecké školy roku 1893. Topilo se v nich ještě po roce 1945 nejen ve škole, ale i v loutkovém divadle Na Sále.

Tchámův dům

Vedle domu Novákových se přes malou uličku při cestě na hřbitov nachází Tchámův dům. Je to vysoká rohová budova, v jejímž přízemí byla v nedávné době pekárna s obchodem. Dříve tu býval umístěn berní úřad. V domě svého času bydlel bratranec Fráni Šrámka – továrník Josef Tchám. Šrámek zde někdy pobýval. K domu byla přistavěna koželužna, později dílna na výrobu trikotového zboží.

Brixův statek

Brixův statek patří k významným domům v Sobotce. Nachází se na křižovatce silnic do Turnova a Mladějova, v části města zvané Předměstí. Dříve to byla tzv. Předměstská rychta se vzácnou sochou sv. Jana Křtitele ve štítě z dílny žernovských Zemanů. Statek byl postaven po požáru města v roce 1825. Na svorníku dveřního portálu je vytesán císařský orel.

Brixův statek

Náměstí – severní strana

Prvním domem zleva, čp. 193, je Pekařův dům s historizující úpravou. Vedle stojí moderní dům čp. 194 zvaný konzum, v němž zbyl z původního domu raně barokní průjezd, dnes pouze chodba. Fasádu navrhl Karel Pecánek. S tímto domem sousedí Píckův dům čp. 195, původně Ptáčníkův, s reliéfem Nejsvětější Trojice nad vchodem od žernovských Zemanů. Patřil dalšímu bratranci Fráni Šrámka, generálu zdravotnictva MUDr. Josefu Píckovi. Bydlela tu i zemřela Šrámkova matka Anna, za níž sem na prázdniny až do roku 1938 básník jezdil. Zde u pekaře Stružinského vypukl roku 1825 velký požár města. Později dům vlastnila rodina Kopeckých, dnes Bašových. Vedle se nacházel dům Mrákotových čp. 196, dnes Černých. Dcera Mrákotových Zdeňka se později provdala za Josefa Fejfara. V rohovém domě čp. 197 bývala Markova hospoda, pak Borovičkovu řeznictví.

Náměstí - severní strana

Lékárna U Strážného anděla

Pamětní deska Bohuslava Raýmana

Lékárna

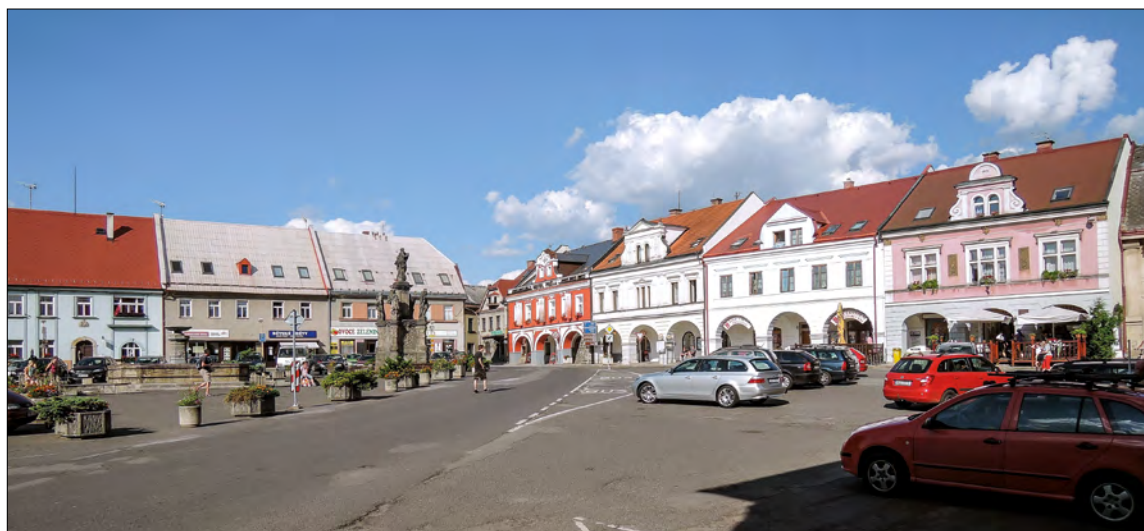
Na začátku Jičínské ulice směřující z náměstí ke škole se nachází lékárna. Byla postavena v roce 1815 lékárníkem Antonínem Fierlingem (pradědečkem Zdeňka Fierlingera, pozdějšího předsedy vlády, Národního shromáždění), který sem přišel z Turnova. Pojmenoval ji U Strážného anděla. Lékárnu později převzal jeho syn, také Antonín. Za ním do Sobotky jezdíval Josef Mánes, který pro soboteckou národní gardu vytvořil návrh praporu, pro divadlo návrh výzdoby stropu a pro lékárnu návrh vstupních portálů – ostění. Dalšími významnými vlastníky byli lékárníci

PhMr. Josef Macoun, jeho syn PhMr. Jaroslav Macoun, PhMr. Viktor Hányš, po znárodnění ji vedl PhMr. Zbyněk Krámek. V současné době patří lékárna PhMr. Václavu Navrátilovi ml. a jeho manželce.

Vedle lékárny směrem na náměstí stával dům, v němž se v roce 1852 narodil Bohuslav Raýman, univerzitní profesor, chemik, vědec. Připomíná ho pamětní deska. Jeho portrétní medailon je umístěn na rodáckém pomníku na soboteckém hřbitově.

Náměstí – východní strana

Celá východní strana soboteckého náměstí je vroubena podloubím. Prvním domem zleva je hotel Pošta. Má krásnou lidovou secesní fasádu. Původní stavení vlastnil hraběcí rychtář Václav Šuma. V roce 1754 tu byla v malé místnosti domu zřízena pošta. Poštmistrem se stal i Josef Svoboda, který dostal tuto hodnost dědičně od císaře Ferdinanda Dobrotivého, neboť ho roku 1836 vezl s královnou Annou z Mnichova Hradiště do Jičína. Později byl dům přestavěn lépe a upraven na hotel. Stal se místem, kde se scházela studentská družina s Fráňou Šrámkem a kde

Náměstí - východní strana

poseděli i básníci Jaroslav Vrchlický a Svatopluk Čech, který své dojmy zachytil v básni Maloměstská idyla. Pozdějším oblíbeným vedoucím hotelu byl Jiří Macoun. Dnes je hotel ve vlastnictví manželů Lupínkových, je velmi pěkně opraven a vkusně vybaven.

Z dalších domů se secesními fasádami, možná jen historizujícími, jmenujme Staškův dům, v němž se dnes nachází oblíbená cukrárna Stáza. František Staška bojoval jako legionář na frontě v Rusku. Jeho syn, též František Staška, byl kromě svého zaměstnání dobrovolným hasičem, ochotníkem a zdokumentoval a ve Zpravodaji Šrámkovy Sobotky uveřejnil dějiny legionářského hnutí na Sobotecku, které pak vyšly pod názvem Legionáři ze Sobotecka v Knihovničce Českého ráje. Narodil se zde i Staškův bratranec, národopisec, etnograf a spisovatel PhDr. Václav Šolc. Byl ředitelem Náprstkova muzea v Praze, často pracoval v zahraničí, převážně v Asii a v Jižní Americe mezi indiány. Napsal mnoho odborných a populárních knih, přednášel o svých cestách. Na domě je umístěna jeho pamětní deska.

Náměstí – jižní strana

Náměstí - jižní strana

Šrámkův dům

Po celé jižní straně je také podloubí. Rohový dům čp. 3 v této části náměstí zakoupila Miloslava Hrdličková-Šrámková s úmyslem přestěhovat sem byt Fráni Šrámk z Prahy-Smíchova, Černého vrchu. V prvním patře zřídila dodnes hojně navštěvované Šrámkovo muzeum, archiv a Síň poezie. V té se pak později konaly schůzky členů recitačního studia, kulturní pořady nebo přednášky. Původní dům asi postavil Petr Vlach, po něm ho vlastnil kostecký hejtman Jiřík

Šrámkův dům

Rodný dům Fráni Šrámka s pamětní deskou a bustou básníka

Špacír. Současný dům pochází z 18. století, byl postaven po požáru v barokním slohu. Opravován byl v polovině 19. století. Na začátku 20. století dostal lidovou secesní fasádu (dvě slunce ve štítě). V roce 2008 byla na něm umístěna pamětní deska Miloslavě Hrdličkové-Šrámkové. V přízemí domu byla prodejna Knihy, kterou převzali manželé Pfeifrovi (Šrámkovo knihkupectví). Dnes tu sídlí Městské kulturní středisko a Městské informační centrum.

Rodný dům Fráni Šrámka

Dům čp. 4 je rodným domem Fráni Šrámka. Na fasádě domu je umístěna pamětní deska a busta Fráni Šrámka od sochařky Karly Vobišové-Žákové. Přízemí má renesanční podobu, patro, původně roubené, shořelo při požáru roku 1710. Opět bylo obnoveno roubené. Do dnešní podoby byl dům dostavěn ve 40. letech 19. století. Dnes se v domě nachází knihovna a je to též místo setkávání obyvatel Sobotky a okolí se zajímavými lidmi při přednáškách z různých oblastí života. Pozornost návštěvníků upoutá Galerie na schodech.

Původní sobotecká radnice

Radnice

Dalším domem v řadě je bývalá sobotecká radnice. Původně tu stály dva domy, které Hubrykové z Hendrsdorfu koncem 16. století přestavěli na malý zámek. Ten koupil Humprecht Jan Černín, jeho syn Heřman Jakub Černín ho nechal v letech 1687-1689 opravit a věnoval ho Soboteckým jako radnici. Po požáru byl dům roku 1748 opraven a opatřen rokokovou věžičkou zdobenou soškou sv. Václava a obrazem sv. Floriána. Ve 40. letech 19. století bylo průčelí radnice upraveno empírově

a opatřeno pod věží nízkým trojúhelníkovým tympanonem. V něm roku 1866 zřídil hodinář Jan Prokeš hodiny s průsvitným ciferníkem v noci prosvěcovaným, prvním toho druhu ve střední Evropě. V radnici bývala umístěna i knihovna a městský archiv, později byty a dětské oddělení knihovny. V přízemí budovy v přístavbě byl vybudován v roce 1778 sklad soli. Po jeho zrušení zde v roce 1850 vzniklo divadlo (jeden z nejstarších divadelních sálů na českém venkově). V roce 1861 bylo vymalováno dle návrhu Josefa Mánesa. V roce 1921 se sál přeměnil na biograf, malba byla nenávratně zničena. Návrh je uložen v trezoru městského úřadu. Sobotecký biograf sehrál v kulturním životě města velkou roli. Významnou osobnost v něm představoval mechanik a pozdější předseda místního národního výboru Josef Žďánský. Měl dílnu na výrobu baterií, byl nadšeným divadelním ochotníkem a od roku 1920 se věnoval kinu. Nejprve v Čálovicích, od roku 1945 v Sobotce. Dalším významným a dlouholetým vedoucím kina se stal středoškolský profesor Stanislav Balcar, který též působil mnoho let jako kastelán na zámku Humprecht. Jeho Sobotecké filmové léto po několik let přinášelo kvalitní večerní zábavu. Koncem 70. a začátkem 80. let 20. století však nastal velký pokles návštěvnosti kin v malých městech. Kino v Sobotce zaniklo. Nedávno byly jeho prostory opraveny a bylo zde opět obnoveno divadlo.

Náměstí – západní strana

Významným domem západní části náměstí je dřevěný Gansův dům. Je chráněnou kulturní památkou, která se v současné době generálně opravuje. Uprostřed řady domů, kde se nachází prodejna potravin a kde bývalo obchodní centrum a předtím provozovna Technolen, stála od roku 1852 reprezentační budova okresního soudu. Ještě předtím tam byly dva roubenné domky. V jednom z nich se roku 1839 narodil František Dvorský, ředitel Zemského archivu a spisovatel. Připomíná ho pamětní deska. Jeho portrétní medailon je umístěn na rodáckém pomníku na soboteckém hřbitově. Pohřben je na Vyšehradě. Vedle budovy okresního soudu byl postaven hotel Beseda, který v roce 1979 vyhořel. I ten měl své vzácné hosty, mezi nimiž byli spisovatelé Alois Jirásek, Karel Čapek, Jan Vrba, básník Josef Palivec a další. Hotel velmi dobře prosperoval za všech nájemců, kterými byli například Antonín Srp, později Václav Konečný. Dnes je v proluce po vyhořelé stavbě z náměstí velmi hezký pohled na Humprecht.

Náměstí – západní strana

Náměstí - kašna, v pozadí mariánské sousoší

Mariánské sousoší

Podnět ke stavbě sousoší Panny Marie dal děkan Jan Jakub Hrobčický z Hrobčic už roku 1742. Původně měl sloup připomínat velký požár Sobotky v roce 1710. Když potom v roce 1746 zachvátil Sobotku další požár, stavba byla realizována uprostřed náměstí jako poděkování, že požár nezničil celé město. Autorem sousoší je Martin Jelínek ml., potomek sochaře Martina Jelínka (narozeneho roku 1674 v Sobotce), zakladatele sochařské huti Humprechta Jana Černína v Kosmonosích. Signatura MG (M. Gelínek) je na severní straně pod reliéfem sv. Rosálie. Iniciály MD náležejí soboteckému kameníkovi Matěji Doškářovi.

Na prostředním sloupu je umístěna hlavní socha sousoší – Panna Marie. Kolem ní jsou soustředěny sochy českých patronů – sv. Vojtěcha, sv. Václava, sv. Prokopa a sv. Jana Nepomuckého. V dolní části sloupu jsou vytesány obrazy sv. Maří Magdaleny a sv. Rosálie. Kolem sousoší byla opravena dlažba z čedičových kamenů, kterým se v Sobotce říká „kočičí hlavy“. Můžeme se s nimi setkat ještě v některých ulicích.

Kašna

Uprostřed náměstí postavil roku 1847 libošovický kameník Václav Pařík kašnu. Od jara do podzimu v této starobylé empírové kašně šumí, zvoní i zpívá vodotrysk a voda uvnitř láká k osvěžení. V minulosti se u ní často zastavovali vojáci, kteří procházeli Sobotkou, aby si odpočinuli.

Klimšův - Kubových dům, v popředí socha sv. Anny

Sochy svatých

Na malém náměstíčku směrem na Nové Město se nachází půvabná socha sv. Anny. Na Novém Městě můžeme obdivovat sochu sv. Jana Nepomuckého, který drží v ruce Palladium Země české (do kamene vytesaný obrázek Panny Marie s dítětem). Dle odborníků se jedná o unikát v rámci našeho kraje. Původně na mostě, dnes u kostela, stojí též socha sv. Jana Nepomuckého, kterou vytvořil sochař Antonín Wildt podle návrhu Josefa Mánesa. Další sochu sv. Jana Nepomuckého spatříme u železničního přejezdu u nádraží. Při silnici do Spyšové bývala socha sv. Isidora.

V Sobotce a blízkém okolí se nachází i řada křížků, božích muk a kapliček, například u Čálovic, u hřbitova, u Lavic a jinde.

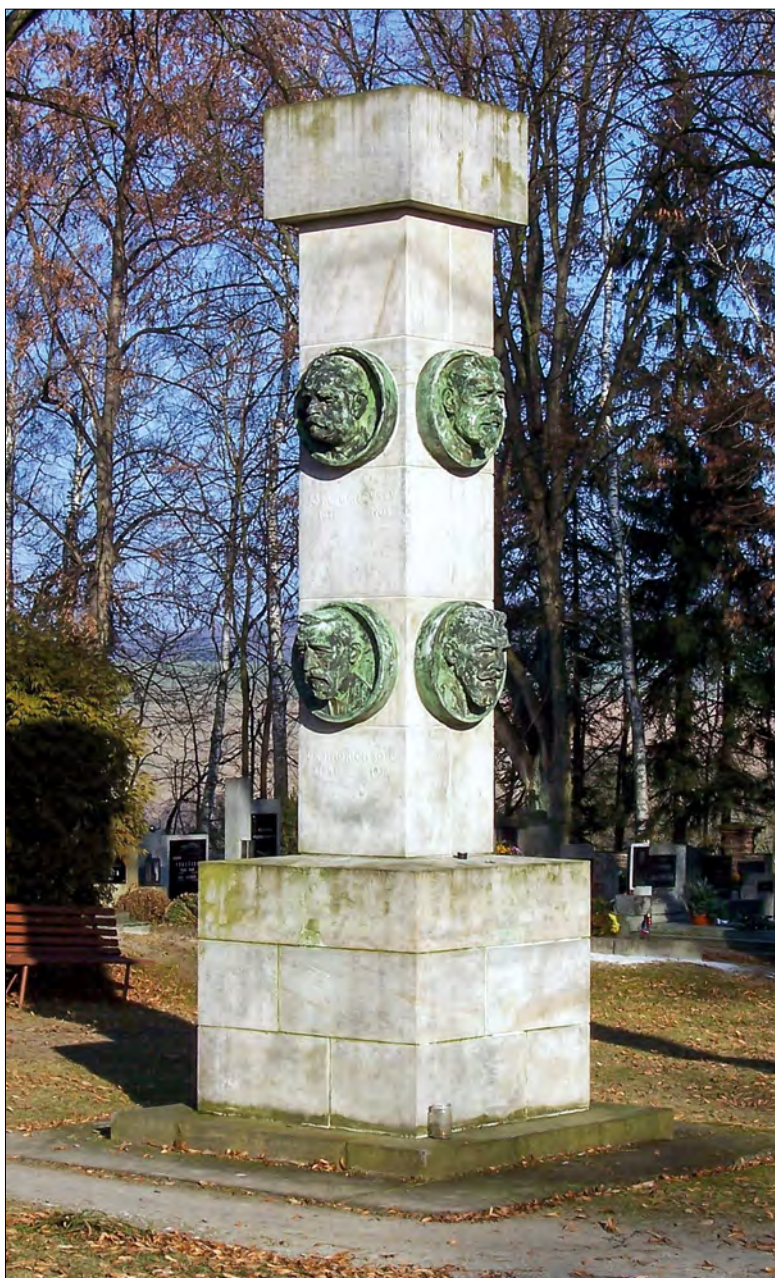

Střed soboteckého hřbitova

Sobotecký hřbitov

Sobotecký hřbitov patří k nejkrásnějším. Vzrostlé lípy tu v létě vytvářejí příjemný stín, velebným tichem šumí listí v korunách stromů, vznešeně zní včelí chorál a ozývá se tklivý zpěv ptáků. Pod kroky návštěvníků křupe písek. Zemřelí odpočívají, Humprecht je hlídá. Je málo takových hřbitovů! Vážme si toho našeho nejen pro jeho krásu a zádumčivost, ale i pro ty, kteří jsou zde pohřbeni a kteří ve svém životě vykonali mnoho dobrého. Vážme si ho i pro kamenné skvosty, památníky a plastiky, které zdobí mnoho hrobů.

Pomník významných soboteckých rodáků jinde pohřbených

V první řadě je to pomník s nápisem Vděčné paměti rodáků jinde pohřbených od architekta Pavla Janáka se šesti portrétními medailony od sochaře Karla Pokorného. Zobrazují dramatika Františka Věnceslava Jeřábka, spisovatele a zachránce Tylova odkazu Josefa Ladislava Turnovského, ředitele Zemského archivu v Praze Františka Dvorského, pražského primátora Jindřicha Šolce, vrchního zdravotního fyzika Království českého a zakladatele české komunální hygieny Hynka Pelce a profesora chemie na české univerzitě a generálního tajemníka České akademie věd a umění Bohuslava Raýmana.

V roce 1999 byly tři kovové medailony ukradeny. Dnes jsou všechny nahrazeny kopiemi z umělé hmoty.

Před hřbitovem se nacházejí dva pomníky, oba jsou dílem sochaře Václava Hlavatého. Jeden připomíná sobotecké občany padlé za 1. světové války, druhý 14 rudoarmějců, kteří zahynuli na Sobotecku koncem 2. světové války.

Na soboteckém hřbitově odpočívají též rakouští a prušští vojáci z války roku 1866, která tehdy velmi zasáhla do života lidí. Obyvatelstvo východních Čech, které bylo

Památník obětí 1. světové války ze Sobotky

Památník 14 rudoarmějců, kteří zahynuli na Sobotecku za 2. světové války.

vydáno válečnému nebezpečí nejvíce, pocítilo tíživě i její hospodářské následky.

Hrob Fráni Šrámka a jeho ženy Miloslavy Hrdličkové-Šrámkové, pískovcová stéla u jejich hrobu s verši Fráni Šrámka, hrob Václava Frýby a plastika s názvem Sen u rodinného hrobu Hlavatých – to všechno jsou práce sochaře Václava Hlavatého.

Karla Vobišová-Žáková je autorkou portrétní masky Václava Šolce. Nachází se na pískovcovém sloupu u básnickova hrobu. Ke sloupu je připevněna deska s jeho verši.

Josef Drahoňovský vytvořil bustu Jindřicha Gustava Maštálky, významného politika a národohospodáře. V dolní části náhrobku je umístěn epitaf od Fráni Šrámka:

Zůstaniž ve vděčné paměti

nás Soboteckých

životní jeho odkaz:

že milovat rodný svůj kraj

znamená – sloužiti mu.

Na soboteckém hřbitově se též setkáme s pozoruhodnými a dojemnými sochami a plastikami neznámých lidových umělců, s portréty zemřelých i s kvalitními náhrobky místních kameníků.

Na soboteckém hřbitově ale už nikdy neuvidíme hrobku rodiny významného malíře Václava Špály od architekta Vlastislava Hofmana. Svým tvarem i materiálem (vlastní pálené cihly) připomínala Špálovy jako majitele cihelny v Sobotce. Byla zničena, pozůstatky zemřelých byly přeneseny do urnového háje. Bude nám líto starodávných pomníků a náhrobků poničených časem, ale i vandaly.

Hrob Fráni Šrámka a jeho ženy Miloslavy Hrdličkové - Šrámkové

Hrob Václava Šolce

Hrob rodiny Maštálkovy s bustou Jindřicha Gustava Maštálky

ÚKOLY:

- Proveďte své známé svou obcí a upozorní je na zajímavá místa.

Pěší a cyklo značení

VYCHÁZKY A VÝLETY

Sobotka, Sobotecko, krajina Českého ráje, celý Geopark Český ráj přímo vybízejí ke krátkým či delším procházkám, vycházkám a výletům.

Vyberte si některé z nich:

1. Z náměstí přes Čálovice do Stéblovic s krásnou vyhlídkou na Trosky. Pak zpět přes Větrák s výhledem na Sobotku a Humprecht, Vyskeř, Kost a návrší, kde stávala Semtinská lípa. Uvidíme vrch Mužský a v dálce za příznivého počasí Krkonoše, Ralsko, Ještěd, Bezděz a České středohoří.

2. Z náměstí na Větrák a Stéblovici, potom odbočíme vlevo a jdeme polní cestou na Hůru. U hájenky nás okouzlí hned dva jedinečné výhledy. První na Trosky a krajinu kolem nich, druhý na Sobotku, Humprecht, na les Zástudil a les Bukovský, na další pásmo lesů táhnoucích se směrem k Mladé Boleslavi, na České středohoří. Sestoupíme do Nepřívěce a potom buď po silnici ke koupališti, nebo polní cestou ke hřbitovu a do Sobotky.

3. Z náměstí ke hřbitovu, polní cestou nebo silnicí do Nepřívěce a Libošovic. Odbočíme vlevo a na konci Libošovic se dáme kouzelným Prokopským údolím podél skal až na Kost. Projedeme pod hotelem a pokračujeme malebným údolím Plakánku k bývalé pile kolem rybníka až na rozcestí. Zde se můžeme vydat dvěma směry. Ten první vede Veseckým Plakánkem, trochu mokřým a chladivým, do pěkné vesničky Vesce se starodávnými roubenými chalupami a krásnými vzrostlými lípami a jinými stromy kolem rybníka. Ta druhá vede ke studánce Roubence a do Střehomi a potom přes Osek do Sobotky.

4. Autobusem Sobotka – Turnov se dostaneme do Rytířovy Lhoty. Směrem nahoru přijdeme ke křížku a dáme se vpravo úvozovou cestou. Přejdeme louku a příkrým svahem sejdem do úzkého údolí. Lesní cestou vyjdeme na silnici Libošovice – Vyskeř, pokračujeme po zelené značce kaňonovým údolím, kde zejména po pravé straně je mnoho pěkných pískovcových skal, seskupených v pohádkové výjevy. Po chvíli dojdeme k Žehrovce, k Pleskotskému mlýnu. Stojíme na hranicích okresů Jičín a Semily, na rozcestí silnic na Vyskeř a do Krčkovic. Jdeme dále širokým žehrovským údolím po silnici ještě kousek po zelené, až dojdeme k červené turistické značce. Po ní se dáme doprava přes louku k Žehrovce. Ze silnice je vidět lávka. To jsou místa, kterým se žertem říkalo Františkovy lázně, protože se tu Fráňa Šrámek rád koupával. Přejdeme lávku a pokračujeme po červené do tmavého údolíčka, skály tam jsou hodně vysoké. Pěknou lesní cestou se dostaneme mírným stoupáním pod Záhorsko. V Dolcích ho opustíme a polní cestou po červené se dostaneme do Libošovic a následně do Sobotky.

5. Ze soboteckého náměstí na Humprecht, hřbitov, ke koupališti a Semtinské lípě. Potom vpravo polní cestou do Libošovic a po silnici směrem na Malechovice. Před železniční zastávkou Malechovice odbočíme vpravo na lesní cestu pod hájenkou na Hůře. Vystoupáme vpravo do svahu a u křížku pod kaštanem se dostaneme na cestu mezi Stéblovicemi a Nepřívěcí. Dáme se vpravo kolem hájenky do Nepřívěce, potom polní cestou k soboteckému hřbitovu a do Sobotky.

6. Z náměstí přes Větrák do Stéblovic, potom vlevo klesající kamenitou cestou k lesu a železničnímu přejezdu do osady Podhůra. Přejdeme silnici Mladějov – Roveň směrem na Dolní

Mlýn, dáme se vlevo po červené značce divokým údolím až k hrázi rybníka Nebákov. Potom po modré značce půjdeme do obce Roven, odbočíme vlevo na silnici směr Mladějov a po zelené značce se přes Stéblovic vrátíme do Sobotky.

7. Ze Sobotky po zelené do Stéblovic, potom vlevo klesající kamenitou cestou k lesu a železničnímu přejezdu do osady Podhůra. Vydáme se vlevo po silnici do Rovně, pak po modré značce k rybníku Nebákov a po červené značce k rybníku Podsemín. Přejdeme přes kamenný most a úzkým údolím vystoupáme směrem do Libošovic a kolem hotelu Ort se vrátíme do Sobotky.

8. Vlakem do Mladějova, po značené cestě kolem rybníka Dolní Mlýn na Trosky, odtud buď pěšky přes Nebákov na železniční zastávku Malechovice a vlakem do Sobotky, nebo z Trosek na železniční zastávku Ktová a vlakem přes Libuň do Sobotky.

9. Ze Sobotky po silnici do Spyšové, po zelené značce lesem na okraj Markvartic, potom vlevo po silnici na Čakan – místo dalekého rozhledu. Vrátime se silnicí vlevo přes Staňkovu Lhotu do Sobotky.

10. Sobotka – procházka městem: od základní školy na náměstí, starou Sobotkou na náměstíčko Svaté Anny, potom starobylými uličkami s roubenými domky kolem rodného domu Františka Věnceslava Jeřábka k městskému úřadu a do parku ke skulptuře Dům pod půlměsícem. Dále zpět ulicí Na Šafrancích kolem domu s pamětní deskou věnovanou Josefu Ladislavu Turnovskému, kolem staré školy, podél krásných roubených stavení a kolem kostela k Šolcovu statku, spojitelně, zdravotnímu středisku, sokolovně a zpět ke škole a mateřské škole. Nezapomeneme na procházku na Humprecht a na hřbitov.

Můžeme si napláňovat i delší výlety. Tady je několik tipů:

1. Zlatá stezka Českého ráje – patří k nejkrásnějším: Turnov – Mašov – Valdštejn – Hrubá Skála – Vidlák – Trosky – Mladějov – Pařez – Libuň – Turnov
2. Turnov – Mašov – Hlavitice – arboretum Bukovina – Mariánská vyhlídka – Hrubá Skála – Sedmihorky – Janova vyhlídka – Hlavitice – Mašov – Turnov
3. Turnov – Mašov – Hlavitice – Valdštejn – Kavčiny – Chlum – Turnov
4. Turnov – Záholice – Betlémské skály – Klokočí – Klokočské skály – Rotštejn – Klokočí – Zelený důl – Bělá – Turnov
5. Rovensko pod Troskami – Borecké skály – Borek – Trosky – Dlouhá Ves – Kouty – Rovensko pod Troskami
6. Rovensko pod Troskami – Borecké skály – Vidlák – U Příbyla – Nebákov – Dolní Mlýn – Mladějov
7. Tatobity – Radostná pod Kozákovem – Kozákov
8. Jičín – Březina – Ostružno – U Svaté Trojice – Loreta – Veliš – Podhradí – Vokšice – Jičín
9. Jičín – Holín – Prachov – Přivýšina – Brada – ossarium (1866) – Kbelnice – Jičín
10. Jičín – Holín – Prachov – Prachovské skály – Prachov – Holín – Jičín

11. Dolní Bousov – Kněžmost – Suhrovice – Drhleny – Nová Ves – Srbsko – Sokolka – Zako-
paná – Branžej – Kněžmost – Dolní Bousov
12. Dolní Bousov – Rabakov – Ujkovice – Ledce – Seletice – Tuchom – Brodek – Dětenice –
Dolní Bousov
13. Dolní Bousov – Vlčí Pole – Křižánky – Záhuby – Libáň – Staré Hrady – Peklo – Skučina –
Mrkvojedy – Markvartice – Spařence – Dolní Bousov
14. Mnichovo Hradiště – Zásadka – Skalka – Mužský – Na Krásné vyhlídce – Stará Hrada –
Příhrazy – Hynšta – Černá louže – Smrkovec – Skalka – Zásadka – Mnichovo Hradiště
15. Mnichovo Hradiště – Zásadka – Dneboh – Drábské světničky – Hrada – Klamorna – Skal-
ka – Zásadka – Mnichovo Hradiště
16. Mnichovo Hradiště – Zásadka – Valečov – Zásadka – Mnichovo Hradiště
17. Železný Brod – Líšný – Malá Skála – Bobov – Kopanina – Železný Brod
18. Železný Brod – Dlouhý – Prackovský vrch – Kozákov – Pipice – Smrčí – Železný Brod

Dlouho budete procházet náš kraj a čím déle, tím více ho budete milovat. Možná si ho někdy prohlédnete i z výšky díky vyhlídkovým letům a užasnete nad jeho krásou. Ať už vás ale osud zavěje kamkoli, vždy si náš kraj budete nosit ve svém srdci, vždy se vám po něm bude stýskat a vždy se do něho budete rádi vracet. Pokaždé v něm najdete další a další překvapení a milá setkání.

NÁMĚTY PRO DALŠÍ ČINNOST:

- Využívej volného času k turistice i k návštěvě památek v Českém ráji, zaznamenávej si trasy svých cest.
- Využívej bohatou síť cyklotras k výletům na kole.
- Na svých cestách vždy dodržuj pravidla slušného chování, dbej na svou bezpečnost a chraň přírodu i památky.

ZÁVĚR

Vlastivěda Sobotecka a okolí vznikla z potřeby doplnit všeobecné vlastivědné učivo klasických učebnic pro ZŠ o regionální informace, na které je náš kraj velmi bohatý. Chce vzbudit zájem dětí o místa, kde žijí.

Vytvoření Vlastivědy bylo možné pouze shromážděním informací z vysoce kvalitních regionálních prací, použitím historické fotodokumentace a uměleckých fotografií a uvedením některých krajových pověstí, písní a poezie našich básníků.

Cílem Vlastivědy Sobotecka a okolí je podat žákům ucelený přehled o našem domově z hlediska geologického vývoje, z hlediska geografického vymezení a správního uspořádání. Sobotecko a okolí je součástí Geoparku Český ráj. Jsme hrdi, že právě naše území bylo obdarováno tak divukrásnou přírodou se vzácnou flórou a zajímavou faunou. Musíme ji poznat, porozumět jí, pomáhat jí a přispět k jejímu zachování pro příští generace. Proto je Chráněné krajinné oblasti a Geoparku Český ráj věnována v učebnici pozornost.

Dalším cílem je seznámit žáky s dějinami našeho regionu spolu s uvedením zajímavých informací o místech, v nichž žijí. Pozornost a uvedení by si jistě zasloužil i Jičín a jeho okolí. S jeho historií a památkami se ale můžete seznámit v mnoha jiných publikacích.

Protože náš kraj má bohatou kulturní minulost a současnost, bylo potřeba upozornit na osobnosti, které ji tvořily a tvoří, na hmotné i duchovní dědictví, které je nutno znát a kterého je třeba si vážit a chránit ho.

Jak nejlépe poznat náš domov? Číst regionální literaturu, nechat se okouzlit vyznáním umělců, ale také podnikat vycházky a výlety, které jsou též součástí této knihy a jejichž cílem je zavést žáky na místa, která jim snad jednou provždy zůstanou v srdcích a která budou už vždycky milovat.

Kdyby se toto podařilo, byl by záměr vytvořit Vlastivědu Sobotecka a okolí vrchovatě naplněn.

PRAMENY A LITERATURA

- Adla, Zdeněk – Novák, Bohumil: Sobotecko. Rodným krajem Fráni Šrámka. Mapa. Albatros, Praha, 1973.
- Barokní sochařská dílna Jelínků z Kosmonos. Restaurované řezby z děkanského kostela sv. Maří Magdaleny v Sobotce. Národní galerie, Praha, 1996.
- Bárta, Martin – Kainrath Pavel: 90 let místní dráhy Skalsko – Mladá Boleslav – Sobotka. Mladoboleslavský železniční spolek, Mladá Boleslav, 1995.
- Bičíšřová, Jitka: Josef Fejfar, učitel – muzikant – malíř. Rodina a Klub přátel města Sobotky, Sobotka, 1995.
- Bičíšřová, Olga: Vilém Peča. Diplomová práce. Pedagogická fakulta UK Praha, 1975. Rukopis.
- Bičíšřová, Olga a kol.: Sto let budovy sobotecké školy. Redigoval Karol Bílek. Městský úřad Sobotka, 1993.
- Bílek, Jan: Jarmila Glazarová a Sobotka. Knihovnička Českého ráje – Sobotka, sv. 17. Občanské sdružení Šrámkova Sobotka, Sobotka, 2001.
- Bílek, Karol: Kdo je kdo v dějinách Sobotecka. Knihovnička Českého ráje – Sobotka, sv. 7. Městská knihovna Fráni Šrámka, Sobotka 1995.
- Bílek, Karol: Zmizelé Čechy – Sobotecko. Paseka, Praha – Litomyšl, 2005.
- Bílek, Karol a kol.: Malé dějiny Sobotecka, 1. a 2. díl. Město Sobotka s obcemi Libošovice, Markvartice, Mladějov, Ohařice, Osek, Samšina a Zámostí. Sobotka, 2008 a 2013.
- Bílek, Lukáš a kol.: Údolí Plakánek. Průvodce naučnou stezkou. Český svaz ochránců přírody, Křižánky, 2002.
- Bouda, Cyril: Z Českého ráje. 12 barevných kamenorytin. ONV, Jičín, 1978.
- Bousovák. Dolní Bousov, 1-50, vychází od roku 1965 – dosud.
- Cestička k domovu. Sborník k 1. sjezdu rodáků a přátel Libošovicka. Redigovali Karol Bílek a Alena Pospíšilová. Obec, Libošovice, 2003.
- Cestička k domovu známé se vine... Sborník k 2. sjezdu rodáků a přátel Libošovicka. Redigovali Karol Bílek a Alena Pospíšilová. Obec, Libošovice, 2013.
- Černý, František: Dramatik František V. Jeřábek. Knihovnička Českého ráje – Sobotka, sv. 2. Městská knihovna Fráni Šrámka, Sobotka, 1993.
- Český ráj. Obrazový soubor. Nakladatelství Orbis, Praha.
- Čtyři ze Sobotky. Jeřábek – Turnovský – Šolc – Šrámek. Sdružení studujících soboteckých za spolupráce Josefa Knapa. Fr. Borový, Praha, 1937.
- Deset a jeden knihovnický týden, Šrámkova Sobotka 1993-2003. Příloha zpravodaje U nás, 13, 2003, č.1. Studijní a vědecká knihovna, Hradec Králové, 2003.
- Dolní Bousov – moje město. Krajina, historie a současnost Dolního Bousova a okolí. Městský úřad, Dolní Bousov, 2000.
- Dvacet kratších i delších výletů z Turnova po Českém ráji. Nadace Rozvoj Českého ráje, Turnov, 1994.
- Egert, Jaroslav: Historie mlýnů na Žehrovce (život a příroda kolem nich). Presstar, s. r. o., Modřišice, Turnov, 2011.
- Faměrová, Dagmar: Barokní písemnictví v Českém ráji. Knihovnička Českého ráje – Sobotka, sv. 3. Městská knihovna Fráni Šrámka, Sobotka, 1994.
- Fejfar, Josef – Frýba, Václav: Vyznání milosti. Hlasy spisovatelů o Sobotecku. Nákladem vlastním, Sobotka, 1941.
- Fetters, Aleš: Karel Čapek – Fráňa Šrámek: Cesty k přátelství. Československý spisovatel, Praha, 1987.
- Filip, Jan: Dějinné počátky Českého ráje. Státní archeologický ústav, Praha, 1947.
- Folprecht, Jaroslav: Známe i neznámé pověsti – písně a báje z Českého ráje. Vydáno u příležitosti 5. sjezdu rodáků a přátel obce Přepere. Mladá Boleslav, 2000.
- Fráňa Šrámek – Curriculum vitae. Uspořádali Jiří Žáček, Dobrava Moldanová. Československý spisovatel, Praha, 1983.
- Frýba, Václav: Básník mezi námi. Památník k 70. narozeninám národního umělce Fráni Šrámka. Sobotecký věstník, Sobotka, 1947.
- Frýba, Václav: Procházka včerejší a dnešní Sobotkou. Čepelák a Lažan, Sobotka, 1937.
- Glazarová, Jarmila: Místopis srdce. Albatros, Praha, 1973.

- Hejnová, Marie: Knížka o Milce. Život Miloslavy Hrdličkové-Šrámkové. Kruh, Hradec Králové, 1985.
- Hejnová, Marie: Přicházejí, odcházejí. Šrámek a Sobotka 1877-1977. Kruh, Hradec Králové, 1977.
- Holý, Oldřich: Hospodářský vývoj města Dolní Bousov a okolí. Příloha časopisu Bousovák č. 5/2007 - 6/2009, Město Dolní Bousov.
- Hrdličková-Šrámková, Miloslava a Hejn,Václav: S Fráňou Šrámkem po Sobotecku. Krajské nakladatelství, Liberec, 1957.
- Jirásko, Karel: 100 let železnice Skalsko – Mladá Boleslav – Sobotka. Klub přátel města Sobotky, Sobotka, 2005.
- Kapitoly z dějin obce Vyskeř. Uspořádala Doubravka Fišerová. Obec, Vyskeř, 2012.
- Karpaš, Roman – Bílek, Karol: Album starých pohlednic Českého ráje. Nakladatelství 555, Liberec, 1999.
- Kuča, Karel: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Sv.1 (Dolní Bousov na s. 686-688), Libri, Praha, 1996. Sv. 6 (Sobotka na s. 772-781), Libri, Praha, 2004.
- Lemberk, Václav: Sobotecké písničky. Slova napsal František Soukal. Nákladem vlastním, b. m., 1914.
- Mačenková, Gabriela: Vlastivěda Sobotky. Rukopisná studie. LA PNP Praha.
- Mašínová, Leontina: Tajemný věků hlas. Kruh, Hradec Králové, 1976.
- Mencl, Jaroslav: Můj domov (1935).
- Mencl, Jaroslav: Pověsti jičínského kraje. Musejní spolek, Jičín, 1938.
- Naučné stezky. Chráněná krajinná oblast Český ráj. Krajské středisko Státní památkové péče a ochrany přírody Východočeského kraje, Pardubice, 1984.
- Náš domov. Jičín, 1-3, 1925-1928.
- Novák, Ladislav: Pásmo vzpomínek. Nakladatelské družstvo Máje, Praha, 1941, 2. vydání 1947.
- Od Ještěda k Troskám – vlastivědný sborník Českého ráje a Podještědí. Ročník 17 – vychází od roku 1994 – dosud.
- Ort, Josef: Kronika a historie venkovského lidu na Sobotecku. Vlastním nákladem, [1999].
- Ouředníková, Jana: Historie Sokola v Sobotce. Knihovnička Českého ráje – Sobotka, sv. 14. Středisko městské kultury, Sobotka, 1999.
- Památník Sokola soboteckého 1869-1919. Uspořádal Josef Bureš. Sokol, Sobotka, 1919.
- Peča, Vilém: Jít mne již nechte. Příloha Zpravodaje Šrámkovy Sobotky č. 12/1969. Osvětová beseda, Sobotka, 1969.
- Pekař, Josef: Kniha o Kosti. Kus české historie. 1-2. 5. vydání (s neúplným 3. dílem). Editorka Marie Ryantová. Elka, Praha, 1998.
- Pícek, Josef: Husitský kostelíček na Křižánku a jeho zkáza. Příloha Věstníku soboteckého. Hospodářské družstvo, Sobotka, 1931.
- Plch, Jaromír: Souhvězdí domova. O životě a díle básníků a spisovatelů Českého ráje. Úvod Jarmila Glazarová. Severočeské krajské nakladatelství, Liberec, 1960.
- Po cestách za Šrámkem. Vycházky a výlety. PF 1981. Archiv Fráni Šrámka a Osvětová beseda, Sobotka, 1981.
- Podhorský, Marek: Český ráj a Podkrkonoší. Nejkrásnější pěší výlety na Turnovsku a Jičínsku. 50 tras. Turistický průvodce ROTHER. Nakladatelství freytag & berndt, Praha, 2009.
- Rais, Karel Václav: Ze vzpomínek I. Česká grafická unie, Praha, 1922.
- Sakař, Antonín Vojtěch: Paměti města Sobotky od její založení až po rok 1875. Příloha Věstníku soboteckého, Sobotka, 1911-1918.
- Sedláček, August: Místopisný slovník historický Království českého. Praha, Bursík a Kohout, 1908.
- Semtinská lípa. Uspořádali Karel Samšiňák, Zdeněk Mrkáček a Lenka Šoltysová. Vydala Základní organizace Českého svazu ochránců přírody Křižánky ve spolupráci se Správou CHKO Český ráj, Jičín, 2001.
- Slavíková, Alena: Příroda a historie Sobotecka ve výuce a v zájmové činnosti na 1. stupni ZŠ. Diplomová práce. Pedagogická fakulta UK Praha, 1996. Rukopis.
- Sobotka. Jubilejní sborník k 450. výročí povýšení na město (1498-1948). Uspořádal Josef Ort. Místní národní výbor, Sobotka, 1948.
- Sobotka. Průvodce městem. Napsali Jan Klápště, Jitka Pelcová, Karel Samšiňák, Jiří Waldhauser, František Staška. Městský úřad a Nadace rodného domu Fráni Šrámka, Sobotka, b.d.
- Sobotka 1958. Vlastivědný sborník. Redigoval Karel Samšiňák. Místní národní výbor, Sobotka, 1958.

Sobotka 1968. Vlastivědný sborník. Redigovali Karol Bílek, Vladimír Ruda a Karel Samšíňák. Osvětová beseda, Sobotka, 1968.

Sobotka '88. Jubilejní sborník ke 490. výročí povýšení Sobotky na město 1498-1988. Redigoval Karel Samšíňák. Městský národní výbor, Sobotka 1988.

Staška, František: Legionáři ze Sobotecka. Knihovnička Českého ráje – Sobotka, sv. 12. Nadace rodného domu Fráni Šrámka, Sobotka, 1998.

Šalda, František: Český ráj. 2. díl – Turnovsko a Mnichovohradištsko. Oblastní turistický průvodce. Státní tělovýchovné nakladatelství, Praha, 1956.

Šalda, František: Vlastivěda Jičínska. Okresní pedagogické středisko, Jičín, 1969.

Šolc, Jan V.: Z Českého ráje. Písně v lidovém tónu pro jeden hlas a klavír. Družstvo pro zbudování domu Ph.Dra Fr. V. Jeřábka Sobotka a Spolek rodáků a přátel města Sobotky a okolí, Praha, b. d.

Šrámková, Vítězslava: Sobotecká šrámkovská tradice. Osvětová beseda, Sobotka, 1971.

Trejbal, Jiří: Z historie nápisů na stavbách Sobotecka. Zvláštní otisk ze Zpravodaje Šrámkovy Sobotky, roč. 5 a 6. Osvětová beseda, Sobotka, 1970.

300 let Humprechta, příloha Zpravodaje Šrámkovy Sobotky. Osvětová beseda, Sobotka, 1966.

Turnovský, Josef Ladislav: Paměti starého vlastence. I-II. Alois Hynek, Praha, 1900-1901.

Údolí Plakánek. Průvodce naučnou stezkou. Kol. autorů. Vydala Základní organizace Českého svazu ochránců přírody Křižánky s finanční podporou Královéhradeckého kraje, 2003.

Velartová, Jaroslava: Dalších deset zastavení v Českém ráji. Vlastním nákladem, Jičín, 1996.

Velartová, Jaroslava: 10 zastavení v Českém ráji. Libor Velart, b.m., b.d.

Věstník sobotecký. Sobotka, 1-52, 1892-1942.

Waldhauser, Jiří: Český ráj očima archeologie. 300 tajemných míst a jejich příběhy. Kniha 555, Liberec, 2006.

Zámek Humprecht 1666-2006. Redigovala Dagmar Faměrová. Středisko městské kultury, Sobotka, příloha Zpravodaje Šrámkovy Sobotky č. 6/2006.

Zázrak nového společenství. Vzpomínky a úvahy. Redigovala Marie Sekerová. Městské kulturní středisko, Sobotka, 1996.

Zindr, Joža: Jsme květy této země. Uspořádal Václav Frýba. Východočeské nakladatelství, Havlíčkův Brod, 1964.

Zpravodaj Šrámkovy Sobotky. Sobotka, 1-51, vychází od roku 1964 – dosud.

VYSVĚTLIVKY

acidofilní doubravy – rostlinné společenství vyžadující nebo snášející kyselé půdy.

fauna – souhrnné označení pro živočichy

flóra – souhrnné označení pro rostlinstvo, květena

fylit – hornina, která vznikla částečnou přeměnou jílových usazených hornin, především břidlice. Má břidličnatou strukturu, tzn. rovnoběžné uspořádání částic. Díky své břidličnatosti se velmi dobře štípe (a to deskovitě) a používá se jako střešní krytina.

glyptik – člověk zabývající se uměleckým rytím a řezáním tvrdých minerálů (drahokamů, polodrahokamů), kovu a skla.

hercynské vrásnění – horotvorný proces, ke kterému došlo v prvohorách

kabřinec – ozdobný prvek štítů roubených domů. Kabřinec (také kukla, kozub, hálka) je ozdobná stříška, jíž vrcholí prkenný štít (tzv. lomenice) roubených domů. V podstatě jde o malou polovalbu. Spodní část kabřince zakrývá záklonové prkno, které bylo často zdobeno malovaným ornamentem, bývaly zde napsány ochranné modlitby, prosby o zachování domu a o požehnání, zpravidla ve spojení se jménem stavebníka domu a s letopočtem.

karmazín – tkanina obarvená sytě červenou (karmínovou) barvou. Barvivo se získávalo ze zaschlých samečků červce klenutce.

koželuh – pracovník v koželužně, který zpracovává kůže zvířat na kožený materiál

krumplování – zdobení látek a šatů plastickým vyšíváním, později zejména zlatou nebo stříbrnou nití. Název je odvozen ze staré němčiny (krumplen – zmuchlat, zmačkat).

lapidárium – místo, kde jsou shromážděny nebo vystavovány kamenné předměty, např. sochy, náhrobky

melafyrová láva – tmavá vyvřelá hornina

mezulánici – lidé, kteří pracovali s látkou nazývanou mezulán. Mezulán je vlnářská tkanina s vysokým podílem bavlny, případně lnu či konopí. Je podobná suknu. Používala se ještě koncem 19. století na pracovní oděvy, pláště a dámské sukně, tzv. mezulánky. Název je odvozen z italštiny (mezzolana – polovina).

Palladium – Palladium Země české je uctíváný obrázek Madony s dítětem. Je 19 cm vysoký a 13,5 cm široký. Je vytepen do mědi a je silně pozlacený. Vznikl v období závěru 14. století až poloviny 15. století. Zdobení perlamy a kameny pochází z období baroka. Palladium je uloženo ve staroboleslavském poutním chrámu Nanebevzetí Panny Marie. O jeho původu existuje mnoho legend. Prý ho přinesli Cyril a Metoděj z Řecka a věnovali ho kněžně Ludmile ke křtu. Jiná legenda praví, že kněžna Ludmila po svém křtu odevzdala Metodějovi všechny kovové pohanské bůžky. On je dal přetavit na bohoslužebné nádoby a nechal z nich také zhotovit malý reliéfní obraz s Pannou Marií s náznakem bolestného výrazu ve tváři a věnoval ho kněžně Ludmile. Ta jej pak vroucně uctívala. Po její smrti obrázek nosil na krku kníže Václav.

rašeliniště (také **blata** nebo **slatě**) – místa vzniku, výskytu či těžby rašeliny. Jde o bažinný ekosystém, který je trvale zamokřen pramenitou nebo dešťovou vodou. V těchto místech dochází k hromadění rostlinné organické hmoty. Odumřelé části rostlinného společenstva se shromažďují a ve spodních vrstvách za nepřístupu vzduchu se přetvářejí na rašelinu.

rekatolizace – násilné či nenásilné znovuoobracení nekatolíků na římskokatolickou víru. V českých zemích probíhala od bitvy na Bílé hoře a byla řízena českým králem a římským císařem Ferdinandem II.

štramín – hovorový název pro stramín. Stramín je označení pro řídkou natuženou tkaninu používanou jako podklad na výšivky nebo vázané koberce.

triga – označení antického trojspreží s malým dvoukolovým vozíkem

tříštakový plášť – třívrstvý plášť z těžké, většinou modré látky pro sedláky, formany apod.

valcha – budova na řece či na potoce, v níž se prala a valchovala ovčí vlna. Znamená též pomůcka pro praní prádla v podobě žlábkované desky. Ta je využívána i jako hudební nástroj.

valbička, polovalba, valba – částečné zkosení sedlové střechy na štítové straně

vínek – zde stužka ovinutá kolem čela. Znamená též zastaralé věneček, malý věnec.

vodoteč – vodní tok, koryto s vodou

voštiny – jsou nepravidelnou, více či méně hustou sítí drobných, zpravidla 1–10 cm hlubokých prohlubní či jamek na povrchu skal. Připomínají buňky ve včelích plástech. Jsou typické zejména pro pískovce.

SEZNAM ZKRATEK

Zkratky v textu i v přílohách jsou většinou rozepsány nebo hned vysvětleny. Ponechány byly pouze běžné zkratky: aj., apod., atd., CD, čp., DVD, mj., ml., např., př. n. l., st., tzv.

AMU Akademie múzických umění

arch. architekt

CSc. kandidát věd

ČVUT České vysoké učení technické

Ing. inženýr

Liaz Liberecké automobilové závody

Mgr. magistr

Mons. monsignore, titul církevního hodnostáře, též Msgre.

MUDr. doktor medicíny, lékař

MVDr. doktor veterinární medicíny, zvěrolékař

P. páter, titul církevního hodnostáře

PhDr. doktor filozofie, filosof

PhMr. magister farmacie, lékárník

prof. profesor, zde středoškolský učitel

RNDr. doktor přírodních věd, přírodovědec

ZUŠ Základní umělecká škola

PODĚKOVÁNÍ

Knížkou Vlastivěda Sobotecka a okolí děkuji svému rodnému kraji, v němž mi bylo osudem dopřáno prožít celý život. Děkuji svým rodičům Jiřině a Jaroslavovi Hurským za krásné dětství a mládí v podnětném prostředí. Děkuji svému dědečkovi Josefu Fejfarovi, učiteli, muzikantu a malíři, za vytvoření sice neviditelných, přesto nejpevnějších pout lásky k domovu.

Děkuji svým učitelům za vědomosti a výchovu k vlastenectví. Děkuji prom. historiku Karolu Bílkovi za to, že už od mládí mě vedl k poznávání historie našeho kraje. Děkuji manželům Marii a Václavu Hejnovým, profesorům českého jazyka a literatury, věrným přátelům Fráni Šrámka a nositelům jeho odkazu, za krásné chvíle strávené ve Šrámkově domě. Poděkování patří herečce Evě Seemannové z Prahy za poznání krásy a síly poezie a všech dalších uměleckých projevů, jejichž prostřednictvím byl pohled na svět krásnější a bohatší. Poděkování patří básníkům z nejmilejších – Fráňu Šrámkovi, Václavu Šolcovi a Vilému Pečovi, jejichž očima mi bylo dopřáno vnímat náš kraj.

Díky své učitelské praxi jsem měla příležitost seznamovat své žáky se vším, co mi vždy bylo drahé, a pěstovat v nich lásku k rodné zemi, k našemu kraji, k Sobotce a lidem zde žijícím.

Příkladem mi vždy byli lidé, kteří pro Sobotku obětavě a nezištně pracovali. Z těch, které jsem zažila, to byli například RNDr. Karel Samšíňák, CSc., PhDr. Jaroslav Šimůnek, MUDr. Ivan Kafka, Drahomíra Bílková-Kyzivátová, prom. historik Karol Bílek, Jindřiška Slavíková, Josef Volf, Eugenie Půlpánová, František Staška, manželé Fiedlerovi, manželé Pfeifrovi, Marie Kálová, Mgr. Marie Sekerová, Jana Ouředníková, manželé Pospíšilovi, Lenka Dědečková a mnoho dalších. Řadí se k nim i mnozí účastníci festivalu Šrámkova Sobotka, účastníci učitelské základny, kterou mi bylo ctí spoluorganizovat.

Vytvořila jsem si svou vlastivědu Sobotecka a okolí, tak jako například paní ředitelka Gabriela Mačenková a jistě mnoho dalších učitelů, už dávno. Díky podnětu ředitelky sobotecké školy Mgr. Aleny Čelišové a nynější ředitelky Mgr. Jany Knapové jsem se nadchla myšlenkou vydat pro žáky naší školy regionální učebnici vlastivědy.

Díky Obecně prospěšné společnosti pro Český ráj a MAS Brána do Českého ráje, o.s., jejichž pracovníci získali dotaci na tento projekt z peněz Evropské unie, se mohla Vlastivěda Sobotecka a okolí realizovat jako kniha – učebnice.

Děkuji proto všem spoluautorům, s jejichž laskavým svolením jsem mohla převzít jejich poznatky a použít je pro tuto učebnici. Děkuji jim také za provedené korektury, za poskytnuté fotografie a kresby. Jmenovitě především prom. historikovi Karolu Bílkovi, PhDr. Evě Ulrychové, Mgr. Tomáši Grindlovi, RNDr. Zdeňku Mrkáčkovi, MUDr. Ivanu Kafkovi, PhDr. Jiřímu Waldhauserovi, CSc., Josefu Jirků a všem vpředu uvedeným, dále Mgr. Janu Bílkovi, Mgr. Marii Sekerové, Mgr. Jiřině Bradnové, Mgr. Ivanu Bičišťovi. Ing. Ondřeji Bičišťovi děkuji za notové záznamy soboteckých písniček.

Dále děkuji rodině MUDr. Ivana Kafky, PhDr. Dagmar Faměrové, manželům Aleně a Pavlovi Pospíšilovým, Janě Ouředníkové, Josefu Hurskému, PhDr. Haně Kábové, PhD., Mgr. Janě Knapové, RNDr. Tomáši Řídkošilovi, Jarmile Láskové-Soldátové, Evě Fickové a Ing. Aleně Klackové za cenné připomínky a pomoc.

Velkou oporou mi byla díla uvedená v oddíle Prameny a literatura.

Poděkování za vydání učebnice patří pracovníkům Rejman Fine Arts s.r.o., především René Rejmanovi a Adamu Rejmanovi.

O AUTORCE

Olga Bičišťová, roz. Hurská. Narodila se 12. listopadu 1951 v Mladé Boleslavi. Základní školu navštěvovala v Sobotce. Vystudovala Střední všeobecně vzdělávací školu v Mladé Boleslavi a Pedagogickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze. Jejím celoživotním působištěm byla Základní škola v Sobotce.

V dětství byla členkou hudebního kroužku Josefa Fejfara (svého dědečka), členkou Recitačního studia Šrámkova domu. Dvacet let jezdila jako oddílová vedoucí na dětské tábory pořádané AZNP Mladá Boleslav, kde také jeden rok brigádně pracovala. Na Základní škole v Sobotce vyučovala český jazyk, hudební a občanskou výchovu, dějepis, zeměpis, vlastivědu, po roce 1990 anglický jazyk.

Byla vždy významnou kulturní pracovnící. Pro žáky školy zajišťovala divadelní, filmové a hudební pořady. Organizovala zájezdy pro děti a rodiče do divadel a na koncerty do Mladé Boleslavi, Jičína, Hradce Králové a do Prahy. Vedla pěvecký kroužek.

Od roku 1991 do roku 2010 připravila se žáky školy 58 veřejných vystoupení k různým příležitostem (pro baráčníky, sokoly, Humprecht, knihovnu, Šolcův statek, pro návštěvníky z Francie a z německého Wadernu). Pro veřejnost pořádala opakovaně Sobotecké jesličky ve spolupráci s baráčníky.

Připravila vystoupení ke 100. výročí školy a literárně-hudební pořady k výročí Fráni Šrámka, Václava Šolce, Viléma Peči, Františka Stuchlíka, Jaroslava Seiferta, Karla Čapka. Zorganizovala pietní vzpomínku na Josefa Fejfara ke 100. výročí jeho narození, výstavu jeho obrazů, výstavku fotografií a setkání členů Fejfarova hudebního kroužku.

Obdivuhodné byly její pořady, které uváděla poslední školní dny před Vánocemi – dopoledne pro školu a večer pro veřejnost. Dokázala do nich zapojit 90 až 100 dětí z různých tříd. Volila nejrůznější témata: Děti dětem, Učitelé dětem, Než zavoní Vánoce, Vánoce v Evropě, Jen poslyšte, jak zvonky zní, Vánoce v Sobotce, Proti proudu času, Sobotka v zrcadle dějin (ve spolupráci s Karolem Bílkem), Komedie o hvězdě (ve spolupráci s Petrem Pfeifrem), Vánoce, ó Vánoce!

Psala 25 let školní kroniku.

Zpracovala monografii Viléma Peči a připravila k vydání v Knihovniče Českého ráje brožurku Josef Fejfar: Moje paměti. Podílela se na vydání knížky dcery Jitky Bičišťové: Josef Fejfar, učitel - muzikant - malíř. Napsala několik článků do sborníku Sto let budovy sobotecké školy. Přispívala do Zpravodaje Šrámkovy Sobotky a Listů starohradské kroniky.

Působila v Osvětové besedě. Spolu s Marií Sekerovou vede od roku 1978 učitelskou exkurzně-vzdělávací základnu a podílí se na organizaci festivalu Šrámkova Sobotka. Provádí návštěvníky Sobotky městem a Šrámkovým domem.

OBSAH

I. NÁŠ DOMOV

Geologický vývoj

Přehled období dějin planety Země	7
---	---

Geografické vymezení Sobotky a okolí

Zeměpisná poloha, charakteristika povrchu území, správní uspořádání	10
Vodstvo	15
Podnebí	19
Nerostné bohatství	20
Obyvatelstvo	22
Zemědělství	23
Průmysl a služby	26
Doprava	31

Chráněná krajinná oblast Český ráj – Geopark Český ráj

Chráněná krajinná oblast Český ráj	34
Geopark Český ráj	58
Významné památné stromy	60

II. HISTORICKÝ VÝVOJ

Přehled období dějin lidstva	65
------------------------------------	----

Dějiny Sobotecka a okolí

Pravěk	66
Středověk	69
Novověk	73
20. století – nová doba	83

III. MÍSTOPIS OBCÍ, JEJICH HISTORIE A PAMÁTKY	89
---	----

IV. KULTURNÍ ŽIVOT

Národopis	121
Spolky a sdružení	133
Významné osobnosti Sobotecka	139
Významné stavební památky Sobotky	169

V. VYCHÁZKY A VÝLETY	189
----------------------------	-----

ZÁVĚR	192
-------------	-----

PRAMENY A LITERATURA	193
----------------------------	-----

VYSVĚTLIVKY	196
-------------------	-----

SEZNAM ZKRATEK	197
----------------------	-----

PODĚKOVÁNÍ	198
------------------	-----

O AUTORCE	199
-----------------	-----

OBSAH	200
-------------	-----

